

Wass Albert

A FUNTINELI BOSZORKÁNY

II.

Kunyhó a Komárnyikon

1.

HA MÁR nagyon vágysz a szép után, s arra, hogy elfeledhessed az embereket: gyere, induljunk meg a Maroson fölfele.

Dédánál még széles a völgy, de ha a bisztrai fűrész elhagyod, s odaérsz, ahol a Galonya zöld vize a Marosba beleomlik: egyszerre köréd gyűlnek a hegyek. A folyó ott már alacsony és sebes. Kövek szűrik tisztára a vizét, a kövek közt pisztrángot láthatsz suhanni és lepényhalat. Az erdők lába lelóg a rohanó vízig, s otromba szürke sziklák hasadékaiból egy-egy törékeny kis nyírfa kihajol, s fehér törzsét az illanó tükörben megcsodálja.

Ratosnyáig egyre szűkül a völgy, s tömöttödik két oldalon az erdő. A Zsisa vize már fenyők sorfala között zúdul a folyóba, s Ratosnyán túl a Lisztes csipkés gerince szinte fejed fölé tornyosul.

Itt már illata van a levegőnek. Tavasszal nyír-, nyáron fenyő-, ősszel bükkfaillata. S ha szellővel találkozol, megérzed benne az epret, málnát, áfonyát, ami az üverekct tölti meg odafönt. Ha a kóbor plájon az Andrenyásza tetejére fölkapaszkodsz: magad előtt látod a mi szép hegyeinket mind, valamennyit. Keleten a Pietroszt, Cserbükköt, Kelement, délen az ilvai, bélbori, borszéki hegyeket, nyugat felé a görgényi gerincek szelíd láncait s északon a lapos tetejű Istenszékét.

S magad alatt, mélyen ott láthatod a Marost, ahogy a szűk szorosban ide-oda kanyarog, mint valami keskeny ezüstszalag. S éppen szemközt veled, a Szerecsen alatt, két éles hegy közé bezárva egy patak szalad belé a Marosba. Ez a Szalárd. Ott ered valahol messze fönt a görgényi gerinceken, és széles nagy területről harmincegynéhány patakocska vizét hozza magával. Körülötte, ameddig ellát a szemed, mindenütt erdő. Csupa erdő. És sehol tanyát, falut nem lát a pillantásod, kétnapi járóföldre sem.

Ma már, sajnos, vasút visz arra. Dübörgő gyors, álmos tehervonat köpi a füstöt a hegyek között, korom piszkítja a Maros vizét, s a mozdonyfütytö iszonyodva visszhangozzák a sziklák. Bent, a Szalárd torkában fűrésztelep volt még nem is olyan régen. Ma már csak néhány ház romját találod ott és szemetet, piszkot, törmeléket, gazt. És sok-sok csalánt, ami az emberek után maradt.

Mert tudod, valahogy így van ez: az ember jár-kel a világban, mint valami nyugtalan vadállat, és valamit keres. De alighogy megtalálja, már hasznat akar belőle, és ezzel el is rontja a dolgokat. Mert a világ nem arra való, hogy hasznat hozzon valakinek. A világ arra való, hogy szép legyen, békés legyen, jó legyen. Hogy élni lehessen benne, fáradtsággal, de haszon nélkül. Mert az élet értelme a szép. És a haszon a leghasznontalanabb szó, amit az ember valaha is kitalált. Pedig ma már annyira van vele, hogy ha valami szépet meglát, nyomban arra gondol: mi hasznom lehetne ebből? S ezért van az, hogy amit ilyen céllal fölépít, az hamarosan le is dől. Legtöbbször egy másik ember dönti le, aki irigyli a hasznat, és a helyén nem marad más, csak egy folt csalán: az ember örök nyoma.

A Szalárd torkában is hasznat kereső emberek éltek, gyilkolták az erdőt, s ma már csak csalán őrzi az emléküket. Ahány apró gonoszságot elhullattak: annyi szál csalán nőtt ki a földből, és nőni fog, ameddig áll a világ, örök emlékeztetőül.

De ez már mind újabb dolog. Abban az időben, amikor még azok az emberek éltek, akikről mesélni akarok neked, nem volt vasút be a hegyek közé. Gőzfűrészek sem voltak, csak itt-ott egy-egy kis vízimalom. De alig is lakott arrafelé valaki. Ratosnya, Gödemesterháza: ezek voltak a faluk. Az Andrenyásza alatt néhány tanyaház. Aztán már csak a végtelen nagy erdők, jobbra és balra a Marostól, ismeretlen hegyek és patakok éltek a maguk külön életét. Ha egy olyan patakon elindult valaki, bátor csavargó vagy kíváncsi vadász, négy-öt napi járóföldre nem talált emberlakta helyet.

Csak medvék éltek ott meg farkasok. Szarvas, vaddisznó, őz, hiúz. És itt-ott, elbújva szem elől néhány különös ember. Bozontos, szótlan, titoktudó. Kik talán babonázni tudták az állatokat, beszéltek fák és virágok nyelvén, és másképpen látták az életet, mint a többi emberek. Ezekről akarok beszélni.

Talán tanulhatsz tőlük valamit. Talán ők látták meg jól az életet, s nem rest különködésből vetették meg a hajszát, mely vagyonszerzésre prédálja az emberi erőt. Talán bölcsesség volt ez, s tudása egy titoknak.

Elviszlek a mese szárnyán azokba a régi időkbe, melyekről már csak itt-ott hallhatsz valamit, esti tűznél, ahol lassú beszédű vén pásztoremberek szövik a szót. Amikor még titok volt a havas és úttalanok az erdők. Babonás vérmedvék éltek a Butka barlangjaiban, s holdtöltekor tündérek táncolták körül a funti-neli tisztást. Fehér vadkan lakott az Andrenyásán, s a Szerecsen odvaiban törpék és lidércek tanyáztak.

Ma már csak a baglyok laknak ott. De nem leled meg az embereket sem, akik hajdanán éltek. Eltűntek. S eltűnt velük együtt a sok furcsa tudomány, a sok babonás titok.

De itt-ott egy-egy vén fa még emlékezik reájuk. Emlékeznek a sziklák és az üverek. Nyomaikat még őrzi valahol az erdő, és sajnálja, hogy már nincsenek.

Mert lassan minden eltelik.

S eltelt idők mögött csak az emlékezés fehér kendője leng, mint tépett felhődarab szüette, vén fák csonkjain.

Azokban a régi időkben, mikor a Maros völgyét még nem csúfította el vasút, Dédától a Szalárd-patakig egynapi járás volt az út. S kétoldalon, a vízig le csupa erdő. Csak egy keskeny szekérnyom csetlett-botlott a folyó jobb partján, néha valósággal bebújt a sziklák hónaljába, máskor gázlót keresve elcsavarodott valamelyik rossz kedvű patak szeszélye után. Ilyen ember nem járta, Isten-kedvelte hely volt az a vidék.

Ha Ratosnyán túl az andrenyásai tanyákat elhagyta az ember, ahol a hegyek félelmetesen összeszűkülnek, ott már ez a szekérút is alig-alig látszott. Inkább csak egy árva nyom maradt belőle, egy sziklák és fagyókereket kerülgető emberi csapás, mely hol öles málnák közt, hol hallgatag, nagy fák alatt húzódott tétován fölfele, s néha szinte belefordult a tajtékzó Marosba.

Aztán a Szerecsen alatt, szemközt a Szalárd torkával egyszerre újra kiszélesedik a völgy. Kiszélesedik: annyit jelent ez, hogy balkéz felől lankásodik valamit a hegy, s mielőtt lábával a Marost elérné, egy fűvel benőtt lapos tisztást képez. Ezen a tisztáson állt hajdan az urasági ház. Ma sok ház kapaszkodik mellé, sok ház, összevissza. Akkor ennek az egynek éppen hogy elég volt.

Pedig nem palotának készült. Egyszerű, fenyőtörzsekből összerótt, kézzel hasított zsindeffel fedett, tornácos barna ház volt. Négy szoba benne. Egy a konyha, egy a pipázó, egy az ágyas szoba s egy nagy hodály, priccsekkal a falak mentén, a vendégek számára. A tornác nagy volt és nyitott, és egyenesen a Marosra nézett, s a Maroson túl be lehetett látni róla a Szalárd szűk völgyébe.

Ezen a tornácon szeretett pipázni Éltető uraság. Elüldögélt ott órák hosszat csöndben, és a vizek zúgását hallgatta. És nézte az erdőket ott szemben, a fejsze nem látta szabad erdőket: a birodalmát. Mert azok ott túl mind az ő hegyei voltak. Ahányféle vízcsepp a Szalárdon át a Marosba lefolyt, mind az ő hegyein született. S még azon túl, délnek és északnak is övé volt az erdő.

Övé? Soha nem érezte tulajdonának magát a földet, az erdő földjét, úgy, mint tova lent a disznajói udvarház körül a szántókat vagy a réteket. Soha. Maga az erdő volt az övé. Minden erdő, ahova még nem vágta be baltáját az ember. Mint ahogy a medve vagy a hiúz magáénak érzi az erdőt, az igazi erdőt anélkül, hogy tudna valamit is a telekkönyvről.

Hanem azokat az erdőket, ott túl, kétszeresen is magáénak tudhatta. Mert hatalma is volt hozzá, hogy megőrizze erdőnek az erdőt, háborítatlan tisztaságában, gyönyörű vadságában, úgy, ahogy a teremtésből kikerült.

Azt mesélik, csodálatosan szép fák voltak azon a vidéken. Olyan fenyők, hogy három ember nem tudta körülölelni törzsüket, s kőrisek, égbe nyúlók. És tiszafa, talán ezer évnél is öregebb, aminek fáját úgy fizették a bútorosok, akár az ezüstöt.

Jártak is rá a kereskedők, mint mézre a legyek. De Éltető úr szóba sem állt velük. Plájászeit is így fogadta föl.

- Itt az erdő, azt csinálsz benne, amit akarsz. De ha megtudom, hogy egyetlen fát más számára kivágtál, s kihordtál az erdőből, derekadat töröm!

Nem is volt a plájászaival baj soha. Igaz, hogy meg is nézte jól az embert, akit odavett magához. De aki egyszer odakerült, az elintézte a dolgát az élletel. Építhetett kunyhót

magának, állatot tarthatott tetszése szerint, kaszállhatta a tisztásokat, foghatott halat, lőhetett vadat.

És lassan összegyűlt körülötte egy marékra való furcsa ember. Válogatott ember, csupa vérbeli erdőlakó. De titkokkal megrakott, különös csodabogár valamennyi.

Az úri házat ott a Szerecsen alatt Garabonciás Gyerkő ügyelte s a fia, Estevány. Tempós, lassú mozgású ember volt ez a Garabonciás Gyerkő, púpos is, de csak annyira, hogy olyannak látsszon, mintha a feje valahonnan a mellkasából nőtt volna elő. Nagy kajla bajsza, szájaig lehajló, óriási orra s fogatlan nagy szája, melyben csak elől mutatkozott egy nagy sárga fog: mindez nem volt éppen bizalomgerjesztő. Vékonyka lábain, melyeken fehér székely condraharisnya fityegett, akkorák voltak a bocskorok, mint valami két kisebbfajta csolnak. A vékony lábszárakon nagy pókhas imbolygóit, a pókhas tetején csúnya nagy fej, s a fej végében vedlett bárányszőr kucsmá, télen és nyáron egyformán. Ez volt Garabonciás Gyerkő. De mindehhez a sok csúnysághoz egy szempár járult, mely púppal, pókhasal, otromba ábrázattal ellentétben csupa értelemről ragyogott. Kicsi volt és szürke. De csak úgy szikrázott belőle a pajkos csalafintaság.

És senki a világon nem tudott olyan paprikás tokányt főzni, mint ő. Ha megérkezett apró mokány lován az uraság tova Disznajóról, hogy kipihenje magát, akár vendéggel jött, akár anélkül, óra se telt belé, s a jó illatú tokány ott párolgott a tornác tölgyfaasztalán. És nem volt az a tolvaj szállodásmester ezen a földön, aki úgy eldajkálta volna a vendéget, mint őkelme. S nem érkezhettek oda olyan gyászba burkolt teremtek, akit fel ne vidített volna percek alatt, olyan híres mókamester volt. Még a nevét sem tiszta úton szerezte, mint más.

Azt beszéltek, árva gyermek volt ő valamikor, odaát Gyergyóalfaluban. A papnál disznópásztorkodott, s kapott érette ételt meg valami ruhát. Gyerkő volt a neve, se több, se kevesebb. Hogy családnévnek viselte-e, vagy keresztnévnek? Ki törődött azzal? Árva gyerekek, ha méghozzá púpos is, csúnya is, és disznópásztor a papnál, bőven elég annak egy név, minek kettő? Ugyse tudná, mit kezdjen vele.

Azonban Gyerkő nem volt ám olyan egyszerű árva gyerek, mint a többi. Mert ő elhatározta, hogy csak azért is megmutatja a falusiaknak, hogy különb ember lesz, mint bárki más Gyergyóalfaluban. A papkert végében, az akácfák alatt sokat eltűnődött disznóórizgetés közben, hogy miképpen is kellene ezt elkezdni. Mert valahol kezdeni is kell azt, ha naggyá akar lenni az ember. Ehhez kétség nem férhet. A disznók mellett, csak úgy magától senkiből sem válik híres férfiú, erre rájött magától is hamarosan.

Egyszer aztán az történt, hogy Gyergyószentmiklósról kijött a nyári országos vásárra valami mutatványos örmény. Felütött egy ponyvát a libatéren, s már köréje is sereglett a falu valamennyi lézengő gyermeke. Két kutyája volt ennek az örménynek, meg a felesége s a leánya. Nagy, deckázott szekéren laktak, s annyi mindenféle furcsaságot tudtak az örmények is, meg a kutyáik is, hogy a vásárosok nem győztek csudálkozni.

Legeslegcsudálatosabb mégis az volt, amikor elkérte a paptól az ezüstórát.

- Tessék csak egy percre ideadni, tisztelendő úr!

Fösvény ember volt a pap, s bizony erősen aggodalmas arcot vágott, amikor átadta az órát. Láttá ezt az örmény, s mondta is mindjárt nagy büszkén.

- Ne tessék félni! Ha valami baja esik, kétszeresen fizetem meg az árát! Hallották, emberek?

Az emberek kíváncsian morogtak. Ekkor az örmény fogott egy nagy mozsarat, az órát beledobta, de úgy, hogy még koppant is a fenekén, aztán elő egy nagy mozsártörőt, surr bele! Csak úgy recsegett az óra a mozsárban.

- Híjjnye! - szökött föl ijedtiben a pap, de az örmény leintette.

- Tessék csak nyugodtan maradni! A világ legnagyobb csodáját láthatják most. Igen, az órát széttörtem. Megnézhetik, itt van. Jöjjen ide mindenki, aki látni akarja.

Azzal letette a mozsarat az asztal közepibe. Fürgén sirült oda a pap, s egyszerre vörösre izzadt a képe, amikor a mozsárba belenézett. De az emberek annál jobban vidultak rajta.

- No - mondotta némelyik rosszmájúan -, ezzel már aligha mérik ezután a mise idejét! Ezen már az örök idvesség se segít!

És így. Ezalatt az örmény forgolódott keveset erre-arra, aztán ő is belenézett a mozsárba.

- Hopp! - mondotta -, ott látok még valami ép csavart! Tessék csak kivenni, tisztelendő úr, és jól megnézni! Az órájából való-e?

- Ez bizony abból - forgatta meg a kezében a pap a kis sárgaréz holmit nagy szomorúan -, ez volt a felhúzója.

- Jó lesz majd felhúzni a napot, hogy meg ne álljon az égen -elméskedett hátul valaki.

Ekkor megszólalt újból az örmény.

- Ide figyeljen mindenki! Ebből a törmelékből én egy varázslat által, amit rajtam kívül csak egy híres indus mágus ismer túl a tengeren, újra órát varázsolok! Hiszik-e?

- Hiszi a nyomorúság! - kiáltott oda egy jóképű, fiatal mészáros a hátulsó sorokból.

- Nem hiszi? - támadt rá az örmény. - Hát jöjjön ide! Ide előre, ni! Ide mellém!

Az emberek utat csináltak a mészárosnak, aki kivörösödve ugyan, de bátran előrejött.

- Ráismer tisztelendő úr ebben a törmelékben az órájára? A pap dühösen legyintett.

- Vigyen el az ördög, harminchat forintomba került.

- Hetvenkettőt fizetek helyette, ha nem sikerül a varázslat! - vágta ki magát nagy hangosan az örmény. - No, tisztelt úr, itt van? Nézzen bele ebbe a mozsárba - dugta a mészáros orra alá az edényt -, benne van még az óra?

- Benne hát, de csak a gaza! - vigyorgott a mészáros.

- Namármost tessék jól idenézni!

Azzal fölemelte az örmény a mozsarat, és megrázta, hogy csak úgy zörgött benne a sok törmelék. Aztán letette az asztalra, zsebéből kivett egy tarka kendőt, s ráterítette. Föléje hajolt kendőstől, megrázta megint, s a füléhez tartotta. Már csak halkán zörgött.

Az örmény kacsintott nagy, fekete szemével.

- Már kezd összeállni!

Újra megrázta a füle mellett, s feszülten hallgatta. Aztán újra. Az emberek némán bámulták. Ekkor már alig hallatszott valami zörgés a mozsárból.

- Aha - mondotta az örmény -, keresztben elfeledtem. Megrázta keresztben is, majd újra a füléhez tartotta. Feszülten figyelő arca lassan földerült.

- Aha...

Még egyet rázott rajta, aztán visszatette az asztalra.

- Na lássuk.

Óvatosan lehúzta róla a kendőt. Belenézett. Az emberek még lélegezni is elfelejtettek. Ekkor hirtelen mozdulattal belenyúlt a mozsárba, s diadalmasan előhúzta belőle a pap nagy ezüstóráját.

- Tessék!

Csodálkozva mordultak föl az emberek. Az örmény pedig füléhez tartotta az órát.

- Ketyeg - mondta -, tikk-takk, tikk-takk, tessék megnézni! - nyújtotta a mészáros felé.

De hirtelen elkomorult az arca. - Jézusom, valami hiányzik róla... Belenézett a mozsárba, megrázta, kiborította.

- Fenébe, hát a felhúzójával mi lett?

- Sze ott van a tisztelendő úrnál! - kiáltotta valaki az emberek közül -, nála maradt!

- Hát persze! - ütött a homlokára boldog mosollyal az örmény -, itt van, tisztelendő uram, tessék visszatenni rá a felhúzót is!

A pap boldogan nyúlt az órája után, forgatta, tapogatta, füléhez tartotta, de járt az valóban, semmi baja nem volt. Az emberek csóválták a fejüket, a mészáros pedig megszégyenülten kullogott vissza a helyére.

A csudát Gyerkó is látta, de hátulról, a ponyva mögül. Nem volt két krajcárja, hogy bemehessen, így hát lehasalt hátul, s a ponyva alatt kukucskált be. És így meglátta az örmény kezét is, amikor az emberek mind a mozsár fölé hajoltak törmeléket nézni, ahogy elővette a nadrágzsebéből a pap óráját, és kicsavarta belőle a felhúzó csavart. Nagyon vigyorodott a koponya mögött, mert tetszett neki, hogy az örmény ilyen ügyesen csavarja el az emberek esztét, hogy lám, még a tisztelendő úr is nadragulyás lett tőle.

Annyira tetszett a dolog, hogy este csak beállított az örményhez. Éppen induláshoz készítették már a deckás szekeret.

- Én eljövök - állott meg előtte Gyerkó.

- S te miért? - csodálkozott reá az örmény.

- Hogy elvigyen inasnak. Elmeresztette szemét a szekeres varázsló.

- Én nem hívtalak, fiam!

- Nem is kell azt - vigasztalta Gyerkó -, megyek én anélkül is.

Úgy nézett rá az örmény, mintha még sohasem látott volna gyereken púposat és csúnyát.

- Aztán mért?

- Hogy megtanítsan a fortélyaira!

Erre aztán egyszeribe olyan arcot vágott az örmény, mint a pap a templomban.

- Jaj, édeseggy fiam - kezdte el nagy kenetesen -, nem lehet ám ezt csak úgy megtanulni! De nem ám! Át kell menni elébb a hét tengeren s a kilenc tűzhegyen, mégpedig gyalog. S

azután áttanolni mind a kilencezerkilencszázkilencvenkilenc sárkánybőrbe kötött könyvet, ami a holdmágus asztalán fekszik, levágni egy tincset a holdbárány farkából, de pontosan újhhold előtti éjféltkor, s úgy ám, hogy Tincs-tánc ország fővarázslója fekete macskájának a belei háromszor a derekad köré legyenek csavarva! Ajaj, fiam! Amíg ezt el nem végezted, addig csak eredj vissza az édesapádhoz.

Gyerkó nagy figyelemmel hallgatta a beszédet, s a végén bólintott okosan.

- Ezt is megtanolom majd, mert igen szépen hangzik. De én azért csak magával megyek, hallja-e, mert én nem kuruzsolni akarok, mint a bábák vízkeresztkor, hanem megtanolni a fortélyokat, amivel maga az embereket bécsapja. Mert azt ne higgye ám, hogy én nem láttam, amikor az órából kiszedte a fölhúzó micsodát! De ügyesen csinálta, hallja-e, hogy szakadna le a keze! Fene fortélyosan!

Az örmény bámult, aztán nevetett, rácsapott a Gyerkó púpos vállára, és magával vitte.

Hát sem hét tengeren, sem kilenc tűzhegyen nem kellett átgyalogolnia, de még csak az olvasást sem kellett megtanulnia, nemhogy végigolvasni azt a kilencezerkilencszázkilencvenkilenc sárkánybőrbe kötött könyvet. Még csak Tincs-tánc ország fővarázslója fekete macskájának a beleit sem kellett a derekára csavarja Gyerkó. De gyalogolni végiggyalogolta a deckás szekér mellett nemcsak a Székelyföldet, de tova le Bánátig fél Erdélyt is, és sárkánykodott fölötte az örményné éppen eleget. Mert bizony sokszor még annak a fekete macskának a húsa is jófogott volna vacsorára. Ámde félév alatt sok mindent ellesett az örmény tudományából. S mikor az aradi vásárban összetalálkozott egy korondi fazekassal, csak fölkérezkedett a szekere, s Gyergyóig meg sem állott. Otthon aztán előszedte a tudományát, s szédítette vele a népeket. Vásáron, búcsún, ünnepnapokon, ahol csak lehetett.

Egészen addig, amíg Salamáson rajta nem érték a románok. Rajta érték a csalafintaságon, s bizony elverték rajta a port olyan alaposan, hogy ott maradt elnyúlva a korcsma előtt, mint valami széjjeltaposott béka. A toplicai molnár szedte föl a szekere, s mert nem volt hova tegye, hát elvitte a púpos fiút haza. Ott helyrejött, s munkát is kapott. Nemcsak munkát kapott, de hamarosan népszerű is lett az öröltetők között, mert amíg várakozniok kellett, addig mulathattak Gyerkó bolondozásain. Ellüntetett bicskát, pipát, gyújtószert, lányok hajából a fésűt, szalagot, s ha akarta, mindezt valakinek az orrából vagy füléből szedte elő. Amilyen csúnya volt, annyi mókát tudott a népek bolondítására. Messzi vidékről odajöttek öröltetni az emberek, hogy mulathassanak Gyerkón, s a toplicai molnárnak soha olyan jól nem ment a sora, mint abban az időben.

Hanem a vége az lett, hogy elbolondította Gyerkó valamiképpen a molnár leányát is. Ennél azonban már a molnár sem vette tréfára a dolgot, mert a leányt egy bélbori juhosgazda fia kellett volna elvegye. Majdnem úgy járt itt is Gyerkó, mint Salamáson, a bolondítással. Itt azonban sikerült kereket oldania. Egyben élete legnagyobb varázslatát is véghezvitte: a molnárleányt is eltüntette a háztól.

Egyenesen Ratosnyáig szaladt vele. Ott éldegéltek egy darabig, míg végül is megtetszett a havasi királynak a púpos mókamester, és magához vette házörzőnek Szalárdra. Itt történt az utolsó nagy varázslat: megszületett Estevány. És nem volt sem púpos, sem csúnya, hanem egészen rendes, épkézláb gyerek volt.

Azonban esztendő sem telt, az asszony egyre csak azt mondta Gyerkónak:

- Hallod-é! Ha én csak azt akartam volna, hogy szegény ember felesége legyek, azt púpos ember nélkül is megkaphattam volna!

- Hát mit akartál? - nézett rá Gyerkó a fal melletti lócáról.

- Bűvésznő lenni, gazdagon élni, sok gyűrűt viselni, városban lakni!

- Annyi baj legyen - mondotta Gyerkó nagy nyugalommal, azzal bement a házba, s egy idő múlva kijött onnan egy batyuval. Azt a felesége markába nyomta, s lemutatott az ilvai útra.

- Az út pedig ott megyén, s Toplicáig nincsen neki vége.

Így asszonytalanodott meg Gyerkó ott a Szerecsen alatt. Hanem a gyerek vele maradt, azt nem adta volna semmiért. Naphosszat dudujgatta, zörgött faragott neki, langyos kecsketejjellel tartotta. Nyár dereka volt éppen, az úr bajolt otthon az aratással, s jó ideig nem nézett föl a havas felé. Végül úgy augusztus elején megjött.

Gyerkó s a kutya illedelmesen fogadták. Gyerkó átvette a lovat, istállóba vezette, lecsutakolta, szénát tett elébe, mint máskor. Mikor ezzel végzett, s a ház felé indult, az úr ott állt a tornácon.

- Hé, te! Az asszony nincs idehon?

- Nincsen - felelte kurtán Gyerkó.

- Na fene. S ki főz akkor?

- Én.

Azzal bement a konyhába, kiszedte a zsákból a húst, amit az úr hozott, s olyan tokányt készített belőle, hogy jobb nem is lehetett volna.

- Ezt is a bűvész mesternél tanultad? - kérdezte meg az úr ebéd végeztével, mikor már a boroskancsónál tartott.

- Én biza ott.

- Jó volt. Itt egy pohár bor, idd meg!

- Adjon Isten erőt, egészséget!

- Isten tartson! Hát az asszony meddig lesz oda?

- Ameddig a víz odalent meg nem fordul, hogy érte menjen, addig.

- Úgy-e?

- Úgy ám.

- Hm.

Aztán több szó erről köztük nem esett. És attól kezdve valahányszor följött az úr, akár magában, akár vendégestül, tokányt rendelt pulickával. S Gyerkó főzött, süített, ruhát mosott, és ellátta a házat asszony helyett is becsülettel. Az úr pedig hol ezt hozott, hol azt, ajándékot a gyerekeknek, s a vendégektől is csöppent sűrűn a borra való. Az emberek pedig ott fönnt a havason, elnevezték Gyerkót Garabonciásnak, mert azt mondták, sok olyan dolgot tud, ami nem egészen tiszta Isten előtt. Az urak szerették, ugratták, mókáztatták, s Garabonciás Gyerkó se maradt adós a felelettel senkinek. Tudott az urak kedvében járni.

Mikor pedig egyedül volt - és legtöbbször egyedül volt -, akkor kiült a tornác lépcsőjére, maga mellé vette kicsi Esteványt, és úgy nézték együtt a Marost odalent és a Maroson túl az erdőket. Olykor elővette a furulyáját is, egy ócska vásári szerszámot, és belefurulyázta érzéseit a csendes hegyek közé. Furcsa, szaggatott, szomorú dallamok voltak ezek, amelyek ilyenkor a furulya nyílásán előszöktek, olyan sehova nem tartozó, gazdátlan dallamok, melyek onnan jöttek valahonnan a csúnya kis ember púpja alól, és a fák, akik ezt a furulyaszót hallgatták, és a madarak bizonyára azt kellett gondolják, hogy annak a furcsa kis emberkének azért kell púp legyen a hátán, mert másképpen nem férne el benne a szív.

A tornáccal szemben ott állt a híd. Az egyetlen híd, ami átvitt a Maroson, be a Szalárdba. Márton építette azt a hidat, az ilvai ács. Különös híd volt. Így kapta hozzá Márton a parancsot:

- Olyan híd legyen, hogy átmenjen rajta a ló meg a tehén, de szekér már ne!

És olyan lett a híd. Öt lábnyi keskeny, két oldalán korlát. Hosszú kőrisfatartók emelték magosan a víz fölé, hogy tavaszi zajláskor a torlódjó jég ne ártasson neki. Hosszú volt a híd, magos és keskeny. Ingott a lépés alatt, középen hintázott valósággal. Mégsem volt baj vele soha. Jól kifundálta Márton, az ács.

Azon a hídon ment át az úr Szalárdra, valahányszor vadászni jött. Az ennivaló holmit felhozta Gyerkéig a disznajói szekér. Ott aztán fanyerget tettek a lovakra, a fanyercgre ügyesen fölrakták azt, amit kellett, s elindultak.

Elöl ment az úr ilyenkor, nagy, súlyos léptekkel, vállán a puska. Mögötte Gyerkó, s Gyerkó mögött a lovak. Átmentek a hídon, s túl, néhány lépés után, elnyelte őket a szűk szalárdi völgy s az erdő.

Bozontos, vad erdő volt az. Ott. Kínlódva haladt a patak mentén fölfele a csapás, néhol megkerült egy-egy kidőlt fát, néhol átgázolt a patakon. Nehéz csapás volt. Olykor megtörtént, hogy éjszaka kidőlt egy fa, és elzárta az utat. Ilyenkor baltával kellett utat faragni, hogy elhaladhasson a málhás ló. Oldalról egymás után torkoltak be a patakok a Szalárdba, némelyik mentén jócska darabot kellett fölhaladni, hogy gázlói leljen az ember. Nehéz út volt, beletelt jó másfél óra, míg a cibai szálláshoz fölért a málhás állat.

Ahol a Nagy-Ciba vize a Szalárddal összetalálkozik, azon a fenyőktől szegélyezett lapályos tisztáson állott a szállás. Három épülete volt. Jobb oldalon széles istálló telelő jászág s málhás ló számára. Közül a nagy ház, körülfutó tornáccal s két hodályszerű nagy szobával. Mind a kettőben főzőkemence, s a falak mentén széles, hosszú alvóhely. Fölötte végig polc s a gerendákban óriási szögek. Ez volt a plájászok szállása. S végül föntebb, baloldalt, két vén fenyő között az urak háza. Fenyőtörzsből való az is, de kicsi és ügyes, és benne egyetlen szoba. Oda szállt meg az úr, ha vadászni jött. Vagy a vendégei.

A középső nagy ház közös tanyája volt a plájászoknak. Ahova mindenki akkor jött be, amikor akart, és akkor ment el, amikor jólesett. S ha az úr hívta őket, oda gyűltek össze.

Állandó lakója csak Iván volt, a nagy, vörös muszka. Ő ügyelte a telelő jászágot is, amit a hó hulltával oda hajtottak össze különböző tisztásokról a plájászok. Hozzá gyűjtötték össze a szénákat, és ő gondozta valamennyiük állatát egész télen át. Hónap elején a kommcnció

lisztet oda hordta föl Gyerkó a lovakkal, és Iván osztotta szét a többi közt, ahogy sorra megjöttek innen-onnan. Ő kapta Gyerkótól a legfrissebben a világ híreit, és ő adta tovább. Hogy a Lisztesen meglőtték a félagyarú vén kant, a ratosnyai zsidó pincéjét feltörték a cigányok, valahol kétfejű borjú született, és a gödemesterházi erdész istállójában újra prikulics feji éjszakánként a tehenek tejét.

Ivánt az országúton szedte föl valamikor az úr. Valahogy így történt ez.

Szászrégenből jött hazafelé, csengős szánkón, csikorgó hidegben, éjszaka. Valahol a leányvári fordulónál megriadtak a lovak. Félreszöktek, horkoltak, majd fölborították a szánkót. Káromkodott a kocsis.

- Mit számárkodsz?! -mordult föl Etető úr hátul a bundában.

- Valami van az úton, instálom, attól riadoznak a lovak.

- Hát nézd meg, hogy mi az. Add ide a gyeplőt addig, te!

A kocsis kimászott a takarói közül, leszállt. Előrement a lovak elé. Azok már csöndesen álltak akkor.

- Na, mi van ott?

- Egy ember, instálom.

- Mit csinál ott a barom?

- Alszik.

Anyja ne sirassa! Ébreszd föl!

A kocsis rángatni kezdett valamit ott elől. Egy idő múlva megszólalt lihegve:

- Nem ébred ez, súly essen belé!

- Tán nem hótt meg?

- Tudja az ánti...

Az úr türelme elfogyott.

- Na, ökör vagy, gyere! Fogd meg a gyeplőt! Majd megnézem én. Kimászott a bundából, lassan kiszállt s előrement. Valóban egy ember feküdt keresztben a lovak előtt. Amennyire a csillagok világánál látni lehetett, nagydarab ember volt, s nem valami melegen öltözve.

- Hé! - piszkálta meg csizmája orrával az embert -, jó reggelt! Az nem is mozdult.

Lehajolt, hallgatózott, de szuszogását sem lehetett hallani.

- A fene egyen meg - morogta -, tán nem hóttál meg? Megfogta a karját, fölrántotta. Mintha lisztes zsákot rángatott volna, olyan nehéz volt. Fölemelte és föllökte a szán elejébe, a kocsis lábaihoz.

- Teríts rá egy pokrócot, te! Ne fagyjon meg éppen, ha még élet van benne.

Aztán vitték haza, Disznajóra. Ott lámpavilágnál megnézték jobban. Volt még benne valami kevés élet. Pálinkát töltöttek a szájába, megdörzsölték durva ruhával, s magához tért. A meleg istállóban szalmára fektették, s beléöntöttek egy kupa tejet. Azzal otthagyták.

Reggel jelentették az úrnak, hogy az idegen ember lábra állott. Eszik jól, nincs semmi baja.

Délelőtt az istállóban volt járása, s még ott találta az embert.

- Hát te ki vagy? - mordult rá.

Az felállt illetlenül. Nagy, sovány, rőt hajú ember volt, savószínű szemei szomorúan bámultak az úrra.

- Vagyoni Iván Boskurov.

- Orosz vagy?

- Ták.

- Hogy kerülsz ide?

Az ember tétován mutogatott a kezével észak felé, majd keletnek.

- Ott. Bcsszarábia. Ruszki vágyom, Besszarábia... Az úr nézte.

- Aztán mit heversz le éjszaka az út közepibe? Mi? Az orosz lehajtotta sápadt, vertién fejét.

- Én, pan, messzi jön. Jön, jön. Nem esz. Emberek nem ad kenyér, nem ad mamaliga. Jössz, jössz, és nem eszel. És vagy hideg, és fáradt, és leülsz az útra, pihensz...

- Hm...

- Iván jobb meghalsz, mint élsz...

Az úr ránézett az oroszra, egyenesen bele a szemébe.

- Aztán mért csavarogsz? Mért ne maradtál otthon? Mi? Állta az ember a nézését. Szeme kissé megnedvededett, aztán legyintett.

- Volt ház, föld, ott Besszarábia. Volt asszony. Most nincs asszony, elmegy. Rumuny juhokkal télre jön, elmegy, asszony is elmegy. Iván keresd, keresd, jedna, egy év, egy, nincs van, jedna év nincs van...

Ott állt soványán, horgasán, eseten a jászol előtt, és feltartott bütykös ujján mutatta, hogy egy év.

- Egy év. Jedna.

Feje lelógott, karjai tanácstalanul fityegtek mellette, mintha nem is az övéi lettek volna, így állt szakadozott, rossz ruhájában, és nem szólt többet.

Éltető úr megvakarta a fejét.

- Keservit az asszonynak! Hadd a nyavalyába, s eridj haza! Mit vered magadat egy asszony után! Majd kerül másik!

De az orosz csak lógatta a fejét, és hallgatott.

Kimenőben még odaszólt hozzá az úr.

- Maradhatsz, és pihenhetsz, ameddig akarsz. Egyél, igyál, s heverj a szalmán, ameddig megerősödsz. Hátha akkor az eszed is visszatér.

Így maradt ott Iván. Első napokban valóban csak evett és ivott, s hevert a szalmán. De aztán kezdett segíteni a kocsisoknak, s kiderült, hogy sok mindenhez ért. Tud hámot varrni, csizmát talpalni, bocskort készíteni. De legfőképpen gyermekekkel játszani.

Két gyermeke volt az úrnak. Egy fiú s egy leány. A fiú Gáspár. Kilencéves volt akkor, s kavicsal vadászott verebekre. A leány hét.

Ivának felcsillant a szeme, amikor a gyermekeket meglátta az istálló előtt. Gáspárnak még azon a napon fogott egy verebet ló farkából készült hurokkal, Julikának meg babakocsit csinált, igazi babakocsit, kerekkel, rúddal, s még födelet is tett reá bőrből. Attól kezdve aztán nem hagyták a gyerekek nyugodni.

- Iván! Fogjunk nyulat hurokkal!

- Iván! Csinálj a babámnak bölcsőt is! És így ment ez egész nap.

Két hét múlva így szólt hozzá az úr. Az istálló előtt találkoztak össze, az udvaron. Iván éppen a hurkokat gyártotta Gáspár úrfinak.

- Ide hallgass, te, hogy hívnak?

-Iván Boskurov! - kapta össze magát katonásan az orosz. Arca megtelt egy kicsit, szeme megvidámodott a két hét alatt.

- Hát ide figyelj, Iván. Ha akarsz, itt maradhatsz véglegesen is. Szükségem van úgyis egy emberre a kopók mellé. Érted? Aki eteti, gondozza őket, s velük jön, ha vadászni megyek. Kapsz ruhát, ételt, s még akad valami. Na?

Így maradt ott Iván a disznajói udvarháznál.

Hat kopója volt az úrnak, hat válogatott állat. A legsűrűbb nádasból is kihajtották a rókát, s a disznó nyomát két napig sem hagyták oda. Addig forgatták a kiszemelt kant, addig gyötörték, fárasztották, míg megállt valahol, és lihegve, szuszogva, vérbe borult szemmel fölvetette a harcot. Akkor aztán körülvették, ugatták, meg-megcsipdesték, s moccanni se engedték többet, míg valaki oda nem ért, s le nem lőtte. Erdélyszerte híres kutyák voltak.

Tetszett is Ivánnak az új hivatal. Soha olyan fényes szőrűek, olyan erősek és vidámak nem voltak az Éltető-udvar kutyái, mint Iván keze alatt. Valósággal lopta számukra az ételt a konyháról. Pajtájukat kibővítette, hetenként friss szalmát hordott belé, s még a bolhát is egyenként fogdosta össze róluk, azt beszélük. Meg is szerették úgy a kutyák hamarosan, hogy még Libuc, a legengedetlenebb is elhagyta a nyomot, ha meghallotta hívását az erdőn. Ahogy furcsa, nyújtott, vonyító hangon utánuk kiáltozott.

- Kuuucuka nyeeee! Kuuucuka nyehóóó! Kuuucuka nyeeee!

Dudást, a nagy, borzas, fekete korcsot, a legrámenősebb disznófogót egyszer túl a Nyergesben, Idecs fölött csúffá tette egy kan. A kant hasba lőtte az alispán, de rosszul. Megfutott, kimenekült a kincstári tölgyesbe. A kutyák nyomában voltak, többször állították is, de nem volt vadász, aki bírta volna az iramot, s így elment.

Az urak már összegyűltek volt a szánok körül, s készültek haza. Iván nagyokat kurjantozott a tetőn.

- Kuuucuka nyee! Huhhhuuu! Kuuucuka nyehóóó...!

Jöttek is rendre, lógó nyelvvel vissza. Elsőnek Trombás, az öreg. Aztán Fordíts, Hokrász, Libuc, Pillants. Láncon voltak már mind az öten, s Dudás még nem volt sehol. Iván csak ordított.

- Kuuucuka nyeeee! Kuuucuka nyeeee! De nem jött Dudás.

Szürkülni kezdett, köd hullt az erdőre. Az urak fáztak.

- Megyünk - adta ki a parancsot Éltető úr -, te Iván, várd meg Dudást, a szánt majd visszaküldöm érted az idecsi paphoz.

Felrakták a kutyákat is a szánokra, kettesével, s Iván egyedül maradt.

- Dudás idénye! Kuuucuka nyehó! De a Dudás nem jött.

Sűrűsödött a szürkület, s Ivánt gonosz érzések gyötörték. Lement a gerincről, megkereste a kutyák nyomát a hóban, s elindult rajta, be a sűrűbe. Irdatlanul sűrű volt a nyergesi erdő akkoriban, még sűrűbb, mint most. Fagyal és kökény lepte a katlanok oldalát s vadkomló. Lassan haladt Iván a nyomon. Néha megállt, kurjantott. Rendre sötét lett egészen.

Tova Sóakna fölött, az Északhegy katlanában lelt reá Dudásra. Ott feküdt, tiprott bokrok közt, és véres volt körülötte a hó. Élt pedig, csak járni nem tudott. Mélységes nagy seb volt a hasán, s a belei kilógtak belőle a hóba.

Főlemelte a fejét, amikor meglátta Ivánt, és halkan nyüszített.

- Kucuka te - örvendett meg Iván -, Kucuka te...

De elborult a szeme, amikor meglátta a csúnya, nagy hasítást.

- Várj, bozse moj...

Aztán lehajolt, megsimogatta a kutya borzos, fekete fejét, gyöngéden ölbe vette, mint egy gyereket, s úgy indult vele vissza Idecsre.

Vége fele járt az éjszaka már, mikor karján Dudással az idecsi paphoz beért. Felrázta a kocsist a jászolból.

- Befogjad hamar! Kell menni ispitál!

A kocsis morgott álmosan, s meresztette a szemét.

- Bolond vagy, te muszka?

De meresztették szemüket a kórházi emberek is Vásárhelyen, mikor kora reggel beállított hozzájuk a kutyával.

- Doktor kell bevarr sebet! - mutatott a Dudás hasára. Káromkodtak kegyetlenül az ápolók.

- Nem állatkórház ez, ember! Eredj a nyavalyába a kutyáddal!

Már öltre mentek majdnem, mikor a főorvos megérkezett.

- Mi ez itt? - kérdezte szigorúan. Iván összecsapta a sarkait.

- Doktor úr, jelentem, Dudást megtépte a disznó!

Vadászember volt a főorvos is, és jó cimborája a havasi királynak. Nem egy disznót lőtt maga is Dudás előtt. Megnézte hát a kutyát. Megnézte, aztán így szólt a személyzethez.

- Operációhoz előkészíteni mindent, kutyát bevinni, gyerünk!

Szájtátva hallgatták, senki se mozdult.

- Mi lesz?! - förmedt közjük -, ez is él! Ez is érez! Ezt is Isten teremtette! Van benne annyi lélek, mint akárhány emberben. Egy-kettő, mozogjunk!

Dúltak-fúltak a kórházbeliek. A segédorvos, a főápolónő. Hogy egy kutyáért! Ilyen nem volt még a kórházban.

De előkészült minden az operációhoz. Orvosok, ápolónők beöltöztek. Iván bevitte a kutyát a titokzatos dolgokkal megrakott szobába, s az operációs asztalra letette. A főorvosra ráhúzták a gumikesztyűt.

- Altassa el, asszisztens úr! Majd:

- Ne fogja már olyan idétlenül!

Mire a segédorvos sziszegve megjegyezte:

- Bocsánat, kutyával még nem volt dolgom eddig.

- Nem baj - mondotta nyugodtan a főorvos -, legalább azt is megtanulja.

Dudás szegény érezte, hogy miatta van minden. Borzadás remegtette a testét a sok félelmetes idegen szagtól, s lázas szemeit könnyörögve emelte Ivánra.

- Na kucuka, na. Na kucuka, na... - gügyögött hozzá bátorítóan a nagydarab orosz, s a szeme megtelt könnyel, mert éppen úgy félt ő maga is a titokzatos szobában, akárcsak Dudás.

A kutyát megoperálták. Kivágtak belőle egy darab fagyott belet, a többi összevarrtak, helyére tették. Bevarrtak a sebet is. Hosszú, fárasztó, lassú munka volt. Megizzadt tőle a főorvos úr, kifáradt a személyzet.

- Phüha - törülte meg a homlokát, mikor mindennel készen volt -, most vihcted. Vagy megmarad, vagy nem. Ember már régen elpusztult volna. Ha nyalni akarja a sebet, hagyd, nyalja. Csak föl ne tépje a varrást, érted? Enni ne adj neki három napig. De nem is enne, tudom. Ebben is különb a kutya, mint az ember.

így történt Dudással. Négy hét múlva már ment vígan a nyomon, semmi baja nem volt. De a vásárhelyi orvosok és ápolónők attól kezdve nem győzték nyelni a bosszantást.

- Na, hány kutyátok fekszik odafönt?

- Van egy macskám, te, fáj a vakbele!

- Elmennék, de nem bírom a kutyaszagot...

- Mért nem írod ki az ajtóra: Dr. med. canicifer..? És így.

Hanem Dudás még azon a télen, úgy február felé, megfizette az operációt. A Korhányban vadásztak. Ott volt a főorvos is. Konciára akadtak a kutyák, s szerteszéledtek vele. Dudás kiválasztotta a legnagyobbikat, s addig terelte, csaholta, bajolt vele, míg felvitte éppen oda, ahol a főorvos állott. Eletének legszebb kanját lövette vele akkor a Dudás.

Iván esküdött, hogy szándékosan tette ezt a kutya. S lehetett benne valami, mert úgy nézett a főorvosra, amikor az odajött az elesett disznóhoz, olyan meleg, hálás szemekkel, hogy embernek is becsületére vált volna ez a nézés.

A legjobb disznós kutya lett Dudásból. Egyéb vaddal nem is törődött többet. Ha megkondult a hangja, tudhatta mindenki, hogy disznó van előtte. S ha egyszer kijött az erdőből, és nem keresett tovább, mérget lehetett venni rá, hogy nincs ott egy fia disznó sem.

És tudományává vált a terelés. Ha meglelte a disznót, nem rontott rá, mint a többiek. Megállt húsz lépésnyire tőle, és ugatta. Addig ugatta, amíg vagy odajött valaki, vagy megunt a disznó, és fölkelte magától. Akkor aztán erre fordult, arra fordult, innen ugatta, onnan ugatta, terelte valósággal. Ha meg támadó fajta kannal került össze? Azt csalogatta. Ugrált előtte, csaholt, megszaladt, visszatért: addig-addig, míg kicsalta a sűrűből a puskacső elé. Híres kutya lett belőle, és híres lett általa Iván is.

Mert azt beszéltek a cselédek, hogy Iván tanította. Valóban látni lehetett, ahogy néha este a tűz mellett odaült a kutya, nagy, vörös markáva fogta a fejét, és dűnyögött hozzá furcsa szavakat, talán oroszul. A kutya pedig a szemébe nézett, és csóválta a farkát, mint aki érti a beszédet.

Megszerették Ivánt a disznajói udvarban. S nem is volt vele semmi baj. Csöndes volt, tisztességtudó, engedelmes. Minden dolgát jól végezte, s olyanban is segített, amihez nem is szólították.

Csak májusban történt baj vele.

Furcsa volt. Ahogy tavaszodni kezdett, a fű kizöldült, a fák rügyei bomlottak, Iván szórakozott lett. Dolgát elvégezte rendesen, de ha megbízták valami mással, megesett, hogy elfeledte. Néha órák hosszat üldögélt a kutyaszín mellett egy téglarakáson, és maga elé bámult. Keveset evett, lesóványodott. Nem kacagott Gáspár úrfira és Julikára, mint azelőtt. Borongás ült a szemében. És azt mondták az istállólegények, hogy éjszakánként sóhajtozott a szalmán.

Egy napon aztán eltűnt.

Este még elvégezte a dolgát rendesen, megetette a kutyákat, szalmát vitt nekik, minden. Reggel nem volt sehol. Nem került elő délre se, estére se. Hogy másnap se volt sehol, az ispán számba vette az istállóbeli holmikat, hogy nem hiányzik-e valami? Semmi sem hiányzott. Nem vitt magával egyebet, mint ami rajta volt. Még a pokrócot sem, amivel takarózott. Még az is ott hevert a szalmán.

- Elment - rántott egyet a vállán az úr -, hát elment. Egye meg a fene. Csavargó fajta. ,
De azért bántotta a dolog, látszott.

Eltelt néhány nap, talán egy hét is. Aztán egy hajnalon beállított valami ratosnyai ember az udvarba, aki tehenet vitt eladni a régeni vásárba. Hogy azt izeni Ratosnyáról Viktor, a korcsmáros, menjen valaki föl az oroszért, mert ott van már három napja, s egyebet sem csinál, mint iszik, ordít, tépi a haját, és veri ki az embereket a korcsmából. Ha nem adnak neki több pálinkát, akkor tör össze mindent, s folytonosan valami asszonyt követel rajtok és mindenkin, aki a közelébe kerül. Megzavarodott a feje, úgy látszik. Menjenek hát érte, s vigyék el, mert az emberek nem mernek a korcsma felé menni, s egy bolondot agyonverni mégsem szabad, megveri Isten azt, aki kezet emel reá.

Az úr éppen Szalárdra készült. Fajdkakasok ideje volt, s fönt a Magurán javában állt a dürgés, úgy adták hírül a plájászok.

- No majd megnézem én azt az embert - mondotta. Délfele érkezett meg szekéren a Viktor korcsmájához. Nagy csönd volt mindenfele. Benyitott az ivóba: üres volt. Benyitott a belső szobába: senki. A konyhába: sehol egy lélek. Az udvaron: semmi mozgás.

- Mi a fene - mérgelődött -, meghaltak ezek mind?

Ott volt még a pajta meg a szín. Arrafelé indult éppen, mikor valami hang támadt felülről.

- Pszt, pszt... Nagyságos úr!

Fölnézett, s hát a korcsmáros hosszú madárfeje lógott elő a s/énapadlásról.

- Mi az anyád keservit keresel te ott? Viktor ijedten húzta be a nyakát odafönt.

- Jaj, csöndesen az Istenért - nyöszörögte -, ott alszik a színben! Fölhúztam a létrát, hogy ne jöhessen utánam. Itt vagyok az egész családommal! Jaj, nagyságos úr, drága, tessék vigyázni, mert megbolondult ez az ember, s olyan erős, mint valami bika. A szomszédék

legényfiát, Tógyert, mikor átjött segíteni, úgy keresztülhajította a sövényen, hogy eltörött a lába.

- Hol van, hadd lássam - húzta szemére a kalapot az úr, s ment egyenesen a színnek.

Ott feküdt a muszka hanyatt a szénán. Szája nyitva volt, kicsorgott rajta a nyál. Horkolt. Ruhája csupa rongy, feje csupa véres zúzódás. Az úr megállt előtte, s belerúgott.

- Hé ember, kelj föl, istened ne legyen!

Az orosz kinyitotta a szemét. Vörös volt, zavaros.

- Ha - hörögte részegen.

- Mit hát! - dördült reá az úr -, kelsz fel disznó, mert kitaposom a beledet!

- Ha - csuklott egyet Iván, és felült -, megöllek minden ember, minden, mind!

- Ölöd a keresztanyád keservit - mérgelődött meg a havasi király, azzal lehajolt, s megmarkolta az ember mellén a ruhát -, lábra!

úgy emelte föl egy kézzel, mint a rongyot, s megrázta jól.

- Ha... hé... hi... - krákogott Iván, és hadonászni kezdett a karjaival. Keze rátévedt az úr vállán a kabátra. Megmarkolta görcsösen.

- Te, te, hol az asszony, te?! Ha?

Odahajolt egészen közel az úr arcához. Dőlt belőle a pálinkabűz. Rekedten, csúnyán ordított.

- Pálinkát! Hé! Pálinkát adj, mert megöllek! Kitekerlek, mint a csirkét!

S tépni kezdte az úr vállán a kabátot.

Az úr bozo'ntos, sötét arca elvörösödött. Hátralépett, letépte válláról az orosz rángatódzó kezét. Aztán az ökle meglendült, s tompa zuppanással vágódott a részeg ember vörös fejére. Éppen a füle mögött. Az csak eldőlt, mint a csutak.

- Gyere le, hé! -kiáltott föl Viktornak az úr -, s hozz egy kötelet!

A szénapadlásról lesuppan a létra, s úgy mászott le a vékony kis ember, mint a mókus. Még mindig reszketett, amikor a kötelet hozta. Jóféle borjúkötél volt, erős.

Az úr megkötözte az oroszt, aztán fölnyalábolta, s a szekérhez vitte. Ott fölhajította a saroglyába, hogy lába-feje kilógott, mint a lőtt medvéé. Csak ekkor bátorodott le Viktorné meg a lánya a szénapadlásról.

- A kárt majd megfizetem - szólt még oda hozzájuk Éltető úr a szekérből, aztán ráfordult a kocsisra -, ne bámulj, gyerünk!

Még akkor se mozdult a megkötözött ember, mikor odaértek a házhoz, a Szerecsen alá. Csak hörögve lélegzett, s csurgott szájából a nyál.

- Te - szólt oda Garabonciás Gyerkónak -, vigyétek hátra ezt a disznót, s zárjátok a fásszínbe. Vizet és puliszkát adhattok neki, míg visszatérek, egyebet nem.

Azzal vállára vette a puskát, átment a hídon, s elindult a Sza-lárd vize mentén fölfele, a Magurára.

Négy napig volt oda. Mikor lejött, az orosz ott gunnyasztott a színben. Sápadt volt, rongyos, sovány és szomorú. Sötéten állt meg előtte az úr.

- Na, kialudtad magadat, disznó?! Illedelmesen állt föl, és csöndesen felelt.

- Igen, uram.

És becsületes, savószínű szemeit egyenesen gazdájára szegezte.

- Kijózanodtál?

- Igen, uram.

Az úr közelebb lépett.

- Aztán mi volt veled, mi?

A szemek megrebbentek. Valami sötét borongás árnyéka hullott reájuk.

- Semmi, uram.

- Mégis, hát mi történt?

- Semmi, uram.

Az úr kezdett haragba jönni.

- Semmi, semmi! Csak fogod magadat, megszöksz, állattá részegedel, s napokig randalérozol a korcsmában! Hát mi vagy te? ember?

- Igen, uram. Ember. Ez a baj.

Az úr elhallgatott. Villogó, sötét szemei kutatva fürkészték a bozontos szemöldökök alól a szomorú embert. Hosszú ideig. Aztán lassan, dörmögve megszólalt:

- Jó. Visszajöhetsz. De még ma megesküszöl a pap előtt, hogy nem iszol többet. Érted?

Iván fölemelte a fejét. Becsületesen, tisztán nézett gazdája szemébe.

- Igen, uram. Megesküszöm. Egy évre.

- Nem egy évre. Mindenkorra!
- Csak egy évre, uram.
- Miért? Ha egy évig kibírod, kibírod továbbra is!
- Csak egy évig, uram. Mert én, amire megesküszöm, azt meg is tartom. Egy évre.

Így történt. Még azon a napon, hazamenet megesküdött Iván a ratosnyai pópánál gyertya és feszület előtt, hogy nem iszik többet, egyetlen kortyot sem, szeszes italt. Egy kerek esztendőig. Hiába volt a szó, hiába minden: ennyire esküdött csak, egy kerek esztendőre.

Meg is tartotta becsülettel. Egész éven át nem volt több baj vele. Dédelgette, gondozta, etette a kutyákat. Járt az úrral az erdőket, s jobb embert, hűségesebbet keresni sem lehetett volna.

De alighogy telni kezdett az év, s megjött újra a tavasz, Ivánt megint elővette valami furcsa betegség. Kótyagos lett, álmodozó. Éjszakánként járt-kelt, sóhajtozott. Dolgát rosszul végezte. S azon a napon, amikor az esztendő letelt, csak eltűnt megint. Egy hét múlva került meg újra, a hatodik faluban. S úgy éppen, mint először.

Azóta így van vele: egy esztendőig nincsen semmi baj. Akkor jön a tavasz, és elveszi az esztét. Valami asszonyt keres olyankor, s nekiindul a világnak. Jár faluról falura, házról házra, s egy asszony nevét kiabálja folyton. Aztán kifárad, betámolyog egy korcsmába, és inni kezd. Az italtól megvadul, dühöng, verekedik. Végül összeesik, és alszik két-három napig.

Az úr már érte se megy. Visszatér magától. Visszatér, elmegy a pópához, s megesküszik a feszület előtt, hogy nem iszik többet egy évig. Mindig csak egy évig. S betartja hűségesen.

Később, hogy a gyerekek felnőttek, s elkerültek a háztól, messzi nagy városok iskoláiba, Iván már csak a kutyáinak élt egyedül. Azt mondják, beszélgetett velük. S azok értették a szavát.

Telt az idő, s egyre mogorvább lett, egyre magányosabb. Egyszer aztán, talán a nyolcadik évben, odaállt az úr elé.

- Uram, kérek tőled valamit.
- Na.
- Engedj engem föl a hegyekbe a plájászok közé. Nem jó nekem itten.
- Mért? - hökkent meg az úr.
- Azért uram, mert itt mindenkinek van valakije, csak nekem nincsen senkim. S ez nem jó így. Ott jobb lesz nekem, uram. Ha megengeded, fölviszem az öreg Dudást is magammal, itt már úgylátom lassú a többi közt. Ott majd egymagában jó lesz medvére, disznóra, ha följösz. S elviszek egy kölyköt is, hogy tanuljon a Dudástól. Ha megengeded, uram.

A havasi király nem szólt. Hallgatott, bólogatott nagy fekete fejével. És így került föl Iván a havasra, a cibai szállásra, a plájászok közé. Fölvitte Dudást, az öregot s egy kölyköt is, a kicsi Dudást. Azt taníttatta naphosszat. S olyan medvés, disznós kutya lett esztendőre abból is, hogy csodáim lehetett. Azonkívül megtanult egyebet is: nyestél keresni, vízben hajtani vidrát, lött szarvas után menni vércsapáson, s addig csaholni mellette, míg odamennek. Megkereste az elveszett botot, kint felejtett tarisznját. Ezersok tudománya volt.

Aztán vén Dudás meghalt, egy reggel nem kelt föl a széna közül. Iván eltemette, rendesen, ahogy illik. Még fenyőcsemetét is ültetett föléje. S a kis Dudás mellé kért az úrtól egy még kisebb Dudást, tanítani.

Így élt szótlanul a cibai szálláson a két kutyájával. Télen át elgondozgatta a többiek jószágát, de ő maga nem tartott juhot, tehenet, mint mások. Nem épített kunyhót, nern hozott föl családot. Jó volt neki a cibai szállás is. Nyestek, vidrák bőrét nem jidta el. Elajándékozgatta ennek-annak. Plájászok gyermekeinek, pakurároknak, aki éppen megtetszett hirtelen.

Legnagyobb öröme az volt, amikor följött az úr vadászni. Vagy éppen Gáspár úrfi! Micsoda fürge legény lett belőle! Ilyenkor ragyogott Iván, vidáman szökdelt a kutyák, s aztán neki a hegynek. Disznónak, medvének nem volt maradása.

De tavasszal, pontosan minden tavasszal, mikor elolvadt a hó a hegyeken, a fák zöldülni kezdtek, s az eskü letelt, megbo1ondult Iván a havason. Otthagya a kutyáit, ott a cibai szállást, is nekivágott a világnak. Faluról falura kóborolt, s egy asszony nevét kiabálta be a házak kapuján.

Ismerték már az emberek, s nem bántotta senki. Mikor meg inni kezdett, magára hagyták. Nem kellett három nap, kettő sem. Már öregedett Iván. Fél liter pálinka végzett vele.

Akkor jó emberek bevitték a belső szobába, lefektették, s luigyták, hogy aludja ki magát. Két nap alatt helyrejött. Fölkelt, hazament. Útközben betért valamelyik pópához, s letette az esküt, gyertya s feszület előtt, egy újabb esztendőre.

Aztán, mint aki rendbe jött a világgal, visszaballagott a cibai szállásra, járta az erdőket a nagy Dudással s a kis Dudással, taníttatta őket, beszélgetett velük, s várta vadászni az urakat. Nyáron szénát kaszált, télen etette a mások marháját, átvette Gyerkótól a havi komenciót s a híreket, és szétszította rendre a havasban.

Csak éppen az arca szigorodott meg, rőt haja kikopott, fogai hullani kezdtek. Egyéb semmi, de semmi nem történt odafönt. Csak az idő haladt, ahogy mormolva görgette csillogó hátán a Szalárdpatak a Magurától le a Marosig. Csöndszakállú, mohailatú, vén fenyvesek között.

2.

DE OTT élt Iván mellett a cibai szálláson az öreg Birtalan is, a halember. Azt mesélték, valahonnan a Hargitáról vetődött oda. Sovány, keszeg kis vénember volt, fehér hajú, fehér arcú. Két hosszú, nyeszlett, vékonyka bajusza jóval alól ért az állán. Nagy, kidülledt halszemei voltak, s az egész ember valami furcsa, sovány halra emlékeztetett.

Ez a Birtalan, ez úgy értette a halak dolgát, mint senki. Szinte együtt élt velük. Talán azért is lett olyan halforma maga is. Csak ránézett valamelyik patakra, és azt mondta: itt kell keresni. Azzal leült a víz partjára, hosszú, száraz karján, mely olyan volt, mint egy inas fagyökér, feltúrta az inget, s benyúlt a kövek közé. És már emelte is ki kopoltyújánál fogva a pisztrángot.

Sok hasznát nem vették a szálláson, sem Iván, sem más. Nem törődött még a saját tehenével sem, egész nap a patakokat leste, órák hosszat elácsorgott egy-egy gübő fölött, és nézte a vizet. Néha benyúlt, kiemelt egy-egy halat, megnézte, valamit mondott neki, és visszadobta.

Egyszer egy ánglius járt arra, híres horgásznak ismerték mindenhol, és Éltető úr meghívta a Szalárdba horgászni. Jött is az angol, hozott egy lóra való pálcát, horgot, zsineget, pléhskatulyát. Az úr mellé adta Birtalant, s elindította őket föl a víz mentén. Majd estére utánok jön a cibai szállásra.

Az angol combig érő gumicsizmát húzott, előszedte pompás horgait, dobozait, hálócskáit, s megrakta Birtalan hátát is mindenféle cipelnivalóval. Aztán elindultak. Hol itt, hol ott dobálta be a horgot az angol, ugrált a köveken, mint a szöcske, de bizony nem mutatkozott eredmény. Cserélte a horgokat, csóválta a fejét, hümmögött. Átkelt a patakon, visszajött, feljebb haladt, még feljebb, egyik kanyartól a másik gübőig, s dobta a horgot a vízbe, s húzta ki üresen. Birtalan meg csak cammogott hátul csöndesen a pakkal, s nem szólt egy szót sem, még csak nem is mosolygott a dolgon.

Estefelé utolérte őket az úr a Kis-Ciba alatt.

- Na, bírod a halat, Birtalan?
- Bírom még uram.
- Mennyi van?
- Abbiza csak kettőcske eddig.
- Súly edd meg! Én pedig nem hoztam egyebet a tarisznyámban, csak egy kis zsírzónak való szalonnát a halak mellé!

Birtalan fölnézett az égre, mintha tanakodott volna vele, aztán azt mondta.

- Sze, fogni lehet, ha kell.
- Persze, hogy kell.
- Fogjak akkor?
- Fogjál hát!

Erre lerakta Birtalan a cókmókot, sovány karján föltúrta az inget, s a patakhöz ment. Egy kicsit elnézegette a vizet, aztán lehajolt, s kezdte kiszedni a halakat. Csak úgy ni, egymás után. Nézte az angol, hogy mit művel a furcsa kis öreg. Még a száját is eltátotta. Aztán nagyot káromkodott a maga nyelvén, s lecsapta a horgot.

- Ezek között a ti halaitok között az Isten sem ismeri ki magát! Reggel aztán, mielőtt a cibai szállásról elindultak volna visszafelé, így szólt az úr.

- Te, Birtalan! Ez az angol szeretne kézzel halat fogni. Úgy, mint te. Azt mondja, hogy ő már látott az indus tengeren cápát halászni, az északi sarkon pedig cethalat, de ilyen módon fogni a halfélét, mint ahogy te csinálod, még nem látott soha. Tanítsd hát meg reá.

Birtalan nem tudta, hol van az indus tenger, s azt sem tudta, hogy mi a cápa. De azért bólintott.

- Csinálhatunk valamit - mondta.

Kicsit elgondolkozott, aztán eltűnt az erdőben. Sokára került elő.

Bevitte jó messzire a Kis-Cibába, s egy jókora gübő szélén leültette.

- Itt várjon meg az úr - magyarázta neki kézzel-lábbal -, és én megnézem föntebb is, hogy mi van.

Az angol ugyan nem értette, hogy mit mond a kis halfejű öreg, de azért leült. Birtalan pedig feljebb ment egy fordulóval, s valami virágfélét kotort elő a zsebéből. Lassan tépegetni kezdte, s hintette rá a vízre.

Mikor elkészült ezzel, visszakocogott az angolhoz.

- No, most jöjjön - intett neki, s odavitte a gübbő partjára.

- Nyúljon be - mutatott a kövek közé -, nyúljon na, bátran! S mutatta a kezével, hogy mit tegyen.

Csudálkozott az angol, aztán nyúlkálni kezdett a vízbe. Tapogatta a köveket, kavarta a vizet a markával.

- Ni, azt fogja meg - mutatott hirtelen Birtalan egy halra.

Az angol odanézett, s valóban, alig arasznyira a kezétől ott úszkált egy jókora pisztráng. Azaz nem is úszkált, csak állt egy helyben szemközt fordulva a vízzel, s tátogott. Ügyetlenül kapott utána, de mégis meg tudta fogni. Aztán csak ott úszott még egy és még egy és még egy. Bambán, lustán, oldalukra dőlve jöttek a halak föl a kövek közül, s alig ficáinkoltak, mikor utánuk kapott.

Ragyogott az angol arca az örömtől. Markolta a halakat, dobta ki őket a partra, s nagyokat kacagott. Birtalan meg csak ült mellette csöndesen, mint akinek semmi köze az egészhez.

Fogott is az angol egy vederre való halat ott, együltiben. Birtalan meg akkora borraivalót kapott utána, hogy üszőborjút vett belőle a dédai vásáron. Hogy megpróbált-e még valaha az angol halat fogni ezzel a módszerrel, az nem derült ki soha. Birtalan hallgatott a virágról, s őrizte tovább a halakat. Csak olyankor fogott, ha az uraknak kellett vacsorára, vagy ha a plájások éheztek meg reá a cibai szálláson. Pedig a ratosnyai korcsmáros, az a bizonyos Viktor, nemegyszer üzent föl hozzá, hogy ennyit meg ennyit fizet egy csöbör pisztrángért, de Birtalan nem csinált pénzt a halakból soha.

Így folyt az élet ott fönt a havasban. Iván s Birtalan őrizték a szállást, s olykor betért hozzájuk ez vagy amaz. Ferenc, aki fent lakott a Ketágban családotul, vagy Vénség, a Dószul Fulgeruj-rol, vagy Árszintya bácsi, a belcsuji bács. De leggyakrabban mégiscsak Dumitru, a sánta. Vagy ahogy másképpen nevezték: Farkas-Dumitru.

Ő tulajdonképpen ott is lakott a szálláson. Mert senkije se volt, kalibája se, sehol. Csak a puskája, farkasbőr tarisznyája. Olykor napokig, hetekig nem látták. Az erdőket bújta, farkasok nyomát kereste. Semmi sem érdekelte egyéb, csak a farkas. Ilyenkor szikink barlangjaiban éjszakázott talán, vagy csak úgy a pusztában, a lak alatt. Nyers húst evett, meg gombát, erdei gyümölcsöt. Aztán időnként megjelent a szálláson, nyakában farkasbőrök lógtak, azokat szárítani a padlásra tette, maga meg elhevert a szénán, és néhány napig csak evett és aludt. Ha naponta egy-két szót ejtett, az sok volt. Aztán egyszerre csak fölkerelkedett megint, vállára lökte a puskát, oldalára akasztotta a tarisznyát, és elindult. Nem búcsúzott senkitől, csak ment. S napokig nem látták megint.

Különös ember volt ez a Dumitru. Valami borzalmas titok járt vele, akár az árnyék. Azt beszéltek róla, hogy juhosgazda volt valamikor, odaát a Dorna tájékán, a Kelemenen túl. Kétszáz szép fehér juhával vonult föl minden tavaszon a Dorna menti plájok valamelyikére legelőt keresni. Hol az egyik hegyen, hol a másikon verte föl a tanyáját, aszerint, hogy melyik pojánon zöldült ki hamarabb a fű. Kalibát épített, egészen kicsikét, hiszen nem volt szükség nagyobbra. Ő volt csupán meg a felesége meg a gyermek.

Ebből a kétszáz juhból éltek Dumitruék. És telt bőven mindenre: évente új ruha az asszonynak s magának. Új bocskor, zsírnak való disznó s olaj a böjtire. Puliszkaliszt, savanyú káposzta. A juhok gyapjút, túró, bárányt adtak. A pénzből még félre is lehetett tenni, hiszen pakurárt nem tartottak. Minek is? Maga járt a juhokkal, fejésnél az asszony is segített, és ő készítette az illatos sajtokat, ő gyúrta be a túró fenyőhancsból készült deberkékbe.

Jól éltek fent a havason Dumitruék. Nyáron bálmost ettek, ordát, zsendicét, gombapaprikást és erdei gyümölcsöt. Télen jó volt a túrópuliszka is savanyú káposztával. Böjt idejében olajos hal.

Nem volt bajuk senkivel, szabad volt a havas. Oda vihette benne juhát az ember, ahova akarta. Járhatta az erdőket, s nézhetett szénának való tisztást is telelésre.

Abban az évben, mikor a nagy aszály volt - a vének sem emlékeztek hasonlóra - a fű nem nőtt, a málna éretlenül leszáradt, a juhok lesoványodtak a legelőkön, s már csak a füvek torzsáját rágták. Abban az évben Dumitru ott kaszált szénát magának a Priporul Candrei s a Lóhavas között, azon a Borgó felé lehajló széles lankán, hol fenyvesek s pojánok váltakoztak tarka rendben, s ahova a Bölényes-tető szarvasai is lejártak telelni.

Jó széna volt, csak kevés. A források kiapadtak, s nem volt vize a fűnek. Baj volt az is, hogy korán kellett abban az esztendőben szénára fogni a juhot. Mert amilyen forró volt a nyár, olyan hideg ősz jött reá. Szeptember derekán esni kezdett az eső, s egy álló hónapig meg sem

állt. Akkor aztán egyszerre lefagyott minden, s október végére már fehér volt a havas. Neki kellett esni a szénának, mert amúgy is hullottak a juhok.

Rossz esztendő volt az, mindenképpen. Fele annyi túró lett csak, mint máskor. Az idősebb juhokból elhullott vagy harminc. Hatot meg a farkasok téptek széjjel, ezek a vad, sárgás szőrű, idegen farkasok, azt mondták, valahonnan Bukovinából vagy azon is túlról jöttek le a mi havasainkra, hihetetlenül elszaporodtak, és sokkal gonoszabbak voltak, mint a régi, megszokott hegyi farkasok.

úgy jöttek egy éjjel, mint a rossz szellemek. Vaksötét volt. Egyszerre csak ordítani kezdenek a kutyák. Szalad ki Dumitru a baltával, s az asszony is gyűjtja már a szurokfáklyát a tűznél, s rohan utána. De akkor a farkasok már bent voltak a karámban, s abajgatták kegyetlenül a juhokat.

-Hujjhaó! Hujjhanye! Ne hadd, Gudra! Ne hadd, Buzsor! - üvöltötte Dumitru, és az asszony is lóbálta a tüzet, és sikoltozott, ahogy csak a torkán kifért.

Aztán csak szökdöstek ki a farkasok az ölnyi magos karámon, s mindnek a szájában ott fehérlett egy juh. Zölden süttött a szemük a fáklya fényében. Lehuppantak a földre, s már ott sem voltak. Négy juh tűnt el velük. Kettő reggelre meg holtan feküdt a többi között. S a karám palánkjá mellett Gudra, a vén verekedő kuvasz.

Rossz esztendő volt az mindenképpen. Mintha gonosz szellemek babonázták volna meg a havast. A juhok nem híztak a legelőn, mint máskor, hanem még lesóványodtak. Őszire már zörögtek valósággal, és hullottak el egymás után. Korán ott kellett hagyni a legelőt, s megkezdeni a szénát.

Dumitru feltette a lóra a fanyerget, felkötözte rá a holmit, s elindította az asszonnyal meg a gyerekekkel. A gyerek akkor hatesztendő volt, bírta az utat lassan gyalog is. Ő maga s Buzsor a juhokat terelték.

így jutottak el a Lóhavas alá. A téli káliba már készen állott, még szénakaszáláskor megépítette, hogy szívja kissé a nap a fenyőtörzseket Csak éppen a hézagokat kellett betömni mohával. Aztán a széna köré karámot ácsolni, jó magosat, hogy ne mehessen át rajta a farkas. Mert akikkel találkozott, mind azt mondták, hogy a Lóhavas, a Bölényes és a Priporul Candrei is tele van velük.

Elkészült minden. A juhok falták a szénát, szemlátomást javultak. Közben lehullott a hó is. Előbb arasznyi, aztán térdig érő, majd úgy november vége felé beállt a tél, az igazi.

Korán jött meg, annyi bizonyos. A kunyhó előtt lapáttal kellett elhányni a havat, s ösvényt ásni benne a tüzelőhöz, a forráshoz és a juhokhoz. Naphosszat süvített az északi szél, s a fák recsegték a hidegtől.

Újév táján már fagyott hozzá az ember keze a balta nyeléhez. Mikor itatni terelték a juhokat, előttük kellett föl vágni a jeget, s míg ittak, befagyott megint. Kék volt a levegő, mint a kés pengéje, és villogott benne a fagy. Kutya kegyetlen tél volt.

Gyorsan fogyott a széna. A juhok kétszer annyit ettek, mint máskor, hogy fűteni tudják magukat valahogy. És ez okozta a bajt.

Már január közepén látta Dumitru, hogy nem tudnak kitelelni azon a helyen. Még egy hónapra való volt, több nem. Nyakába vette a tarisznyát, kezébe a botot, s elindult. Szénát kellett keríteni a föld alól is. Mert ha nem, vége a juhoknak, vége mindennek.

Három hétig járt keresztül-kasul. Bejárta a falvakat, a tanyákat mind. Az ismert telelőhelyeket. Sehol sem volt széna. Kevés termett, és sok volt a juh. Feketére soványodott, bőre kopogott, mint a kimustrált rosta, haja, szakála bozontosra nőtt a hidegtől és az éhezéstől.

Végre távol, a Bisztricsóra alatt, a Tárnica egyik eldugott tisztásán talált valami szénát. Egy ratosnyai juhos ember kaszálta, de nem volt elég, ezért elvitte inkább a juhait már az őszön tova le a Mezőségre, valami uradalomhoz telelni. A széna gazdátlan maradt. Nem valami jó, nem is sok, de tavaszig éppen elég százharminc állatnak.

Dumitru tehát fölépítette az új kalibát a Tárnica tisztásán, s félig halálra fagyva, félig halálra éhezve visszagyalogolt az úttalan havasokon, az öles nagy hóban, a Bisztricsórán át a Lóhavasig.

Istenem, de nehéz egy olyan út! Aki kényelmes szobában, meleg kályha mellett ismeri csak a telet, az el sem képzelheti, milyen az, amikor az ember éhesen és összekoccanó fogakkal küszködik a hóban, hegyen föl, hegyen le, vad fenyőerdők között, kegyetlen messzeségben emberlakta helytől. Mikor az izzadság ráfagy az ember bőrére, s ahogy szuszog, a tüdeje pattan szét a hideg levegőtől. Mikor minden lépésnél derékig süpped az ember azokon az úttalan utakon, s nemcsak a havat, nem csupán a hideget kell ügyni, de a plájt magát is, az

összevissza csavarodó gerinceket, hogy el ne tévedjen a rengetegben. Mert milyen más a havas télen, ráismerni is alig lehet! Ahol járatlan széltörés volt, ott sima hólepedő. A fiatal fenyves inkább behavazott sziklaoldalnak látszik, és minden nyiladék, amit a szél az erdőbe kapart, magához csalja a vándort, mintha út volna, s a végén bevezeti a járhatatlan sűrűségbe.

És amikor az este eljön! Amikor minden szürke lesz és halálosan egyforma, a fák kereken pattognak, recsegnek a fagytól, és az ember fáradt, éhes, és a bőrét dermedt verejték didergeti. Az ember megáll a havas közepén, és egyszerre meghallja azt a nyomasztó, borzalmas csöndet, ami a szürkület páráival együtt a hóba temetett erdőkre alászáll. Ez már nem csönd: ez már a halál maga, a halálos, nagy egyedüllét, mely mint egy roppantcsontkoporsó, magába zárja a megfagyott világot s benne az embert, aki ottan áll halálos, dermesztő-egyedül.

Jaj akkor annak, aki megáll, és fáradtan leül a hóra pihenni! Jaj annak. Reggelre holtan nyúlna végig a csalóka ágyon, ha fel nem fálnák addigra kószáló farkasok. Jaj annak, aki fáradt és lehetetlen a rászakadó téli éjszakával szemben. Akit megbénít a csönd. Akit megbabonáz a fehér-szürke mozdulatlanság. Akiben nincs erő és akarat, hogy megküzdjön minden perccel. Aki nem tudja megkeresni a legmegfelelőbb fenyőt, melynek ágai mint sátor, leérnek a hóig, nem kaparja el alóla a jeget és havat, nem hordja tele a vackot fenyőgallyal. Aki gyöngye már arra, hogy néhány fát kidöntsön, s falat építsen maga elé, s a fa alá öles máglyát rakjon, s egész álló éjjel ébren őrködjön a tüzet, hogy reggel aztán még fáradtabban, hidegtől és füsttől vörösre mart szemekkel, de élve, élve vándorolhasson tovább a halál birodalmán, a hegyeken keresztül.

Így ment akkor Dumitru a Tárnicától a Bisztricsóráig a Lóhavasig. Három napjába telt az út. Három napig csak azt a kevés csonttá fagyott puliszkát majszolta, ami még a tarisznyája fenekén akadt. Két éjszakán keresztül virrasztotta a tüzet, és hallgatta lúdbőrös háttal a farkasokat, ahogy átüvöltöztek egymáshoz a hegygerincekről. Sárgáslilára cserződött kezén a bőr. Szeme kivörösödött, szakállára ráfagyott a zúzmara, gyomrát sajtolta az éhség, s már alig bírta emelni a bocskorait.

De harmadnap estére hazaért a hírrel, hogy van széna a juhok számára, mehet az élet tovább.

Öt napig csak evett és aludt. Evett és aludt. Öt napig. Ezalatt elfogyott a karámban a széna is. Már csak annyi maradt, amennyit elvihet egy ló a hátán, ha ügyesen kötik a nyeregbe. Ekkor elindultak.

Így: elől ment Dumitru, kezében a balta. Hátán két átalvetőben az, ami a legfontosabb. Máléliszt, túró, fazék, ez-az. Mögötte a juhok. A juhok mögött az asszony, az asszony mögött a ló, a ló mögött a gyerek, a gyerek mögött a kutya. A ló háta megrakva szénával, az asszony háta megrakva házi holmival, s a gyermek hátán a veder, így mentek.

Reggel volt. Lent a völgyekben még ködös, de fönt már ragyogó-fényes hideg reggel. A bükkfák ágai meghajoltak a zúzmara alatt. Szél nem járt, s a nap fényében acélosan csillogott a levegő. A hó sercegett.

Első este a Bisztricsóra lábáig jutottak. Többször meg kellett állni közben, váltani a juhokat, mert amelyek elől voltak, s a nyomot törték a hóban, azok hamarosan kidőlték s lefeküdtek. A meredek kapaszkodókon várni kellett, amíg kiszuszogja magát a ló. Olykor a nyeret is meg kellett igazítani rajta. Aztán a gyerek is pihenni akart. Az asszony is.

Mikor a nap eltűnt a köd mögött, megállottak. Egy szikla alatt helyet csináltak a juhoknak, s kiterítették eléjük a széna harmadát. Fáradtak voltak a juhok. Sok közülük azonnal lefeküdt, s a széna szagára sem mozdult.

Aztán Dumitru kidöntött néhány fenyőt, s falat emelt belőlük. Odébb tüzet tett, s ezalatt az asszony fekvőhelyet készített a fal tövében. Majd megették a száraz puliszkát, és bundáikba burkolóztak. A gyermek már aludt, az asszony szeme is nehezen nyílt. Kereken némán hallgatott a havas, és a csönd ráfagyott a világra.

Dumitru ébren virrasztotta egész éjszaka a tüzet. Ő keltette föl az asszonyt meg a gyermeket, mikor a szürkület bomlani kezdett.

- Föl, föl! Rövid a nap!

Meredek a Bisztricsóra keleti oldala, csúnya sziklák szegik s bozontos, sűrű erdők. Egyetlen nyom vezet csak a sziklák között csavarosán fölé, borókásokon és vízmosásokon keresztül, egyetlen nyom, amit a pásztorok tapostak ki nyaranta a juhokkal, hosszú, hosszú esztendő alatt. Ezen a nyomon kapaszkodtak fölfele Dumitruék.

De lassan, nagyon lassan.

Olykor keresni kellett az utat a hó alatt, nehogy rossz csapásra térjenek. Aztán egyre több birka feküdt le, egyre sűrűbben állt meg a ló, fakadt sírva a gyermek. A hó pedig nőtt, egyre nőtt, s meredekült a hegy.

Dumitru kétségbeesetten törte elől a havat, szaladt hátra a juhokhoz, biztatta a lovat, szidta a gyereket. Káromkodott. Lélegzete zihált, fogai csikorogtak. És estére mégis följutottak valahogy.

De a juhok mind feküdtek akkor. Kettőt közülük ölben hozott az asszony. A ló izzadt szőre vastag volt a zúzmarától.

Nagy és lapos a Bisztricsóra teteje. Futófényő és boróka növi.

- Itt nem maradhatunk - mondotta Dumitru, és fogai megcsikordultak -, lennebb kell mennünk az erdő közé, ha néhány birka le is marad.

Az asszony belátta, hogy igaza van, s nem szólt. Hiszen egy fa sem volt a közelben, amit ledönthettek volna. Egy védett hely, ahova meghúzódjanak. S tűz nélkül nem lehet éjszakázni. Tovább csak, tovább. Amíg még lát a szem. Amíg a pihenéstől nem zsibbad el a láb.

A köd is tömöttödött. Dumitru elindult benne. Vállát húzták le az átalvetők, fogait keményen összeharapta. Hátral az asszony bottal verte a hasukon mászó juhokat. A gyermek sírt. Egyforma, halálos kietlen és szürke volt minden. Se egy fa, se egy bokor, ami irányt mutatott volna. Még a hegyek se látszóttak. Semmi. Csak a köd. Az ember hirtelen megállt. Káromkodott.

- Rossz helyre jöttünk!

Sziklafal tátongott a lábai alatt. Fogai megcsikordultak. Hátra. Vissza. Aztán egy másik irányba újra neki a ködnek, a hónak. Nyögtek a juhok. Jajgatott az asszony. Sírt a gyerek. A köd már olyan sűrű volt, hogy rátapadt emberre, állatra. S reá hullott a sötétség is.

- Mindenségit az ilyen időnek!

- Szűzmária, ne hagyj el! - vergődött az asszony a juhok közt. Eltévedtek. A Dundek felé tértek el közben? Vagy a Moldovánka piájára? Nem derült ki soha. Egyszer aztán csak megállt Dumitru. Levetette a kucsmáját, aztán lassan leült a hóra. Az asszony ott hátul ugyanezt tette, csak éppen hogy magához húzta a gyereket. A férfi nem szólt, az asszony nem kérdezett, halálos csönd volt, csak a juhok lihegése hallatszott. És mélységes sötét. És sehol egy fa, egy bokor. Csak mély, hólepte, ködös nagy sötétség.

A juhok hörögve heverték egy csomóban. A gyermek már nem sírt. Elaludt az anyja karjai között. Álmában is vacogtak a fogai. Dumitru érezte, hogy lassan zsibbadnak el a lábai, a válla, a háta, az egész teste. Szemei kezdtek lecsukódni. Összeszedte minden erejét, és fölállt. Az átalvetőket ott hagyta a hóban, és hátratámolygott a lóhoz. Leoldotta róla a nyerget, és a széna felét előrevitte a juhok közé. Közben odaszólt az asszonyhoz.

- Gyere előre! A bundákat leterítjük a juhok közé. Gyere! Az asszony felnyögött.

- Jaj Istenein! Nem tudok mozdulni!

Odament hozzá. Hóna alá nyúlt, fölemelte. Ekkor hirtelen, valahol egészen közel, felüvöltött egy farkas.

A hang olyan borzalmas volt, hogy behatolt a csontig. A ló horkanva szökött lábra, és hallani lehetett a reszketését. A kutya odabújt közéjük, és nyöszörgött.

- Csak ez hiányzott - csikorgatta meg Dumitru a fogát - nem maradhatunk itt semmiképpen. Erdőhöz kell érjünk. Tüzet kell tegyünk mindenáron.

Megrugdosta a juhokat. A kolompos berbécekkel megindult előre, a nyáj egy része megmozdult, és utánuk támolygott. A többi mozdulatlanul hevert tovább.

Az ember a berbécekkel, a lóval és a kutyával már elől járt a ködben, és az asszony még mindig a visszamaradt juhokkal vesződött.

- Hagyd őket! - kiáltott hátra rekedten.

Az asszony sírva botorkált előre a nyomon. Legalább negyven juh maradt ott, mintha a szívéből tépték volna ki valamennyit. A gyermek föl sem ébredt, hiába rázta. Ölben kellett cipelni azt is.

Kétszáz lépést is alig haladtak az övig érő hóban, mikor mögöttük, egészen közel, felharsant újra a farkasüvöltés. Utána hörgés, marakodás, borzalmas, rémült juhbégetés.

Legyökerezett a lábuk.

- Szűzmáriaisten... - szorította magához az asszony a gyereket. A ló horkanva megugrott. Elbukott, újra fölkel, és rohanni kezdett lefele. Ettől Dumitru is magához tért.

- Gyorsan! - kiáltotta. - Gyorsan!

És futni kezdett a ló után. Ahogy lehetett. Elesve a hóban, lábra állva megint, káromkodva, verejtékezve, vacogva. Ahogy lehetett. Mögötte az asszony a gyerekekkel és a kutya. A juhokkal már nem törődött senki.

- Segíts! Nem bírom a gyereket! - jajgatott föl hátul az asszony. Kézen ragadta őket, és valósággal vonszolta maga után. Aztán egyszerre csak megindult velük a hó, először lassan, majd egyre gyorsabban és zuhanni kezdtek.

Mély, puha hóba estek. Kézze-lábbal kapálóztak benne, lábra álltak. A ködben valami tömött feketeség állt alattuk. Erdő.

Csúszva, süppedve, botorkálva indultak meg a fák felé. Az első fenyő havas törzsének nekidőltek, és lihegve, hörögve ölelek magukhoz.

Dumitru reszkető kézzel markolta meg a baltát, és vágni kezdte a fát. Nehezen mozgott a karja. Valahol a mellében fájó szúrás érzet. Az asszony a másik fa tövében gunnyasztott a gyerekekkel, és hörögve sírt.

- Jaj a juhaink, a drága szép juhaink, jaj, jaj...

Fáradtan, nehézkesen csattogott a fejsze. Súlyosan ült fölöttük a sötétség, és valahol farkasok marakodtak, juhok bégettek, mintha a pokol szabadult volna le a havasra.

Az ember összeszorította a fogait, és emelte a baltát. Nehezen vágódott a fa, makacsul nehezen. És akkor valahol egészen közel a fák között felordított a ló.

Velőkebe hasító, borzalmas ordítás volt. Csak halálveszedelembe jutott állat ordíthat úgy, mikor a pusztulást látja csattogó agyarakkal a torkának ugrani.

- Jaj anyám... - nyöszörgött az asszony.

Dumitru kezében megállt a balta. A halál hidegét érezte a torkában fölfelé kúszni.

- Mássz föl a fára gyorsan - súgta -, gyorsan, a gyerekekkel! Az asszony támoilyogva állt föl, tapogatta a fát.

- Nincs ága lent, nincs - vacogta -, Szűzmária, jaj...

- Keress másikat, gyorsan! - sürgette az ember.

Az asszony tovatántorgott a sötétben. Rángatta a gyermeket maga után. Az nyöszörögve felsírt.

Dumitru nekivetette hátát a fának, és megmarkolta a baltát. Figyelt. A kutya ott reszketett a lábainál.

Ágak reccsentek.

- Fent vagy?

Az asszony nyögött.

-Jaj, a gyereket... Nehéz... Jaj, segíts, Dumitru...

Az ember arrafelé tapogatózott. Sűrű kis fenyő derekán küszködött az asszony. Az alsó ágra már fölhúzta magát.

- A gyereket...

Az ember fölemelte a gyereket, és fölnyújtotta.

- Másszatok magosabbra, és jól kapaszkodjatok!

Az asszony nyögött, kínlódott fent a fán.

Dumitru visszament a megkezdett vágáshoz. Tüzet akart, nagy tüzet mindenáron. Talán harmadszor sújtott a baltával, mikor a kutya egyszerre csak morogni kezdett a lábainál. Morgott, felborzolódott a szőre, és valósággal a térdéhez lapult.

Körülnézett. És ekkor kis, fényes, zöld pontokat látott meg a sötétben. Izzó, zöld pontokat. Mozogtak.

Farkasok! Mint a jéghideg villámcsapás, úgy hasított át agyán a fölismerés. A veszedelem félelmetes közelségének tudata. Szinte remegéssel telt meg körülötte a levegő. Erezte összeszorulni a szívét, s a fagyos verejtéket aláfolyni az arcán. Nagyot ordított.

- Hujjhá! Hujjhanye! Hujjhá!

A hang egyedül, rettenetesen egyedül vergődött a néma sötétségben. Szinte menekült a hang, be a fák közé, a fekete semmibe. A kutya szűkülve vergődött a lábainál.

A szemek, azok a félelmetes zöld szemek nem tűntek el a kiáltásra. Ott parázslottak egyre a sötétségben. Dumitru agyára ráfagyott a félelem. Már nem kiáltott többet. Csak állt mozdulatlanul, hozzásimulva a fához, és a balta nyelét szorongatta.

Tűz kellene, tűz - ijedezett benne a gondolat, és akkor mintha kiszakadt volna a világ feneke.

A tarisznya! Ott maradt valahol fönt, az átalvetőknél! S benne a tűzszerszám...

Beléje fagyott a gondolat, és érezte, hogy vége. Mindennek vége.

A szemek lassan közeledtek. Erezni lehetett, hogy közelednek. A kutya nyöszörgése üvöltésbe ment át. Borzalmasan, rekedten üvöltött.

Hallgass már, az Istenedet!

Tapogatni kezdte a fát. Ágat keresett rajta. A másik fát. A harmadik fát. Végre fönt magosan koppant a balta. Föl lehet oda mászni? Nehezen. De kell!

A szemek egyre közeledtek. Kereken izzott tőlük a sötétség. Hallani lehetett már a lihegésüket is. Egy-egy mély mordulás. Az asszony didergő hangon imádkozott ott túl a fán.

Miatyánkkivagyamennyekben... Dumitru... Hol vagy, Dumitru...?

Az ember a fatörzset kaparta. Magosan a feje fölött bevágta a baltát a fába, és kezdte fölhúzni magát. A balta kiszakadt, és visszazuhan hanyatt, bele a hóba.

Homályos testek mozdultak feléje. Izzott a szemük. Érezte bűzös leheletüket. Kétségbeesve szökött lábra. Hujjhá! Hujjhá!

És csapdosott maga körül a baltával.

Aztán újra neki a fának. Most már két kézzel. A baltát a fa mellett leszúrta a hóba, és reáállott. Körmeit belevéste a fa kérgébe, véresre szaggatta a kezzeit. Térdén felhasadt a condranadrág. Ekkor elérte kezével az ágat.

Minden erejével belekapaszkodott. A farkasok akkor ugrottak neki a kutyanak. Az már csak nyöszörgőit, és fogait csattogtatta. Néhány horkanás, rekedt hörgés, és a lábai alatt már csak egy sötét gomolyag mozgott, vergődött, nyögött. Állkapcsok csattantak, torkok mordultak egymásra. Vér és halál szaga töltötte meg a sötétséget.

Kétségbeesett erővel húzta föl magát az ágra. Már a melle fent volt, de lábai még a levegőben kalimpáltak. És ekkor egyszerre a jobb lábán súlyos rándítást, és éles fájdalmat érzett. Rettenetes súllyal rántotta vissza valami.

A rémülettől szinte megkétségbeesett az ereje. Iszonyú erőfeszítéssel tépte ki lábát a csattogó fogak közül. Szakadt a ruha, bocskor, élő hús, minden, de fönt volt az ágon.

Egy farkas lent dühösen fölördített, és a fának ugrott. A levegőben csattantak össze a fogai. Visszazuhan. Újra ugrott, újra csattogtak a fogak, újra érezte a párás, bűzös leheletet. Újra visszazuhan. Hasadt a fáról a hánca a farkaskörmök alatt. Szédült félelemmel kapaszkodott feljebb. Egyre feljebb. Fúrta, préselte magát a fa sűrű ágai között, egyre magosabbra.

- Jaj - szorította magát hozzá a fához, mikor már nem bírta tovább -, jaj...

Átölelte mindkét karjával a fatörzset, és nyögött. Az asszony felsikoltott odébb.

- Mi van veled, Dumitru?

- A lábam... Jaj!

- Szűzmáriaisten ki a mennyekben vagy... - hallotta az asszony hangját vacogva imádkozni odaát.

Szibbadtan fájt a lába. Érezte, hogy csurog belőle a vér. Szédült. Leoldotta a tüszőjét, és nehezen, szuszogva odakötözte magát vele egy vastagabb ághoz. Aztán hozzálapult, és nem is mozdult többet.

Halálos, félelmetes csönd volt. Csak a farkasok lihegése és morgása hallatszott olykor. S ahogy körmükkel a fát kaparták. A köd hidegen csúszott a ruhája alá, és az izzadság a bőrére fagyott. Vacogni kezdett. Aztán egy idő múlva dideregve megszólalt az asszony hangja megint. Mintha irdatlan messzeségből jött volna.

- Nem bírom tovább fogni... Jaj! Lefagy a kezem, nehéz a gyerek... Ébredj föl, ébredj föl, fogózkodj te is, jaj Istenem!

- Kösd oda magadat a fához - nyöszörögte az ember rekedten, és a fogai összekoccantak. Úgy sajgott a lába, mintha tüzes fogókkal tépték volna róla a húst.

- Nincs mivel...

- Akármivel. A szoknyáddal!

Valami rettenetes álomosság nehezedett rá. Akárha ólomból lett volna a szeme. Fülében tompán zúgott valami. A csönd lassan nőni kezdett körülötte, mint egy óriási tenger, hullámzott, zsongott és nőtt, nőtt és lassan elborította egészen.

Sikoltásra riadt. Borzalmas, éles asszonyi sikoltásra.

Jaj a gyerek! Jaj!!!

Ágak reccsentek, s valami suppan a hóban. Torkok hördültek, fogak csattantak. Valami ropogott. Csont. S az asszony sikoltott eszelősen a fán.

A gyerek! Dumitru, a gyerek! A gyerek! Jaj, jaj, jaj, a gyerek...

Aztán csak zokogott, rettenetes asszonyi zokogással.

Úgy érezte, mintha megfagyott volna ereiben a vér. Mintha fából, fagyott fából lett volna. Nyögni sem tudott, sóhajtan sem. Szemei kidülledve kutatták lent a sötétséget. Csontok ropogtak csak. Morgás és vérszag töltötte meg a levegőt.

Aztán annak is vége lett. Csak a csönd volt, a borzalmas, halálos nagy csönd. Az asszony sem sírt már odaát, hallgatott. Dumitru újra érezte azt a szédülést, azt a furcsa zsibbadtságot a fejében.

Megfagyok - gondolta öntudatának utolsó erejével -, végem van...

Aztán csak lázas képek szikráztak át a szemei előtt. Lázas, összefüggéstelen képek. Láta magát legénykorában, ahogy juhokat terel a dornai völgyben, szép, meleg nyári napon, s furulyázik. Forró a nap, illatosak a fenyők, játékosan muzsikál a szaladó patak... Istenem, így is volt? így?

Aztán mikor az asszonyt fölvitte az első kalibába. A legelsőbe, a jószagú fenyőkalibába, ott a Muncsel oldalán. Vígán kolompoltak a juhok, fehér, boglyas, nagy felhők utaztak az égen, ők kacagtak, s nagyokat kurjantoztak az örömtől. Mennyi nyírfa volt ott! S milyen csodálatosan illatosak! Aztán mikor már ott játszott a gyerek... Hogy fut a báránycák után, hogy szalad, és jó a fű, szépen nő a fű, sok tejet adnak a juhok, sokat, sokat, sokat...

Fájdalomra ébredt. Mintha tűzben égett volna a lába. Mozdulni próbált.

- Jaj...

Nyilalltak a csontjai. Izmaiban zsibbadtság sajgott. Mintha egyetlen fájó, vérző, tépett húsdarabból állott volna a teste. Hajnalodott. Tejfehér derengés ült a fák közt. Vastag köd tapadt mindenre, köd és zúzmara.

Lassan tért magához. A lábát vette észre először. Jujj! Jobb lábfeje helyén csak egy fekete húsdarab fityegett. Ott lent nem is fájt már, mintha fából lett volna. De fent, végig, az egész lába. A csontjai, minden.

Eszébe jutott az éjszaka. Gyomrában felkavarodott az éhség. Újra hallotta a csontok ropogását, a hörgést, fogcsattogtatást, érezte orrában a dögszagú párákat. S jaj! A gyerek...

- Rávika, te!

Nem felel senki. Csönd volt.

- Elaludt - gondolta -, alszik.

Lenézett. Csak a véres, összetaposott hó látszott a fák alatt, más semmi. Nagyot kordult a gyomra. Egyszerre fájni kezdett kegyetlenül.

Eszébe jutott a balta, s hogy tüzet kellene tenni valahogyan. Nehezen mozogtak a tagjai, s a lábában mintha hangyák mászkáltak volna. Bent valahol, a csonton.

Az alsó ágon ült egy darabig, szeme a fák között kutatott. Semmi se mozgott. Egyre világosabb lett. Fent már sárgult a köd, hirdette a napot.

Az összetaposott, véres, dúlt havat nézte. Ez itt a kutya, az ott... A sapka né, a kicsi sapka. A dornavátrai vásárról hozta volt az őszen... Az ő vére ott, kicsi Szándikáé... Jaj, te Isten, te...

Hirtelen megakadt a szeme valamin. Valami piroslott a hóban, ott túl a másik fa alatt, s nem vér volt. Nem vér: rongydarab. Szövött rongy, nehéz, vastag. Asszonyok viselik szoknyának. Asszonyok szövik maguknak a Dorna völgyében az olyant...

- Rávika, te! Hé, Rávika!

Nem felelt senki. Csak a csönd foga vacogott valahol a fák közt.

Leugrott az ágról. Elesett. A jobb lába nem akart engedelmeskedni. Nehezen tápászkodott föl, s odavánszorgott ahhoz a fához. Fölnézett rá.

- Rávika! Ébredj, Rávika!

A fenyő borzolt ágai közül a szürke, ködös ég nézett szembe vele. Üres volt a fa. Üres.

Hogy mi történt azután, arra már ő maga sem emlékezett. Napok múlva akadt rá egy nyestkereső plájász az ilvai részen, túl az Andrenyásán. Fél lábon, inkább csúszva, mint járva vánszorgott a hóban, csonttá soványodva, feketén a hidegtől, borzoltan, elvadulva. S a szemei! Vörösek voltak, és úgy nézett velük, mint a veszett farkas. És csak egy kis sapka volt a kezében, meg valami piros rongydarab.

A plájász levitte Szalárdra a házhoz, ott vették először kezelésbe. Néhány nap múlva arra járt az úr, megnézte az embert, bevitte a kórházba. Két hónapon át kúrálták a doktorok. Jobb lábát bokából leszedték, a többi megmentődött. Csoda volt az is, úgy mondták, üszkös volt, és fagyott a seb.

Mikor a kórházból kikerült, magához hívatta az úr.

Na ember, adj hálát az Istennek, hogy megéltél. Nem értél már egy likas piculát. Hanem most azt mondd meg, mit akarsz kezdeni?

Az, ember ott állt sötéten, mogorván, egyetlen ép lábára nehezedve, és lehajtotta a fejét. De a szemei sütöttek a tüskés szemöldökök alatt, s a hangja éles volt és kemény.

- Megölöm a farkasokat. Mind.

Az úr elbámult.

- Mit csinálsz?

Dumitru előkotorta ködmöne zsebéből a kicsi sapkát s a piros rongydarabot. Megmutatta őket az úrnak.

- Látod? Ez maradt. A többi elvették a farkasok. Hát én is elveszem tőlük az életet.

- S hogyan csinálod ezt, ember?

Dumitru fölemelte a fejét, és szűrős, fekete szemeit az úrra szögezte.

- Úgy, uram, hogy te adsz nekem egy puskát, s én, ahány farkas van a világon, mindnek elhozom a bőrét!

Így került Dumitru a szalárdi plájászok közé. Kapott puskát, töltényt, s ami az élethez kellett. De semmi egyéb nem vadászott, semmi egyébbel nem törődött, csak a farkasokkal. Találkozhatott bármekkora medvével a vadcsapásokon, félreállt az útjából. Menni hagyta a disznót, a szarvast, az őzet. Másra, mint farkasra, nem emelte a puskáját soha.

De annak mestere lett. Ha valahol felbukkant egy farkas a havason, bármilyen, ember nem járta helyre bűjt is el, Dumitru addig dőcögött, sántikált utána, míg meglegelte a nyomát. Meglegelte, s addig el nem hagyta, addig se éjjele, se nappala nem volt, míg a bőrét haza nem vitte a cibai szállásra. Utánozni tudta a párját kereső szuka hívását, a zsákmányt ejtő kan üvöltését, a magukra maradt kölykök nyüszítését: valósággal megtanult a farkasok nyelvén beszélni.

Rengeteg sok farkasbőrt gyűjtött össze esztendőök alatt. Közben maga is olyan lett, mint valami vén, mogorva farkas. Álla megnyúlt, meghegyesedett. Körmei megnőttek, s befelé görbültek, mint a vadállatokéi. Arcát borzos, fekete szőr fedte, melyből csak a szemei villogtak elő. Farkasbőrből készített bocskort magának, oldalán farkasbőr tarisznya csüngött, s abban hordta örökösen a kis sapkát s a piros rongydarabot. És minden elejtett farkasnak megmutatta.

- Látod? Látod-e?

Néha napokig ott ült a cibai szálláson, s nem mozdult sehova. Kiteregette a rengeteg sok farkasbőrt a ház elé, leült közéjük, s nézte őket. Talán beszélt hozzájuk? Lehet. Emberhez nem szólt soha, annyi bizonyos. Gazdájához is csak ennyit: igen, uram; nem, uram. Mogorva, furcsa ember volt. Farkas maga is, magányos, kivert, kóbor kan farkas.

Olykor aztán eltűnt. Hol járt? Merre tekergett a havasokban? Ki tudta volna megmondani. Napokig, néha hetekig nem jött elő. Vitt magával egy kis puliszkalisztet, abból élt. Meg gombából, gyümölcsből. A farkasok húsát is megette, azt beszélik. Odvas fában aludt, barlangban, elhagyott kalibákban olykor. S járta a sűrűségeket, keresett, szimatolt farkasnyomok után. S amikor végre előjött, azzal a furcsa, sántikáló, dőcögő járásával, mindig lógott a tarisznyáján friss farkasbőr.

Lupunak nevezték a plájászok maguk közt, Farkas-Dumitrunak. Már csak ezen a néven ismerte mindenki. S aki találkozott vele valahol az erdők között, meglátta jönni, lassan, dőcögve, orrával-szemével a földet szimatolva, félreállt útjából, és meg se szólította. Mert nem felelt volna úgysem.

Ilyen furcsa, elromlott eszű ember volt Dumitru, Farkas. Dumitru, a havasi király harmadik plájásza, aki ott lakott a cibai szálláson.

Így volt ott fönt.

Mikor a Birtalan nagy kendermagos kakasa a ház mögötti fenyőn, ahol a tyúkok aludtak, kimondta a hajnalt, vén Birtalan lehuppant a fekhelyről, fölhúzta a bocskorát, s kiment a pajtába ellátni a teheneket. Lekászálódott Iván is, és vele együtt megmozdultak a priccs alatt a kutyák. Nyújtóztak, ásítottak, és kibújtak a szénából. Iván kinyitotta az ajtót, kieresztette a kutyákat, nyitva hagyta, hogy jöjjön be a friss és jó szagú hajnali levegő. Tüzet tett a főzőkemencébe, elővette a nyírfaseprűt, és úgy-ahogy kisépert. Aztán vette a két vödört, s elindult velük a forráshoz.

A forrás valamivel odébb volt, a fenyők között. Egy nagy, mohos kő alól buggyant a víz, és keskeny favályún keresztül csorgott alá. Nagy, kövér páfránylevelek sűrűsödtek körülötte, s valahányszor Iván reggel vízért ment, egy őz ugrott elő a páfrányok közül. Néha kettő is volt. Nem riadtak meg nagyon, csak éppen megszokásból szöktek be a sűrűbe, s előfordult, hogy a bak böffent olykor.

Iván megállt, utánuk nézett. Minden reggel megállt, és minden reggel utánuk nézett, úgy éppen, mintha akkor látná őket először. Aztán megtöltötte vízzel a vödröket, s félreállította. Levetközött derékig, megmosdott. Szürcsölt is néhány kortyot a jéghideg vízből, aztán lerázta magáról a fényes cseppeket, s úgy nedvesen magára húzta az inget.

Mire visszatért, Birtalan már megfejté a tehenet, a sajtár ott állt az asztalon. A polcról levették a kendőbe kötözött puliszkát, a tejet virágos csuprokba töltötték, s megreggeliztek. A maradék tejet Iván összetöltötte egy kevés langyos vízzel, beleaprított egy fél árpakenyeret, és egy nagy, ócska lábosban a kutyák elé tette.

Ha Farkas-Dumitru otthon volt, ő aprította a fát. Ha nem, akkor Iván végezte ezt is. Közben reggel lett, a nap fölcsúszott az égre, s a szállás körül harmattól csillogva illatoztak a fenyők, a fűszálak, a virágok. Fehér pára imbolygott a patak fölött, nagy kerek letejű köveken fehér torkú vízirigók ültek, s mozdulatlan csöndben figyelték a harsogó vizet. Birtalan kieresztette a jószágot legelni, ő maga meg lement a patakhoz, leült egy nagy kőre, úgy éppen, mint a vízirigók, s nézni kezdte a vizet. Az surrant, dübörgőit, zúgott, egy-egy tarajos kő alatt habos fodrot vetett, kavargott, duzzadt, megiramodott: maga volt az élet, a mindig változó, örökké új, színes, daloló élet. Néha egy-egy szürke árnyék mozdult benne, néha megvillant egy hal fehér hasa, pillanatra csak, s aztán eltűnt tajtékos fodrok és kövek között. Éppen úgy, mint ahogy az ember életében megvillan olykor az öröm és a bánat.

Iván, ha végzett a fával, kiült a küszöbre, kis Dudás és nagy Dudás kétoldalt melléje telepedett, s ő halk mormogással beszélt hozzájuk. A két kutya hallgatta, szemük lassan lecsukódott, bóbiskoltak, horkoltak is olykor. Ivánt ez nem zavarta. Csak ült, s mondotta nekik a maga régi nyelvén a maga monoton meséit, talán nem is nekik már: saját magának mondta. S lassan az ő szeme is lezárult, elaludt a küszöbön.

Farkas-Dumitru, ha ott volt, lehordta a padlásról a bőrt, kitergette a napra, dörzsölte, ropogtatta, sós hamuval kenegette őket, egyiket-másikat olykor megrázta dühösen, s káromkodott morgó vadállati hangon.

Ebédre Birtalan kiszedett néhány halat a vízből, s azt megsütötték. Délután nekiindult Iván a kutyáival, s gombát hozott, szamócát, málnát estére. Olykor, ha elunta magát, fogta a baltát, s a közelben valahol kidöntött egy arra való bükköt, kiszáradt fenyőt, s vágta, hasította, darabolta, majd összerakta ölbe, ahogy szokás, hogy télire kiszáradjon. Gombát is fűzött zsinórra, s teleaggatta velük a gerendákat. A polcon ócska papírban ezerjófűvet szárított, zsályát, köménymagot, vadpetrezselymet.

Ha semmi egyéb dolga nem akadt, elővette a kését, és botot faragott. Pipát, fakanalat. A szín falának dőlve egész halom fája száradt már e végből: tiszafa, vadcserezsnye, juhar. A botokat, fakanalakat, pipákat televészte virágokkal, madarakkal, állatokkal, csillagokkal, úgy éppen, ahogy az eszébe jutott. S ha elkészült valamivel, néhány napig nézte, örvendett neki, aztán elajándékozta ennek-annak. Neki magának volt már pipája tiszafából. Botja is, cseresznyéből való. A pipán virágok voltak, a virágok közt egy őzbak. A boton meg mindenféle állat, s az állatok fölött a nap, a hold és néhány furcsa csillag.

A szálláson alul, a Kis-Ciba torkában, kertje is volt Ivánnak. Kicsike csak, de éppen elég. Termett abban dohány, pityóka, sárgarépa. Néhány tő kapor s egy-két szál napraforgó. A napraforgó sohasem érett be, de azért néhány magot minden tavasszal hozott föl zsebében a malomból, s elvetette. Szerette a virágját nézni, csak azért. Néha órák hosszat elmatatott ebben a kis kertecskében, gyomlálta, kapálta, öntözgette. Kerítést ácsolt köréje, hogy a szarvasok össze ne tiporják. Olykor Birtalan is eljött, nekitámaszkodott a kerítés fájának, és nézte Ivánt, és nézte a kertet, és nem szólt egy szót sem. Előfordult, hogy Farkas-Dumitru is ledöcögött odáig. Állt, s nézte sötéten, mogorván. Aztán csak bement, leguggolt, s gyomlálgatott benne maga is. Órákig nem szólt, csak gyomlált, vagy hordta a vizet és öntözött. Ha megszólalt is a végén, ennyit dünnyögött csak:

- Kert. Hm. Ugy, úgy. Nekem is volt. Nekem is. Régen. Hajaj, régen...

Előfordult, hogy lejött a Kétágból, Ferencéktől valamelyik gyermek, és ordát hozott, sajtot vagy bámosnak valót. Elvitt érette egy faragott botot, fakanalat vagy néhány tojást a Birtalan tyúkjai alól.

Vagy lejött Vénység, a Dószul Fulgerujból, s mesélt a szarvasokról, medvékről, fajdcsíkről. Kért néhány dohánylevet, keveset elhümmögött velük a küszöbön vagy bent a házban, megkérdezte, hogy újság van-e a világban, jön-e vadászni az úr, aztán hajlottan, hümmögve visszaindult roppant bocskoraiban a Dószul Fulgerujra.

Iván s Birtalan utána néztek, ahogy ment, s tudták, hogy ilyenkor még megáll Ferencéknél is a Kétágban, hosszú előltöltős puskáját nekitámasztja a falnak, s leül a küszöbre. Színtelenné

vedlett bőrkalapját leteszi maga mellé, vállig lelógó, gyér, fakó haját megborzolja hátul a nyakán, és meghúzza a bocskorszíjait. Ferenc gyermekei kigyúlnak, körülállják mind a hatan, megbámulják hosszú, páncéllá tapadt, faggyúzott haját, borzolt szakállát, rézzel foltozott ócska puskáját, nyers vaddisznóbőrből készült roppant bocskorait és az arcát, mely szőrös és ráncos, mint a megpenészedett aszalt alma.

Az öreg végigmustrálja őket ilyenkor apró, kis fürge szemeivel, és közékük mordul.

- Hő! Hol van apátok?

- A színben - felelik a gyerekek egyszerre mind a hatan.

- A színben? Hő! Mit csinál?

- A méhekkal dolgozik - feleli a kórus.

- Méhekkal? Úgy. Az más.

Aztán fölcihelődik az öreg, fejére teszi ismét a furcsa bőrkalapot, vállára akasztja a madzagon lógó puskát, s eltotyog a színhez.

- Hő! - mordul ott Ferencre -, gyűjtöttek, mi?

Ferenc, a szikár, szorgalmas, becsületes Ferenc fölemelkedik ilyenkor a méhek mellől, csupa megfontolt, lassú, nyugodt mozdulattal, előbbre jön, és a tisztalelkű, derűs ember nyílt mosolyával a bajusza alatt kezet nyújt Vénségnek.

- Isten hozott, öregapám. Hát mi van?

- Mi? Semmi! - mordult az öreg -, mi hogy legyen? Jöttem megnézni, hogy élnek-e még emberek? Hő!

Ezt mondja, így, ezekkel a szavakkal, valahányszor lejön a Dószul Fulgerujról, s betér Ferencékhez. Így, éppen így. Ezekkel a szavakkal, esztendők óta.

- Gyere be egy kicsit! - mondja Ferenc.

- Hagyd - legyint ilyenkor az öreg nagy, cserzett kezével -, hagyd. Megyek már föl, megyek...

De azért mégis mindannyiszor betér Ferencsel a házba.

Csak a puskáját előbb nekitámasztja kint a falnak. Kalapját a küszöbre leteszi, s a bocskorát gondosan megtörli a lépcső kövén. Mert ez itt már ház, igazi ház, nem olyan, mint a cibai szállás, vagy a többi. Asszony van benne s gyerek. Tiszta, rendes ház. Vakolt falát évente meszelik, s bútorok vannak benne, asztalok, székek, ágyak, szekrények. Szalmazsákok, párnák, szőttes takarók. Még függönyök is. Otthon ez már, nem csupán ház, egy ház a havason.

Pedig három gyermekben s két batyun kívül nem volt egyebük Ferencéknek, mikor az úr fölengedte őket a méhekkal oda. Azóta ház, pajta, bútor s még három gyerek: mind az ő munkája. A pajtában két tehén s három növendék borjú. Az udvaron malac, a pajta mögött karám, harminchat fejős juhval. S mindezt a munka hordta ott egybe s a méhek. A hatvan méhcsalád. S a becsületes munka. Tisztesség jár érte.

- úgy is lép be az öreg mindannyiszor a házba, ahogy dolgozó ember otthonába illik, akit leüléssel megtisztelni tisztesség.

- Adjon Isten szerencsét - köszönti az asszonyt, aki kiscsirkével bajol a konyhában. Csontos, erős asszony. Bírja a munkát és a gyereket. Tiszta, rendszerető. Ilyen hát, ilyen kell legyen az asszony, bólogat Vénség, ilyen.

Bevezetik a tiszta szobába, leültetik. A gyermekek illendően kint maradnak a konyhában. Az asszony bejön, cseréptányéron friss mézet hoz és friss rozskenyeret. Az asztalra teszi. Ferenc levesz a polcra két kis poharat, s a fonott korsóból fenyőpálinkát tölt.

- Egészségedre, Vénség!

- Sok évig élj, Ferenc!

Az, öreg ül a széken, hajlottan, illetudóan. Iszik a pálinkából, eszik a mézből, szájában összefutnak az ízek, kellemes meleg járja át. Pipára gyújtana, de nem illik. Űl, hallgat. Aztán megszólal lassan.

- Szép. Bizony nagyon szép, ahogy ti éltek itt. Nagyon szép. A munka, a család, az szép. Valamikor én is. Nekem is. Házam, földem, családom, juhom. Régen. Bizony régen, Ferenc. De szép. Bizony szép.

Ferencék észrevétlenül összenéznek fölötte ilyenkor, mosolyognak, de vigyázva, hogy ne lássa. Ismerik már ezt, tudják.

Ugyanezt, ugyanígy, ugyanezekkel a szavakkal mondja el esztendők óta. Mindig, valahányszor a belső szobában leültetik, s megkínálják pálinkával, mézzel. Megszokták már. S tudják azt is, hogy amit mond, az igaz. Valóban volt valamikor, mindenki tudja, háza, földje, családja az öregnek. Nagygazda volt odalent, tudja mindenki. De valami baj történt körülötte.

Úgy beszélnek, hogy talán megölte a feleségét, s még egy legényt, a báró kocsisát. Baltával ölte meg őket. A csendőrök elvitték, s csak évek múlva került újra elő. De már akkor görnyedten, öregén, így éppen, amilyen most. Haza sem ment a fiaihoz, akik a házat lakták, a földjén éltek. Haza sem ment, hogy lássa őket bár. Fölkéredzett plájásznak az úrhoz. Ott épített kalibát magának, egészen fönt, ahova igazán nem jár soha ember: a Dószul Fulgerujon. Villámok észkasán. Ahova medvében is csak az öreg, bikában is csak a kivert húzódik el. De már sok-sok esztendeje annak. Gombát eszik ott fönt, s olykor meglő egy-egy vén medvét, remete disznót, s annak a húsát me

gfőzi, kiszárítja, abból él télen át. Összegyűjti a fajok tojásait, kikölteti lent Birtalannal, fölneveli a fajdcsírkéket, s a kunyhója környéke tele van szelíd fajdtyúkokkal és kakasokkal. Minden hónapban egyszer megmozdul, lejön, meglátogatja a plájászokat, Ferencéket, átveszi a málélisztet, mond néhány szót, s visszamegy, így van ez már esztendőket óta, ismerik jól.

Megiszik egy-két pohár fenyőpálinkát, megeszik egy mézes kenyeret, elmondja a magáét, s megyen. Ferencék elkísérik a kiskapuig, mert úgy illik, hiszen idős ember. Aztán a gyermekek a kerítés mellől szájtátva néznek utána, ahogy lassú cammogással elindul fölfele a patak mentén, s megyen, megyen rézzel foltozott ócska puskájával, furcsa bőrkalapjával, nagy, szőrös, vaddisznóbőr bocskoraiban.

Ő pedig megy, megy. Egyforma, lassú lépésekkel, kissé előrehajolva, mint a medvék. Közben dűnnyög, mormog magában, de azt nem is hallja talán. Megszokta már, hogy egyedül legyen, s szavakat mormoljon, szavakat, amiket kár lenne elfelejteni.

Megy, megy. Ágazik a patak, újra ágazik. És keskenyül, egyre keskenyül. Nőnek a hegyek, magasodnak. Ösvény sincsen már, semmi sincsen, csak a patak. Aztán elmarad az is. Néma, nagy fák. Néma, sűrű erdők. Sziklák. Itt-ott egy-egy forrás csörög halkán páfrányok és kövek között. Mókus kaparászik a fákon. Lehajol a csönd a fenyvesek tetejéből, és megöleli a világot.

Feketén hallgat a Dószul Fulgeruj, sötét katlanaiban örökös az árnyék. Gombaszag és korhadt fák szaga üli meg őket. Virág nem nyílik ott, számoça nem terem. Nyirkos-fekete árnyak lapulnak fákhoz és kövekhez. Puha mohában zaj nélkül lép a medve, hiúz oszon titkos csapásokon. Kidőlt vén fák törzsén virágzik a penérsz. Éjszaka babonás, zöld fények gyúlnak, s a néma sziklák fölött nesztelen szárnyakkal kering az óriásbagoly.

Ki menne, ember, oda föl? Ugyan mit keresne ott? Nincsen tisztás, legeltetni való. Nincsenek eldugott kaszálók, tarka rétek, nincsen olyasmi a Dószul Fulgerujon. Csak fenyves és fenyves. Sötét, fekete fák. Sötét, fekete katlanok, sötét, mohás, fekete sziklák.

A villám lakik azon a hegyen, mondják a pásztorok, s onnan a neve is: Villám Észkasa. Bárhonnan nézze is az ember a nyári zivatart, olyan éppen, mintha valóban oda gyűlnének össze a villámok mind. Csattog, dübörög ilyenkor a Dószul Fulgeruj, a Villámok Észkasa. Visszhangzik a sok sziklakatlan, morajlik a fenyves hátborzongatóan. Kinek lenne kedve oda költözni, arra az istenverte helyre?

Vénség kunyhója mégis ott áll. Három sziklafal között, kis védett, lapos helyen. Egészen magosan fönt, a fenyvesek tetejében. Azon fölül már csak boróka van, meg futófenyő. Három oldalról mohos kő védi. De előtte szabad a világ. Fekete fenyőcsúcsok fölött messzire ellátni onnan, le a Marosig, át a Kelemenig. És csupa-csupa erdőt. Hullámokat, zöld hullámokat: az egész havast.

A kunyhó elé padot ácsolt magának, s oda néha kiül. Reggelizik, amikor kél a nap a Kelemen fölött, s a fenyvesek közül fölszállnak feléje fehérén a párák, a hajnali erdők imádságai. Ül, ül. Nézi a rengeteg sok erdőt, a rengeteg sok gerincet, üvert és patakot, s bólogat hozzájuk.

Igen, az emberek gonoszak, bizonyos az. Tisztátalanok és erkölcs nélkül valók, s tele sokféle nyomorúságokkal. De lent vannak, messze. És jó az, hogy olyan messze vannak.

3.

ÍGY ÉLTEK a plájászok ott fönt, a szalárdi erdők közt azokban a régi időkben.

Aztán néha jött az úr. Apró mokány lovon, zordul, feketén. Szorongás fogta el azt, akire rávetette sötét, szűrös szemét. Jött, s ha nyár volt, fölment a Belcsujba vagy a Benedekbe őzet keresni. Egyedül ment, mogorván, s maga hozta le hátán a bakot. Vagy jött ősszel, s a plájászoknak tudniok kellett akkor: hol bóg a legöregebb bika? S oda ment föl. Néha Vénséghez, a Dószul Fulgerujra. Néha máshova. A Magura-tetőre, Pável-sarokba.

Kalibákban aludta át az éjszakát ilyenkor. De még abban se mindig. Ha tiszta volt az idő, hűvös, csillagos: olyankor kivitette a bundáját valamelyik gerincre, s ott hallgatta egész éjszaka a szarvasbikák bőgését. Reggelre aztán vette a puskáját, tarisznájába belerakott egy darab kenyeret, szalonnát, s úgy elment, hogy estig nem került elő.

Plájász nem mehetett vele ilyenkor. Csak akkor indulhatott utána, ha meghallotta dördülni a puskát. Ilyen volt a vadászat az úrral. Keveset beszélő, zord embernek ismerték a plájászok, de azt mondták: aranyból van a szíve. Érez valamit - beszéltek maguk között -, talán a havas pusztulását érzi. Hogy jönnek a fűrészek, a vasutak, az idegen emberek, és meghal kezük alatt a havas.

Lehet, hogy igazuk volt. Az utolsó bölények lehettek olyan mogorvák, zordak és sötétek, mint a havasi király. Talán érezte ő is, hogy utolsó már abból a fajtából, s ha kidől, nem lesz többé királya a havasnak, aki megőrizze békéjét s hatalmát. Talán a jövődőt látta acélsíneken, s harsogó fűrészek zűrzavarában bevonulni az erdők közé. Ki tudhatja azt?

Néha, szép nyáridőben magával hozta a fiát is, Gáspár úrfit. Megmutatta neki a havast. Puskát adott a kezébe. Alig volt tízéves a gyerek, s már medvét tereltetett reá a plájászokkal fönt a Sestinában.

Amíg az iskolák tartottak, csak nyaranta láthatták az úrfit. De abban az esztendőben, amikor ott túl Dédánál rágni kezdte az erdőket a fűrész, Gáspár úrfi hazajött végleg a messzi iskolákból. Húszesztendős karcsú legénnyé növe, barnán, vidáman. Hazajött és járni kezdte a havast.

És ez már más volt, egészen más.

Ha jött vidám füttyszóval a Szalárdon fölfele, még Garabonciás Gyerkó is szinte tánclépésben hozta mögötte a hátizsákot, füttjétől mintha az erdő is kivirult volna. A fenyők fölött mosolygott a napfény, nevetve bólogattak a nyírek, s ahány virág t sak volt, kék, fehér, sárga, piros: mind előbújt a fűből.

Iván jókedvűen kurjantott, a kutyák farkcsóválva szökdöstek és vakkantottak, Birtalan pedig loholt le a patakhöz, hogy hal legyen, nyárson sült pisztráng, vacsorára.

Aztán másnap hajnalban neki a hegynek! Medve után, vaddisznó után. Visszahangoztak a néma üverek a két Dudás hangjától, szaladt az úrfi gerincről gerincre a menekülő vad után, s vele a plájászok. Ha utolérte őket az éjszaka, betértek egy kalibába, ha volt a közelben olyan. Ha nem, megaludtak a szabad ég alatt. Tüzet raktak, szalonnát pirítottak, aztán elindult a szó, a mese, régi időkről, régi vadászokról, míg a pokrócra dőlve el nem aludt az úrfi.

Első tavaszon mindjárt, kakasdürgésen volt fent az úrfi az Iszticsón. A lőtt kakassal mentek lefele, a Komárnyikon át a Sestinának. Május eleje volt, az Iszticsón még állt a hó keményen, de a plájon lefele már foltosodni kezdett, itt-ott kifeslett alóla a sziklák szürke háta. Délelőtt volt. A nap melegében rigók sütteték foltos hasukat a fenyők tetején.

Elöl haladt az úrfi, mögötte Iván s a két Dudás. A Dószul fulgerujról már lejöttek a medvék, s a vadsalátatorzsa édes szaga után bekószálták a patakok verő fényeit. Ilyen kószáló kan medve nyomát keresték lefele jövet, a plájon.

Elöl ment az úrfi, hátul Iván a kutyákkal. Keskeny volt a pláj, sziklás, nehéz. Régi fúvások helyén itt-ott még derékig ért a latyakos hó. Gubancos szedrek akasztották a járását. Tél volt a plájon még.

Aztán letértek a plájáról. Néhány sziklát megkerültek, átmentek egy kis sűrű fenyvesen, s akkor egyszerre kitértek előttük csodálatos szépen a komárnyiki poján.

Az úrfi megállt. Soha nem járt még arra tavaszkor. Sohasem látta még ilyen szépnek a komárnyiki nagy rétet. Lila, lila volt a kikericstől. A sarjadó gyepezsenge zöldjét pompázó lilára festette a rengeteg virág. A napfényben itt-ott egy-egy magányos fenyő állt földig erő ágakkal, s lent a forrás körül barkás fűzek hirdették kacagva a tavaszt.

- Szép - mondotta halkan az úrfi.

Lent, a tisztás alsó szélén, égbe nyúló hatalmas bükkfákon örvösgalambok búgtak. A levegő langyos volt és álmosan nehéz. Bomló rügyek szaga, mézgás tavaszi szag hullámszórt benne lágyan.

Az úrfi hirtelen lemutatott a bükkfákhoz.

- Oda építetek nekem egy házat, Iván! Oda.

Igen, később, ahogy visszagondolt erre Iván, ő maga is érezte abban a percben, hogy valami van ott, a bükkös szélén, azon a lapályos kis helyen a forrás fölött. Talán a napfényben, ahogy odatűzött? Vagy a sok virág? Vagy a fák, ahogy mind odanézték, éppen arra a kicsike helyre? Valami volt ott, határozottan volt, érették mind a ketten. Valami, ami azt kívánta, hogy ház álljon azon a helyen, barna faház, üde fenyőszagú. Tetején világítson a zsindegy. Kis pad legyen előtte, hogy aki oda leül, az láthassa a napot, az erdőt, a virágokat. És a tavaszt, áttetsző ezüstruhában, amint fától fáig suhan, és ujja hegyével megérinti a rügyeket.

- Értem - mondotta Iván.

Aztán még álltak egy keveset ott, szinte pihentették a szemüket a tisztáson. A bükkösből kijött egy őz, és megállt a virágok között. Szürke volt még. Lenézett a forráshoz, aztán legelni kezdett.

- Ott, Iván, ahol az őz áll - mondotta halkan az úrfi.

- Értem - bólintott Iván.

Az őz felkapta a fejét. Figyelt. Aztán lassan, legelve visszaügetett a fák közé.

Egy hétre rá Iván már döntötte a fákat fönt a Komárnyikon. Ferenctől is lejött a nagyobbik fiú, segíteni. Ő hántolta le a rönköket. A vontatáshoz Birtalan is feljött, lovat vezetni.

Mire a bükkök kilombosodtak, együtt volt a fa. Döntés előtt már gondosan válogatta ki Iván. Körüljárt előbb minden fát, megkongatta, megszagolta, fölmérte szemmel, mielőtt rájuk tette volna a fűrész. Hibátlan, szép rönkök gyűltek össze.

Zsindegyt hasogatni Vénség jött le a Dószul Fulgemjről. Csodálatosan szép, egyforma, jó szagú, vékony zsindegyek lettek. Tiszták, sárgásfehérek, mint az olvasztott fenyőméz.

Aztán a hely. Napokig tűzdelték a pálcikákat, méricskéltek, hogy így álljon-e vagy úgy? Hogy érje küszöbét a kelő nap, de délután se maradjon árnyékban. Ne legyen nagyon közel a fákhoz, de azért fogják előle a szelet, és a suhogásuk behallatszodjék télen is. És hallani lehessen a vizet, amikor zúg tavasszal, de nem annyira, hogy elnyomja a rigók reggeli füttyét vagy a szarvasbögést ősszel, amikor kereken nyögnek, sóhajtoznak, búgnak naphosszat és éjszakákon keresztül a hegyek.

Így épült a ház. Iván faragta a rönköket, szekercéje vidáman csattogott. Birtalan az illesztést ügyelte. Vénség meg ült a fűben és mesélt, furcsa történeteket. Régi emberekről, hegyi manókról, gonosz, szép tündérekről. Megnőtt a fű közben, kinyíltak a nyári virágok, s estelente a tisztás felső sarkából őzek néztek alá kíváncsian az épülő házra, így épült a ház.

Vannak házak, melyek olyanok, hogy csak baj és nyomorúság lakhatik bennük. Az ember megpillant egy ilyen házat, és valami furcsa szorongás fogja el. Pedig lehet szép és rendes maga a ház. Hiba nélkül való. Mégis van benne valami, benne vagy körülötte, valami megmagyarázhatatlan. Valami baljóslatú. Valami, ami elszomorítja, és gondolkodóvá teszi az embert, ha elmegy előtte.

Az ilyen ház mellett a legjámborabb kutya is rosszkedvűvé és harapóssá válik. Madár soha nem rak fészket az eresze alá. Pele nem költözik a padlására. Mókus elkerüli. Csak patkányok surrannak alatta. Csak a harkály jár rá egy idő múlva, és kopogtatja, fürkészi benne a hibát. És éjszaka baglyok ülnek a tetején.

Az ilyen ház bajjal és vesződséggel épül, és ha kivénül és ledől, csalán nő a helyén. Isten tudja, hol van benne a hiba. Talán a fájában rejtőzik valami fojtogató, szagtalan és láthatatlan penész. Valami keserűség, ami megmérgezi a levegőt. A fában talán, amiből építették. De az is lehet, hogy a helyben van a hiba. Gonoszság van eltemetve alatta a földben, és az sugárzik ki folyamatosan, és izzad elő újabb és újabb gonoszságokat. Vagy az erdő olyan ott. A fák, ahogy körülötte állanak. Sötétebbek és mogorvábbak, mint másutt. Isten tudja csak. Az is meglehet, hogy az emberekben volt a hiba, akik kigondolták, és megépítették az ilyen házat. Belőlük surrant át valami sötét és gonosz kísértet a ház falaiba. Nem lehet tudni ezt. De bizonyos, hogy vannak házak, melyekben csak baj és nyomorúság lakik, bárki költözzék is beléjük. Melyeknek láttára valami érthetetlen furcsa szorongás fogja el az embert, s a kedve minden ok nélkül egyszerre elborul. Magányosságszaguk van és baj, gond, szerencsétlenség lapul mögöttük. V

annak ilyen házak, vannak.

Aztán vannak megint házak, melyekben béke és öröm tanyázik. Ha megpillant az ember valahol egy ilyen házat, egyszerre úgy érzi, mintha hazaérkezett volna. Otthonszága van a füstnek, mely belőle föl száll. Nevet az ablaka, s az ajtaja hívogat. Az ember érzi benne a békét és a meleget, mely mint egy láthatatlan napfény, beragyog mindent maga körül.

Az ilyen ház előtt hamarabb olvad el a hó. Tavasztól őszig virágot terem előtte a rét. Az ilyen ház körül a fák barátságosan lehajolnak, és bemosolyognak az ablakon. Az ilyen ház jóvá szelídíti a benne lakó embert. Nyugalmassá, derűssé, bátorrá teszi. Aki építette, hosszú életű lesz, és még halálában is érzi a napsütötte fenyőtörzsek illatát s az örömet, mely elfogta akkor, midőn a bokrétát először tette föl a tetejébe.

Az ilyen házat jó szellemek őrzik. Farkas messzire elkerüli. Jól tejelnek a tehenek, egészséges bárányokat ellenek a juhok. Villám nem sújt a közelébe, zsindelyét nem fogja a tűzhely szikrája. Úgy terem benne a kacagás, mint körülötte a virág. Mint küszöbén a napfény.

Ilyen ház volt az ott, amelyik a Komárnyikon épült.

Ahogy lassan és nyugodalmasan emelkedtek a falak, a jószagú fenyőörnkök közé beépült valami a napsugár melegéből. A nyári égbolt kék tisztaságából. A virágillatból, ami ott lengett a fák alatt, mint egy láthatatlan fátyol. Beépült az örvös galambok békés bugása, a rigófütty, ahogy átívelt a tisztás fölött reggel, a harmat hűvös párája s az a halk, zsongító suhogás, amivel a fák beszélgetnek olykor, ha szellő oson át közöttük, halk mohapapucsban.

Így épült föl a ház. Mire elkészült, a mogyoróstyúk csirkéi már csipogva ültek a fán, s a szélterések gazosát lilára festette a bársonyvirág. Szerelmes őzbakok úzték párjukat az üverek nyiladékain át, s a medveanya esténként megfürdette bocsait a Sestina kristályzöld vizében.

Az úrfi feljött, megnézte. Tetszett neki a ház. Két szobája volt, egy kisebb meg egy nagyobb. A nagyobbikba főzőkemencét tettek, a kisebbikbe egyszerű pléhkályhát. Volt ott ágy, asztal, szék, polc a falon. Iván faragta valamennyit. Ő akasztotta ki az első csokrot is, az ajtó fölé. Margaréta volt benne és lángvirág, vakítópiros.

Két napig ült fönt az úrfi a Komárnyikon akkor. Aztán parancsot adott a plájászoknak, hogy építsenek egy pajtát is a ház mögé, lónak s tehenek valót.

Mire eljött a szarvasbögés ideje, elkészült az is. Két hetet töltött fönt akkor az úrfi a komárnyiki házban. Dél tájt, mikor kereken hallgattak a bikák, s a csönd halkan percegett a rőt levelű bükkök közt, kiült elébe, a padra. Iván vizet hordott, ebédet készített. Az úrfi meg csak ült ott, s nézte az erdőt.

- Itt szeretnék élni - mondotta egyszer halkan, mikor ott ment el mellette Iván -, szép itt és békés, Iván...

A nagydarab vörös ember megállt az úrfi mellett, és végignézett a tisztáson. Aranyossárgán csillogott az őszi napfény.

- Csak nem egyedül - mondta csöndesen -, nem egyedül, úrfi...

- Tudom, Iván. Úgy gondoltam én is.

Aztán nem beszéltek többet erről. A bögés letelt, megeredt az eső is, és szürke fellegekbe vonta a hegyeket. Lementek. Aztán jött a hó, és lezárta a patakokat.

Következő nyáron, őzbak időben, újra töltöttek ott együtt egy hetet. Iván s az úrfi.

- Vághatnál aprófát télire - mondotta egyszer, ott a padon.

Aztán néhány nap múlva azt mondta:

- Le kellene már kaszálni a szénát is, Iván. Ha itt laknék, s tehenet tartanék meg lovat, mit ennének a télen?

S úgy nézett rá, valami olyan furcsa, tréfásan szomorú mosollyal.

Az is eltelt. Az úrfit már várták odalent, mérnökök, ügyvédek, baj volt a vasút miatt. Tudták a plájászok mind, hogy vasutat építenek az urak a Maros fölfele, s már Dédáig készen áll a töltés, s Ratosnyán is építeni kezdik a hidat. S tudták azt is, hogy itt akarják áthozni a vasutat, a Maros bal partján, s a Szalárd torka előtt átfúrni a sziklát. Hogy otromba töltés éktelenkedjék az erdő s a folyó között, s a Szalárd torkánál, ahol lyukat fúrnak a hegybe, őrház épüljön, így akarták az idegen urak. De tudták azt is, hogy az úr kimondta rá a szót: nem! Nem épül vasút a Maros bal partján, nem épül ház izgága idegenek számára a Szalárdban, s nem vájja ki a hegyet semmiféle mérnök! Nem! S ha az úr egyszer azt mondta, hogy nem, akkor megküzdött ezért a szóért az ördöggel is.

Törvényre mentek a vasút miatt, az úr és az állam. Ügyvédek nyargalásztak elé-hátra, mérnökök méricskéltek a Maros két partján, Ratosnya és Szalárd között azon a nyáron. Ezekkel bajolt az úrfi. Elbúcsúzott a komárnyiki háztól, vállára lökte a puskát, sóhajtott s lement. A cibai szállásnál meg sem állt.

Iván lekísérte a Maros hídjáig, föllökte a hátizsákot a szekérbe, elbúcsúzott, s visszaballagott a Cibába. Aztán egy reggel csak feltarisznyáit magának, fűrészt, baltát vett, kaszát a vállára, s elindult föl a Komárnyikba. Három hétig ült ott fönt. Csak éppen néha jött le, élelem után. És három hét múlva ott állt a pajta mellett boglyában a széna, s a ház mögötti szín padlásig tömve aprított bükkfával.

Aztán jött az ősz. A plájászok délutánonként szerteszéledtek a gerincekre, bögést lesni, és csak reggelre kerültek elő. Itt-ott már megszólalt egy-egy bika. S ment le Garabonciás Gyerkóhoz a hír, s Gyerkótól vitte tovább szaporán Estevány, a gyerek, le egész Disznajóig: jöhet az úr s az úrfi. Bögnék a bikák!

Bögtek is a bikák. Az úr fel is jött egy idő múlva, mogorván, sötéten, ült fönt néhány napot a Dószul Fulgerujon, meglőtt egy öreg tizenhatosat, azzal elment. De az úrfi nem jött. Hiába üzente Iván újra, hogy bög a sestinai nagy bika, a ház előtti tisztáson járja éjszakánként a deres pázsitot, hogy kétszer már a fél fülű kant is látta a szedres üverben: nem jött az úrfi. Aztán már csak egy-egy bika szólt még a tetőkön. Aztán elhallgattak azok is.

Iván néha fölment a házhoz, leült előtte a padra, és ült, ült szomorúan. Üres volt mögötte a ház, olyan volt, mintha halott lett volna. Csak ült, és nézte a leveleket, ahogy egyenként hullanak alá a fákról, a fákat, ahogy egyre csupaszabbak lettek, szinte fáztak, és a ködöt, ahogy a völgyeket rendre ellepte, és emelkedett egyre feljebb, és végül felhőkké gyűlt össze a hegyek feje lölött. Megeredt az eső, a világ arca befelé fordult, rosszkedvűen csöpögtek az erdők, és akkor Iván nem ment föl többé a házhoz. Gunnyasztott a cibai szálláson, mint egy vén, vedlő varjú, és sajnálta a házat odafönt, amelyik egyedül maradt.

Egyszer azzal jött le Ferenctől az egyik gyerek, hogy kutya ugat fent a Komárnyikon. Délelőtt volt, esett az eső, a plájászok ott pipáztak a kemence körül.

- Nem lehet az - csóválta meg Iván a fejét -, az enyimek idehaza vannak, s másnak nincs kutyája itt.

- Pedig kutya volt az - bizonygatta a gyerek -, tegnap este hallottuk először s ma reggel megint. Idegen kutya, csahos.

Éppen odahaza volt Farkas-Dumitru is. Rázta mogorván a fejét.

- Ki tudja, mit hallottál, gyerek. Nem lehet ott kutya. Én tudom.

De a gyerek nem hagyta magát. És este Iván fölkapaszkodott a ház fölötti sziklagerincre, hogy meghallgassa, hol ugat az a kutya.

Valóba a Komárnyikon ugatott. Kétszer is. Napnyugta előtt, s aztán szürkületkor, hosszasan. Mint az olyan kutya, kinek még idegen a hely, és irtózik az ismeretlen erdő árnyékaitól.

- Ugat - mondotta már a küszöbön izgatottan, amikor az éjszaka nyirkos ködével együtt a házba is belépett.

Csak a nyitott kemenceajtó tüze világította meg a szállást. Birtalan és Dumitru ott ültek a priccs szélén, és a tüzet nézték.

- Hol? - kérdezte Birtalan.

- Komárnyikon. A háznál.

Többet aztán nem beszéltek erről. Később megindult újra az eső, és halkan kaparászott nyirkos ujjjaival a zsindelyeken.

Alig virradt, már útra kelt Iván. Mert tudni kell azt, hogy ki költözött oda. Miféle pakurár legeltet ott, miféle szénégető ütött tanyát.

Lépett Iván föl a Sestinán, át a Komárnyikba, neki a hegynek. Nehéz köd ülte a patakot, lomha, fojtogató köd. A fák csöpögtek. A két Dudás ott baktatott mögötte. Olykor beleszimatoltak egy-egy vadcsapásba, s figyelve szűrték át orrukon az erdő párás szagát. Egy-egy üverben őzet ugrattak meg.

Mikor a bükkös alsó szélét elérte, úja meghallotta a csaholást odafent. A tisztás irányából jött.

Sietve ment a forrás vize mentén fölfele. Itt-ott vaddisznótúrást látott. Frisset, feketét. A kutyák izgatottan szaglászta. Rajok kellett szóljon, hogy el ne menjenek a nyomok után.

Aztán már látszott a tisztás világos foltja a fák közt. S a ház. Sárgán, vidáman, tisztán.

És akkor egyszerre megtorpant. Kék füst szállt a zsindelyekről fölfele. Valaki beköltözött a házba!

Haragosan markolta meg vállán a puskát. Adta bitangjai! Mit gondolnak, kinek készült ez a ház?

Vitte az indulat Ivánt fölfele a hegyen. Már kiért a szélső bükkfák alá. Már a forrás csorgójánál volt. Ekkor mérges csaholással egy tarka kuvasz ugrott fel a ház küszöbe mellől.

- Megálljatok csak! - dörögte Iván bosszúsan, és levette válláról a puskát. Ekkor megnyílt az ajtó. Egy asszony lépett ki rajta, és fojtott hangon rászólt a kutyára.

- Csobán! Ciba nye! Nye!

A kutya elhallgatott, és morogva húzódott hátra. Morogtak a Dudások is. Iván a ház elé ért. A puska még mindig a kezében.

- Kik vagytok, hé?! - kiáltott az asszonyra.

Az ott állt még mindig az ajtóban, és kíváncsi szemmel, barátságosan nézett reá. Fiatal volt, barna arcú, egészséges. Piros fejkendője alól kivillant egy tincs aranyszőke haj. Ez olyan különös volt, olyan furcsa és szokatlan, hogy Ivánnak megakadt rajta a szeme.

- Hol az urad? - kérdezte szelídebben.

- Alszik - felelte halkan az asszony, és mosolygott. Szeme zöld volt, mint a források vize tavasszal.

- Hogy mertetek... - állt meg Iván az asszony előtt. Hangja bosszús volt és fenyegető.

- Halkabban beszélj - szólt közbe valami furcsa, lágy hangon az asszony -, mondtam, hogy alszik...

Iván ott érezte arcán azokat a különös zöld szemeket, és valami furcsa zavar fogta el. Fegyverét a vállára lökte, és elfordult.

- Az uraddal akarok beszélni - mondtá, és nem nézett az asszonyra.

- Gyere be - mondtá az, és félreállt az ajtóból -, hajnal óta várlak.

-Vártatok? - ütötte föl Iván a fejét. Szeme összetalálkozott az asszonyéval.

- Csak én vártalak. Tudtam, hogy jössz.

Furcsa volt a hangja, mélyről jövő, halk és bársonyos. Iván felrázta magát, mint aki varázslattól igyekszik szabadulni, és rálépett a küszöbre. Az embert akarta látni, emberrel akart beszélni, férfiemberrel, férfiszóval. Keményen, ahogy kell az olyannal, aki betolakodik a más házába.

Az asszony félreállt, és Iván belépett a házba. Körülnézett. Minden úgy volt, ahogyan kellett. Tisztaság és rend. A kemencén ételféle főtt. Az asztal megterítve, székek, minden a helyén. Az ágy sima, lakatlanul sima. Senki nem aludt ott. Csodálkozva nézett hátra. Az asszony a belső szoba felé intett.

- Ott alszik, bent.

Iván agyát ellepte a vér. Körmei belemarkoltak a puska csövébe. Felhördült.

- Az úrfi szobájában?! Az úrfi ágyán! Disznó bitang Isteneteket!

Két lépéssel az ajtónál volt. Ökle rázúdult a kilincsre, és belökte. Melle zihált a haragtól.

-Hé...!

Szeme megakadt az ágyon. Lába a küszöbre gyökerezett. Szájában megakadt a szó. Az ágyon, ott szemközt az ajtóval, gyűrött párnán és dült takarók között lehunyt szemmel, békésen feküdt és aludt az Úrfi. Gáspár úrfi maga.

Néhány pillanatig ott állt az ajtóban, és mereven bámulta, mint aki nem hisz a szemének. Az ágy fölött, a szegen, ott lógott a puska. Az ismerős, zöld vadászkalap. Az ismerős bekecs.

Iván lassan visszalépett, és halkan betette maga mögött az ajtót. Az asszony háttal állt, és valamit matatott az asztalon. Csak az a furcsa, aranyszőke hajtincs csillogott elő a fejkendője alól.

A plájász lassan megindult. Óvatosan rakta a lábait, szinte lábujjhegyen járt. Kifele indult. Szinte az ajtónál volt már, amikor megszólalt háta mögött az asszony.

- Iván bácsi. Egy kis frustukra csak leül!

Az orosz zavartan fordult meg.

- Honnan tudod a nevemet?

Az asszony halkan föl kacagott. Búgó, torokból jövő kacagása volt.

- Tudom én azt. Pálinkával nem is kínálom, ne féljen. De itt egy csupor tej. Egy kis szalonna s kenyér. Jöjjen, na! Tán nem megy el étlen tőlünk?

Nehézkesen az asztalhoz ment, puskáját a falnak támasztotta, kalapját letette maga mellé, s leült. Arca egy árnyalattal vörösebb volt, mint máskor, szemei zavartan nézték az asszonyt.

- Tegnapelőtt jöttetek föl?

- Igen.

- Merről?

- Fileházán keresztül, a görgényi plájon.

- Úgy. Öhöm.

Keze kinyúlt a csuporért, szóttanul hörpölt belőle. Néhány falás kenyeret is evett hozzá. Megismerte az ízéről mindjárt: a disznajói udvar kenyeréből volt.

- Egyék szalonnát is hozzá - biztatta az asszony -, van elég belőle, igazán!
- Köszönöm - morogta, és bicskájával leszelt egy darabkát a szalonnából.
- Itt alul disznók jártak a bükkösben ma éjjel - mondotta később.
- Igen - felelte az asszony -, este itt váltott át a forrás mellett kettő. Csobán meg is ugatta

őket.

Iván evett és hallgatott. Az asszony sem szólt, matatott a kemence körül. Aztán Iván megtörölte a bicskáját, zsebre tette, és lölállt.

- Köszönöm a szíveslátást, asszony!
- Egészségére, Iván bácsi!

Vállára lökte a puskát, kezébe vette a kalapot.

- Aztán, mondd csak, vadászat nem lesz?

Az asszony szembefordult vele, és mosolyogva rázta meg a fejét:

- Most nem, Iván bácsi. Most nem.

Mosolygott, de a hangjában valami furcsa szomorúság volt. Iván mcgköszörülte a torkát.

- Úgy. Khm. Aztán meddig?

- Holnap már elmegy - felelte az asszony, és a szeme elborult. - Fileházára rendelte a hintót. Holnap.

- Úgy. Úgy. Na jó. Akkor Isten veled, asszony!

- Isten vele, Iván bácsi!

A két Dudás ott várta az ajtó előtt. Odébb a tarka kuvasz figyelte óvatosan, de már nem ugatott. Az ajtót óvatosan tette be maga mögött. Aztán megindult vissza, a bükkös felé. A kutyák némán baktattak mögötte. A szélső fák alól riadt szóval egy rigó rebtent föl. Valahol magasan a szürke felhők között egy holló szállt, szárnyának suhogása messzire elhallatszott a nyirkosan csepegő erdők fölött.

Délfele járt az idő, mikor a cibai szállásra leért. Közben nyestre akadtak a kutyák, a nyest fáról fára szökdösve bevitte őket a Sestina üverjeibe, csak ott sikerült puskavégre kapni. Ebédidő volt, mikor a tarisznyára aggatott nyestbőrrel hazaért Iván.

A plájászkok szállása előtt ott állt Garabonciás Gyerkó két mokány lova az oszlophoz kötve, a fanyergekről akkor emelték le éppen a havi komenciót. Három zsák málélisztet, egy zsák árpalisztet a kutyáknak, olajat, ezt-azt. Egy átalvetőben néhány apróságot, amire múlt hónapban adtak volt pénzt Gyerkónak, hogy beszerezze alkalomadtán, vásárosok segítségével.

Behordtak mindent, a lovakat ellátták szénával, aztán beültek a házba, és Gyerkó elkezdte mondani a dolgokat, szép rendben, sorjában, komótosan, étel közben, majd pipafüst mellett, mindent, ami odalent az utolsó hónapban történt, így volt ez már szokásban, amikor havonta egyszer feljött Gyerkó a komencióval. Hiszen ő odalent lakott, a világ kapujában. Előtte vonultak el a vásáros népek, itatni, etetni megálltak, s hozták a híreket. És Gyerkó mindezeket szépen összegyűjtögette magában, s amikor eljött a komenció ideje, fölvitte az egészet a cibai szállásra a plájászkoknak.

Azok meg körülülték, Birtalan a kemence sarkán, Farkas-Dumitru hátul a fekvőhelyen, Iván a padon. Gyerkó pedig ott ült a széken, horgasan, púposan, lefittyent nagy orrával, kerek pókhasával, vékonyka lábait behúzta maga alá, és mondta. Sorjában, ahogy jött.

- A Szekuban csúffá tette Bán Iliát, a Bánffy urak plájásztát a medve. Sebzett volt a medve, s Ilia ment a nyomán. A sűrűben rálelt, a medve támadott, Ilia nem tudott kitérni. Úgy vitték haza, gallyakból font saroglyán a hajtok. Fél szeme kifolyt, fél arcáról lejött a bőr s a hús. Vállá, fél karja odalett. Az urak háromszáz forintot adtak neki, az asszony vett rajta két tehenet, egy malacozó kocát s két hold kaszálót még a Piperiken. Most csak azon búsul, hogy mért maradt életben az ura. Nyomorék emberrel baj van és vesződés.

- A toplicai zsidót halva találták az út árkában, éjjel. Baltával verték be a fejét. Vásárról jött, valahonnan Csíkból. Sok pénz volt nála, azt beszélük.

- A gödemesterházi erdésznek megszökött a felesége, méghozzá egy pappal. A dédai korcsma tüzet fogott, s beleégett maga a korcsmáros is. De nagyon részeg lehetett, Isten nyugosztalja, hogy nem tudott kiszökni az ajtón vagy ablakon.

- Tűz ütött ki az Istenszéke alatt is, az erdőn. Jó nagy hely leégett. Azt beszélük a népek, hogy valami öregember élt ott, valami Tóderik nevű, akit a csendőrök már régóta kerestek, s az gyújtotta volna meg az erdőt, bosszúból. Meg hogy volt egy leánya neki, aki nem is leány volt, hanem erdei boszorkány, elvette a lérfiak eszét, kiszívta belőlük a vért, s megölte őket, s hogy a tűz óta eltűnt volna az is. Csak egy fakeszt maradt felőle, azt mondták, tova az Istenszékin, fent. De olyan boszorkányos fakeszt, hogy amíg kereken leégett az egész erdő, ez a fakeszt még meg sem perzselődött! És aki elhaladt mellette, az sóhajtani hallja lába

alatt a földet. Még azt is mondják, hogy annak a leánynak aranyból volt a haja, valóságos színaranyból, s hogy azzal bolondította el a férfiebbereket. Akinek egy szálat adott belőle, az másnapra elvesztette az épeszít, s harmadnapra meghalt valamiképpen. A korcsmáros is ezért égett bele a házba. Ketten is esküsznek reá, hogy tulajdon szemükkel látták, mikor a boszorkányleány egy szál aranyhajjal fizette ki a korcsmárosnak a túrát. Ez három nappal a tűz előtt történt. Másnap már inni kezdett az örmény, következő nap ivott egyfolytában, s harmadik éjszaka magára gyújtotta a házat.

- Aztán mondják még azt is, hogy volt ennek a leánynak egy birka kutyája, és azt Csobánnak hívták, így szemre közönséges kuvasznak látszott, de valójában nem volt más, mint az eleven ördög maga, akinek a vén Tóderik még születése előtt eladta volt a leányt, s így kutya képiben őrizte, és sok furcsa dolgot műveltek együtt. Beszélnek az emberek, na, sok bolondot, az igaz.

Feszülten hallgatták a púpos hírmondót. Birtalan felállt a kemence sarkáról, fejcsóválva a polchoz ment, leemelte a fenyővizes üveget, és odatette Gyerkó elé az asztalra.

- Igyál egyet, hogy jobban csússzék a szó. Sok bolondság történik ebben a világban, az már igaz.

Gyerkó nem kérette magát, hanem jót húzott az üvegből. Mikor ökle az üveggel együtt visszakoccant az asztalra, Iván megszólalt rekedten a padon.

- Csobánnak hívták azt a kutyát? Így mondtad? S a leánynak aranyból volt a haja?

Valami furcsa izgalom feszült a hangjában. A többiek felfigyeltek a kérdésre.

- Úgy, úgy - bizonygatta Gyerkó -, s Csobánnak szólították a kutyát, igen. Mért kérdezed ezt?

- Csak úgy - dadogta Iván zavartan -, valami az eszembe jutott.

Birtalan ránézett.

- A kutyára gondolsz, amelyik a Komornyikon ugatott?

- Nyavalyát - mordult föl dühösen Iván, és kivörösödött arcán izzadságcseppek gyöngyöztek. - Nem gondolok én semmire, mit esz a fene titeket? Különb is az a kutya nem a Komornyikon ugatott, hanem a Pávelben, és valami fileházi pakurárok kerestek néhány elveszett juhot a plájon. Mit törődtek vele?

Egészen dühbe gurult Iván. Kirúgta maga alól a padot, és súlyos, döngő léptekkel kiment. Az ajtót becsapta maga mögött. A többiek egymásra néztek.

- Ennek mi baja van? - szólalt meg elsőnek Gyerkó. Birtalan vállat vont.

- Tegnap még nem volt semmi.

- Hol van még a tavasz - morogta Gyerkó sértődötten. - Vagy most már ősszel is kitör rajta a veszettség?

- Ne törődjél vele - békítette Birtalan a púpost -, mondd tovább! Mi van még?

De a mesélős hangulat elromlott valahogyan. Felhő ült a szobán. Kint is felhőket terelt a szél a hegyek fölött, tépett, fekete felhőket.

- Építik Dédánál a vasutat - folytatta Gyerkó kelletlenül a bejelenteni valókat -, Szászrégenbe befutott az első gőzös, s egy asszonynak azon nyomban ikrei születtek az ijedtségtől, ott a stáció mellett, a gőzös meg az úrinépek szeme láttára. Na. Mi van még? Elfogtak két magyarói cigányt a csendörök, mert megtalálták az idecsi zsidónét a holtmarosi füzesben. A zsidó azt követelte, hogy most már vigyék is el a cigányok magukhoz az asszonyt véglegesen, a zsidóné pedig kérte a csendöröket, hogy ne bántsák a két cigányt, mert hiszen nem tettek vele semmi rosszat, éppen ellenkezőleg inkább. Ő is csak asszony, ha még olyan öreg is. Hát ilyen a világ, na. Egyébként azt a zsidónét láttam egyszer, három év előtt, és azt mondom, hogy azok a cigányok botot érdemelnek. Mert tiszta csúfságból tették azok, amit tettek. Semmi komoly szándék arra nézve nem lehetett bennök. Mert én még eleven életemben ahhoz fogható csúnya és nagy hasú fehérsépet nem láttam soha, ezt merem mondani! Márpedig az ilyenekkel elkezdni, az már szemérmertlenség, engedelmet kérek!

A hangulat ettől a történetről valamennyire fölengedett. Még Farkas Dumitru is elröfentette magát ott hátul a priccscn. Aztán Garabonciás Gyerkó húzott még egyet a fenyővizes üvegből, számba vette, hogy kinek mi a kívánsága, azzal eloldotta a lovait, és elment. Iván a szín mögött hasogatta a fát. Csak a fejszéje csattogott, ő maga nem jött elő.

Később Birtalan ellézengett a pajta felé, majd hátrakerült a fás színhez, és megállt Iván mögött. Az két marokra fogott baltával csapkodta a rönköket, mintha ellenséggel verekedett volna.

Birtalan fölneézett az égre. Északi szél söpörte a fekete felhőrongyokat.

- Föláll az idő - mondotta lassan -, fagy lesz.

Iván tovább csapkodta a fákat. Birtalan elgondolkodva nézte a nagy, vörös ember széles hátát, ahogy a favágótönk fölé görnyedt.

- Csobánnak hívják a kutyát odafönn? - kérdezte hirtelen, bár halk volt a hang és lassúak a szavak, az ember kezében megállt a balta tőle. Villámgyors mozdulattal szemközt fordult Birtalannal. Arcán rémület volt. A balta ott maradt, ahogy a tönkbe bevágódott, úgy.

Egy hosszú percen keresztül mereven nézték egymást. A két bozontos, elvadult plájász. A kis, keszegarcú öreg és a nagy, vörös óriás. Aztán fojtott hangon megszólalt Iván. Lázás, lihegő hangon, halálos komolysággal.

- Nem olyan egyszerű dolog ez, Birtalan, vigyázni kell vele, érted? Nagyon kell vele vigyázni, Birtalan... ez nem olyan dolog, ez...

Megakadt A szeme sötét, homlokáról veríték folyt alá.

- Az emberek beszélnek - bólogatott Birtalan -, sok bolondot beszélnek az emberek, tudod. Fele sem igaz.

- De ha csak a fele is igaz? - riadt meg a másik, és szemei kétségbeesetten kerestek valami megnyugtatót az előttük lévő arcon.

Birtalan sóhajtott, aztán fáradtan leült az aprítatlan fára. Kalapját levetette, és vékony, zöldeskék kezével lassan végigsimított gyér, fehér haján.

- Tudod - kezdte -, én jártam annál a háznál, ahol az a Tóderik lakott. Az úr küldött oda először. Ez akkor volt, amikor az embert bezárták valami verekedés miatt, s a leányka egyedül maradt, egészen egyedül, fönt az Urszu alatt, a házban.

Ült a farakáson, és lassú vénember hangon mesélt. A másik meg csak állt előtte, két karja lomhán lecsüngött, szája kissé megnyílt, és mohón itta magába a szavakat.

- Tudod, nem lenne szabad egyedül hagyjanak az emberek egy gyereket soha, egy olyan kicsike leánykát, olyan árva-egyedül fönn az erdők közt soha. Nem azért, mert valami baj érheti. Nem. S nem azért, mert árt neki az egyedüllét. Nem azért. Az egyedüllét nem árt senkinek. Az egyedüllét nem ront meg senkit. Nem azért. Hanem mert az embereket, a többit, érted, Iván. A többit elrontotta már az, hogy nem voltak soha egyedül. Hogy nem voltak eleget egyedül, és nem tanulhattak meg olyan dolgokat, amiket az erdő meg az egyedüllét tanít. Hanem megteltek sok másféle dologgal, hazugságokkal, amiket egymásnak össze-hazudtak, félelmekkel amikkel egymást riasztgatták, és megteltek valami rosszasággal, ami a szemükre borult, mint egy hályog, és csak azon keresztül tudják látni a világot és a többi dolgokat.

- Így van ez, Iván. Na mármost, van valaki, aki egyedül marad az erdőn. Egy gyerek. Egy leány. Pusztá-egyedül az Urszu torkában. És a többi látja ezt. És látja azt, hogy olyan dolgokat tud, amiket ők nem tudnak, mert ők nem voltak egyedül az Urszuban, hogy megtanulhassák. Hanem ahelyett egyebeket tanultak, és azokon az egyebeken keresztül látják azt a másikat. Érted? Azon a hályogon keresztül, ami rosszaságból való, és ezért akármit nézhetnek vele, rosszaságot látnak, így volt ez ott az Urszuban is, Iván. Az emberek látták, hogy van valaki, egy leány, aki más, mint ők. Aki tud valamit, amit ők nem tudnak, és innen van az egész.

- Mikor először voltam nála, megmutattam, hogyan kell fogni a halat. Tudod, ez a dolog a halakkal egészen egyszerű. Nincs benne semmi babona, semmi ördögösség. Csak éppen kéz kell hozzá. És lélek. És az, hogy az ember sokat legyen egyedül a patakkal, és megtanulja, hogy a patak, az is valami. Nemcsak egy rakás víz, ami folyik, hanem valami, ami több ennél. Valami, ami van. Ami él. Igen, éppen úgy, mint az erdő, vagy a szél, vagy... vagy az ember maga. És mert él, meg kell ismerni az életet, amit él. De a legtöbb ember ezt nem tudja, és nem hiszi el, és ezért hiába is mutatom nekik, hogy így vagy amúgy. Nem tanulják meg soha. Azt mondják, hogy babona, és azt mondják, hogy az ördög és nem tudom, mi. Ilyenek az emberek.

- De ez a leány, ez megértette mindjárt, hogy mit akarok. Pedig nem is szóltam neki róla. Csak csináltam, és ő nézte. Aztán belenyúlt a vízbe, és ahogy belenyúlt, már tudtam, hogy megértette azt, amit nem is mondtam el neki. Olyan keze volt. Érted, Iván? Olyan keze volt.

- És aztán jött a többi. Nem tudom pontosan, hogy mi volt mindaz, ami még jött, de egészen bizonyos, hogy jött, és hogy mind ilyen dolog volt, mint ez, a halakkal. Mert a leány egyedül volt. Egészen egyedül, Iván. És az emberek látták, hogy egyedül van, és látták azt, ami még jött, és nem értették persze, mert ők nem voltak az erdővel egyedül. És aztán elkezdtek beszélni.

- Így van ez, Iván.

Ült Birtalan a farakáson, és nem szólt többet. Iván meg állt előtte, fejét lehajtotta, és gondolkozott. Aztán Birtalan sóhajtott, és lassan felállt a farakásról, fejére tette a kalapot, és elindult. Néhány lépés után megállt, felnézett az égre, és azt mondta:

- Feláll az idő. Fagy lesz az éjjel.

Iván is felnézett. Az északi szél egyre tépte a felhőket odafönt, és rongyaik mögül itt-ott kivillant egy-egy kicsike darab az ég bársonyos kékjéből.

- Fagy lesz - mondotta ő is.

És keze kinyúlt a balta után. Mikor Birtalan a pajta ajtaját kitárta, hogy szénát vessen a tehenek elé, és elkezdje a fejest, a szín mögött már újra csattogott a balta. De most már békésebben és ritkábban csattant.

Éjszaka valóban megjött a fagy. A csípős északi szél majdnem éjfélig sikálta az eget, akkor elállt. Vadonatúj fénnel ragyogtak a csillagok, a lajnalban dér hullott a levegőből, s a föld halkán sercegett a lépés alatt. Bebőröztek a pocsolják, mint a fölforralt tej.

Iván vállára vette a puskát, és fütttyentett a kutyáknak. A nap akkor ért föl a Beksuj gerincére, és első sugarai rózsaszínűre festették a szállás körül a rétet.

Farkas-Dumitru már nem volt ott, ő még szürkületkor eltűnt. Rirtalan ott állt a pajta előtt, és Iván után nézett.

- Azt hiszed, igazán Csobán a neve annak a kutyának? Iván megfordult.

- Igen - felelte határozottan.

Aztán rántott egyet a puska szíján, és ment.

Mire a Komárnyikra fölért, már elolvadt a dér. Az ágak hegyén vidám cseppek ragyogtak, s a forrásról könnyű párák emelkedtek föl a kék levegőbe. De a föld fagyott volt még, és halkán sercegett.

Nem lepődött meg, amikor a ház előtt elvakkantotta magát a kutya.

- Csobán, ne - szólt oda neki, és pattintott az ujjával -, Csobán!

A kutya bizalmatlanul nézte, de nem ugatott már. Olykor az ajtó felé sandított. Az ajtó nyitva volt, és széles aranykvébcn ömlött be rajta a napfény.

Halkan köhögött, mielőtt a küszöbre lepett volna. Bcuntről halk nevetés felelt.

- Gyűjjön, gyűjjön, Iván bácsi, mióta várom már. A tejet kétszer melegítettem azóta.

Az asszony ott állt az asztal mellett, fiatalon, tisztán, vidáman. Az asztalon párolgó csupor, mellette cseréptányéron kenyér, szalonna.

- Jó reggelt adjon az Isten! - vette le Iván a kalapját zavartan, amikor a küszöbön megállt.

- Adjon Isten! Jöjjön már beljebb, s lásson hozzá, mert harmadszor is kihűl!

Mindezt azzal a furcsa, torokból jövő nevetéssel mondta. Az ember beljebb lépett.

- Honnan tudad, hogy feljövök?

- Megálmodtam! - nevetett az asszony. Nemcsak a szája nevetett, nemcsak az arca. Nevettek a szemei is, azok a különös nézésű zöld szemek. Iván feszélyezetten topogott. Kezében idétlenül lógott a kalap.

- Gondoltam, megnézem, rendben maradt-e a ház. Azt mondtad, csak máig maradtok.

Az asszony arcára felhő borult.

- Úgy is van - felelte halkabban, és szemei lesiklottak az, ember arcáról a padlóra -, virradatkor elment.

- És te? - csúszott ki Iván száján a kérdés.

- Én? - az asszony most egészen szembefordult vele -, én itt maradok - mondta, és nyíltan, egyenesen a szemébe nézett.

Iván arcára kiült a megdöbbenés.

- Egyedül? Itt fent?

Alig hallhatóan sóhajtott az asszony.

- Egyedül? Az még nem olyan rossz, Iván bácsi. Azt hiszem, ahol emberek vannak, ott rosszabb lehet, ha az ember egyedül marad.

- Aztán meddig?

Az asszony szeme merengve nézett ki az ajtón át az őszi napsütésbe.

- Meddig? - ismételte meg halkán a kérdést -, ki tudja azt, Iván bácsi? Ki tudja azt, hogy meddig? A napsugár ott kint a rét fölött tudja-e, hogy meddig? És tudja-e a rigó?

Mélyet lélegzett, s ez olyan volt majdnem, mint egy sóhajtas.

- Milyen tiszta a levegő, Iván bácsi. Tiszta, mert átfésülték a napsugarak. Érzí? De azért hűvös már. Benne van az ősz ebben a levegőben, hiába fésülték át a napsugarak. Lehet-e kérdezni ilyenkor azt, hogy meddig? Lehet-e felelni reá?

Iván csendesen megcsóválta a fejét.

- Különös asszony vagy, különös. És ha tél lesz? Ereszig ér a hó? Az asszony megrázta a fejét, és szempillantás alatt elszállt szeméből az a furcsa, tűnődő fátol. Nevetett. Bátran, vidáman, mint egy gyerek.

- Ellapátolom, ha ereszig ér! Annyi baj legyen! Üljön le, Iván bácsi! Kihűl a tej harmadszor is, mondom.

Szótlanul hörpölte a tejet. Szelte a szalonnát, falatozott. Az asszony végezte a maga dolgát. Kiment, bejött, rakosgatott.

- Meg kell nézze a tehenet is, Iván bácsi! Ilyen nincs még egy! Annyi tejet ad, hogy nem győzőm én meg a Csobán! Aztán a juhok!

Iván letette a bicskát maga elé az asztalra. Koppant.

- Csobánnak hívják a kutyádat?

- Igen. Mért?

- Te vagy az, onnan az Urszuból?

Az asszony arca elkomolyodott. Szemei fürkészve figyelték a plájász bozontos arcát.

- Én.

Hallgattak mind a ketten. Iván a padlót nézte mereven, az asszony Ivánt.

- Baj az?

Halk volt a kérdés. Az ember mégis fölvetette tőle a fejét, mint akit leiken ért a hang.

- Nem, dehogy - hadarta elvörösödve, gyorsan -, csak... csak éppen hallottam rólad...

- Az emberek...

- Nem, dehogy - szakította félbe az asszonyt -, mindegy, hogy mit beszélnek az emberek. Az emberek buták és bolondok.

De a hangja zavart volt és a szavai akadoztak. Az asszony szája körül megjelent egy öreges, keserű mosoly.

- Nem, Iván bácsi. Mondjuk meg úgy, ahogy van. Az emberek nem buták és nem bolondok. Az emberek tudják, hogy mit miért beszélnek. Csak egyet nem tudnak: hogy az, amiről beszélnek, miért van úgy, ahogy van. Ezt nem tudják, és ez nem is érdekli őket. Pedig...

Iván nézte az asszony szája körül azt a keserű mosolyt, és azt gondolta: milyen öreg. Szép, fiatal, nincs több tizenhétévesnél, szinte gyerek még, és mégis milyen öreg.

- Mit akartál mondani? - kérdezte, amikor az asszony elakadt.

Az megrázkódott alig észrevehetően, és elfordult.

- Semmit. Nem nézi meg a tehenet?

Iván bólintott, és felállt. Érezte ő is, hogy nincs mit beszéljenek többet erről. Keze végigsimította az asztal lapját, és elmosolyodott,

- Mire gondol? - nézett reá kíváncsian a fiatalasszony.

- Találd ki, ha tudod - évődött Iván, és mosolyogva nézett licle a zöld szemekbe.

- Találjam ki? - az asszony szeme furcsán villant egyet és hirtelen éles lett, metsző éles, mint a jég, vagy mint a kaszapenge.

- Találjam ki? - ismételte szinte fenyegetően a kérdést, és közelebb lépett Ivánhoz. Szemét mereven a szemébe szögezve, úgy állt ott egy pillanatig. Aztán halkan elnevette magát, merevsége kiengedett, és nekidőlt az asztalnak.

- Olvasni lehet a maga szemében, Iván bácsi. Mondjam meg? Arra gondolt, hogy ezt az asztalt maga készítette. Maga gyalulta le simára a lapját, maga üvegezte ilyen fényesre. És ha tudta volna...

- Hallgass - vágott közbe Iván szinte durván -, igazán boszorkány vagy! Igazán!

És ijedten nézett rá, megdöbbenve. Az kacagott, azzal a bűgő, lágy kacagással.

- Na ugye? Maga is azt mondja! Hanem most jöjjön, mutassam meg a tehenet! Jöjjön!

És könnyű, vidám léptekkel megindult előtte. Piros szoknyáját meglengette az ajtóban egy hirtelen szél. Csak akkor látta meg Iván, hogy mezítláb van, és milyen kicsi és keskeny a lába.

- Te, lábbelid nincsen?

Az asszony csodálkozva állt meg és visszanézett.

- Lábbeli? Persze hogy van! Csizma is, bocskor is. De így kellemesebb. Jöjjön már, na! Nem kíváncsi a tehenünkre?

Mialatt a tehenet nézték, meg a juhokat, meg a kecskéket, meg a tyúkokat és kakasokat, Iván a gazda gondos szemével fölmérte a boglyában álló szénát és a fölaprított tűzifát. Ha hosszú a tél, nem lesz elég a széna - állapította meg magában -, a tűzifa pedig semmiképpen sem elég. De nem szólt róla. Megdicsérte a tehenet, a juhokat, a kecskéket, mindent. Aztán elbúcsúzott.

- Én most megyek. Valami parancsot nem hagyott? Az asszony megrázta a fejét.

- Nem.

És tudták mind a ketten, hogy kiről beszélnek.

- Akkor Isten megáldjon, menyecske! Olykor benézek hozzád. Hogy el ne vigyenek a farkasok, azért!

Nevetett. Szélesén, jóindulattal. A fiatalasszony odalépett hozzá, és vállára tette a kezét.

- Mi jó barátok leszünk, Iván bácsi. Ugye? Én tudom!

És a szemébe nézett. A szemén át egyenesen a szívébe talán.

- Khöm - krákogott Iván -, csak azt akarom mondani, hogy a fára ne legyen gondod, s majd szénát is, ha fogy...

- Ugyan, menjen már - kacagott az asszony, és játékosan hátbavágta az öklével -, hiába vénember, olyan, mint egy gyerek!

Azzal vidám kacagással beszaladt a házba.

- Odaég a pityókám! - kiáltotta még vissza a küszöbről.

Iván elgondolkozva haladt lefele a bükkösön. A kutyák nyomot kaptak, elkalandoztak, észre se vette. Csak arra riadt föl, hogy ott csaholnak az üverben, a Sestina felé.

Disznókondára akadt a két Dudás. Nyolc darab volt együtt, három nagy s öt kicsi. Tova az Iszticsó lábánál érte be őket. Egy süldőcskét kilőtt közülük, a többit menni hagyta, visszahívta a kutyákat is, aztán a disznót kibelezte, felkötötte a hátára, s elindult vele haza. A vadászat izgalma, aztán a cipekedés, minden, elterelték a gondolatait a komárnyiki háztól. Csak este, mikor már ott ültek a szálláson a kemence mellett, s a disznó húsa el volt rendezve annak rendje szerint, és a vacsorán is túl voltak, és megtömték a tiszafapipákat, akkor jutott mindaz az eszébe megint, ami a reggel történt. Szívta a pipát, Birtalan is szívta a magáét, és hallgattak. Nőtt körülöttük a füst, és kint zúgott megszokott álmosággal a Szalárd.

- Hát ő az - mondotta hirtelen, és Birtalanra nézett. Az bólintott a pipa mellől.

- Gondoltam mindjárt. Az úrfi?

- Ma reggel tért haza. Fileházán át.

- Aha.

Aztán többet nem szóltak, csak ültek, pipáztak, hallgattak. Később az ablakon át látni lehetett, hogy odakint följön a hold. Telehold volt majdnem, fényes, lapos.

Később egy lövés dördült valahol. Alig hallatszott, mégis felkapták rá egyszerre a fejüket.

- Dumitru - mondotta Iván.

- Ő - felelte Birtalan -, a Pávelben szólt.

- Nem. Inkább a Benedek fejében.

- Lehet. Egy toportyánnal ejszen kevesebb lett megint. Aztán már csak a tűz halk sercegését lehetett hallani és a patakot odalenn és a holdvilágos éjszakát, ahogy alápermetezett a havasra.

4.

NEMSOKÁRA lehullt a hó. A szarvasok lehúzódtak az aljba, ahol több volt a nyárfa és az éger, a medvéket pedig elnyelte a Dószul Fulgeruj odvas sziklarenetege. Csak az őzek maradtak meg a helyükön szomorú hűséggel, és a behavazott plájokon magányos hiúzok vadásztak.

Két hétig havazott, szinte egyfolytában. Mikor újra előbújt a nap, az erdő olyan volt, mint egy elvarázsolt tündérpalota. Vakító oszlopok, csipkés mintájú ívek, tündöklő, különös virágok, puha barlangok mindenféle. A patakok szívverése valahonnan mélyről jött, a föld alól, és alig hallatszott a puha pihékbe ágyazott csöndben.

Fönt a Komárnyik körül mintha mozdulatlan némaságba öltözött volna a világ. Az asszony naponta ellapátolta a havat a ház körül és a pajta körül és a fásszín körül és le egészen a csörgőig. Ellapátolta reggel, és ellapátolta este megint. És reggel kezdhette újra előlről. Két álló hétig. Akkor aztán kisütött a nap. A hó csikorgott a bocskor alatt, és mikor a pajta ajtaját kinyitotta, vastagon dőlt belülről a pára.

Délutánra még jobban lehűlt a levegő. Este már recsegték a fák odalent a fagytól. Reggelre a kemence mellett fenéig fagyott a vödörben a víz.

Elvégezte a munkát az állatok körül, aztán leült a kemence mellé, kezébe vette a guzsalyt, és fonni kezdett. Szaporán sirült a fehér gyapjúsál, telt az idő. A nap benézett az ablakon, egy-egy zsindey néha halkán megpattant a tetőn, a tűz békésen sistergett.

És mégis, egyszerre valami furcsa nyugalanság fogta el. Nem tudta, mi az. Letette a guzsalyt, és az ablakhoz ment. Mozdulatlanul és vakító fehérén ragyogott a tisztás, és tova föl a fenyvesig nem szelte át egyetlen nyom sem. Állt ott egy darabig, aztán visszament a tűzhöz. Fát tett rá, kezébe vette újra a guzsalyt, leült és font. De a nyugalanság nem múlt el. Ott volt benne, érezte, és nem tudott szabadulni tőle.

Újra letette a guzsalyt. Az ajtóhoz ment és kinyitotta. Éles, vad levegő csapott az arcába. Orrában érezte a hideget. Leakasztotta a szegről a nagykendőt, magára vette és kiment. Egy darabig nézte az erdőt, aztán átment a pajtába, és utánanézett az állatoknak. Ott volt a kutya is a juhok közt, a szénában.

- Átjöhetsz a házba - szólt reá az asszony -, átjöhetsz, nem bánom.

A kutya nézett rá, de nem mozdult. Összegöngyölödve feküdt ott, és pislogott.

- Nem érted? - szólt rá türelmetlenül -, átjöhetsz! Egyedül vagyok, nem érted?

Hangosan mondta ezt, és maga is megdöbbsent a szótól. Egyedül? Hát nem egyedül volt eddig is? Mindig? Egész életében? Amikor Tatéra várt, hosszú téli hónapokon keresztül ott az Urszuban? Vagy amikor már nem is várt, csak az élelmet hordta föl neki naponta egyszer, kétnaponként, ahogy jött, föl a szénhez, a kemencékhez? Nem egyedül volt mindig?

Miért jutott éppen most az eszébe? Ilyen hirtelen, éppen most? Otthagyt a kutyát. A pajta ajtaját betette, nekitámaszkodott a falnak, és nézte az erdőt. Hát nem volt éppen eleget egyedül ahhoz, hogy megszokja? És nem volt jó és szép, hogy egyedül volt? És miért éppen most...? Mért éppen most jött a szájára ez a furcsa szó? Egyedül...

Tatéra gondolt és az Urszu-beli házra és a kemencékre ott fönt az Istenszéke alatt, és nem érzett magában semmi bánatot amiatt, hogy mindez eltelt. És hiába akart erősen reájok gondolni, hiába akarta erősen-erősen látni őket, Tatét és a kerek házat is a kemencéket, újra és újra összezavarodott előtte a kép, egy nyers ágakból összerótt kaliba jelent meg helyettük és egy forrás és egy rét, tele virággal. Hiába kergette el, visszajött, és újra visszajött, és szinte hallotta a fenyőket is suhogni, az istenszéki fenyőket, odafönt, és ettől lassan megint megtelt könnyel a szeme.

Fázni kezdett. És a fázással együtt újra visszatért az az előbbi furcsa nyugalanság. Összébb húzta a kendőt és megmozdult, hogy visszatérjen a házba. Tett is már néhány lépést, és akkor hirtelen megfogta valami a lábát. Valami megfogta, és megállította. Valami ideges izgalom dobbsant a szívében, és meg kellett forduljon, és le kellett nézzen a bükkös felé. Kellott. És lent, mélyen a betemetett fák között egy ember mozgott a hóban.

Érezte, hogy egy ijedt kéz megmarkolja a szívét, és felvacogott tőle. Aztán csak állt, és nézte az embert, ahogy lassan, nagyon lassan jött fölfelé. Olykor térdig süppedt a hóba, olykor combközépig. Lassan, nehézkesen taposta magának fölfelé a nyomot. Fején furcsán billegett a csúcsos bárányszőr kucsma, hosszú, egyenes botot tartott a kezében, arra támaszkodott. Jött,

jött. Már látni lehetett a nyaka köré csavart kék hárászkendőt, az oldalán duzzadó tarisznát, szakállát, mely sárgának látszott a hó fölött.

Lassan megnyugodott. Az ijedség elmúlt. Megismerte az embert. A forrásig elébe is ment.

- Isten hozta, Birtalan bácsi!

Az öreg néhány lépéssel lennebb megállt. Levette a sapkáját, és megtörölte kezefejevel a homlokát.

- Fene ezt a sok havat megegye! Elvész benne az ember. Aztán megnézte jobban az asszonyt.

- Hát itt vagy. Na lám, lám. Ki hitte volna. Amikor halat fogtunk együtt, még ki se látszottál a hóból. Nuca a neved, ugye?

- Az - bólintott az asszony, és mosolygott -, jöjjön be, Birtalan bácsi. Hideg van itt.

Bementek a házba. Az öreg leverte magáról illedelmesen a havat kint a küszöbön, csak azután lépett be. Sapkáját, ködmönét fölakasztotta a kemence fölé egy szögre.

- Ezt a szöveget én vertem ide - mondotta magyarázólag -, éppen emiatt, látod.

Aztán előkotort a tarisznájából néhány keményre fagyott halat.

- Hoztam is valamit, látod. Mert idefönt nincsen, azért. Leült a kemence mellé a padra, lassan körüljártatta szemét mindenén, és bólogatott:

- Rend és tisztaság. Ez a fontos, látod. Rend és tisztaság. Aztán sóhajtott, és lenézett maga elé a padlóra.

- Hát feljöttem, látod.

Az asszony leült, kezébe vette a guzsalyát. És egyszerre csak újra ott érezte azt a furcsa nyugtalanságot magában. Nézte az öreget és várta, hogy beszéljen. Félt tőle, és mégis várta, valami volt közöttük a levegőben, valami megnevezhetetlen, amitől félni kellett.

Birtalan hallgatott. Nézte a bocskorát és a bocskorról lassanként leolvadó vizet, ahogy fekete tócsává gyűlt a padló deszkáján.

- Lám, lám - mondotta lassan -, így lesz a fehérből fekete, látod.

Az asszony keze megremegett a gyapjúszálon.

- Beszéljen, Birtalan bácsi!

Az öreg fölnézett rá, aztán belenyúlt a tarisznájába.

- Várj csak, valami még van itt a számodra.

Egy papírba göngyölt csomagot húzott elő. Öreges lassúsággal bontotta föl. Kis színes skatulyácskák voltak a csomagban, papírzacskók, mindenfélék.

- Ezeket küldik neked, Nuca. A papirosban színes cukor van, omitt meg valami szappanfélé. Ezek a skatulyácskák meg amolyan úri huncutság, tűzszerszám helyett. Ide nézz! Egy ilyen fácskát kivesz az ember, oszt végighúzza a skatulyácska oldalán, így ni... né! Itt a láng!

A gyufa sercegve égett az ujjai közt, azt nézték mind a ketten.

- Itt van, fogjad! Az a neve, hogy biztonsági gyújtó. Rá vagy írva. Ne!

Az asszony átvette a holmit, és félretette a kemence sarkára.

- Ne tedd a tűzhöz, mert meggyullad - figyelmeztette Birtalan.

Fölkelt, és föltette az egészet a polcra. Aztán visszaült szembe az öreggel. Az izgalom egyre fülledtebbé tette közöttük a levegőt. Torkában érezte már. Kiáltani szeretett volna rá, hogy mondja már ki. De hallgatott. Tépte a guzsalyt, sirította a szálát, font. De a torka száraz volt, és a homloka tüzelt.

Birtalan újra a bocskoráról leolvadt tócsát nézte a padlón.

-Van egyéb is. Sok minden, ami télire kell. De az még lent van, zsákokban. Gyerkónál. Lóval kell felhozni, ha majd kitaposódik a csapás. Liszt, zsír, szalonna, füstölt hús és sok minden egyéb. Pokróc, téli gúnya, mit tudom én. Hat tele zsák. Majd a két ló felhozza. Csak neki kell taposni a csapást, tudod. Előbb nem lehet.

Az asszony nem bírta tovább. Keze eleresztette a guzsalyt, teste előrehajolt, szeme fürkészve nézett az öregember arcába.

- Mikor jön?

Birtalan ránézett, aztán megvakarta a fejét.

- Az úgy volt, tudod, hogy amikor elállt a havazás, én lementem. Hogy lássam, mekkora a hó a patakon, azért. Hát nagy a hó. Nagy. De azért leértem délre. Gyerkó azt mondta, hogy ne menjek vissza, maradjak másnapig. Elsötétedtem, meg minden. Nem azért, tudod, de hát nem volt más dolgom úgysem. Vártam. Estefele, éppen szürkülni kezdett, csak halljuk, hogy ugat odakint a kutya. - Mi a fene - mondja Gyerkó -, tán nem eszi a fene a vásárosokat ekkora hóban! Kinézünk, hát egy szán vergődik elő a fordulóból, Ratosnya felől. Nehezen tapossák a lovak a havat. Megismerjük nyomban a lovakat, s meg a kocsist. A disznajói udvarból valók.

- Ő nem volt a szánon?

- Nem. Csak a kocsis. Meg a zsákok, amikről szoltam. Meg ez a kis csomag. Ezt úgy adta ide külön a kocsis. Aszongya, neki valami ügyvéd úr adta át Régenben, aki meg Kolozsvárról hozta volt. S annak meg az úrfi nyomta volt a markába, mielőtt fölült volna a gőzös masinára. Azzal a paranccsal, hogy a Komárnyikra szól...

Az asszony előrehajolt, keze megmarkolta az öregember vállát. Ujjai görcsösen szorították.

- Mikor jön vissza, azt mondja meg?

Birtalan fölneézett, egyenesen bele az asszony két riadt szemébe.

- Tavaszra, így mondotta a kocsis.

Az asszony keze lehullt. Aztán fölegyenesedett, és úgy ült mozdulatlanul. Szeme a padlót nézte, homlokába belemélyült egy furcsa ránc.

- Külországba küldötte az úr - tette hozzá halkan Birtalan -, így mondta volt a kocsis. Külországba. Tanolni, vagy miért.

Aztán csak ültek és hallgattak. A tűz kezdett kialudni, s a gerendák közt bekúszott a tél hideg szaga. Később az asszony megmozdult, sóhajtott és felállt. Fát rakott a tűzre. Pattogva kelt életre a láng, és hamarosan újra terjedni kezdett a meleg. Az asszony fazekat rakott a tűz fölé, ebédet készített. Megterítette az asztalt.

- Így bizony, így - dűnnyögte Birtalan, és ő is sóhajtott -, hát így.

Szótlanul kanalazták a levest. A nap elfordult odakint, a tisztásra árnyék nyújtózott, s árnyék borult a szobára is. Aztán Birtalan megtörülte a száját, és fölállt.

- Fád van elég?

- Van, Birtalan bácsi.

- Van minden?

- Van, Birtalan bácsi.

- Ha kell valami, csak szólj.

- Nem kell semmi, Birtalan bácsi. Az öregember megvakarta a fejét.

- Igen halkan beszélsz, te, s igen szelíden. Nem szeretem ezt. Jobb szeretem, a mikor a fehérnépek hangosak a magad korában. Az asszony szomorúan elmosolyodott.

- Leszek még hangos is, Birtalan bácsi. Majd máskor.

Az öreg nézelődött még egy keveset, topogott egy helyben, aztán elment. Az asszony az ajtóból nézett utána. Az izgalom elmúlt benne, a reggeli nyugtalanság helyét valami kemény dermedés foglalta el. A szívét már nem érezte verni. Gondolatai megnyugodtak. Szeme fölneézett a napsütötte fák tetejére, és meglátott egy nagy fekete harkályt.

- Hát ez volt az - gondolta -, ez.

Szinte jó volt, hogy a titokzatos megérzés félelme, amelyik valójában már napok óta ott lebegett körülötte, mint egy láthatatlan, kísérteties árnyék, egyszerre valósággá rögződött. Testet öltött szinte, a gondolatok által megfoghatóvá lett, fölmérhetővé.

Elment. Hova is? Mit mondott az öregember? Mindegy. Valahova. Ha egyszer el ment, akkor már mindegy, hogy hova ment el. Mikor jön vissza? Tavasszal. Tavasz. Sok idő. De hát amikor azt mondták Tátéra, hogy öt év, és ő elkezdte várni? Tavasz az sokkal hamarabb, mint öt év. Most hó van. Amikor elmegy mind, az a tavasz. Majd lesni fogja, amikor apad. Naponta egy ujjnyit. Apad-e naponta egy ujjnyit? Majd méri, igen.

De búcsúzni eljöhett volna. Vagy jó az, búcsúzni? Tudni, hogy még egy nap, egy este... már csak egy este, egy éjszaka... már csak egy éjszaka... már mindjárt virrad... még egy utolsó ölelés, utolsó csók... nem, nem jó ezt tudni. Jobb így. Elment valahova, mert biztosan nem lehetett másként. Tavasszal visszajön. Nincs mit tenni: várni kell a tavaszt.

Végignézett a tág, üres tisztáson, és egészen csöndesen sóhajtott egyet. Aztán visszament a házba és betette az ajtót. Hideg volt. Felszította a tüzet, fát hozott be a színből, elmosogatta az edényt, megetette az állatokat, s mire a fejjével is végzett, este lett. Meggyújtotta az asztal fölött csüngő olajmécset, egy olyan furcsa kis fapálcikával gyújtotta meg, amit ő küldött, és már mosolyognia kellett, mert eszébe jutott, ahogy az öreg a nevüket mondta: biztonsági gyújtó. Aztán leült a kemence mellé, és elővette a guzsalyt. Pattogott a tűz, pörgött kezében az orsó, pislogott a mécs az asztal fölött, és a világ dolgai felsorakoztak lassan ezek köré, valami tisztos, komoly rendben. A tehén, a juhok, a kutya, a Komárnyik, Iván bácsi és Birtalan bácsi és ő és a tavasz, ami jön. És akkor egyszerre eszébe jutott, hogy megkéri majd Ivánt, számoljon össze annyi olyan kis tűzpálcikát, amennyi kell tavaszig, és majd minden este mécsesgyújtáskor egy elég belőlük, és ő majd arra gondol, hogy eggyel újra kevesebb maradt. Mint ott az Urszuban, régen.

Biztonsági gyújtó - jutott eszébe a furcsa szó, és vidáman, hangosan fölnevetett.

Néhány nap múlva felhozták a plájászok Gyerkótól a holmit. Két hegyilő hátára szíjazva, ügyesen. Nehezen másztak föl a lovak a hóban, hosszú téli szőrük csapzott volt az izzadságtól, mire a házhoz fölértek. Iván törte előttük az utat, Birtalan kullogott hátul, így jöttek.

Aztán leszedték a zsákokat a lovakról, s behordták a házba. A lovakat lecsutakolták, a pajtába vitték, s aztán Iván is, Birtalan is rendre bementek az asszonyhoz. Az ott állt a szoba közepén, kerekre nyílt nagy szemekkel, és bámulta a zsákokhói előkerülő holmit. Eletében még ennyi kincset együtt nem látott!

Mert csak az egyik zsákban volt liszt. A másodikból már nagy oldal szalonnák kerültek elő, sonkák, kolbászok. A harmadikból hődön zsír, apróra vágott szárított tésták, befőttek. Lábasok, fazekak, mindenféle edények. A negyedikből kék papírba öltöztetett süvegcsukrok, mézes üvegek, alma, dió. Az ötödikből tulipánnal kivarrt, ügyes, prémes bunda, piros csizma, cifra rokolya, csipkés ujjú ingek. A hatodikból lenvászonlepedők, törlők, varrottas párnák, terítők, függönyök. És mindezek alatt ott bolyhosodott három hatalmas nagy fehér csergepokróc, nehéz, vastag, hosszú szőrű.

Ellepte a szobát a rengeteg sok holmi. Az asszony meg hol az egyiket vette kezébe, hol a másikat. Tapolt, kacagott, csodálkozott nekik, néha felkiáltott, néha tátva maradt szájjal tapogatott meg egy párnát, egy terítőt, egy ruhadarabot. A két öreg meg ült rsöndben a kemence padkáján, és néha összenézett, összemosolygott. Egyszer aztán nagyot kacagott az asszony ott a szoba közepén, fölkapott a földről néhány ruhadarabot, és beszökött velük, mint az őz, a másik szobába. Hallani lehetett, ahogy suhogtak a ruhák odaát. A két öreg a földet nézte, de mindegyik mosolygott magában.

Aztán egyszerre csak kinyílt az ajtó, és ott állt előttük az asszony. Az asszony? Nem. Egy asszony. A két plájász egyszerre kapta föl a fejét. Még a szájuk is tátva maradt. Egy ragyogó szépségű, pompás fiatalasszony állt előttük, egy villogó szemű, piros orcájú nagygazda-menyecske, kis, piros csizmában, tánchoz illő, bőrétű színes rokolyában, tulipános fehér bundácskában, súlyos selyem fejkendővel aranyosan csillogó haja fölött. És ahogy állt ott a küszöbön! Büszke tartással, pompázva, gőgösen szinte, mint aki sohasem járt másként.

- Netene! - szólalt meg Birtalan elsőnek -, de ügyes székelly menyecske lettél! Így járnak arra mifelénk a nagygazda-asszonyok vasárnapi misére.

- Nagygazda-asszony, igen - bólintott Iván is -, akinek hat ökre áll a pajtába bekötve, két jó lóva, sok borja, tehene, juha. Kétszáz hold földje, hízója az ólban. Akit előre süvegelnek az emberek az utcán, s a szegények úgy járnak be hozzá, a hátulsó ajtón, alázatosan.

Az asszonyból kitört a nevetés ott az ajtóban.

- Két bolond! Két vén bolond!

És nevetett, megperdült a sarka körül, csapkodta a kezeit és nevetett.

- Menjenek, menjenek! Nem akarok én nagygazda-asszony lenni, dehogyis akarok! Menjenek, két bolond!

És kacagva hempergett meg a padlóra terített nagy csergepokrócokon, úgy, ahogy volt, piros csizmácskában, ünnepi rokolyában, tulipános bundácskában, selyemkeszkenősen, és kacagott, kacagott.

Kacagott a két szakállas öregember is a padon, kacagott odakint a zúzmarás fákon a napfény, kacagott minden. Aztán az asszony abbahagyta a kacagást, felült a csergepokrócon, és megkérdezte:

- Legalább szép vagyok-e így, azt mondják meg? Mi?

- Mint egy kis Szűzmária az ikonokon -mondotta Iván meggyőződéssel.

Azt asszonyból újra kiszökött ettől a kacagás. De Birtalan fölemelte csontos, sovány ujját, mely olyan volt, mintha csontból lett volna éppen, és megkérdezte.

- Hány esztendő vagy, azt mondd meg? Az asszony vállat vont.

- Nem számoltam. Talán tizenhét. Talán tizenhat. Mit tudom én! Vagyok!

- Úgy-úgy - bólogatott Birtalan -, tizenhét. Lehetnél tizennyolc is, tizenkilenc is. Hanem aki ennyi idő, mint te, annak még nem szabad ám megkérdeznie, hogy szép-e, vagy nem! Hallod-e!

- S mért nem? - kerekedtek el az asszony szemei.

- Mert ebben a korban még maga a fiatalág szép, s nem az, aki viseli, így van ez.

- Így, így - bólintott Iván is szomorúan mellette.

Az asszony fölkelte a pokrócról, s közelebb ment hozzájuk.

- Maguk már nagyon öregek? - kérdezte komolyan, és a hangja tele volt részvétellel.

- Nagyon? - Birtalan meglógatta a fejét. - Nagyon nem. Csak öregek.

- Milyen az, Birtalan bácsi? Mennyi év kell hozzá?

A kis, szakállas halembert csodálkozva nézett az asszonyra. Megrágta, megkérődzte a kérdést, csak azután felelt:

- Hogy milyen? Azt nehéz elmondani. Mert kinek-kinek más. Fáradtság is, pihenés is. Előre is, hátra is. Mint amikor felértél egy gerincre, és látod magad körül az erdőt. Azt az oldalt is, ahonnan jöttél, s azt az oldalt is, amelyiken le kell ereszkedned. Már úgy értem: látod a fák tetejét. Hogy mi van alattuk, azt csak úgy elgondolod. Emlékszel arra, ami volt, s ebből próbálsz elképzelni azt, ami lesz. Hát így van ez. Hogy mennyi év kell hozzá? A gerincig? Amíg oda fölérsz? Azt kérdezed?

- Uhum - bólintott az asszony komoly szemekkel.

- Hát, tudod, ezt nem lehet pontosan megmondani. Vannak alacsony gerincek, és vannak magasabb gerincek. Vannak rövid, meredek oldalak, ahol csak mászol és izzadsz, és mászol, és izzadsz, és egyszerre fönt vagy. És vannak megint lassú, ménedékes hegyoldalak, sok lankás résszel és csak kis kapaszkodókkal. Az, ilyen hegyoldalakon lassabban, de kényelmesebben ér föl az ember. Különböző.

- Maga hány éves, Birtalan bácsi?

- Én?-az öreg egy pillanatra meghökkent. - Megállj csak! Ötven voltam... az rég volt. Hatvan... az is voltam már, igen. Úgy hatvanegynéhányt megértem, esztendő, tudod. Hatvanötöt talán.

- S maga, Iván bácsi...?

- Iván? - Birtalan legyintett -, amíg legény. Ötven?

- Negyvenkilenc - javította ki rekedten az orosz -, negyvenkilenc...

És sóhajtott. Birtalan is sóhajtott.

- Mondom, nem egyformák a hegyoldalak, amelyek a gerincre vezetnek.

Az asszony csak nézett egyikről a másikra.

- Milyen vének maguk... milyen furcsák...! Aztán Birtalan a térdére csapott.

- Na! - mondotta, és Ivánra nézett -, a lovakat még vissza kell vigyük Gyerkóhoz, az aljba.

Egyszerre álltak föl mind a ketten, egyszerre nyúltak a kucsmáik után.

- Hát, ifiasszony, erőt, egészséget!

- Köszönöm a jószágukat, Birtalan bácsi. De azt mondják meg, hova tegyem el ezt a sok mindent? Hova?

Tele is volt a ház padlója úgy a rengeteg holmival, hogy lépni se lehetett köztük.

- Majd valahova elteszed - felelte Birtalan, s megindult az ajtó felé.

Az orosz körülnézett a szobában.

- Majd csinálunk szekrényt s ládát a holminak. Jó?

- Jó lesz, Iván bácsi, jó lesz!

- Na, akkor Isten megáldjon!

- Isten megáldja magukat! S köszönöm szépen!

Aztán ottmaradt egyedül. Estig rendezgetett, szöszmötölt. Tette ide, tette oda a dolgokat. Beleszagolt az üvegekbe, bödönökbe, leharapdálta a süvegcsukrok tetejét, belekóstolt a szalonnákba, sonkákba, kolbászokba: így telt el a nap. Este levetette a díszes új ruhát, és átvitte a másik szobába, a lakatlanba. Felakasztotta szép rendesen az üres ágy fölé, a szögre. Amelyiken a puska csüngött valamikor. Megsimogatta még egyszer a ruha selymét, megsimogatta az üres ágyat, aztán halkán sóhajtott és kiment. Az ajtót vigyázva tette be, mintha alvót hagyott volna el odabent, egy kedves alvót, akit még nem szabad fölébreszteni.

Az ablakhoz ment és kinézett. Kint hideg sziporkázással fénylettek a csillagok, mozdulatlanul állt alattuk a behavazott erdő, a tavasz még messze volt nagyon.

Egybefolytak rendre a napok. A rövid nappalok, a hosszú éjszakák. A fejés, etetés, szénahordás, ganétakarítás, a fa, a víz, a tűz, minden egybefolyt, mint ahogy apró, szürke gyöngyszemek egybefolynak, ha zsinórra fűzi őket az idő. A tűz mellett, este a guzsaly; apadt a gyapjú, szaporodtak a fonalgombolyagok. Néha egy-egy fáradt őz ment át a tisztáson a hideg napsütésben, néha éjszaka nagyot roppant egy bükkfa a fagytól, így volt. Ez volt a tél, az élet, a törvény.

Aztán egy este. Valahogy már az egész nap olyan furcsa volt. Mintha valami feszült várakozás előzte volna meg azt az estét. Amikor reggel kinyitotta az ajtót, mintha a tisztás tágabb lett volna valamiképpen. A nap fényesebb. A hónap szaga volt, valami tavaszra emlékeztető, furcsa, lágy szaga. Később a pajta eresze csöpögni kezdett, és nemsokára rá, úgy dél felé, egy dolmányos varjú szállt át lassú szárnyakkal a ház fölött, s felült az egyik bükkfa tetejére. Ült kövéren, nyugalmasan, mellét nekifeszítve a napsugaraknak, aztán egyszerre csak kinyújtotta a nyakát, furcsán, hosszúra kinyújtotta és megszólalt: kro... kro...

kro... A hangja végigszállt az erdők felett, és egyszerre mintha fölfigyelt volna rá minden. A Sestina valamelyik üverében visítózni kezdett egy harkály. Valami különös, langyos szellő jött lentről, és egy-egy fa alig észrevehetően megrázta magát, s ágairól nagy, puha cafatokban hullt alá suppanva a hó.

Délutánra már barna volt a bükkös. A forrás körül megolvadt a jég, s a hó tetején ezernyi apró hóbolha nyüzsgött. Később párák futottak össze az égen, s valami rakoncátlan déli szél kezdte cibálni a fenyőket odafönt. Valami volt a levegőben, érezte jól. Valami változás. Valami, ami megérkezett. Nem a tavasz volt ez, azt tudta jól. De valami, ami összefüggésben van vele, ami olyan, mint egy biztatás, mint egy erős kéz, amelyik kinyúlik a semmiből, és azt mondja: ne félj. Nem tudta, hogy mi az, de érezte, hogy ott van valahol és közeledik és jön.

Ott lézengett a ház körül, és várt. Később bement, magára vette az ünneplő ruhát, a piros csizmácskát és a tulipános bundikót, és úgy támaszkodott neki a ház falának. És várt.

Aztán lement a nap és nem történt semmi. A szél megfordult, és az eget felhők lepték el. Gyorsan lett sötét. Nem volt hideg, a forrás csöngetése felhallatszott a hóból.

Csalódottan ment be a házba. Meggyújtotta a mécsest, leült a kemence sarkára, és várt. Aztán egyszerre csak ugatni kezdett a pajtában a kutya. Földobbanó szívvel egyenesedett ki. Figyelt. Csak a kutya ugatott, más nem hallatszott semmi. Pattogott a tűz.

Később mintha a pajta ajtaja csikordult volna. De a kutya nem ugatott már. A padláson felvisített a szél. Furcsán sívított, más nem hallatszott semmi.

Léptek? A kemencében felnyögött a tűz. Füstszag. Szél nyomta le a lángot, a mécses meglebbent, s a padláson felsóhajtott egy gerenda.

Aztán hirtelen szélesre tárult az ajtó. Mintha nem is emberi kéz nyitotta volna ki. És a küszöbön ott állt behavazott szakállal, behavazott kucsmában két öregember. És mögöttük a mécs gyöngye fényében látszott a fekete éjszaka, és a fekete éjszakában nagy, puha pelyhekben hullott a hó.

- Megszületett Jézus Krisztus!

- Mindörökre, ámen.

A két öregember belépett. Volt bennük valami méltóságosan ünnepélyes, ahogy beléptek. Az asszony szíve a torkában vert. Fölállt, meghajtotta a fejét, nem szólt. Szeme mögött könnyeket érzett, és a szíve mintha föl akart volna jönni a torkán. Érezte, hogy szép és komoly pillanat ez, méltóságosan komoly pillanat. Emlékezett, hogy valamikor régen hallotta már ezeket a szavakat, falubeli gyerekektől, de nem tudta, hogy mit jelentenek. Állt, két kezét összetette, és várt.

A két öreg belépett, betették maguk mögött az ajtót, kucsmájukat levették, lerázták róla a havat, aztán megálltak egymás mellett ünnepélyesen. És Birtalan elkezdte:

Eljövénk e házhoz, hogy hírt adjunk Róla, aki megszületet barmoknak jászlában.

Úr Jézus Krisztusrul, mi Idvezítőnkrül,
aki megszabadít minket bűneinktül.

És Iván folytatta:

Ki magára vévé a szegények terhét,
árvák árvaságát, özvegyek keservét,
hogy mind vele menvén, eljuthassunk végre
mennyei országba, örök idvességbe!

Majd újra Birtalan:

Legyen hát e házon s benne lakó népen
békesség és áldás Úr Jézus nevében.
Jól elljék a jószág, gyarapodjék minden,
apraját és nagyját áldja meg az Isten!

És újra Iván:

S kik jövénk e hírrel, szegény pásztornépek,
messzi Betlehembül, ha nem is hinnétek,
lássatok vendégül, tisztességgel kérünk,
hadd légyen e háznál békés pihenésünk!
Ámen.

- No - mozdult meg Birtalan -, vessük csak le az ujjast, mert beléolvad a hó. Úgy ni. Akaszd oda lányom, arra a szögre. Te is, Iván! Ne csöpgögtessük össze a házat szent karácsony östéjén. úgy na. Ha innep van, akkor innep van.

Az asszony szinte alázatosan vette át tőlük az ázott szagú umdraruhákat, és akasztotta föl a kemence fölé.

- Üljenek le, pásztorok, ha már olyan messziről jöttek.

Komoly volt a hangja, az arca, a szeme. Komoly volt a két öregember is. Nem, ez nem tréfa, nem. Komoly dolog volt ez, szép, komoly dolog. Az asszony tányért rakott elébük az asztalra, kenyeret, szalonnát, kolbászt.

- Lássanak hozzá!

- Várj! - mondotta Birtalan, és kotorni kezdett a tarisznájában. Egy kis, kopott, fekete könyvecskét vett elő. Lapozgatta. Iván meghajtott fővel, komolyan, mozdulatlanul ült mellette. Aztán Birtalan akadozva, lassan olvasni kezdett. Csontos, sárga ujjával sorra kísért a szavakat, válla meghajolt, szinte rágörnyedt a könyvre. A mécses sárga fényében olyan volt az arca, mint kopott templomi képeké. Ősz szakállában egy-egy szál megcsillant ezüstösen. Árnyéka elnyúlt mögötte a padlón, végig, a fal szögletéig egészen. És olvasott.

- Valának pedig pásztorok azon a vidéken, akik künn, a mezőn tanyáztak, és vigyáztak éjszakán az ő nyájok mellett. És imé az Úrnak angyala hozzájuk jöve. És az Úrnak dicsősége körülvéve őket. És nagy félelemmel megfélemlének. És monda az angyal nekik: ne féljete, mert íme hirdetek nektek nagy örömet, mely az egész népnek öröme lesz. Mert született nektek ma a Megváltó. Ki az Úr Krisztus, a Dávid városában. Ez pedig nektek a jele: találtok egy kis gyermeket bepólyálva feküdni a jászolban. És hirtelenséggel jelenek az angyallal menyei seregek sokasága, akik az Istent dicsérik, és ezt mondják vala: dicsőség a magasságos mennyekben az Istennek, és a földön békesség és az emberekhez jó akarat...

Vagyis: dicsőség a magasságos mennyekben az Istennek, és a földön békesség és az emberekhez jó akarat. Ámen.

Birtalan lassú mozdulatokkal eltette a könyvet, aztán a könyökével oldalba bökte Ivánt.

- Most pedig behozhatjuk azt is, ami kint maradt.

Azzal fölkeltek és kitopogtak a házból. Az asszony egyedül maradt. Ült mozdulatlanul a kemence sarkán, és fejében zsongtak a furcsa szavak, és az egész olyan volt, mintha álom lenne. Krisztus, isten, béke, jóakarat... szavak, szavak, ismerősen ismeretlenek, méltóságosan titkos jelentésűek, melyek mögött valahol, a láthatatlan háttérben ennek az életnek, méltóságos, nagy titkok súlyosodnak, mint a hegyek, mint a nagy hegyek, úgy... Valahogy mindezt érezte, anélkül, hogy értette volna a szavakat, a szavak jelentését. Érezte, hogy ezek a szavak csak függönyök, kissé zavaros szövésű függönyök, amelyek takarnak valamit, valami nagyon szépet és nagyon hatalmasat, valamit, ami még nem való az ember szemének, hogy lássa. Ült, és a szavak zsongtak a fülében, és olyan volt az egész, mint egy szép és mélységesen titkos értelmű álom.

Aztán nyílt megint az ajtó. Betopogott rajta a két bozontos ember, s görnyedten cipeltek valamit. Valami vastagot, nagyot.

Egyik jobbról fogta, másik balról. Letették a szoba padlójára. Egy nagy, festett láda volt.

- Ezt pedig magunk csináltuk néked, magunk kezével - mondotta Birtalan lassú, rekedt hangon, és lesöpört valami szemetet a láda födeléről -, hogy megtartsál bennünket jó emlékezetekben.

Az asszony odalépett hozzájuk.

- Istenem - suttogta.

Két kezét a szívére szorította, és állt a láda előtt és a két bozontos vén plájász előtt, állt, és a szemét lassan ellepték a könnyek, maga sem tudta, miért.

- Köszönöm, Birtalan bácsi! Köszönöm, Iván bácsi! Maguk olyan jók.

Nem mondott többet. A szeméből kihullott egy könnycsepp, és végigfolyt az arcán. Lehajolt gyorsan a ládához, nézte simogatta. Súlyos, nagy tölgyfaláda volt, sötétkék alapon piros tulipánokkal kerekenföstve, zöld fákkal, fehér virágokkal, vörös őzekkel, medvékkel, szarvasokkal.

- Én ácsoltam össze, Iván föstötte ki - jelentette be Birtalan tárgyilagosan, és megköszönte hozzá a torkát, hogy lenyelje a meghatottságot, ami rájuk szállt hirtelen.

- Istenem, milyen szép!

- Hogy legyen, hol tartsad a holmit - magyarázta Iván.

- Jaj, Iván bácsi!

- Most pedig lássuk a falnivalókat! - váltott egyet Birtalan a beszéden, s leheppent nagy legényesen az asztal melletti székre -, gyere, Iván! Szép menyecske vendégei vagyunk, vagy mi a fene!

- Jaj, lássanak hozzá, lássanak hozzá! - sirült az asszony is az asztalhoz -, mit hozzak még? Forraljak tejet? Főzök túrópuliszkát?

De még az első falatot is alig nyelték le, egyszerre csak megszólalt valami hang odakint, az ajtó előtt. Tiszta, csengő, fiatal gyerekhang.

Mennyből az angyal
eljött hozzátok
pásztorok! Pásztóóórok!
Hogy Betlehembe
sietve menve
lássátok. Lássátok.

- Mi ez? - suttogta az asszony megnyílt szemekkel.

Az asztalon koppantak a bicskák. A két öreg felállt. Aztán Birtalan lassan, ünnepélyesen az ajtóhoz ment, és szélesre kitérte. Három gyerek állt kint a havazásban, nagyság szerint, sorban, és fújták:

Született nektek
Idvezítőtek
jászolban! Jászolban!
Pajtában fekszik,
barmok közt nyugszik,
valóban! Valóban...

- Gyertek be - szólt rá Birtalan a gyerekekre.

Azok bejöttek. Félszegen álltak egymás mellett, és az asszonyt bámulták.

- Hogy találatok ide, mi?

A legidősebb felelt. Olyan tizennégy éves lehetett.

- Kántálni mentünk magikhoz, mint mindig. Aztán a szálláson nem vót senki. Oztán láttuk a nyomokat, oztán gyüttünk.

- Jól tettétek - bólintott az öreg -, üljetek le oda a padra szépen, s ami jár nektek, azt megkapjátok.

A gyerekek illedelmesen leültek a padra, egymás mellé szorosan. Bocskorukon olvadni kezdett a hó. Az öreg fölvette a bicskát, s az asztalon lévő szalonnából leszelt három szeletet. Majd három kenyeret is hozzá. A gyerekek még mindig az asszonyt nézték, kerekre nyílt szemmel.

- Nesztek - mondta az öreg -, egyetek!

- Köszönjük szépen - állt föl a legnagyobbik, és átvette a három szelet kenyeret és három szelet szalonnát, és szétosztotta az öccsei közt. Birtalan kotorászni kezdett a tarisznyában, és előszedett három piculát.

- Ez is tietek, ni!

Erre Iván is vajatni kezdte a maga tarisznáját, és onnan is előkerült három picula.

- Ez is hozzá - mondta -, szépen énekeltek.

- Jaj, nagyon szépen - szólalt meg az asszony is a kemence mellett -, soha nem hallottam még ilyen szépen énekelni. Elénekelnétek még egyszer? Kaptok hegyes cukrot. Jó lesz?

- Magának elénekeljük ingyen is - felelte a legkisebbik fiúcska, egy alig hétéves kis tömzsi, és már le is tette a szalonnát a padra, és felállt.

- Nekem miért? - csudálkozott az asszony.

- Mer olyan szép, mint egy igazi angyal!

- Hallj te oda! - csapott a térdére Birtalan. Iván is nevetett. Az asszony elpirult, és mosolyogva lépett a gyerekekhez.

- Mi olyan szép rajtam, te?

- A gúnyája! - jelentette ki a fiúcska bátran.

- Höhö! - tört ki Birtalanból a jókedv. Iván a térdét csapkodta. Az asszony is nevetett. Leemelt a falról egy cseréptányért, és átment a másik szobába.

- Gyertek na - biztatta a gyerek a bátyjait -, énekeljünk el neki! Azok felálltak, lenyelték a falatot, és elkezdtek.

Mennyből az angyal
eljött hozzátok
pásztóóórok. Pásztóóórok!

Mind a két versszakot végig. Az asszony ott állt az ajtóban a tányérral.

- Nagyon szép - mondotta halkan, kissé meghatottan -, igazán nagyon szép. Köszönöm nektek, gyerekek!

Aztán odavitte nekik a tányért, melyen három nagy cukordarab fehérlett.

- Igazi édescukor! - lelkenedett föl a kicsi, és kikapta a tányérból az egyik darabot.

Aztán ültek mind szótlanul és ettek. Csak a fogak őrlése, az állkapcsok mozgása hallatszott és a tűz. Az asszony behúzódott a kemence mögé, és nézte őket. Valami furcsát érzett abban a percben. Valami szépet és meleget. Mintha ezek itt mind hozzátartoznának valamiképpen.

- Ilyen a család - gondolta -, ez az, amit úgy mondanak: Család.

És Reá gondolt, aki valahol messze van. Pedig itt lenne a helye, ezek között. Itt mellette. Itt. Elszomorodott. Szeretett volna sírni. Jó lett volna sírni.

- Úgy - mondotta hirtelen Birtalan, és nadrágjához törölte a bicskát -, ez is megvan. És mostantól kezdve nőnek a napok.

- Mi van? - kapta fel a fejét az asszony a kemence mellett.

- Nőnek a napok. Átfordul a tél. Mától kezdve minden reggel egy jóakaratnyit hamarabb kél a nap, s öste későbbben nyugoszik. Egy jóakaratnyit, minden nap.

Iván szótlanul bólintott. A gyerekek majszolták a cukrot, és nézték az idegen házat, a falakat, az edényeket s a nagy tulipános ládát a szoba közepén. Az asszony szívében pedig megbizsergett hirtelen az öröm. Hosszabbodnak a napok! Egy jóakaratnyit, így mondta az öreg! Ettől a mai estétől kezdve. Naponta egy jóakaratnyit. Naponta egy jóakaratnyival közelebb jön a tavasz. Ó, áldja meg az Isten azt, aki a jászolban született ezen az estén.

Nem imádkozott még soha, nem is tudta, mi az. De most, ahogy hirtelen arra a titokzatos gyermekre gondolt, akiért mindez van, s aki jászolban született, s akinek emlékét a templomok őrzik: valami furcsa, boldog meghatottság fogta el, valami alázatos hála azért a kis jóakaratéért, ami végre megjött a hatalmas és ismeretlen idő mélyében, és minden reggel és minden este feszít majd egy keveset a nappalok zárján, egy jóakaratnyit, éppen csak egy jóakaratnyit... ameddig kitágul és megnő ez a jóakarát lassan, és kibomlik belőle a tavasz! Megdobbant a szíve az örömtől és a hálától, mert úgy érezte, hogy megnyílt előtte hirtelen valami titok, mintha fátyol hullott volna le valamiről, ami eddig ismeretlen volt és félelmetes.

- Hála legyen a Krisztus Jézusnak a jóakaratéért! - mondotta halkan, és a szeme megtelt könnyel.

A gyermekek rábámultak, és nem értették a szavakat. Iván lehajtotta a fejét. Birtalan gondolkozott egy keveset, aztán ezt mondta:

- Igazad van, menyecske. Ennél nagyobb dolog nincsen a világon.

Még ültek egy keveset, de egyikük se szólt többet. A gyerekek némán majszolták a cukrot, a tűz, duruzsolt. Aztán felálltak, előbb Birtalan, majd Iván, és a kucsmáik után nyúltak. Ujjasaikat leakasztották a szegről.

- Már elmennek? - kérdezte az asszony szomorúan.

- Mindennek megvagyom a maga ideje és rendje - mondotta Ilirtalan ünnepélyesen -, és mi a karácsonyt most befejeztük.

Mikor az ajtón kiléptek, a havazásban egy ember alakja látszott, ahogy furcsa, bukdácsoló járással az erdő felé sietett.

- Hé, Dumitru! - kiáltott utána Birtalan.

Az ember nem válaszolt. Bukdácsoló alakját elnyelte az éjszaka és a havazás. Birtalan és Iván összenéztek. Mögöttük tátott szájjal álltak a gyerekek, és a kiáltásra az asszony is kilépett a hóba.

- Van itt még valaki? - kérdezte, és előrehajolt, hogy jobban

- Azt hittük az elébb - morogta Birtalan, és feltúrte nyakán a gallért.

- Az ember szeme csal ebben a hóban - dünnyögte Iván. Az asszony szeme nyugtalanul szökött egyikről a másikra.

- Ki az a Dumitru? - kérdezte.

Plájász, mint mi - felelte Birtalan, és elindult -, ott lakik velünk a szálláson. Isten áldjon!

- Nyomorúságot látott ember az is - tette hozzá Iván nyomottan, és sóhajtott -, sok nyomorúság van ezen a földön, asszony. Isten megáldjon!

És mentek. Elöl a két öreg, egymás nyomában. Mögöttük a gyermekek. Elnyelte őket a havazás hamar.

Az asszony még állt az ajtóban egy ideig. Puhán, nesz nélkül hullott a hó. Sűrűn, nagy pelyhekben. Egyszer úgy rémlett, mintha túl az erdő szélén, valami mozdult volna. Egy ember. De aztán nem volt több mozgás, nem volt semmi. Önkéntelenül arra az emberre kellett gondoljon, akinek Dumitru a neve. Milyen ember lehet? Mi van mögötte, miféle titok?

Később, ahogy körüljárta a házat, az ablak alatt a hóban valaki megfogta a szemét. Közelebb ment. Egy ormóttan nagy bocskor nyoma volt, friss nyom, alig behavazott. S mellette egy furcsa, kerek süppedés. Mind a két nyom mélyen bent a hóban, mintha valaki hosszasan

állt volna az ablak előtt. Valaki, aki az egyik lábán bocskort viselt, a másikon valami furcsa, kerek dolgot.

Itt állt és benézett a szobába. Miért? Miért nem jött be? Miért? Kérdések, csupa kérdések.

Néhány percig állt még ott az ablak előtt a havazásban, és az erdő felé nézett. De nem mozdult semmi.

- Dumitru - gondolta -, Dumitru.

Kereste az ismeretlen név ízét. De nem volt benne semmi nyugtalanító. Szomorúság volt a szívében, gyász. Nagy-nagy elesett gyász, más semmi.

Állt még ott egy darabig, aztán lassan bement a házba. Betette az ajtót. Fát rakott a tűzre, elrendezte az edényt, evett. Majd leült a kemence mellé, megszokott helyére, és elgondolkozott mindazokon, amik ezen az estén történtek. Látott egy kisgyermeket egy jászolban feküdni, akinek Jézus a neve, és mégis jászolban fekszik. Látta a pásztorokat és az angyalt, és fülében ott zsongott az ének, csengő gyerekhangon: Mennyből az angyal... Próbálta elénekelni, de nem emlékezett tovább a szavakra. Aztán eszébe jutott a jóakarát, amit a kis Krisztus Jézus hozott le a földre valahonnan, és amelyik ettől az estétől kezdve minden reggel és minden este nyújt egyet a napon. Egy egészen keveset, egy jóakaratnyit csupán, de tágít rajta mégis valamit. És ennek a sok kis jóakaratnak a végén ott jön a tavasz.

Valami boldog melegséget érzett ettől, és csendesen elmosolyodott. Aztán meglátta a szoba közepén a szép nagy tulipántos ládát. Odament hozzá, lehajolt, megsimogatta. Majd behúzta a szoba sarkába, helyet keresett neki, elrendezte. Mikor ezzel megvolt, vetkőzni kezdett. Levetette elébb a selyem fejkendő, gondosan összehajtogatta, kisimította, és ügyelve betette a ládába. Kigombolta a díszes kis pruszlikot, s hozzáfektette azt is. Lehúzta a piros csizmákat. Leeresztette a bő tarka szoknyát. Rendre mindent elnyelt a láda. Már csak a csipkés ujjú, díszes mintákkal kivarrt vászoning volt rajta. Térdéig ért. Lassú ujjakkal fejtette föl egyenként a gombokat a nyakán. Régi érintések emléke bizsergett végig a bőrén, és forró teste felsírt az egyedüllétől.

Keze már lenyúlt az ingért, már a térde fölé emelte, mikor szeme rátévedt a sötét ablakra. Eszébe jutott a bocskor nyoma a hóban. Mintha tüzes ostorral vágtak volna végig rajta, arca vörösre gyúlt, keze elengedte a golyót, egy heverő vásznat lekapott a polcról, és az ablakhoz szaladt vele. A hideg, fekete ablakszemet lefödte gondosan. Aztán lefödte a másik ablakot is. A meleg kis ház kizárta magából a világot, s kaput tárt álmok és emlékek felé.

5.

A DÓSZUL FULGERUJON megmozdult az öreg. Már napok óta készült rá, hogy lemenjen, s utánanézzon az embereknek, akik odalent éltek. De közben havazott. Aztán meg kellett várni, amíg a szél leverte valamennyire a fákról a havat. És közben a tűzre kellett ügyelni, mert éjszakánként bezúzmárosodott az ember szakálla a bunda között, és a fagyban csikorgó sziklák tetején jegesen sziporkáztak a csillagok.

A rovásfa szerint, amelyik ott állt a sarokban, s amelyikre minden este fölvészett egy vonalat - hat rövidet s egy hosszút mindig, hat rövidet s egy hosszút, hat rövidet s egy hosszút -, a rovásfa szerint már karácsony ünnepe is el kellett teljék odalent. És valóban, a napok mintha már nyúltak volna valamicskét.

Egy reggel aztán nekiindult. A birkabőr mellényre még rávette a térdig érő, ócska szumánt, fejébe húzta a kucsmát, vállára akasztotta a vén, rezes puskát, kezébe vette a fényesre fogdosott, hosszú botot, s elindult. Az ajtót be se támasztotta, minek az? A napfényen s az árnyékon kívül még csak a szél járt arra, más senki.

Hasító éles volt a levegő, összehúzta az orrcimpákat. Minden kis hókristályon külön-külön csillogott a fény. A nap ott ült az Iszticsó gerince fölött az égen, és vakítva sugározta szét a fényt s a hideget.

Haladt a Vénség lefele, haladt lassan, nyugodalmasan. Aprókat taposott a hóban, néha térdig süppedt, néha azon is felül. Aprókat taposott, gondosan, hogy jó legyen a nyom majd, ha fölfele kell jönni rajta. Fehér, hibátlanul fehér volt minden, se út, se csapás, se patak, se egyetlen nyom, egyetlen szürke jel, semmi, semmi. Csak a behavazott fák. Behavazott sziklák, behavazott nyiladékok.

Nem nézett semerre, csak maga elé a hóba. Ismert már minden fát. Tudta, hol dől keresztül az ösvényen egy korhadt fenyőrönk, hol kell megkerülni egy ormóttan sziklát, hol kell alábújni a fenyők ágainak. Hányszor haladt már itt el szuroksötétben, záporban, havazásban, hányszor? Nem nézett semerre, mit is nézett volna? Egyetlen nyom nincsen ilyenkor a Dószul Fulgerujon, egyetlen állat, egyetlen madár. Csak a hó s a fák s a kövek.

Ment, ment lefele. A nyiladék lassan mederré szélesült, újabb és újabb üverek szakadtak bele, szűk, sötét völgyek innen is, onnan is, némák, nyom nélküliek, behavazottak. Aztán egyszer csak hallani lehetett mélyen bent a hó alatt valami halk dübörgést, és az volt a patak, a betemetett patak.

Ment, ment. Az első őznyomot messziről meglátta. Keresztezte a patakot. A fenyők közül jött, s fölkanargott a verőfény nyárfái közé. Onnan már csak egy elméledésnyi út volt a Kétágig. A Ferenc felesége kint állt az udvaron, és zabot hintett egy zsákból a juhok vályújába. Mikor meglátta az öregembert, fölegyenesedett.

- Adjon Isten minden jót, Vénség! Hát megmozdult onnan fentről?

Ilyenkor még nem szokott betérni Ferencékhez, csupán visszajövet, s ezért éppen csak hogy megállt a kerítés alatt.

- Adjon Isten, asszony! Hát éltek?

- Élünk, élünk - az asszony odajött a kerítéshez, és áthajolt lölötte -, de azt mondd meg, Vénség, micsoda fehérnépet tartogattok tik ott fönt a Komárnyikon?

Vénség megrázta a fejét, mint aki nem érti a beszédet.

- Hol? Mikor?

- A Komárnyikon, az új házban!

- A Komárnyikon, az új házban?

- Ott, ott. A gyerekek mondják, ott jártak kántálni.

- Fehérnép, azt mondod?

- Az, az. Nem tudsz róla?

Vénség megrázta a fejét.

- Nem, asszony, nem. Nem tudok róla semmit. Hö. Fehérnép a Komárnyikon. Hö. Mit keres egy fehérnép ott fönt? Most?

- Méghozzá fiatal és szép, azt mondják a gyerekek - újságolta az asszony szapora szóval -, s nem volt fönt nála senki, csak Iván meg Birtalan. Cifra ruhát visel, piros csizmát, selyemkendőt!

- Hö - horkant az öreg -, hő. Selyemkendő. Piros csizma. A Komárnyikon. Hö.

Azzal fejcsóválva döcögött tovább, vállán ütemesen billegett a hosszú csövű puska.

A cibai szálláson ott várta már félretéve egy átalvetőben a máléliszt, a túró, az olaj. Iván káposztát is szerzett hozzá valahonnan, ott volt az is meg egy üvegben ecet. Birtalan megtoldotta néhány fagyott hallal. Az öreg szótlanul számba vett mindent, aztán feléjük fordult.

- Hö - mondotta, s hol egyiket nézte, hol a másikat -, azt mondják, fehérnép van a Komárnyikon. Hö. Azt mondják. Az asszony mondja a Kétágban. Hö. A Komárnyikon?

- Van - felelte Iván kurtán a pipa mellől.

- Fehérnép? -Az. -Hö!

Az öreg megütődve nézte Ivánt. Aztán Birtalant. Aztán megint Ivánt.

- Odaát lakott az Istenszék alatt - mondotta Birtalan -, ismertem kiskorából. Valami Tóderik volt az apja, s a csendőrök elvitték. Aztán most idehozta az úrfi. Na.

- Az úrfi?

- Hát.

- Az más.

Tűnődött még a dolgon, állt egy helyben, és tűnődött.

- Az úrfi is fönt van?

- Mit gondolsz!

- Csak a fehérnép?

- Csak.

- Egyedül?

- Hö! Egészen egyedül.

- Úgy hát.

- Hö!

Még állt egy keveset, és csóválta a fejét. Hümmögött is valamit, de nem lehetett érteni a szavakat. Aztán vállára lökte a puskát, másik vállára az átalvetőt, kezébe vette az ajtó mellé támasztott botot.

- Akkor Isten segítsen titeket!

- Isten veled, Vénség!

És ment. Lassan, döcögve, vissza a saját nyomán. A Sestina torkáig. Ott megállt. Hosszasan állt, és nézte a behavazott nyomokat, melyek a Sestinába betértek, s még mielőtt fordult volna a patak, látszott, hogy föl vágnak egyenesen a Komárnyiknak.

Állt, aztán dörmögött valamit, és elindult a behavazott nyomok után, be a Sestinába.

Megjárta már a delelőt a nap, mire a házhoz fölcammogott. A hócsikorgásra ugatni kezdett egy kutya a pajtában. Az öreg megállt, hallgatta az ugatást, aztán egyenesen a pajtának tartott. Itrnyitott az ajtón. A széna közül egy tarka kutya szökött elé, és acsarkodva csaholt.

- Jó-jó na, jó-jó - nyugtatta meg Vénség a kutyát a maga dörmögő hangján, s az el is hallgatott. Borzolt nyakkal szimatolt az erdőszagú, idegen ember felé. A pajtában rend volt és tisztaság. Egy tehén állt ott, előtte széna. Odébb tömötten valami húsz darab juh. Szép, nagy, fehér juhok. Fiatalok, egészségek. Köztük három tarka kecske. Az öreg dűnnyögött, bólogatott. Tisztaság, rend, jól gondozott jószág, igen. A kutya már a szőrös vaddisznóbőr bocskorokat szimatolta.

Háta mögött csikordult a hó. Megfordult. Egy asszony jött a ház felől, kezében veder. Nem is asszony: leány. Egyszerű, rendes gúnyában, ahogy a havasi lányok járnak, kik turmát őriznek télidőben szerte a kaszálókon. Bocskorban, térdig felszíjazott condrakapcákkal. Tarka katrincában. Nagykendővel a vállán. Csodálkozva megállt, az üres vedret letette maga mellé.

- Hö. Adjon Isten, leány! Vagy mi vagy. Hö.

- Adjon Isten - felelte az mosolyogva.

- Tiszta pajta, jól tartott jószág, hő. Így jó, így. Széna?

- Jó, jó. Jó ház, az biztos. De tudod, ez így van: minden házat építenek valamire. Valami céllal, érted? És azt a valamit, azt a célt, azt a tervet és gondolatot, azt mind beleépítik a házba. Érted? A fatörzsek közé, ahogy a fal épül, úgy. A gerendák közé. A lécek közé. A zsindelyek közé. Beleépítik szép rendre a házba.

- Talán most még nem érted, mert fiatal vagy. És én nem tudom úgy elmondani, hogy az is megértse, aki fiatal. Mert én már öreg vagyok, azért. Pedig ez így van a házakkal, majd megtanulod te is, ha öreg leszel. Mert különfélék a házak. Nemcsak kívül és nemcsak belül: a kettő között is valahogyan. Különfélék, mint ahogy a tervek, célok és gondolatok is nagyon különfélék az emberekben, akik házakat építenek. De egy biztos. Leány vagy asszony, vagy ami vagy, egy biztos: hogy amelyik ház arra épül, hogy otthona legyen egy családnak, és úgy épül, és azok építik, akik otthont akarnak belőle maguk köré, abból a házból otthon lesz. És jó

otthon lesz, és sokáig lesz otthona sokaknak: férfinak és asszonynak és gyermekeknek és gyermekek gyermekeinek.

- De amelyik ház nem úgy épül, és nem arra épül, érted - és itt Vénség fölemelte a fejét, és egyenesen az asszony szemébe nézett - az olyan házba hiába jön asszony, az olyan ház nem lesz hosszantartó, békés otthona senkinek. És ez olyan ház.

Az asszony szeme megrebbent riadtan.

- Nagyon jó ház. Szép ház - vetette ellen, halkan.

- Úgy, úgy. Jó ház. Szép ház. Igazad van, leány vagy asszony, vagy mi vagy. Igazad van. Jó ház, szép ház. De nem is épült másra, érted-e? Csak hogy jó legyen és szép. Hogy aki néha feljön ide, az jó házban lakjon és szép házban lakjon, nyáron néhány napot és ősszel néhány napot és talán télen meg tavasszal néhány napot. Jól érezze magát benne valaki, ha vadászattól elfáradva éjszakázni betér, és ha egyedül van, és leül a tűz mellé, gondoljon arra, hogy jó lenne már egy otthon is valahol, egy ilyen házban és valahol, érted? De nem itt és nem ebben a házban. Mert ez a ház csak szállásnak épült, nem otthonnak, így nem is lehet belőle otthon, csak szállás. Ha ötven évig élsz is benne, akkor is csak szállás, akkor sem otthon. Mint a madárnak ahogy szállása az ág, amelyikben minden éjszaka megalszik, úgy. Nem fészke, csak szállása. Fészkeknek nem való az ág, akármilyen szép is, és jó is. Lehullanak róla a fiókák, leveri őket a szél ha megjő. Mert nem fészkek, csak szállás. Ezt akartam mondani neked. Hogy tudd, azért.

Az asszony ott állt az asztal mellett, sápadtan és mozdulatlanul, és kinézett az ablakon. Bal kezével az asztalra támaszkodott, és sokáig nem szólt semmit. Az öreg is hallgatott. Ült, nézte a padlót, hallgatott. Aztán lassan felállt.

- Ha most megkínálsz étellel, eszem.

- Tessék, bácsika! Ide a székre. Itt van minden. Tessék!

Az öreg evett. Lassan, megfontoltan. Egy falás hagymát. Lassan rágta az ételt, evett. Az asszony még mindig ott állt az asztalra támaszkodva, és kinézett az ablakon.

De ha a madár úgy megszereti azt az ágot, bácsika, hogy lassan-lassan fészket épít reá...?

-

- Amelyik ág szállásnak jó, nem való fészkeknek.

- Soha?

- Soha. Ahol a rigó fütyöl, leány, ott nem fészkel. Ahol a fajd dörög, nem költ. Máshol a szállás, máshol a fészkek.

- Máshol a szállás, máshol a fészkek... - ismételte az asszony halkan a szavakat, és csendesen sóhajtott hozzájuk - akkor majd én is elmegyek innen, ahova ő akarja, oda.

Az öregember megette a puliszkát, a túrót, a hagymát. Megtörülte kezefejével a száját, és felnézett az asszonyra. A szemük összetalálkozott. Néhány pillanatig némán kutattak egymásban, aztán az öreg megszólalt rekedt, döcögő hangon.

- És ha ő nem is akarja, leány? Ha csak szállást akar nálad? Egy-egy éjszakára? És semmi többet?

Döbbenve nézett reá az asszony, szeme elrebbent, mintha az elszállt szavakat keresné, aztán lehajtotta a fejét.

- Akkor majd igyekszem, hogy szállás legyek, bácsika - mondotta halkan, és elfordult, hogy ne lásson könnyet a szemében az idegen ember.

Az öreg nem szólt többet, csak ült, és bólogatott. Az asszony az ablakhoz ment, és kinézett a dermedten csillogó fehér világba. És egyszerre olyan egyedül állónak látszott odakint a tisztás, és olyan magányosan álltak rajta a fenyők, és olyan mérhetetlen nagy egyedüllét volt a házon és a ház körül.

Aztán Vénség fölkelt az asztaltól, a vödörhöz cammogott, levett egy csuprot a polcról, és vizet mert magának. Ivott. Flutty, glutty, glutty-hallatszottak nyelése a néma házban. Aztán koppant a csupor a polcon.

- Isten fizesse meg!

- Egészségére, bácsika!

Az öreg leakasztotta a szegről a szumánt, magára vette. Fejébe nyomta a kucsmát, vállára vette az átalvetőt, a puskát, kezébe fogta a botot.

- Hát Isten veled, leány! Vagy asszony, vagy mi vagy. Csak azért jöttem, mert hallottam rólad odalent. S mert látni akartalak, s szólni hozzád. Én fönt lakom a Dószon, tudod, és az nem embernek való hely. Nem. De ha valami bajod lenne, akármilyen, érted? Kívül vagy belül. Én ott vagyok a Dószon. S látod azt a fát ott szemben, a gerincen? Azt a nagy, kiszáradt, odvas fenyőfát, ott? Ha azt baltafokkal megdöngeted, én meghallom odafönt a hegyen, és lejövök

hozzád. Ha kérdezni akarsz valamit, vagy mondani akarsz valamit. Megdöngeted a fát, és én lejövök. Érted? És akkor majd elmondom azt is, amit ma nem mondtam el. Na, Isten segítsen!

- Isten őrizze, bácsika!

Az asszony szembefordult, és a szeme tele volt könnyel. Az öreg fürkészként nézett az arcába. -Azt a fát, ott. Érted?

- Érttem, bácsika.

- Na, Isten...

És ment. Az ajtó becsukódott mögötte, és már csak a hó csikorgott egyre halkabban távolodó lépteit alatt. Az asszony még mindig az ablakban állt, és a tisztást nézte, melyre már hosszú kék árnyékpázmákat vetett a délután, hideg, magányos, kék árnyékokat.

Vénség ott cammogott a plájon. Hófúvásba be, hófúvásból ki, mindig csak a néma, mozdulatlan plájon. Egy darabig kísérte még egy magányos őznyom, aztán az is elmaradt valahol a szedrek között. Néma, halott világ, dermedt, fehér világ vette körül. A fák hosszúra nyúló kék árnyékai hidegen hirdették a közeledő estét.

Nem volt neki új dolog. Sem a hó, melybe derékig besüppedt néha, sem a hideg, mely összehúzta az orrcimpáit, és érdes kezébőrére ezer kis hegyes tűvel szurkálta. Sem ez a kietlen, dermedt magányosság nem volt új dolog, a halott hegyek és a halott fák, a halott csönd és a halott fák, a halott csönd és a halott i l'.holt, az egyforma, töretlen, fehér hó. Ment, ment. Végig a plájon, lassan, egyforma cammogással, tekintetét maga elé szögezve ment, ment.

Már az Iszticsón is áthaladt, amikor hirtelen fölfigyelt. Megáll. Széles, nagy nyom keresztezte a plájt. Görgény felől bújt ki a szálából, s átváltott lefele az Iszticsó üverei közé. Embernyom volt. Friss nyom. Egészen friss.

Lehajolt. Kezét beledugta a nyomba. Még puha volt benne a hó, meg se fagyott. Lenézett az üverbe, odább haladt néhány lépést, és felkapaszkodott egy szögletes sziklára. Lent az üverben nem mozgott semmi. A nyom eltűnt a fák alatt.

Botját beszúrta a hóba, puskáját kissé hátralökte a hátán, és két tenyerét a szájához emelte.

- Huuuuuj... Huhhhuuuu! Huuuuuuuj...

A vonyításszerű, nyújtott, mély hang végigívelt a gerincek fölött. Szinte hidat vert a csöndben. Aztán valahol messze belefulladt a hólepte erdők közé. Egy közeli fáról percegve hullott alá egy maréknyi hó. Aztán már újra csak a csönd volt. Hó és fagy súlya alatt görnyedő csönd.

A vénember figyelve állt a sziklán. S aztán egyszerre csak túró, az Iszticsó völgyének másik oldaláról, mintha csak egy elkésett visszhang lett volna, amit eddig fogva tartott a csönd, megjött nyújtottan, hosszan a felelet.

- Huuuuuuuhuhhhuuuuuuuuuuuu...

Az öreg felszívta fülével a hangot, néhány pillanatig várt, szinte rágta, ízlelte, emésztette. Aztán újra tölcserít csinált a szája elé.

- Dóóóószul Fuuulgeruj feléééé...

S még egyszer:

- Dóóóószul Fuuulgeruj felééééé...

Újra hullott a hó a közeli fákról. Aztán csönd nyelt el mindent megint. Néhány pillanatig még állt ott, és várt. Nem jött több felelet. Lassan megindult tovább a plájon. Ment, ment. Már a nap ott ült a görgényi hegyek hátán, s a keleti égen látszott a hold, mint egy nagy ezüst kerék.

Ahol a Dószul Fulgeruj keskeny sziklagerince a nagy plájról letér, egy ember állt a hóban. Fülére húzott kucsmával, szőrös bőrujjasban, puskájára támaszkodva állt ott mozdulatlanul. Vénség lassan hozzácammogott, és megállt mellette.

- Adjon Isten, Dumitru testvér.

- Isten...

- Ha mi a?

- Görgényből jött át hat darab. A Magurának mentek.

- Hö.

- Hajnalra ott lesznek Ilva fölött, a nyágrai verőfényben, tudom én. Ahol az őzek telelnek, ott. Ismerem már a dögöket.

- Hö. Éjszakára. Hozzám. Be?

-Nem. Amíg tart a hold, megyek. S azután is. Napkeltekor a Nyágrában várom őket.

- Hö. A Komárnyikon van egy leány.

- Tudom.

- Úgy. Hö. Rossz vége lesz.
- Mi?
- Rossz vége lesz.
- Hö. Mért?
- Hö. Rá van írva. A homlokán. Láttad?
- Hö. Úr szeretője. Jó sora van.
- De nem itt.
- Ha?
- Ez nem szerető.
- Ha?
- Társ.
- Hö.
- Becsületes. Egész. Egész asszony. Nem úrnak való.
- Hö.
- Vigyázni kell. Rossz vége lesz. Rossz. Én tudom.
- Hö, hő.
- Hö. A jel a homlokán. Én tudom.
- Hö.
- Hát azért.
- Na. Isten segítsen!
- Isten segítsen!

Azzal az egyik megindult a Dószul Fulgeruj tarajos gerincének, a másik meg lefele az Iszticsó meredek üvereibe. Egyforma lassan, döcögve, vissza se tekintve többet. A nap már nem volt sehol. Csak a hold fénylett magasan, a szürkület s a jéggé fa-l'yott csönd elnyelte őket és a hóba nyomott erdőket.

Egy jóakaratnyit nőtt újra a nap.

Ferencéktől följöttek a gyerekek, a három idősebbik megint, és lilára fázott kezükben egy-egy darab nyírfaháncsba fagyasztott lépes mézet hoztak. És megkérdezték, hogy nincsen-e szükség valamire, kérdezteti az apjuk.

Az asszony bevitte őket a házba, forró tejet adott nekik inni, és leütött a bárdal egy jókora darabot a süvegcsukorból. Tréfált a gyerekekkel, vidám volt. Valahogy ez az egész nap olyan derűsen és furcsán indult. Reggel fejszecsattogásra ébredt. Valaki hátul a fásszínben aprította a tűzifát. A rönköket, amiket néhány nappal azelőtt Ivánnal fűrészelték föl ketten, s amiknek egy részét délelőttönként, mikor kellemesen odatűzött a nap, már rendre fölhasogatta ő maga a kisbaltával. Ezeket a rönköket csapkodta valaki. Pedig a nap még csak akkor próbált előbújni az erdők mögül.

- Iván bácsi - gondolta, és gyorsan felszította a tüzet, magára kapta a ruhát, és szaladt a sajtárral, hogy megfesse a tehenet, és reggelit készítsen a plájásznak.

De nem Iván volt az, aki a fát hasogatta ott hátul. Egy ismeretlen, csúnya, bozontos, fekete ember volt. Görnyedten vágta a fát lassú, egyforma csapásokkal, gondosan, mint aki fontos feladatot végez. És ami a legfurcsább volt: Csobán ott ült nem messze tőle, hegyezett fülekkel, csodálkozva, értetlenül maga is, és nézte az embert, és nem ugatott. Az pedig valami furcsa, torokból jövő dörögéssel beszélt a kutyaához.

- Jó reggelt adjon Isten! - köszönt reá hangosan.

Előbb a kutya nézett hátra, csak azután az ember. Sunyin, görnyedt háttal, mint a rajtakapott tolvaj. Félelmetesen vad és mégis valahogy ismerős ábrázata volt. Apró, fekete szemei szinte szúrtak. Haja csapzottan lógott ki a rongyos bárányszőr kucsma alól, és befödte a homlokát. Álla hosszú volt és hegyes. Borzolt, fekete szőrök fedték az arcát. Foltos condraruha volt rajta, vállán nagy farkasbőr tarisznya. Lábán farkasbőrből készült, nagy, szőrös bocskor. De csak a bal lábán. A jobb lába valami furcsa bunkóban végződött, mocskos rongyokba, bőrköbe csomagolt bunkóban. Csúnya volt az ember, förtelmesen csúnya és félelmetes. Mégsem érzett semmi félelmet, amikor ott állt szemben vele. Sőt ellenkezőleg. Mintha valami emlék derengett volna benne valahol. Az ember sötéten nézett rá a válla fölött.

- Hö. Hát fát vágtam, na. Hásztán? Hö.

Dünyögött, morgott, aztán fölvelt a farakás mellől egy rozsdás, ócska puskát, vállára akasztotta, s elindult az erdő felé. Az asszony mindaddig némán nézte. Most hirtelen megszólalt.

- Álljon meg, hova megy? Jöjjön, egyék legalább valamit! Az ember vissza se fordult, csak morgott valamit.

- Dumitru bácsi, álljon már meg, na!

A neve hallatára megtorpant az ember. Egy pillanatig úgy állt még háttal. Aztán lassan megfordult.

- Honnan tudod? Ha? A nevemet?

- Találkoztunk már, nem emlékszik? Egy tavaszon, mikor a bárányokért mentem. Ott Ratosnya előtt, az erdőn. Azokkal az emberekkel együtt. Az egyiket meglőtték a csendőrök. Emlékszik? Csak akkor még egészen kicsi voltam.

- Hö! Mit mondasz?

Az ember állt, szőrös arcán valami furcsa, ijedt csudálkozással.

- Én, én.

Az ember lassan visszajött. Egészen odajött az asszony elé. Megállt és nézte.

- Hö. S tudod-e, hogy azok mik voltak? Prepegyitok. Piha. Ha én nem vagyok ott akkor veled, piha... Tudod te ezt?

- Tudom, hát. Na jöjjön! Még megfejem gyorsan a tehenet, aztán kap friss tejet a puliszka mellé. Jöjjön na, Dumitru bácsi. Ne keresse magát, mint a vén bábák!

És Farkas-Dumitru ott maradt tova délig. Ült a kemence mellett, és hallgatott. Csak néha vetett oda egy-egy szót, ilyenformán:

- Jó a kemencéd... Vagy:

- Ilyen szövésű volt a függöny nálunk is, mikor gyerek voltam, ott a Dorna völgyén...

Aztán egyszer meg ezt kérdezte hirtelen:

- Te! Honnan tudod te, hogy az egyiket akkor a csendőrök?...

Egy pillanatig gondolkozott, aztán megmondta neki.

- Láttam, Dumitru bácsi. Hazamenet. Az út szélére fektették, és letakarták valami pokróccal. De azonkívül is. Már akkor éreztem, amikor ott ültek együtt a tűznél. Az arcán volt valamiképpen. A szemében... Nem tudom, hol, de rajta volt, és én láttam.

- A forradást az állán?

- Nem, nem a forradásról beszélek. A halált láttam az arcán, Dumitru bácsi.

- A halált?

- Azt.

- Hö. Egy forradást említettem az előbb. Arra emlékszel-e?

- Igen. Ott volt az állán.

- Nahát. Akkor most még elmondok valamit, amit még nem tudsz. Az a forradás annak az embernek az állán, azt tőlem kapta volt. Régen. Egy táncban. A Dorna völgyén. Hö. Nem furcsa?

- De...

- Hö. Bizony furcsa. Nagyon furcsa. Ő is szeretett egy leányt, én is. Neki jutott a forradás, nekem a leány. És azóta a leány sincs és ő sincs. Csak én vagyok. Még mindig. Tudsz arról, hogy mi van azokkal, akik meghaltak?

- Nem.

- Én sem. Látod, én sem tudok arról. Pedig, hö...

Aztán nem szólt többet, csak ült, ült, és hallgatott.

Később harsogott a hó odakint, és megjött Iván meg Birtalan a lovakkal, és a lovak hátán egy-egy kisebb buglya széna kötéllel fölkötve. Csodálkoztak, amikor Dumitrut meglátták, de nem szóltak semmit. A szénát lerakták a lovak hátáról, és feldobták a pajta hiújába. Dumitru is segített a szénát elrendezni.

- A sarkokba - mondotta -, be a sarkokba. Úgy csináltuk mi is, mikor fent teleltünk a juhokkal. Be a sarkokba, úgy melegebb a ház.

Aztán megfőzte nekik az ebédet, és megebédeltek. Evés után egyszerre azt mondta Birtalan.

- Igaz ni, valamit elfeledtem.

Azzal kotorni kezdett a tarisznyájában, és kihúzta onnan a képes papirost. A képes papirost, amelyik azóta ott áll a polcon, és amelyiktől világosság van azóta is a házban.

- Itt van ni - mondotta Birtalan. - Gyerkónak adta a postahordó Ratosnyán. Neked szól.

Ő csak nézte, forgatta a kis képes papírt. Egy nagy, magas torony volt rajta, s körülötte cifraszép házak és egészen kicsike kis emberek.

- Olvasni tudsz-e? - kérdezte Birtalan. Megrázta a fejét. Honnan is tudna?

- No, add ide - mondotta az öreg -, talán még emlékszem kissé a bötűkre.

Azzal kiállt a küszöbre, hogy érje a fény a papírt, és bötüzni kezdte rajta az írást. Iván ünnepélyes arccal állt mellette, akárha keresztelőn vagy temetésen lett volna. Még Dumitru is levette fejéről a kucsmát. Nagy és titokzatos dolog volt az, amit Birtalan művelt a papirossal.

- Nő.....u.....nu.....cő.....á.....cá.....Nucá.....nő.....a..... kö..... Nucá-na-kő..... a..... kö..... kö..... kom..... komár..... nyikő.....nyikon.....Nucának a Komárnyikon! Hallod-e? Ez te vagy. Hát még: Gö.....a.....ga.....rá.....böo.....bö.....garabo..... aha, ebből Gyerkó fog kisülni. Úgy is van. Ga-ra-bon-ciás Gyerrkó.....cő.....i.....ci.....mén.....címén. Söző.....söző.....a..... lő.....sözőalő.....mi a fene pa.....pa-ta-ka.....Szalárdpataka.....! U..... pő.....Hát e megint mi? Upő? S hát utána: Dő.....é.....de.....dö.....a.....

- Déda az, te! - rikkantott bele Iván nagy boldogan.

De Birtalan nem vigasztalódott meg ettől a felfedezéstől.

- Déda, Déda. De azt az üpöt sehogyan sem értem. Mindegy, na. Még van tovább is. Mö..... a..... ma..... rö..... o..... sö..... maroső..... tő..... o..... rö..... dö..... törd..... Ma-ros-tor-da..... azt meg egy vő.....és egy mö.....ez megint valami úri huncutság. Vömö. Meg köllött volna kérdezze Gyerkó a papot. Na. Itt még valami: mö.....a.....ma.....gőjő.....a.....rő.....magyar, aha! o..... rö.....s.....zö.....á.....g.....őrs.....zág.....ország! Úgy-úgy: Magyarország! Na, na, ez már más. Egyszóval az áll itt eddig, hogy te a Komárnyikon lakozol, Déda közeliben s Marostordában s mégpedig Magyarországon. Na, ez eddig rendben van. Érted ezt?

- Értem - bólintott elfogultan, pedig ez nem volt igaz. Valami iflelmetes, idegen világ lapult azon a papíron, és nyugtalansággal töltötte meg egész belsejét.

- Na aztán itt is áll még valami - fordított egyet Birtalan a papíron -, hadd lássuk. Sö..... ző..... e..... sözöe..... rö..... e..... re..... te..... e..... te..... tő esment tő..... hogy van csak? Söző.....eretet..... aha! Szeretet!..... tő..... e..... lő..... tel..... szeretettel.....gő..... o..... go nő..... dö..... o..... ndo..... ndo..... lő.....gondol.....valaki szeretettel gondol, te! Itt van ni: rö.....á.....dö! Rád! Szeretettel gondol rád!

Egyszerre melege lett.

- Jaj, ne mondja! Igazán az van rajta?

- Na, na, várj csak - tempóskodott az öreg -, még van valami. Gö..... á..... gá..... sö..... pő..... gáspő..... á..... rö.....

- Az úrfi! - lelkenedett föl Iván. - Gáspár úrfi!

Ő már akkor tudta. Két kezét a szívére kellett szorítsa, hogy ki ne ugorják örömeiben. Csak állt ott, és egyre gyorsabban kellett kapkodja a lélegzetet, olyan volt szinte, mintha elégne belül.

- Az a - állapította meg Birtalan is tárgyilagosan -, Gáspár. Ez áll itt, pontosan. Sze-re-tet-tel-gon-dol-rád-gás-pár! S ni, még itt a kép fölött is van valami. Hogy aszongya: Pő..... á..... pá..... rö..... i..... sö..... páriső..... hát ez mi a fene? Pá-ri-ső.....paris..... ejszen ez a neve ennek a toronynak, te!

- Az lehet - vélte Iván is.

- Az lesz. Páris, így nevezik ezt a fránya nagy tornyot. De magas is, essen belé a súly! Nézd csak az embereket alatta! Bolhának is alig válnak be.

Ő meg csak állt, és olyan volt éppen, mintha forgott volna körülötte a világ. Valami hatalmasan szép volt abban, ahogy ez a kis darab, színes papír megőrizte, és elhozta idáig a szavakat, amiket valaki messzi-messzi elmondott, talán éppen ez alatt a torony alatt... Különös érzés fogta el hirtelen. Meg kellett fogódzzék az ajtóban, mert még elesik...

- Birtalan bácsi...

- Mi a? Nécsak, de fehér lett az arcod, te. S milyen furcsák a szemeid - Mind őt nézték. Iván is, Dumitru is.

- Birtalan bácsi, el tudná még egyszer? Az öreg nevetett.

- Hogy el tudnám-e? El én, lelkecském, akár százszor is. Nem kopik ez el attól!

Csodálatos volt, igazán csodálatos. Hogy nem kopott el, hogy igazán ott volt még mindig a papíron. Vén Birtalan olvasta:

- Nu-cá-nak-a-ko-már-nyi-kon. Ga-ra-bon-ci-ás-gyer-kó-cí-mén. Upő... nyavalya essen beléd, már megint itt vagy. Állj meg, ez nincs rajta, ezt csak én mondtam. Mert ez az upő... na hagyjuk. Dé-da. Ma-ros-tor-da-vő-mő. Vömö. Ez is valami fortély. Talán borraivalót jelent a postásnak, hogy ha majd az úrfi hazatér, megkapja. Nehogy baj legyen e miatt a levéllel. Magyar-or-szág. Hát ez eddig arról szól, hogy hova kell a postás vigye ezt a képes írást. Hogy tévedés ne legyen, érted? Éppen csak azt a két dolgot nem értem rajta, azt az üpöt, meg a vömöt. De annak is meg vagyon biztosan a maga hivatala. Ez már a postás dolga, nem a tied.

A tied az, ami most gyün: Sze-re-tet-tel-gon-dol-rád-gás-pár. Na. Ez az. És itt még a torony neve: Pá-ris. Fogjad.

Aztán ott állt, kezében a képes írással az ajtóban. Birtalan, Iván, Dumitru sorban köszöntek, és elmentek. Szinte nem is hallotta, hogy hol s mikor. A lovakat sem hallotta. Csak állt az ajtóban, kezében a képes írás, amelyik az Ő szavait hozta ismeretlen messzeségekből, és újra meg újra hallotta a szavakat zsongva i'lszállni a papírról, nem is a Birtalan vén, reszketős hangján nuir, hanem az Ő friss, fiatal hangján, halkan és kissé ellágyulva: szeretettel gondol reád Gáspár, szeretettel gondol reád...

Aztán egyszerre csak ott állt előtte a három gyerek a mézzel.

Hát így volt, ilyen nap volt ez a nap. És hogyan is érthette volna meg azt a három idegen, kerek fejű gyerek, hogy miért is l ,icag annyit ok nélkül összevissza, miért halmozza el őket kolbásszal, szalonnával, édescukorral, amikor ők csak azért jöttek föl, hogy megkérdezzék, nincsen-e szüksége valamire?

Nem, köszöni szépen, nincsen szüksége semmire. Egészen biztos. És nevet és nevet és nevet. Hogyne nevetne, amikor ilyen szép, ilyen jó, ilyen nagyszerű a világ! Csupa jó emberek vannak benne! Jó postások, akik messziről-messziről elgyalogolnak Ratosnyáról, s megőrzik, mintha az övék volna, és jó Birtalan bácsik és Iván bácsik és Dumitru bácsik, akik felvágják a fát, szénát hoznak, és elmondják az Ő szavait, amelyek rá vannak festve erre a papirosra! És ismeretlen jó Ferencek vannak, akik mézet küldenek föl a gyerekekkel! Hát hogyne kellene nevetni és megszakadni szinte a boldogságtól, hogy ilyen a világ!

Aztán elmentek a gyerekek, és vittek magukkal kolbászt, szalonnát és fehér cukrot. És ő ott maradt kettesben az írással. Leült a kemence mellé, kezébe vette, és nézte. Ez a kis papiros az ő kezében volt. Fogta, talán magához is szorította. És amit gondolt, azt reáfestette. Itt van, látni lehet rajta. Ez az Ő kezenyoma. Aztán a kép. Ott a torony alatt a sok apró ember. Talán az egyik közülök éppen Ő. Ott áll, és reá gondol. Szeretettel. Igen, szeretettel...

Ült a kemence sarkán, nézte a képet, és csupa öröm és csupa ivszketés volt belül. És akkor egyszerre, igen, akkor egyszerre csak történt valami. Úgy kezdődött, mint azelőtt, ott az ajtóban, amikor Birtalan a szavakat olvasta. A kép táncolni kezdett a kefében, és a szoba forgott. Kezét a szívére kellett tegye, mert valami ott bent, igen, akkor történt. Ott bent valami megmozdult.

Egészen gyöngye kis mozdulás volt. De idegen mozdulás volt mégis. Valami ott bent, benne élt.

Az első pillanatban megdermedt a rémülettől. Régi mesék villantak át az agyán, amiket vénasszonyok mondogattak valahol a gyermekeknek: ne edd a zöld málnát, mert béka nő a hasadban. Vagy ha állott vízből iszik valaki, békalencsésből, béka nő a hasában. Meg egy leányról beszéltek, akinek kígyó nőtt a hasában, mert megivott a vízzel egy kígyótojást. Összezsugorodott az ijedtségtől. Béka van a hasában! Ugrál!

De csak egy percig tartott. Aztán egyszerre kigyúlt benne a tudás, mint ahogy a tűz kigyúl hirtelen valahol, úgy. A fölismerés. Az élet nagy törvényének fölismerése. És akkor egyszerre forró izgalom lepte el. Kezét odapréselte arra a helyre. Lélegzetét is visszafojtotta, úgy figyelt.

Az a valami ott bent nem mozgott többet. De élt. Érezte tisztán és világosan. Egy élet élt benne, egy idegen és mégsem idegen élet. Érezte verni a saját szívét. De a szívverések zárt üteme közt volt egy másik is, egy egészen halk, egészen távoli kis re-megés. Alig több, mint amikor a föld alatt egy gyökér tavasszal csírába moccan...

Valami ünnepélyesség töltötte meg a házat. Már este volt, és a szürkület lenyomta kint az erdőket, de valahogy nem úgy, mint máskor. Méltóságteljes volt az este, mint aki tudja, hogy egy induló élet fölött kell őrködniük a csillagoknak ezen az éjszakán és ezentúl minden éjszakán. És másképpen égett a tűz: mint aki nem csak ég, de hivatást teljesít. Mert valaki van itt, aki elindult és jön, és akinek meleg kell. És mintha az egész világ tudta volna, hogy feladata van ettől a naptól kezdve. A háznak, a tehénnek, az erdőnek, mindennek, ami majd ott áll körülötte, amikor megszületik, hogy befogadja abba a bűvös körbe, amit életnek neveznek, s ami egymáshoz láncol fákat és embereket és állatokat és hegyeket és mindent, mindent.

Ült a kemence sarkában, kezét gyöngéden rászorította arra a helyre, ahol az élet első jele megmozdult, és valami boldog büszkeség áradt szét rajta lassan, valami súlyos, de szép érzés. Mintha a világ titkos hatalmai reábíztak volna egy nagyon kedves kincset, hogy vigye magával föl a hegyen, és viseljen gondot reá. Akinek a hordozása nehéz és fárasztó, de értelmet ad mindennek, magának a fáradtságnak is, és az életnek és annak, hogy ez s az az életben nehéz.

Ült, ült, és még az evésről is megfeledkezett. Arra gondolt, ín így milyen is lesz? Fiú? Kisfiú? Barna hajú, szürke szemű, olyan mint Ő, aki csókjával adta?

- Nem vagyok egyedül - gondolta, és ez olyan szép gondolat volt, hogy szinte sírni kellett tőle.

Késő lett. Evett és lefeküdt. Gonddal evett, és vigyázva feküdt le. De álom nem jött a szemére hosszasan. Leste, hogy megmozdul-e megint? De nem mozdult többet.

- Alszik - gondolta. És alig várta, hogy reggel legyen megint, és elmondhassa valakinek az örömet, és ezt a szép nagy dicsőséget, ami vele történt.

Aztán elaludt mégis. És álmot álmodott:

Sziklás hegygerincen haladt fölfele, és a kezében egy furcsa, nagy, piros virágot vitt. Kétoldalt sűrű fenyők álltak, és lehajló ágaikba minduntalan megakadt a virág. Hiába tartotta elébe védőleg a kezét, az ágak mindig elérték a virágot, és tépdesték, szaggatták és sírt a kétségbeeséstől miatta. És akkor hirtelen egy sűrű, nagy fenyő ága lehajolt, kikapta kezéből, és visszacsapódott vele a magasba. Ő mászni kezdett a fenyőre, kapaszkodott, kezei véresek lettek, és a fenyő egyre magasabbra emelte előle a virágot. Már a fa tetején volt. Már hajlott alatta a korona, és a virág ott piroslott a korona hegyén. Feléje kapott. Többször is. És a virág mindig kicsúszott a kezéből. Végre elkapta. Markában szorította. És akkor megreccsent a fa, és ő zuhanni kezdett. Ágak súrolták az arcát, tépték kezében a virágot, és rettenetes félelem fogta el, hogy újra elveszik tőle. És akkor hirtelen zuhanás közben a szájába kapta a virágot, és lenyelte. Minden elsötétült, és ő zuhant, zuhant...

Dúlt párnák közt izzadtán ébredt. Kint még sötét volt. Nem tudott többet elaludni. Az álomra gondolt, és valami bizonytalan, rossz érzések gyötörték. Később felkelt, és tüzet tett. A pirkadás első lehelete már felöltözve találta. Megetette az állatokat, végzett a fejessel, kitakarította a házat, vizet hordott, keze meggémberedett a hidegtől, arcát pirosra csípte a fagy. Mégsem segített mindez. A tegnapi élmény tudatának büszke nyugalma valahogy folyton összekeveredett a különös álom ijedtségével, és fojtott nyugtalansággal töltötte meg.

Közben nappal lett egészen. Az eget köd borította, és a fákra vastagon rakódott rá a zúzmara. Barátságtalan, nyirkos hideg volt. Az erdő didergett, és a nap nem látszott sehol. Érezte, hogy beszélni kellene valakivel. Az álomról és arról a másikról. Mindenről.

Megivott egy csupor forró tejet. Ez jólesett, és megnyugtatta. De azért érezte, hogy valami még maradt benne valahol a rosszból, és bármikor előtörhet megint. Beszélni kellett volna valakivel, beszélni. Megtudni valamit, valami bizonyosságot, valamiről.

Hirtelen ötlettel magára vette a nagykendőt, és hátraszaladt a fásszínhez. Fölkapta a tönk mellől a baltát, és megindult vele a tisztáson a gerinc felé. Ahol az a nagy, kiszáradt fenyő állott.

Bocskorai alatt porosán omlott a hó, nehéz volt benne a járás. A hideg köd szinte fullasztotta. És az erdő, a tisztás végén, a ködben! Zúzmarás és barátságtalan. Irtózat volt belépni a fák közé. Maga a hó is olyan szürke volt valahogy a ködtől, és ahogy járás közben az ágakról minduntalan nyakába hullt a hideg zúzmara!

A gerincen magányosan ott állt a fa. Sok év óta úgy állhatott már szárazon, mert kéreg sem volt a törzsén. Szürkésfehér volt, mint a fagyott föld, mint a fagyott kő. Tele odúval és lyukkal. Vénseges vén fa volt.

Megállt alatta. Egy pillanatig tétovázott. Olyan halálosan nehéz volt a csönd körös-körül. Merje megbontani? Nem omlik össze hirtelen valami? A hegyek? Az ég? A köd? Hiába igyekezett meglátni valamit is a hegyekből, csak néhány szürke fenyőtető meredt elő a gerinc alatti mélység ködéből, más semmi. Csak köd, szürke, mozdulatlan, néma, hideg köd.

Egy pillanatig tétovázott. Félt, irtózott hangot verni ebbe a csöndbe. Olyan érzés volt, mintha szöget kellett volna beleverni egy eleven testbe, amelyik megvonaglik tőle, mert fáj. De aztán eszébe jutott az élet, aki megmozdult volt tegnap odabent. És .ikiért tenni kell. Két kézre kapta a súlyos baltát, és fokával rácsapott az odvas vén fa szürke törzsére. Egyszer. Kétszer. Háromszor.

A hang belehasított a csöndbe. Harsogva szaggatta szét a láthatatlan fátylakat, és belefúrta magát a ködbe, mint egy óriási járda, amit belehajítottak a világba. Bongott, zúgott, öblösen fúrta maga körül a csöndet a hang. Aztán elmerült a semmiben. És mögötte összezárult újra a némaság, mint egy láthatatlan iszap.

Várt. Aztán újra megkongatta háromszor a fát. Újra várt. És megkongatta harmadszor is, utoljára.

Aztán csak állt a fa alatt, és érezte, hogy a csönd megint összezárul körülötte, egyre szorosabbra. Borzongani kezdett. Olyan volt, mintha szólt volna valakihez hangos szóval, aki

nincs. Kísérteties, rossz érzés volt. Mintha bizalmas szót kiáltott volna bele a ködbe, és nem jönne válasz rá, mert a köd mögött nincsen senki, csak üresség és csend és a halál.

Testéhez tapadt a csend. Érezte, hogy ha még sokáig áll ott a ködbe temetett hegygerincen, halott erdők között, nem lesz képes elmozdulni többet. Körülönti valami láthatatlan, ragadós anyag a tagjait, lenyomja egy megmozdíthatatlan súly, és ott fog állani örökkön-örökké, mint a fák meg a sziklák. Már összeszedte magában az erőt a mozdulatra. Hogy vissza, vissza a házhoz...

És akkor egyszerre, nagyon messziről, valahonnan a köd mélységes mélyéről megérkezett a válasz. Tompán, fáradtan, halkart és nagyon-nagyon távolról. Bang, bang, bang... És azután csend.

De egyszerre úgy érezte, hogy nincsen egyedül. Mintha valami pompás és nagyszerű csodatett birtokában lenne: megdőngetett egy fát, itt a ház fölött a gerincen, az egyedüllét kellős közepén, és ettől valahol egy távoli hegyen egy másik ember a maga magányosságának közepén fölemelt egy másik baltát, és megdőngetett egy másik fát. És a hangok átíveltek a két ember között, ködön és csöndön át, gerincek és patakok fölött, elébb innen oda, azután onnan ide.

Visszament a házhoz. Kiválasztott egy szép, kövér tyúkot, levágta, megkopasztotta, s odatette főni. Aztán vizet melegített, s hogy gyorsabban teljen az idő, hozzáfogott mosni. Mire elkészült a mosással, s a ruhát szárítani kitergette a gerendák között kifeszített kötélre, a tyúk is megfőtt a levesben. Úgy dél felé járhatott az idő. Kint ugyan nem látszott semmi a délből, a köd még sűrűbb lett, szinte felhőben állt már a hegy. Kinézett az ablakon, hogy nem látja-e meg valahol a szürkesség mögött a napot, és éppen abban a pillanatban fent, a tisztás felső szélén kilépett Vénség a fák közül, és lassú, cammogó léptekkel ereszkedett alá a hóban.

Gyorsan tányért, kanalat tett az asztalra. Melléje rakta falapítón a puliszkát. Még vizet is mert a csuporba, s odatette azt is. Nyírfakéregben sót. Mire mindezzel elkészült, már nyílt is az ajtó.

- Hö. Adjon Isten, leány! Vagy asszony, vagy mi vagy.

- Adjon isten, bácsika! -Hö.

És csak állt az ajtóban havasán, zúzmarásan, torzonborz szakállal, hidegtől kivörösödött szemekkel, mint valami harapós, vén medve.

- Üljön le, bácsika! Vesse le a szumánt! Egy kis tyúklevest főztem, egye meg.

- Hö.

Az öreg nehézkesen megmozdult, levetette a szumánját, fölakasztotta a szögre, ugyanarra, mint a múltkor. Puskáját a falnak támasztotta, melléje a botot. Szeme gyanakodva kereste az, asszony tekintetét. Az nem nézett rá. Kimerte a tyúklevest, egy tányért az öregnek, egyet magának.

- Együnk - mondotta egyszerűen -, megéheztem én is. Nézze, mennyit dolgoztam ma!

És fölmutatott a kötélre aggatott ruhákra.

Az öreg morgott valamit, és nehézkesen leült. Fogta a kanalat, és enni kezdett. Látszott rajta, hogy rég nem evett tyúklevest, ízlett neki. Néha nagyot harapott hozzá a puliszkából.

Szóttanul ettek mind a ketten. A csontok végét gondosan lerágták, leszopogatták, hogy ne maradjon semmi rajtuk. Mert a i yúkhús nem mindennapi étel, de nem ám. Meg kell becsülni azt.

Végül elfogyott a tyúk is, a leves is, a puliszka is. Vénség i sámcsogva letette a kanalat, kiitta a csupor vizet fenéig, és előkotorta a tarisznyából a pipát. Amíg bütykös ujjaival megtömkölte, az asszony kivitte a csontokat a kutyának.

Mikor visszajött, az öreg a kemence mellett kuporgott, és parazsat kapart a pipájára. Nagyokat pöfékelt, és sűrű, sötétszürke füst gomolygott elő a pipából. A parazsat visszadobta a kemencébe, rázárta a pléhajtót, és felegyenesedett. Egyenesen ránézett az asszonyra, bele a szemébe.

- Úgy. Megdőngetted a fát. Itt vagyok.

Az asszony elmosogatta az edényt, eltörülgette. Vénség leült a fal melletti lócára, és várt. Pöfékelte a keserű füstöt, és várt. Az asszony helyére tette az edényt, a szennyes vizet még kivitte a ház mögé. Aztán visszajött, és leült megszokott helyére, a kemence sarkára. Hátát nekivetette a falnak, és nézte az öregembert. Az egy idő múlva megszólalt megint.

- Tyúklevest adtál ennem. Köszönöm. Most várom, hogy szólj.

- Megdőngettem a fát - kezdte az asszony akadozva -, mert valami történt. De előbb, előbb egyébről kell beszélnem. Azt mondotta, amikor elment innét, hogy ha újra eljön, majd

elmondja azt is, amit akkor nem mondott el. Én nem tudom, mi az, amit akkor nem mondott el. De közben jött valami, nézze!

Azzal felállt, levette a polcra a kis képes írást, és odanyújtotta az öregnek. Az kezébe vette, nézte, forgatta. Szinte félve l.irtotta nagy, darabos ujjai között.

- Hö. Nem tudom én, mi ez, te.

- Írás. A postás hozta valahonnan messziről, s leadta Gyerkó bácsinak Ratosnyán. De nekem szól. Rajta van a nevem. Hogy Nucának, aszongya, a Komárnyikba.

- Hö!

- Bizony. És azt írja, hogy szeretettel gondol reám! Érti? Szeretettel gondol reám! Ott messze, ahol van.

Az öreg hallgatott. Feje lassan billegett jobbra-balra, és fújta a keserű szagú, szürke füstöt.

- Szeretettel gondol reám! Hallja? Ez van ráfösva a papírra. Birtalan bácsi olvasta le róla, ő érti az ilyet! Szeretettel gondol reám!

Szinte kötekedő volt a hangja, ahogy ezeket mondta. Ahogy odavágta a szavakat az öregember elé. Az csak billegett a fejével lassan. Aztán mélyet lélegzett, majdnem sóhajtás volt már.

- Az jó, ha úgy gondolnak az emberre valahol. Az jó. Nem sok, de az is jó. Nekem elég lenne. De neked...

Az asszony nyelt egyet. Szinte szárazon mondta, mintha valaki másról beszélne.

- Ma már nekem is elég, bácsika. Vénség felültötte a fejét.

- Hö? Ma már?

Szeme kutatva fürkészte az asszony arcát. Az arc komoly volt.

- Ma már.

- Hö. Nagy szó!

- És ebből a házból mégiscsak otthon lesz, bácsika, nem csupán szállás. Ezt akartam ma megmondani magának. Mert ahol, ahol fióka csipog, az már fészek, ugye? Az már nem csak ág, pihenni való...

Büszkén állt ott, kiegyenesedve, mint aki győzelemről ad hírt. Az öreg nézte. Nézte az arcát, ahogy kipirul a büszkeségtől, a szemét, ahogy az örömtől csillogott, mint a mély vízű tavak, és a homlokát. A homlokát sokáig nézte. Aztán lehajtotta a fejét és sóhajtott.

- Hát így. Hát ezért. Nagy szó ez, asszony, itt fent a havasban. Egyedül. Nagy szó. De adjon hozzá az Isten erőt, egészséget. Segítsen meg az Isten, asszony. Hát így. így, így.

Aztán csak ült, magába roskadva a lőcán és hallgatott. Az asszony is visszaült a kemence sarkába. Csalódást érzett. Kimondta a csodát, először mondta el embernek. És, és nem történt semmi.

Egy idő múlva a vénember felállt a lőcáról. Lassú mozdulatokkal magára vette a szumánt, fejébe nyomta a kucsmát, vállára lökte a puskát.

- Már megy? - kérdezte az asszony, és a csalódás ott érzett a hangjában.

- Hö - dűnnyögte az öreg -, változik az idő. Förgeteg lesz. Hóvihar. Nem jó a plájokon olyankor.

- Maradhatnál éccakára is...

- Hö? Van bajod magadnak is elég. Nemhogy még... Dörmögött valamit, aztán kinézett az ablakon. -Felhővé gyűlt. Látod? Megjön a szél is mindjárt. Elszabadulnak az ördögök. Botja után nyúlt.

- Na. Hát a tyúklevest Isten fizesse meg, asszony. Régen, sok évvel ezelőtt főzött nekem valaki utoljára tyúklevest. Nagyon régen. Még akkor... Na mindegy. De, még azt akarom mondani neked: az olyan ember, aki igazán szeretettel gondol valakire, az eljön a pokolból is, érted? Maga mondja meg, és nem üzen mással. Ami pedig a fészket illeti? Ahol csipog már, az igazán fészek. Igazad van ebben. Neked fészek. Neked, asszony. De... A kakukknak csak szállás marad a fészek azután is. Ez így van. Hö. Hát Isten...

Azzal ment. Hószag jött be az ajtón. Az asszony utánament a küszöbig. Valami szorongatta a torkát.

- Bácsika... Azért köszönöm, hogy eljött, olyan messziről... Vénség megállt a hangra, visszafordult.

- Hö? Messze? Nincs messze és nincs közel, amikor szeretettel... Na, mindegy, nem az én dolgom. De ha újra érzed, verd csak meg a fát, éjjel vagy nappal, mindegy, én mindig meghallom. Hö. Hát Isten - Ment fölfele a tisztáson, amerre a nyomok mutatták az irányt.

Fölötte megfeketedtek a felhők, s a fák összezsugorodtak. És már hideg sem volt. Fönt a pláj gerincén szélroham zúgatta meg a fenyőket. Déli szél volt. Lent megcsikordultak a bükkök, és a Scstina felől sötét árnyék hömpölygőit a szél hátán egyre közelebb. A fürgeteg.

- Bácsika! Jöjjön vissza! Bácsika!

Nem hallotta meg. Legalábbis nem fordult vissza. Ment. El-örte a tisztás végét, s eltűnt a fák alatt. Akkor ért oda a szél is.

Felsőhajtottak alatta a fenyők, aztán búgni kezdtek, és néhány szempillantás után egyetlen fehér kavargás látszott csupán, ahogy pásztáson verte a fürgeteg maga előtt a havat. Az erdő recsegni kezdett, és valahol egy fa roppanva kidőlt. Zsupsz...

Az asszony az ajtóban állt, és megrezzent a súlyos, tompa hangra. A következő percben felsüvített a szél a padláson, és hátul csattogva vágódott ki a színi ajtaja.

Mire elrendezte a jószágot, pajtát, színt gondosan lecsukott, és visszatért a házba, már sűrű, súlyos sötétség fojtogatta a világot. A szél jeges darával verte az arcát, és a tisztás felső szélén a fák már elvesztek benne.

Befutott a házba, és magára zárta az ajtót. A szél süvítésén keresztül hallani lehetett, ahogy a gerincen fent bőgött a fenyves. Az ördög szabadult el a plájokon, jól mondta az öreg.

Itt-ott halkan füttyültek a falak gerendái. Hideg levegő járta át a házat. Megrakta jól a tüzet, aztán odaült a kemence sarkába. Ki-kicsapott a kemence pléhajtaján a füst. De pattogott barátságosan a tűz, és ott a kemence sarkában kellemes meleg volt. Nem gyújtott mécset, sötétben ült. Csak a tűz kiszűrődő fénye táncolt a barna falakon. A védettség biztos és megnyugtató érzése lakott a házban.

Kezét védő mozdulattal szorította arra a helyre. Figyelt. De nem mozdult semmi. Csak a megvadult fürgeteg zúgott és üvöltött kint a havasokon.

- Alszik - gondolta és szelíden elmosolyodott.

6.

VÉGEFOGYHATATLANNAK látszott a tél ott a Szaiárd vize körül. Hol metsző kék volt a levegő, hol havazott. Néha déli szelek lágyították a hótakarót, hogy annál keményebbre páncélosodjon utánok. A napok nyúltak, sok-sok jóakarattal, de az erdőn nem változott semmi. Éppen hogy délben néha megcsepegősdtek az ereszek, s a jégcsapok egyre hosszabbra nyúltak. A patakoknak megjött a hangjuk bent a hó alatt, s egy-egy harkály olykor kiült valamelyik száraz fenyő csúcsára, s belevisított a napsütésbe.

Gyerke feljött minden hónap elején a lovakkal, hozta a lisztet, a túrót s ami kellett, s hírt adott a lenti életről. Olykor a plájaszok mentek le hozzá valamiért, s amit így-úgy összeszedtek a fejükben, azt időnként fölhozták a Komárnyikra a liszttel, a sóval, a szénával együtt.

Hogy a dédai fűrésznél agyonvertek egy munkafelügyelőt, hogy Ratosnyán megvette egy Schwarz nevű zsidó a Kondor-féle erdőt, azt a háromezer holdat ott a Porku s a Valkaluca között, és azt mondják, fűrészt akar hozatni rá, olyan gőzzel járót, mint miilyen a báróé Dédán. Hogy tova Szászrégnél már szántanak a gazdák, nincsen semmi hó a földeken, s az őszi vetések olyan zöldek, mintha tavasz lenne.

Aztán egy hideg, napsütötte napon úgy tova dél felé, nagy hírrel jött Iván. Dumitru medvenyomra bukkant a Belcsuj aljában! Végét járja a tél! Csak éppen egy szóra állt meg Iván, le sem ült. Igyekezett tovább föl az Iszticsóra s túl le, hogy lássa: nem mozdultak-e meg odafönt is a medvék.

Az asszony boldogan mosolygott a hírre. Ő, hiszen tudta ő! A sok kis jóakarat, ami attól a bizonyos naptól kezdve folyton-folyvást mind feszegeti az idő rácsait, egyszer csak legyőzi a telet. Biztos ez, egészen biztos. Lehet, hogy ma még nem talál Iván medvenyomot az Iszticsó oldalában. De holnap vagy holnapután már ott is lesz medvenyom. Mert lassan-lassan, naponta egy jóakarattal... Ő, ez a jóakarat nagyon fontos. Ez a legfontosabb dolog a világon.

Valami furcsa változáson ment át ezen a télen. Ő maga nem is vette észre. A plájaszok is csak úgy, lassan. Ahogy olykor-olykor betértek hozzá, szénát hoztak föl, vagy segítettek a fánál, és utána megültek egy szusszanásnyit a kemence melletti lócán. És szót váltottak vele erről-arról.

Már úgy külsőleg is megváltozott. Megtelt valamiképpen. Megasszonyosodott. Szelídebb lett a szeme, és a hangja puhább. És minden szava mögött mintha valami több rejtőzött volna, mint amennyit kimondtak a szavak. Valami titoknak a tudása érzett benne, valami komoly, szent titoknak a tudása, ami nyugodtakká és magabiztosakká teszi az asszonyokat, és elfújja szemükről a tépelődések fátylát. Helyette öntudatosná teszi a pillantásukat és derűssé. Az anyaság derűje ez, egy belső fény, mely békét és meleget áraszt maga köré, mint a jól épített kemencék tüze.

Elsőnek Birtalan vette észre. Nézte, nézte, de nem szólt. Többször feljött, segített itt-ott, és munka közben figyelte az asszony mozdulatait. Aztán ült a házban bent, a lócán, miközben a tűz duruzsolt, s az orsó pergett halkan, és kint a tél recsegett a fákat.

Aztán Iván is észrevett valamit. De ő sem szólt.

Még csak Dumitru nem tudott semmit. Egészen addig a bizonyos éjszakáig.

Telehold volt. Szélcsend. Fagy. Fákon és tisztásokon ezüstösen csillogott a hó. Farkasok után járt a plájokon Dumitru, és késő éjszaka vetődött el a Komárnyik felé. Meglátta a házat. Úgy állt ott lent a holdvilágban, mintha régi emlékek közül lépett volna ki, valahonnan nagyon messziről. Nézte. És valami megmozdult mélyen a gondolatai alatt.

Lassan lement a házhoz. Csönd volt. Egy darabig állt az ajtó előtt, aztán lenyomta a kilincset. Az ajtó engedett. Bent sötétség volt és meleg.

- Ki az? - riadt föl az asszony hangja a sötétben. Egy ágy nyikorgott.

Betette az ajtót. Nem szólt. Csak állt.

- A kemence mellett találsz rőzsét - mondotta egy idő múlva az asszony hangja egészen nyugodtan - szítsad föl a tüzet, hogy lássalak. A mécset is meggyújthatod, ott csüng középen.

Egészen furcsa volt. Az a nyugalom a hangjában, és hogy sötét volt, és hogy nem volt sehol senki, csak ők ketten fönt a havason, egy sötét házban. A hold halványan bevilágított az ablakon. Szeme lassan hozzászokott a sötétbe, és már látta a kemencét, az asztalt s az ágy halvány körvonalait a sarokban.

Újra nyikorgott valami. Mint amikor valaki fölül az ágyban. Párnák suhogtak puhán.

- Maga az, Dumitru bácsi?

- Hö! Honnan tudod?

Igen, valósággal megriadt attól, hogy fölismerte az asszony.

- Csak nincs valami baj? - jött újra a kérdés.

- Hö! Baj? Mi hogy legyen?

Durván lökte oda ezeket a szavakat, gorombán. Haragudott ni, igára, amiért bejött, s most ott áll ostobán és gyámoltalanul a sötétben, és nem tudja, mit mondjon.

Újra suhogtak a párnák, de most puhábban. Mint amikor valaki végigfekszik rajtuk. Aztán megnyugodva jött a hang.

- Akkor jó. Mondom, ott a rőzse a kemence mellett. Parázs van még, ide látom. Ennivalót talál a polcon, ha éhes. Ha meg aludni akar, ott a nagy pokróc, a ládán.

Farkas-Dumitru lassan a kemencéhez csoszogott, megkereste a fát, megkaparta a paraszt, de nem rőzsét vetett rá, hanem - néhány száraz bükkhasábot. Nem kellett világosság. Aztán leült a ládára, puskáját két térde közé fogta, és ült. A felszított tűz táncoló fényénél most már tisztán látszott az ágy, és az asszony fehér ingvállja szinte világított rajta.

- A polcon puliszka is van, meg egy kis maradék tokány, Dumitru bácsi...

- Hö. Nem ijedtél meg?

- Mitől, Dumitru bácsi?

- Hát, hogy éjszaka van, meg aztán, hogy egyedül vagy, és rád nyitják az ajtót, meg minden...

Egy pillanatig csend volt. Aztán halkan és nagyon komolyan jött a felelet az ágyból.

- Nem vagyok egyedül, Dumitru bácsi. Már nem vagyok egyedül.

- Hö? Hogy?

- Félhet a madár, Dumitru bácsi, mikor ül a fészken és kotol? És várja, hogy kibújjanak a fiai? Félhet a madár?

Csönd volt a szavak után. Aztán az ember ott a padon hirtelen fölállt.

- Bocsáss meg - dörmögte rekedt hangon -, bocsáss meg, asszony!

S már ment az ajtó felé, s már nyitotta az ajtót.

- Hova megy? Hiszen éccaka van! Háljon már meg legalább a melegben, ott a pokróc! Dumitru bácsi!

Már behúzta maga mögött az ajtót. Csak a küszöbről felelt vissza.

- A pajtában, ha megengeded, a széna között... Ott jobb nekem...

Aztán már csak a lépteit lehetett hallani, ahogy csikorogtak a havon, és ahogy elnyelte őket lassan az éjszaka.

Mikor reggel az asszony kiment, hogy megetesse az állatokat, már nem volt sehol. Csak a juhok mögött, a sarokban, a lehevert széna mutatta, hogy valaki éjszakázott ott. Aztán sok-sok ideig nem látták Dumitrut a Komárnyik körül.

Csak azon a napon, amikor Iván feljött a hírrel, hogy a Belcsujban medve járt. Késő délután. Az asszony éppen itatni terelte ki a juhokat. A hó még állt keményen, de már a levegőnek valami furcsa langyos szaga volt, és a forrás fölött egy vékonyka kis nyírfa mintha alig észrevehetően lélegzeni kezdett volna már. A juhok itták a vizet, az asszony meg ott állt mögöttük, és a nyírfát nézte. Csodálkozott, hogy nem vette észre eddig. Jelentéktelen kis fa volt. De olyan volt az a délután, hogy valamiképpen meg kellett látni benne a nyírfát. Mert azon a nyírfán már ott volt a tavasz. Nem lehetett pontosan tudni, hogy miben nyilvánult ez meg, talán a törzse fehérebb volt, mint máskor, vagy barnábbak voltak a gallyai, és talán egy kissé puhábban csünglek alá, mint addig. Ezt nem lehetett biztosan tudni. De valamiképpen már ott volt rajta a tavasz, és az asszony állt a juhok mögött, amíg azok ittak, és nézte.

Ekkor jött Dumitru. Alulról jött, a bükkösből. Az asszony annyira elmerült a nyírfa nézésében, hogy nem hallotta meg a lépteit, ahogy az ösvényen felfele cammogott. Csak akkor látta meg, amikor már ott állt ő is a forrásnál, és kettejük között a juhok szürcsölték a vizet.

Dumitru ráereszkedett ép bal lábára, és a jobb lába rongyokba kötött csonkját pihentetve előrenyújtotta. Nézte a juhokat, és nem szólt. Hátára kötve ott hordta az éjszakázó bundáját, vállán csillogott a puskacső.

A juhok befejezték az ivást, és lassan megindultak vissza a pajta felé. Az ember jött mögöttük.

- Már künt éjszakáztathatnád őket - mondta, ahogy ott haladtak egymás mellett -, a pajta párájában elhull a gypjük.

- Csak nem fázik-e meg a tehén, ha egyedül marad? - aggodalmaskodott az asszony -, az éjszakák még hidegek nagyon.

- Nem fázik meg, attól nem kell félni. Inkább az a baj, hogy nincs karám. Ha fölenged a föld, építünk egyet.

Az asszony még elrendezte a juhokat, megfejte a tehenet, megetette, megittatta azt is; Dumitru pedig ott állt ezalatt a pajta ajtajának dőlve, és nézett ki az erdőre. Aztán átmentek a házba. Az asszony ment elől, vitte a tejessajtárt, Dumitru pedig dőcögött mögötte. Bent még áttöltötte az asszony a tejet az edénybe, és megrakta a tüzet. Ezalatt Dumitru levette hátáról a bundát és szétfejtette. Egy halom farkasbőr fordult ki belőle.

- Ide nézz - mondotta az asszonynak, mikor az elkészült a tűzzel -, neked hoztam ezt. A padlóra teríteni, tudod. Jó lesz a gyermeknek, játszani rajta.

Az asszony elpirult. Először nevezték meg ezzel a szóval azt, amit magában érzett. Dumitru szétfejtette a bőrt. Lehetett egy tucat, szorosan összevarrva. Mikor kigöngyölte, jókora helyet beborított.

- Köszönöm, Dumitru bácsi - mondotta az asszony, még mindig zavartan és vörösen -, igazán nagyon szép bőrök.

Az ember nem szólt semmit, nem is mosolygott. Sötét volt az arca és szorongó. Kotorászni kezdett a tarisznyájában, és elővett belőle egy vastag viaszgyertyát. Amilyeneket a templomban égetnek, olyant.

- Te asszony - mondotta, és a hangja különösen rekedt volt -, én a minap megbántottalak téged...

- Engem, Dumitru bácsi? - bámult el az asszony.

- Hadd, most ne beszélj! Most ne! Én megkövetlek téged emberséggel, mint ahogy egy ember megkövet egy másik embert, aki ellen vétett. Hadd, ne szólj! Én tudom, hogy mit beszélek. Ne, itt ez a gyertya! Arra kérlek téged, hogy ha meg tudsz bocsájtani egy megtévedt embernek, akkor égesd el ezt a gyertyát az én lelkemért, s imádkozz előtte, úgy, ahogy szokás. Hogy a sátán ne kísértse többet, érted? Ha meg tudsz bocsátani, asszony. Tedd meg akkor! Kérlek!

Az asszony állt, tanácstalanul, kezében a gyertyával, és szinte ijedten nézte a csúnya, fekete embert, aki lehajtott fejjel, görnyedten mormolta el a szavakat. Nem értette világosan, hogy miről van szó, de érezte, hogy valami súlyos és nagy dolog nyomja ennek a szomorú, magányos embernek a lelkét.

- Most, Dumitru bácsi...?

- Most - bólintott kurtán az öreg.

- De...

Az ember elfordította a fejét.

- Én majd leülök ide sarokba. Nem zavarlak. Hidd azt, hogy nem is vagyok itt.

Az asszony csak állt, kezében a gyertyával.

- De... Dumitru bácsi...

- Mi-a?

- Én nem tudok... hogyan szokták azt...

A fekete ember néhány pillanatig tanácstalanul bámult, aztán megvakarta a fejét.

- Hát... meggyújtod a gyertyát, aztán odateszed a kereszt alá vagy a Szűzmária alá - szeme zavartan szaladgált körül a falakon -, vagy ha nincs olyan, hát valahova... ahol úgy érzed, mintha ott lenne, és aztán... aztán letérdelsz előtte, és imádkozol, .imeddig leég a gyertya.

- Imádkozni? - az asszony szeme tágra nyílt, ijedtre -, de... én nem tudom azt sem.

- Nem tudsz imádkozni? - ijedt meg az ember is. Rázta a fejét.

- Nem.

- Hö... az baj. Baj. Na, várj csak!

Lehajtotta a fejét. Homlokába bemélyültek a ráncok, hosszú, szőrös álla megnyúlt, szinte földig ért.

- Várj csak! Én még tudom valahogy. Valahogy. Majd utánam mondd. Jó?

- Jó lesz, Dumitru bácsi.

- Akkor gyújtsd meg a gyertyát!

Az asszony a tűzhöz ment, kihúzott egy égő fadarabot, és meggyújtotta a gyertyát. Nehezen gyulladt meg, sokat kellett vesződni vele, amíg tüzet fogott a kanóc. A szobára már szürkület terült, sárgán pislákolott benne a kicsike láng. Kint estébe csúszott át a délután. Az ég kékje lilába mélyült, és hátra húzódott szürkés párak mögé.

- Most állítsd föl!

- Hova?

- Hát... ahol olyan neked, mintha valami volna... valami szent. Az asszony gondolkozva állt a szoba közepén, kezében a gyertyával. Aztán hirtelen odament a polchoz, ahol a képes írás állott, nekitámasztva a falnak. Odaállította a gyertyát az írott kép alá.

- És most, Dumitru bácsi?

- Most térdelj le!

Látott már gyermekkorában embereket térdelni, és így tudta, hogyan kell csinálni azt. Lassan térdre ereszkedett.

- Tedd össze a két kezedet. Tenyérrel egymás felé. Úgy. Összetette a kezeit, és fölnézett a gyertyára. A láng megvilágította a képet, az idegen várost és az idegen tornyot és fölötté az írás piros betűit. Mélységes csönd volt, és ez a csönd egyszerre mintha megtelt volna titokzatossággal.

- Mondd utánam - dörmögött mögötte rekedten a hang -, mondd utánam! Mi Atyánk...

És az asszony mondta engedelmesen:

- Mi Atyánk...

- Ki a mennyekben vagy... odafönt

- Ki a mennyekben vagy odafönt...

- Megszenteltessék a Te neved...

- Megszenteltessék a Te neved...

- Jöjjön el a Te országod...

- Jöjjön el a Te országod...

- Legyen meg a te akaratod...

- Legyen meg a te akaratod...

- Mint a mennyekben... -Mint a mennyekben...

- Úgy itt a földön is.

- Úgy itt a földön is.

A szavak morgó döccenéssel hullottak bele egyenként a csöndbe, lágy suttogással egy pillanatra életre keltek megint, két nagy, zöldeskék szem csillogó sugarán át fölszálltak a kicsike fényhez, és eltűntek a sercegő sárga lángban, a megvilágított kép színes vonalai között valahol. Ismeretlen magasságokból lassan aláereszkedett a Különös Titok, mint egy nagy, puha és sötét bagolyszárny, és beborította a világot. Semmi sem volt már, csak a titokzatos sárga láng a polcon és a megvilágított idegen kép és az égett kanóc füstjének különös ismeretlen szaga és az a halk sercegés a mélységes csöndben, amivel a viaszgyertya égett. És a szavak, ahogy lassan és egyenként jöttek keresztül a csenden, szinte úszva és lebegve a sűrű, sötét titokban, mely körülvette őket, és aztán fölszálltak a mozdulatlan lángocskához, és rajta keresztül eltűntek valahova... valakihez a sötétség mögé, akihez szóltak.

Ámen.

- Ámen - suttogta utána az asszony szája az ismeretlen, különös szót, és a titok közelsége végigborzongott a testén.

- És most gondold arra, amit mondtam - dörmögte hátul a hang.

Aztán csak a csönd volt. Az asszony térdelt a gyertya alatt, benne a lángot nézte és a megvilágított furcsa, idegen tornyot, fejében puhán és szelíden úsztak a gondolatok, a világról, az emberekről, Dumitru-ról, a különös sánta emberről, Vénsegről, Ivánról, Birtalanról... és arról, aki ott van az idegen torony alatt valahol, és arról a másikról, aki már élni kezd benne, a testében, mint egy idegen, és mégsem idegen másik test... és a gondolatok fölött valahol magasan, ott lebegett, hömpölygött, tornyosult mozdulatlanul és puhán a roppant bagolyszárny: a Titok. Mely mindezeket összefogja valamiképpen, körülveszi és beágyazza a maga ismeretlen, puha ködébe; egy ködbe, amit sem látni, sem szagolni, sem tapintani nem lehet, csupán érezni valamiképpen, és amelyhez az egyetlen titokzatos nyomot csupán azok az egyenként elsuttogott titkos értelmű szavak ismerik, miket a gyertya lángja s a lángból felszálló különös szagú füst vitt el valahova a sűrű csönd függönyei között, halkan és észrevétlenül a hátán.

Mozdulatlanul térdelt ott, összetett kezekkel, sokáig. Csak a viaszgyertya sercegett a polcon, olvadt, lefolyt, és néha egy-egy lágy könnycsepp lehullt a polcra a padlóra. Már csak egy kicsike csonk égett, aztán az is eldőlt, kialudt. Eltűnt a láng, a füst, a kép, minden. Nehéz sötétség borult a világra.

Az asszony lassan megmozdult. Először a két keze hullott le fáradtan, aztán fölemelkedett a tördelésből. Valami tompa sajgás zsibbasztotta a tagjait, alig tudott mozdulni. Mint akit titokzatos erők tartottak kötözve hosszasan, s a láthatatlan szíjak csak lassan, egyenként oldódának föl.

A kemencéhez botorkált. Kinyitotta a tűzhelyajtót. Már csak hamu alatt pislogott valami kevés parázs. Megkaparta és rőzsét vetett rá. A fellobbanó világosságban leakasztotta a gerendáról a mécsest, olajat töltött belé és meggyújtotta.

Lassú mozdulattal akasztotta vissza a mécs horogiát a szögbe. Néhány pillanatig még belerévedt a pislogó fénybe, mint aki emlékezni szeretne valamire.

- Jól csináltam, Dumitru bácsi?

A kérdés elveszett a ház fekete csöndjében. Felelet nem jött. Lassan a pad felé fordult. Aztán úgy állt hosszasan, és a szíve furcsán, egészen furcsán vert.

A pad üres volt. Nem ült rajta senki. Csak az égett gyertya nehéz, fojtó szaga tapadt a sötét falakhoz, és emlékeztetett valamire.

7.

TALÁN egy holdváltozásnyi időre rá történt, az Úr feljött volt néhány napra a szállásra, s egy délután tova a Nagy-Ciba felső üvereiben jókora medvenyomra bukkant. A negyedik üverben meglelte a nyom gazdáját is, ott rága a vadsaláta torzsákat éppen, ahol egy verőfényes kis folt a hó már eltakarodott a források körül. Egymásra dőlt fenyőtörzsek között volt az a hely, ahol a medve állott, s így történhetett meg, hogy a golyó nem éppen oda ment, ahova kellett volna. A lövésre megrogyott a medve ugyan, de csak az elejével, nagyot bődult utána, és bevágta magát a málnavészbe. Már csak a csörtetését lehetett hallani, ahogy alárohant az üveren.

Az Úr megnézte a lövés helyét, vér, szőr, minden úgy volt, ahogy annak lennie kell. S mivel az este már ott lógott a levegőben, vadászkesével leütött néhány fenyőgallyat, megjelölte velük a vérnyomot, mindent, azzal hazament. Másnap tárgyalása volt a vasútügyben lent Ratosnyán, s ezért Ivánt küldte ki megkeresni a medvét. Iván meg is találta a helyet, a fenyőgallyakat, a vért, s rátette a nyomra a kutyákat. Aztán megindult maga is a nyomon lefele, be a sűrűbe.

Jó ideig lefele haladt a nyom, aztán elkanyarodott jobbra, átvezetett egy szelíd kis gerincen, s túl újra be egy üverbe. Már abban az üverben is jól bent járt Iván, mikor meghallotta ugatni a kutyákat. De messze fönt a Benedek fejében valahol!

Jókora időbe került, amíg megközelítette őket valamennyire. De akkor már kezdett nem tetszeni neki az ugatás hangja. Mert nem is ugatás volt az, hanem acsarkodó csaholás inkább. Nem olyan, mint amikor a kutya nyugodtan ül az elesett vagy sebzetten heverő vad mellett, és néha föltartott fejjel, mély, erős hangon beleugatja a jelt az erdőbe, hogy „gyere, gazdám, megtaláltam, itt van!”. A két kutya hangja olyan volt inkább, mint amikor hiúzzal küzdenek, vagy nekibőszült vadkan támadja őket, és ők acsarkodva, borzoltan menekülnek előle, megkerülik, újra támadnak, újra menekülnek, és habzó szájjal dühösen csaholják az ellenséget.

Annyira eleven lenne még a medve? - csodálkozott Iván. - Ilyen sok vér után?

Rendre fölért a Benedekbe, de elég nehezen. Mert irdatlan csúnya sűrűség volt az ott, mozogni is alig lehetett benne. Már ott csaholtak előtte a kutyák, egy sűrű katlan alján. Lövésre készen tartott puskával, jó szelet keresve, lassan lopódzott feléjük. Elég különös volt, hogy csörtetés nem hallatszott a csaholás irányából, semmi olyan zaj, ami küzdelemre vallott volna. És mégis... a kutyák hangja határozottan szokatlan volt.

Óvatosan közeledett Iván. És már látta is az öreg Dudást, ahogy ott állt egy fiatal fenyő mellett, és acsarkodva csaholt maga elé, és már látta a fiatal Dudást is, jó két lépéssel az öreg előtt, dühösen ugatva, szájából fehér hab fröcskölt. Aztán egyszerre csak meglátta jó húsz lépésnyire előttük egy sötét szikla mellett, egymásra dőlt fatörzsek között mozdulni a medve sötét körvonalait.

Emelte a puskát. De nem látott tisztán. Mozgott a medve, de furcsán. Egy helyben csak. Leengedte a puskáját megint. Lépett néhányat közelebb. Lába alatt megroppant egy korhadt faág. A reccsenésre felfigyeltek a kutyák és meglátták. Egyszerre bátor dühvel szökött előre mind a kettő, és már ott voltak a szikla mellett. A medve mozdult, mintha fölemelkedett volna. Iván emelte a puskát...

Aztán felmordult egy haragos, rekedt hang:

- Eridjetek az anyátokba, bűdös dögök!

És egy szikladarab repült a kutyák felé, s hangos csattanással nekiütődött egy fatörzsnek.

Iván néhány gyors lépéssel ott volt a kutyák mellett. És már látta a medvét is. Ott feküdt élettelenül a szikla alatt, és a bőre félig lenyúzva. És mellette dühös, vad ábrázattal egy nagydarab, torzonborz ember állott, egyik kezében véres kést, másikkal balta nyelét szorogatva.

- Dudás, nye! Hátra!

A parancsszóra elhallgattak a kutyák. Aztán ott állt Iván, kezében a puskával, és nézte az idegen embert. Az meg őt. Gonoszul, vadul. Alig volt néhány lépés közöttük.

- Mit csinálsz itt? Mi?

- He? - horkant föl az idegen. - Találtam egy döglött medvét, s kész! Mi bajod velem?!

- Veled semmi, de a medvét az uraság lőtte, s ahhoz másnak hozzányúlni nem szabad!

- He? Mindenki mondhatja, hogy ő lőtte! Semmi közöm semmiféle urasághoz! He! Én találtam meg, s kész!

Iván nézte a kötekedő idegent. Nagy, csontos ember volt, mngyos birkabőr ujjasban, hátratolt kucsmája alól homlokába lógott a haja. Véraláfutásos szemei gonoszul villogtak, sörtes arca szürke volt, akár a hamu, és baloldalt egy régi sebhely éktelenkedett rajta.

- Te ember - mondotta lassan, megföntolt nyugalommal -, nekem semmi dolgom veled, hogy honnan jöttél, s mit keresel itt az erdőben. De a medve bőrét hazaviszem a gazdámnak, az biztos.

- Hö! - mordult föl gonoszul az ember-,és ha nem adom oda?

- Akkor elveszem tőled.

- És ha nem adom?!

- Akkor odafektetlek, ezzel a golyóval, ami a puskámban van, a medve mellé, s várhatod vele együtt a föltámadást meg az utolsó ítéletet.

Halkan és nyugodtan mondotta ezt Iván, minden harag vagy fölindulás nélkül, csak úgy, mintha arról beszélt volna, hogy holnap havazni fog, vagy esni. Mindössze a puskacső emelkedett egy tenyérnyivel följebb a kezében.

Az ember néhány pillanatig döbbenve meredt rá, aztán dühösen földhöz vágta a baltát.

- Nyavalya essen belétek! Már élni sem lehet tőletek?!

- Élni lehet - felelte Iván nyugodtan -, de nem medvebőrből, hanem munkából. Szedd össze a holmidat és kotródj!

Az ember káromkodva emelte föl a földhöz vágott baltát, majd egy ócska tarisznyát és egy rongyos átalvetőt. Köpött egyet és elindult. Néhány lépés után azonban megállt megint.

- Te! Ember! A húst is elviszed?

- Azt megkaphatod.

Valamit morgott a másik, azzal kezdett visszajönni.

- Hö! - szólt rá Iván hirtelen. - Állj meg!

- Segítenék nyúzni - mondotta a másik sunyi alázatossággal -, ne fáradj vele egymagád, uram! És lassan jött közelebb. Iván kezében újra mozdult egyet a puskacső.

- Hó! Mondottam, hogy állj meg! S ha én azt mondom, hogy állj meg, akkor állj is meg, érted? Itt a havasokban vagyunk, nem a faluban. Vagy én nyúzom, s te addig leülsz ott arra a kőre, vagy te nyúzod, s én ülök le arra a kőre. De az öt lépés közöttünk, az mindenképpen megmarad. Értesz engem?

Az ember morgott valami káromkodást a fogai közt, azzal hátrament a kőhöz és leült.

- Szerencséd, hogy még nincs puskám.

- Mit mondasz?

- Semmit. Ha már így van, akkor dolgozz te, egyedül. Én már úgyis dolgoztam rajta, ingyen.

- Na-na, nem ingyen - javította ki Iván az igazságot -, mert a húst megkapod.

Az ember még morgott rá valamit, aztán nem szólt többet, csak ült. Letette maga mellé a rongyos átalvetőt meg a hosszú nyelű baltát, kését megtörülte a hóban, és betette a tűszőjébe. Aztán csak ült és figyelt.

Iván pedig pattintott ujjával a kutyáinak, lehajolt hozzájuk, és valamit súgott a fülükbe. Aztán nekitámasztotta a puskáját egy közeli fának, kivette a kését és hozzáfogott a nyúzásához. A két kutya pedig leült háttal a medvének, tekintetüket rászegezték az idegen emberre, és nézni kezdték.

Telt az idő. Iván kínlódott a bőrrel, néha bosszúsan felmordult, ha olyan helyre ért, ahol az ember elrontott valamit a nyúzásnál.

- Fene a dolgot! Ezt nevezed te nyúzásnak? Így kell a körmöket leszedni? Ökör! Itt meg belevágtál! Minek vesz kést a kezébe az ilyen?

És így. A fejet nyúzta éppen, ami különös nagy gondot igényel, és ott kuporgott előregörnyedve, háttal az idegennek, amikor mind a két Dudás egyszerre fölmordult. Ivánnak még a keze sem állt meg a munkájában, nem is fordult arra, csak úgy szólt, mintha a medve fejéhez beszélne:

- Ül vissza, ember, s ne mozgolódj, mert azt nem szeretik a kutyák.

A kő felől csak valami érthetetlen morgás jött. Kis Dudás még vicsorgatta a fogát és hörgött, nagy Dudás már csak ínyét emelgette. Aztán megnyugodtak újra mind a ketten. Azontúl csönd volt végig. Csak a kés hallatszott, ahogy a bőr hártáit szelte.

Végül elkészült Iván. Főlegyenesegett, kését megtörülte, és isszacsukta a tokjába.

- Na - mondotta -, ebből a húsból élélhetsz egy darabig, ha van türelmed hozzá és fogad.

Összegöngyölte a lefejtett bőrt, tarisznájából előszedett egy kötelet, összekötözte vele és a hátára lökte. Kezébe vette a puskát. Az ember még ott ült a kövön, a kutyák meg ültek szemközt vele, és pislogva nézték.

- Úgy. Több dolgunk nincs egymással. Isten segítsen! Azzal füttyentett a kutyáknak s elindult.

A Benedek felől a cibai szálláshoz legjobban úgy jut el az ember, ha fölmegey a plájra, s azon halad a Komárnyikig s úgy le. Így ment Iván is. Hátán a véres medvebőr, vállán a puska, mögötte a két Dudás. Ment, ment s közben gondolt erre meg arra: a vad képű idegen emberre, aki valami miatt így kell bujdossék egymagában a havasok között, a többi emberekre, akik úgy formálták ezt a világot, hogy néha itt-ott el kellett vaduljon benne valaki; gondolkozott, s lassan fölért a plájra, végighaladt a hullámos, hosszú gerincen a Komárnyik tetejéig, és aláereszkedett a fenyvesen, keresztül a tisztás felé. Nem állt meg sehol, nem fordult hátra, nem nézett vissza.

A komárnyiki tisztáson már szakadozott a hó. Itt-ott előbukkant a gyep fakó zöldje. Iván benézett a házba. Az asszony seprűt kötözött nyírfaágból.

- Adjon Isten!

- Adjon Isten, Iván bácsi!

- Készül a seprű, mi?

- Készül biza. Mi az a hátán?

- Medvebőr.

- Itt lőtte valahol?

- Nem én lőttem. Az uraság, tegnap. Az öreg - tette hozzá.

- Úgy. Üljön már le! Melegítek valamit mindjárt.

- Hadd el, sietek. Sok időt töltöttem.

Homloka ráncba szökött, mert eszébe jutott az idegen ember. De nem szólt róla mégsem. Minek ijesszem? - gondolta.

- A húzával mit csinált? - kérdezte hirtelen az asszony.

- A medve húzára gondolsz? - rezzent össze Iván.

- Igen - az asszony kutatva figyelte a plájász nyílt arcát, és közben lassan mondta -, egyszer régen ettem medvehúst. Taté hozta, az uraktól. Vadászatról. Jó íze volt, csak sokat kellett főzni. Azt mondta Taté, hogy az urak nem eszik. Mind odaadta annak az embernek? Az egészet?

A váratlan kérdésre szinte megtántorodott Iván. Elvörösödött a szakállá fölött, és hebegni kezdett.

- Mi...? Hogy...? Honnan tudsz arról...?

Az asszony nevetett, könnyedén.

- Nem tudom. Ott van az arcán valahol... talán a szemében! Csak úgy kérdeztem, mert ott van. Ó, nem, ne higgye, hogy sajnálom attól az embertől! Biztosan egy szegény, éhes ember volt.

Lassan elkomolyodott.

- Pedig... úgy érzem... az az ember... nem volt jó ember, Iván bácsi. Valami gonosz ember volt.

- Honnan tudod? - meredt rá a plájász, riadtan még mindig -, honnan tudod ezeket, asszony?

Az asszony megrázta a fejét és elfordult.

- Nem is tudom - felelte halkan -, nem tudok semmit, Iván Kicsi. Csak úgy gondoltam. Butaság volt.

És kötözte a seprűt tovább.

A plájász állt előtte esetenül, hátán a medvebőrrel.

- Hús kellene? - kérdezte egy idő múlva gyámoltalanul.

- Nem, dehogy.

Még állt ott egy darabig, aztán rántott egyet a terűn, s megigazította vállán az előrecsúszott puskát.

- Na, majd meglátjuk, valami talán akad hamarosan. Hát Isten megáldjon!

- Isten segítse, Iván bácsi!

A küszöbön, mielőtt az ajtót betette volna maga mögött, még megállt, mintha eszébe jutott volna valami. Keze fogta a kilincset, úgy fordult vissza, topogva.

- Te... az ajtót... tudod, éjszakára... reteszeld be azért... nem lehet tudni.

- Micsodát? - figyelt föl meglepetten az asszony, és keze elengedte a seprűt.

- Isten tudja. Csak úgy mondtam - topogott zavartan a plájász. - Hát Isten áldjon!

Az ajtó bccsukódott, az asszony ott maradt a seprűvel. Néhány percig maga elé bámult, aztán folytatta a munkát. De nem haladt jól semmiképpen. A vesszők nem hajlottak úgy, ahogyan kellett volna, félregöböltek, elhasadtak: nem ment, valami volt a levegőben, valami kellemetlen, fojtott érzés.

Később abbahagyta, és az ajtóhoz ment. Kitárta szélesre, hogy jöjjön be rajta a déli napfény. Ő maga is ott maradt az ajtóban, nekitámaszkodott az ajtófélfának, és szeme nyugtalanul siklott végig a tisztáson, fel a fenyveshez.

Hirtelen kellemetlent, éleset dobant a szíve. A szeme káprázott? Vagy valóban mozdult ott fönt, a szélső fenyők lehajló ágai között valami? Sötét emberi alak?

Meredten nézett arra a helyre. Valami érthetetlen ijedtség mintha a torkába kergette volna a szívét. De semmi sem mozdult odafönt.

Sokáig állt úgy, és figyelte a fenyvest. Lassan megnyugodott. A langyos napsütésben cinkeraj szállt át a tisztás fölött, és egy jókedvű zöldharkály visítózva nyargalt a bükkfák selymes-szürke törzsén föl és alá. Odébb a szálásban két fekete mókusz kergetőzött, később egy tarka tollú havasi szajkó szállt le a fölöttük levő fára, és perlekedve szidta őket. Az ég zöldeskék volt és végtelenül magas, egyetlen felhőoszlop nem zavarta a tükrét, és a szellőtelen csöndben hallani lehetett a csermelyeket, ahogy fürge csilingeléssel gyűjtötték össze a megtottyant hó illanó vizeit. Valahol a bükkös között mogyoróbarka virágzott. Fanyar illata ott úszott az álmos levegőben.

Lassan megnyugodott. Később bement délebédre valót melegíteni, és el is felejtette az egészset. Délután körülterelte néhányszor a juhokat a tisztáson, vidámakat kurjantozott nekik, és Csobán is egészen nekibolondulva szökdelt a jó, meleg napfényben, nagyokat rohant, beletúrta orrát a hóba, és hangosakat vakkantott.

Később lement ruhát sulykolni a forrás alá, és a sulykoló szapora csattogása vidáman visszhangzott végig az erdőkön. Erős, bátor, jókedvű hang volt, emlékeztetett valahogy az Urszura, az Istenszék tágas lejtőire, a Bisztra-patak kedves zúgására, és jó volt így emlékezni mindezekre a napsütésben.

Egy idő múlva, ahogy dőlni kezdett a nap, hűvös lett. Párak szövődtek az égre, s a fenyves felől egy nyers szellő indult meg lefele, és korhadttal fatörzsek szagát hozta.

Bevitte a ruhát, kitergette száradni a kötélre, ellátta az állatokat, végzett a fejessel, és közben este lett. Mikor a pajta ajtaját betette maga mögött, már érzett a levegőben a közelgő éjszakai fagy csípőssége. A tisztás holtan terült el a szürkületben, és szeme önkéntelen nyugtalansággal átszaladt fölötte, föl a fenyveshez. Olyan volt, mint egy mozdulatlan, fekete fal, ott fönt. Valami kellemetlen érzés suhant keresztül az asszonyon. Állt egy pillanatig, aztán hirtelen mozdulattal kinyitotta újra a pajta ajtaját és beszólt.

- Csobán! Csobán ne!

A kutya álmosan és csodálkozva kecmereggett elő a szénából.

- Ne! - intett neki az asszony -, gyere!

Fölmentek a házhoz. A kutya kérdőleg nézett a gazdájára. Az kinyitotta az ajtót.

- Ne, Csobán! Bejöhetsz!

Szeme egy nyugtalan másodpercig újra felszökött a fenyveshez. Volt benne valami fenyegető, ahogy ott állt, mint egy mozdulatlan, merev, fekete fal a holt, üres tisztás végében. Nem csak az egyedüllét volt benne. Valami más. Valami több.

Megborzongott és betette az ajtót. Mécsest gyújtott, egy ócska pokrócból fekvőhelyet készített a kutyának a kemence mögött, aztán nekiült a délben abbahagyott seprűnek.

Most sem haladt a munka. Közben szél támadt kint, hallani lehetett az erdőt zúgni a gerincen, és fönt a padláson is füttyölni kezdett. Lent megreccsent olykor egy-egy bükkfa, s ahogy a szélroham néha nekivágódott kívül a ház falának, olyan volt, mintha valaki az ajtót keresné, hogy bejöjjön.

Szeme önkéntelenül az ablak felé fordult, és az a halott fekete négyszög nézett vissza rá, mint valami titokzatos szem. Fölkelt és lefüggönyözte. A másik ablakot is. Aztán visszaült a kemence sarkára, de nem dolgozott.

Figyelte a szelet. Különös szél volt. Darabos. Lökésenként jött, néha szinte egészen megszűnt, és a csöndben különösen hangosan zúgott a fenyves. Aztán újra ott volt. Nekirohant a ház falának. Majd megállt megint, mint aki les valamit. Ugrásra készül. Vagy hallgatózik. Különös szél volt.

Később újra fölkelt, és az ajtóhoz ment. Előretolta a súlyos tölgyfarudat, lereteszelte. A kutya előjött közben a kuckóból, és kaparni kezdte az ajtót.

- Mit akarsz? - mordult rá gorombán és idegesen.

A kutya halkan nyöszörgött. Ki akart menni.

Visszatolta a reteszt és kiengedte a kutyát. A szél bevágott az ajtón, és meglobogtatta a mécses vérszegény lángját.

- Gyere vissza!

És ott állt az ajtóban. Fekete volt az éjszaka, mint a szurok. Csak magasan-magasan fent látszott néhány halvány kis csillag. Kísértetiesen búgott a fenyves ott fent.

A kutya megjárta magát, aztán visszajött. Mielőtt bejött volna, még megállt egyszer, és nyugtalanul hátranézett a mögötte ólálkodó sötétségre. Halkan nyöszörgött.

- Gyere már be, gyere már! - dideregte az asszony, és gyorsan betette a kutya mögött az ajtót. Gondosan elrekesztelte a tölgyfarúddal, megnézte sorra az ablakokat is. Eligazította a függönyöket is, a pokrócokat is, amiket följük akasztott. Hogy rés se legyen sehol.

Közben érezte, hogy didereg.

- Mi ez? - kérdezte önmagától. - Ez az, amire azt mondják az emberek, hogy „félek”?

Leült a kemence sarkába és várt. Érezte és tudta, hogy vár, és ez rossz volt. Várt, mert várnia kellett valamire. Valamire, ami félelmetes és rossz, aminek a közelségétől fázás reszkettette.

A szél nem hagyott alább odakint. Ellenkezőleg. A tető zsindelyei egyre élesebben sípoltak, és hallani lehetett tisztán a бүккөket odalent, ahogy hörögve viaskodtak egy láthatatlan fekete ellenséggel.

Hirtelen felfigyelt. Lépések? Szélroham nyargalt el a ház mellett, a mécses lángja pislogva táncolt tőle. Visszafojtotta a lélegzetét. Csak a szél hallatszott, más semmi. És mégis: tudta, hogy valaki van odakint.

Valami megnevezhetetlen erő húzta a szemét az ajtóhoz. Mintha mágnesesség lett volna a kilincsen, oda kellett nézni, mereven. Egy pillanatig semmi sem történt. Aztán hang nélkül megmozdult a kilincs fogantyúja. Lassan lenyomta egy láthatatlan kéz.

Szíve a torkába szaladt. Szeme meredten nézte a kilincset. Az lassan fölemelkedett megint.

- Ki van ott? - szakadt ki belőle hirtelen a kérdés.

Maga is meglepetten figyelt a saját hangja után. Nyoma sem érzett benne a remegősnek, ami egész belsejét megtöltötte. Erős, csengő, bátor hang volt. Nem felelt rá senki. A kilincset újra lenyomta kívülről egy kéz. Az ajtó most már megzörrent a nyomástól.

- Ki van ott? - kérdezte ugyanazzal a tiszta, csengő hanggal.

Mély, barátságtalan hang mordult föl odakint.

- Én. Eressz be!

A szél zúgása elkapta a szavakat, csak az értelmük kúszott be az ajtó fatörzsei között. A mécses újra lobogni kezdett.

- Mit akarsz?

- Éjjeli szállást. Elvitettem az utat, nem tudom, hol vagyok. Érezte, hogy nincs mit kérdezni többet. A kérdés parancs, belső parancs, aminek engedelmeskedni kell. Akár igaz, akár nem. Valaki éjjeli szállást kér, tehát ki kell nyitni előtte az ajtót. Ha a halált jelenti, akkor sem lehet tenni mást.

Felállt. Átment a kemence másik oldalára, és fölvette a kis baltát. Egy pillanatig nézte, aztán gyors mozdulattal letette megint, és fölnyúlt a polcra. Megkereste a kezével a húsvágó kést. A mécses felé tartotta, ujjával megérintette a hegyét. Egy pillanatig gondolkozott, hogy hova tegye. Kívülről újra megnyomták az ajtót.

- Várj, várj! Megyek már!

A kést a kötényébe csúsztatta, nyelét benyomta a korc alá. Aztán az ajtóhoz ment, és eltolta a tölgyfarudat. Keze reszketett, és érezte verni a szívét.

Az ajtó föltárult. Szél ömlött be rajta, és eloltotta a mécsest. Sötét lett. Az asszony félreugrott a szél elől, és keze megmarkolta a kés nyelét.

- Tedd be az ajtót, ember!

Valaki ott állott mellette a sötétben, egy nagydarab, félelmetes idegenség. Nehézkesen állott ott, csak éppen a körvonalai látszottak valamennyire, szögletes, sűrű, sötét tömb az éjszaka puha sötétjében.

- Tedd már be az ajtót!

Az ajtó becsapódott. A szél kívül maradt. A kutya morogni kezdett a kuckóban, mély, hörögő morgással.

- Maradj ott, amíg meggyújtom a mécset!

A kemencéhez ment és kinyitotta a pléhajtót. Valami kis világosság még szűrődött ki a parázstól, ami bent volt. Nem nézett az ajtó felé, mégis látta az embert, aki ottan állt. Magasan, súlyosan, nyersen. Leakasztotta a mécsest, egy vékony ágacskát benyújtott a parázsba, és megvárta, amíg lángra lobban a vége. Ahogy ott guggolt, hallotta, hogy az ember megmozdul a háta megett. A kutya is morogni kezdett megint.

Végre tüzet fogott az ág. Meggyújtotta a mécsest, és fölakasztotta a helyére. A bágyatag fény szétáradt a szobán.

Az idegen ott állt, néhány lépésnyire tőle, és szemeit kutatva hordozta körül. Magas, csontos, sötét ember volt. Hegyes végű fekete kucsmája a mennyezet gerendáját érte. Vállán rongyos átalvető, kezében hosszú nyelű balta.

Az asszony csak egy pillantást vetett rá a mécses világánál, és az első, amit meglátott rajta, a sebhely volt. Szeme egy pillanatig mereven tapadt a hamuszürke, csontos arc bozontos sörtéi közül elővillanó hosszú, vörös vonalra. Valami megrezzent benne. De csak egy pillanat volt. Aztán egyszerre nagy-nagy nyugalom lepte meg. Olyan furcsa volt ez a hirtelen jövő, jó nyugalom, hogy halkan felkacagott tőle.

Az ember csodálkozva kapta feléje a tekintetét.

- Mit nevetsz?

- Semmi, semmi - mondta még mindig nevetve -, valami az eszembe jutott. Tedd le az átalvetődöt, ember, s ülj le oda ni, a padra! Melegítek valami ételt neked.

A kemencéhez ment, megkaparta a parazsat, fát rakott rá. Az ember még mindig ott állt, bambán és megzavarodva a nevetéstől, és bámult.

- Mit tátod a szádat! Ülj már le! Fáradt vagy biztosan. Honnan kerülsz erre?

Az embert szemmel láthatólag megzavarta a fölényes hang, amivel az asszony beszélt hozzá. Nem volt fölkészülve erre. Dadogni kezdett, és esetenül tette le az átalvetőjét a fal mellé. A kucsmát is levette a fejéről, s azt is rátette az átalvetőre. Melléje támasztotta a baltát.

- Ha... az úgy volt... na, hadd tegyem ide a sapkát is. Állj meg, anyád ne sirasson! Az úgy volt, tudod, hogy... hogy erdőt irtottunk a kincstárnál tova Görgény fölött... Mondd, hol az urad?

Az asszony közben leszedte a maradék puliszkát a polcról, s edénybe tette a tűz fölé melegedni. Úgy szólt hátra, a válla fölött.

- Lefeküdtél már, ott a másik szobában. Szolgálatban volt ma. Hát mi volt ott Görgényben?

Az ember egy gyors pillantást vetett a szeme sarkából a belső szoba ajtajára, és valamivel halkabban folytatta:

- Ha... vágtuk az erdőt, aztán vége volt, és hazaeresztettek bennünket... mi a mestersége az uradnak?

- Vadász. S te hol laksz, hogy erre még haza?

Az ember onnan a padról újra vetett egy alattomos pillantást az ajtó felé.

- Salamáson, tudod. Toplica mellett. S gondoltam, így rövidebb, ha a plájon megyek végig. Nem tudtam, hogy itt még hó van...

- Görgényben már nincs hó?

- Nincs.

- Furcsa.

Az ember kissé megzavarodott újra.

- Aztán lejöttem a plájon, tudod, és este lett. És féltem, hogy elvétem a plájt a sötétségben, és megláttam a házat. Mondd csak, laknak még emberek itt a közelben?

Az asszony kavarta a puliszkát és mosolygott.

- A plájról láttad meg a házat?

- Onnan, onnan.

- Pedig a plájról nem is látni ide.

Az ember zavarodottan dörzsölgette az orrát.

- Na jó, hát mondom, hogy eltévedtem! Bekerültem az erdő közé, és egyszerre csak megláttam a házat. Persze. Ha mért?

- Sötétben?

- Sötétben?! - az ember alig tudta visszafojtani mérgét -, sze tán mécses ég nálad?! Messzire kivilágít! Na! Nézd csak!

Az asszony közben tányért és kanalat tett az asztalra, mellejök helyezte a puliszkát és a tejet. Vidám csodálkozással fordult az ember felé.

- Igazán? Azt mondd? Ezek az ablakok világítottak? Ki hitte volna!

Az ember a lepokrócozott ablakra nézett, és bosszúságában elkezdett krákolni.

- Tudja az ördög... valahol máshol jött ki a fény, mit tudom én... tudja az ördög, hogy elvigye...

- Gyere, egyél - nevetett az asszony.

Dühös arccal tápáskodott föl a padról, és az asztalhoz ment. Súlyos lépteit alatt dongott a padló.

- Halkabban járd, mert föléd az uram! - figyelmeztette az asszony.

- Hásztán? Legalább beszélünk egy keveset.

- Nem szereti, ha alvásba zavarják. Haragos lesz akkor és goromba.

- Vigye el az ördög! Hát ki szeret éccaka mászkálni ezeken a bitang erdőkön, mi?

A szék megreccsent alatta, amikor leült. Néhányat falt a puliszkából, aztán tejet hörpölt hozzá.

- Ha... azt mondd meg... nincsen egy eladó puskája az uradnak? Vennék egy puskát, tudod a keresetemből... az ember mégis ezt-azt szerez vele a házhoz... kis húst... mi?

Az asszony visszaült közben a kemence sarkába, onnan figyelte az embert.

- Eladó puska? Az nincs.

- Tán nincs is puskája az uradnak?

- De. Az van.

Az ember körülnézett.

- Hol? Nem látom.

Az ajtó felé bökött az állával.

- Bent, Az ágy fejinél.

- Ha, áhá. Aztán miféle puska?

- Én biza nem tudom, miféle. Puska. Két töltés megy bele egyszerre.

Az ember szája tátva maradt a csodálkozástól.

- Két töltés megy bele egyszerre? Azt mondd?

- Annyi, annyi.

- Szép puska lehet.

- Szép hát. Uri puska.

Az ember falta a puliszkát. Hallgatott egy darabig. Aztán hirtelen az asszony felé fordult.

- Kihoznád azt a puskát, hogy lássam? Soha nem láttam még olyan puskát, hidd el! Úgy halkan, tudod, hogy ne ébredjen föl! Csak hogy lássam!

Annyi leplezetlen alattomoság volt az ember arcában, hogy az asszony legszívesebben szembeköpte volna. De érezte, hogy most vigyázni kell a szavakra, most kell a legjobban vigyázni.

- Jaj - mondotta megjátszott ijedtséggel -, dehogy merek én hozzányúlni ahhoz! Isten őrizze! Örökösen töltve van, még éccaka is úgy tartja az uram maga mellett. Csak hozzáér az ember és elsül! Dehogy merek én hozzányúlni ahhoz!

Az ember megcsóválta a fejét, és hümmögött bosszúsán valamit. Egy idő múlva letette a kanalat.

- Te! Asszony! Megsütnél egy darab húst? Van nálam. Ehetsz te is belőle.

- Megsütheti. Itt a tűz.

Az ember nehézkes mozdulatokkal felkelt, odament a földre lökött átalvetőhöz, és kivett belőle egy jókora darab nyers húst.

- Itt van, ni!

Odavitte az asszonyhoz, megállt előtte.

- Nesze. Neked adom.

Nem nyúlt a húsert. Főlnézett az előtte álló emberre. Élesen, mereven a szemébe nézett. -Nesze, na! Ingyen adom! Durván fölnevetett.

- Ha nem lenne itthon az urad, még kérnék érte valamit. De így... majd máskor!

Az asszony egyre csak a szemét nézte. Élesen, komolyan, szigorúan. Az ember lassan megzavarodott ettől a nézéstől. Elvörösödött.

- Mit nézel olyan furcsán? Mi?

Nem vette le róla a szemét, úgy felelt.

- Medvehúst nem sütni kell, hanem főzni.

Az ember apró szemei szaporán kezdtek pislogni.

- Ha? Mi? Mit mondasz? Honnan gondolod, hogy...?

- Tudom.

- Mi...?

- A plájászt, aki a medve húsát otthagya neked ma délben, Ivánnak hívják, és két kutyával jár. És nem Görgényből jöttél, és nem favágó vagy, hanem Dédáról jöttél, és gyilkos vagy, Mihály. Te ölted meg az örményt, és te gyújtottad reá a házat, és azután megöltél egy másik embert is, és emiatt most a csendőrök keresnek. Ez az igazság, Mihály.

Lassan és nyugodtan mondta ki a súlyos szavakat, és közben felállt, de szemet egy pillanatra se vette le az ember szeméről. Az hamuszínűre sápadva állt előtte, a szája megnyílt, de nem jöttek ki rajta szavak. Az álla reszketett. Kezéből kiesett a hús, és tompán puffant a padlón.

- Ördög... - hörögte -, te vagy az ördög!

Az asszony szorosan elébe lépett. Arca kemény volt és szigorú. Szeme zöldes villogással fúródott a megrettent ember szemébe.

- Te vagy az ördög, Mihály. És nekem hatalmam van fölötted. Érzed a hatalmammat...? Ha akarnám megölhetnélek.

Kezében megvillant a kés. Hegyét az ember mellének szegezte.

- Látod a kést? Beléd szúrhatnám. Nem tudsz ellene tenni semmit. A kezedet sem tudod fölemelni! Mozdulni sem tudsz! Próbálg mozdulni! Nem tudsz!

A nagydarab ember reszketve állt ott és hamuszürkén. Mozdulni próbált, de mintha láthatatlan kötelek szorították volna gúzsba a tagjait. Csak hörgött és szeme megigézettek rémületével bámult bele az asszony villogó szemébe. Homlokán kiütközött a veríték.

- Megköthetnélek és úgy vihetnélek le a csendőröknek. De semmi közöm hozzád, Mihály! Nem kell én megbüntesselek, mert megbünteted te saját magadat! Ott van a szemedben a sorsod. Látom! Magad húzod rá a kötelet a nyakadra, ha eljön az idő, és ott lógsz hosszú hónapokon át a fán, amíg a hollók leeszik csontjaidról a húst, és a nyüvek szétrágnak apróra!

- Jaj, Istenem - nyögött föl az ember -, jaj, Istenem!

Az asszony hangja sziszegett, mint a suhogó penge. Halk volt, és mégis megtöltötte a szobát.

- Nem sajnállak, Mihály! Te sem sajnáltad az örményt, amikor ott vonaglott alattad... a torkát szorítottad a két kezeddal, látom. Ott a jel a kezeiden, ott is marad örökre, amíg a nyüvek le nem rágják.

- Jaj-jaj - lihegte az ember -, jaj-jaj!

Az asszony hirtelen hátralépett, a kést haragos koppanással az asztalra dobta, és rákiáltott az emberre.

- Most pedig elég legyen! Távozz!

Az ember állt és reszketett.

- Távozz!

Az asszony előrehajolt, és élesen a szemébe nézett.

- Parancsolom! Érted? Pa-ran-cso-lom! Mozdulj és menj!

Az ember nehézkesen megmozdult, az ajtó felé fordult, és merev léptekkel megindult, mint a vakok.

- Megállj!

Az ember megállt.

- Vedd föl a sapkát, az átalvetőt, a baltát!

Az ember szögletes mozdulatokkal a falhoz ment, fölvette a földről a sapkát, az átalvetőt és a baltát. És állt mozdulatlanul, sápadtan és reszketve.

- Tedd a fejedre a sapkát! Az ember engedelmeskedett.

- Válladra az átalvetőt!

Az ember vállára emelte az átalvetőt.

- Várj!

Felvette a húst a földről, odament vele az emberhez, és belegyömöszölte az átalvetőjébe.

- Most pedig ide figyelj, Mihály. Érted, amit mondok?

- Értem - nyöszörögte az ember.

- Kimégy az ajtón, fölmégy a plájra, onnan balra fordulsz, és addig mégy rajta, mindig a plájon, amíg feljön a nap. Mondd utánam!

És az ember mondani kezdte, akadozó nyelvvel, mint az iskolás gyermek.

- Kimegyek az ajtón... fölmegyek a plájra... balra fordulok... és addig megyek... mindig a plájon... amíg fölkel a nap...

- És abban a pillanatban, amikor fölkel a nap, mindent elfelejtesz, ami napnyugtától napkeltéig történt!

- És abban a pillanatban... amikor fölkel a nap... mindent elfelejték... ami napnyugtától napkeltéig történt... - ismételte érzéketlen hangon az ember.

- Eredj!

Az ember megmozdult, mintha gépre jártak volna a lábai. Kimért, szögletes mozdulatokkal, mint az alvajáró, az ajtóhoz ment, kinyitotta és kilépett az éjszakába. Mögötte nyitva maradt egy ajtó.

A szél mintha alábbhagyott volna. Csak a fenyves búgott még odafönt, s egy-egy kósza szélroham végignyargalt a tisztáson.

Az asszony lassan az ajtóhoz ment. Valami súlyos nagy fáradtságot érzett magában. Kinézett az éjszakába. Sötét volt. Semmi se mozgott. Csak a fák nyögtek a szélben.

Lassú mozdulattal betette az ajtót. Szeretett volna gondolkozni azon, ami történt, de nem tudta összeszedni a gondolatokat. Valami puha köd kavargott benne valahol, és mindent elfödött. Csak egy-egy foszlánya rémlett föl annak, ami történt.

Csak annyit érzett, hogy rettenetesen fáradt. És hogy otthon van. És hogy biztosan, nyugodtan és minden ellen védve áll itt a világ közepén.

Elvonszolta magát a kemencéig, és megrakta a tüzet. Aztán vetkőzni kezdett. Majd elfújta a mécsest és bebújt az ágyba.

Már nem is gondolt arra, hogy be kellene reteszelni az ajtót. Magára húzta a hosszú szőrű csergét, és a fáradtság, mint egy nagy, nyüzsgő, zümmögő, zavaros köd, ránehezedett a gondolataira, és benyomta mélyen az álom süppedő párnái közé.

8.

MIKOR reggel fölébredt, még sötét volt a szobában. De a kutya már ott nyöszörgött az ajtónál, és halkan kaparta. Lassan bomlott le róla az álom, foszlányonként, mint az erdőkről a hajnali köd. Kellett egy kis idő, amíg egészen éber lett. Akkor gyors mozdulattal felszökött az ágyból, és az ajtóhoz szaladt, hogy kieressze a kutyát.

Mikor kinyitotta az ajtót, valósággal arcába csapott a világosság. Vakító fényességgel sütött a nap, és a nyitott ajtón át ellepte a szobát is a fényesség. Döbbenve állt a küszöbön, hunyorgó szemmel, és kezét szinte védőleg emelte az arca elé.

Aztán eszébe jutott, hogy az ablakokra pokrócot akasztott este. És erről hirtelen emlékezetébe villant maga az este, minden, ami történt. Mintha egy csillogó, hegyes tű felszúrt volna valahol egy ködburkot az emlékezetén, egyszerre ott állt előtte minden, tisztán, józanul és világosan, szinte ijesztően közel, szinte tapintható közelségben.

Lassan az ablakokhoz ment, és lefejtette róluk a pokrócokat, széthúzta a függönyöket. A szoba megtelt józan, derűs világossággal. Tüzet tett, felöltözött, evett valamit az esti maradékból, aztán átment a pajtába. Munka közben fürgén pergett az idő, a gondolatok csak úgy kószán kavarohtak körülötte. De aztán rendre elkészült mindennel. Már nem volt mihez fogjon. Nekidőlt a pajta falának, szemközt a nappal, beszívta mélyen a jó langyos levegőt, és felnézett az égre. Néhány kis felhőcske hajókázott magasan az erdő fölött, fehér-szürkék, bodrosak, egészen tavasziak már. A pajta sarkánál egy vidám kis erecske csörgedezett elő az olvadó hóból, és valahol lent a bükkösben fölbúgott egy örvös galamb.

- Örvös galamb! - örvendett meg a hangnak. - Itt a tavasz! Aztán csak állt ott, a pajta falának dőlve, és lassan lepergett előtte újra mindaz, ami este történt. Tisztán, józanul és egyszerűen. Nem is láthatta volna másképpen önmagát és azt az embert együtt, mert hiszen sütött a nap, örvös galamb búgott az erdőn, és a levegőnek nyers, józan hóolvadásszaga volt. Mi is történt tulajdonképpen? Elrendezte egyszerű józansággal az eseményeket: délelőtt itt járt Iván bácsi. Szóba jött a medve és az ember. De hogyan is volt? Iván bácsi szólt először az emberről? Nem. Ő szólt róla először. Honnan tudott róla? Mondta valaki? Igen, mondta valaki. Kicsoda? Egy hang. Nem is hang: egy érzés. A szemében volt az ember, ott bent, az Iván bácsi szemében, igen. Ott volt, csak ki kellett olvasni belőle. Az ember, a medve, a nyúzás meg a hús, minden. Az ember arca is benne volt? Nem. Az arca nem. Csak az ember maga. Az a valaki, aki az arc mögött van. Az már akkor ott volt az Iván bácsi szemében.

Na és aztán? Igen. Iván bácsi azt mondta: az ajtót reteszeld be éjszaka! És talán ez volt az oka annak, hogy az a valaki, akit az Iván bácsi szeméből kiért, továbbra is ott maradt vele. Ezek a szavak tartották ott. Mert ezek a szavak ott maradtak. Láthatatlanul, de ott maradtak. A padló repedéseiben vagy a gerendák között, vagy a levegőben, de valahol ott maradtak. Miattuk nem készült el a seprű. Miattuk volt az egész nap olyan... Milyen? Olyan ködös, felhős, nyomott, valamiképpen olyan sötét. Hogy amikor megjött az este és a szél...

Igen. Amikor megjött a szél és az este. Tudta már akkor, hogy jönni fog az ember? Tudta. Honnan? Igen, de honnan? Nem volt senki, akinek a szeméből kiolvashatta volna. És mégis tudta. Tudta, ez az igazság. Talán a levegőben volt az is, láthatatlanul, mint a szavak? Lehet. De talán inkább a szél, Igen, talán a szélben volt benne az, hogy jön.

Jó. A szélben volt és ezért tudta. Jó. De mit tudott? Csak azt, hogy jön, vagy azt is, ami történni fog? Nem, azt nem tudta, hogy mi fog történni. Azt nem. Csak annyit tudott, hogy jön. És hogy rossz. Ezt a kettőt tudta, más semmit. Benne volt a szélben. Jó. Na de aztán?

Aztán jött. Ült a kemence sarkán, kint zúgott a szél, különösen zúgott, gonoszul. És egyszerre csak az ajtóra kellett nézzen. És tudta, hogy ott áll kint az ajtó előtt, és kezét lassan a kilincsre teszi. Igen. És aztán megmozdult a kilincs. És amikor látta megmozdulni a kilincset, akkor egyszerre tudta, hogy igazán ott van...

Aztán beengedte. Miért? Mert azt mondta, hogy szállást kér, és aki szállást kér, azt be kell engedni. Ez a törvény a havasban. Na jó, de ha egyszer tudta, hogy nem azért jön? Hogy ez csak a hazugság, amit magával hozott? Hiába. Mégis beengedte, mert be kellett engedje, azért. Mert az egyik dolgot csak úgy tudta valahogy, nem a fejével, hanem valami mással, az érzéseivel tudta, tehát nem volt kézzelfogható, bizonyos tudás. Míg a másik, az, hogy egy ember van kint az éjszakában, eltévedt a havasban és szállást kér, ez kézzelfogható, rendes bizonyosság volt. A fülén keresztül ment be a fejébe a szavak által, amiket az ember mondott.

Tehát tudomásul kellett vennie, és a feje tudomásul is vette, és mert az a törvény, hogy ilyenkor ki kell nyitni az ajtót, tehát kinyitotta az ajtót.

Aztán az ember bejött. Igen, ez így történt pontosan: a szél eloltotta a mécset és sötét lett. Akkor nagyon megijedt. Emlékezett jól: úgy megijedt, hogy félreugrott a fal mellé, és megmarkolta a kést. A sötétségtől is félt és az embertől is egyszerre. Miért? Hát igen: miért? Miért is tulajdonképpen?

Valahogy így volt: a gonoszság lépett be a szobába, és sötétség lett tőle. Sötétség lett, és a sötétség megtelt gonoszsággal. Valami név nélküli gonoszsággal, amit szavakkal nem lehet kifejezni. Ez megint az a másik tudása volt a gonoszságnak...

Igen. Gyorsan a kemencéhez ment, és kinyitotta az ajtaját, hogy legalább a tűz adjon valami kis világosságot. Aztán meggyújtotta a mécsest. Közben az ember onnan az ajtótól előbbre jött. Tisztán hallotta a lépéseit, ahogy közelebb jött. Valósággal vacogott a félelemtől. Tudott-e már akkor valamit abból, ami történni fog? Nem. Csak a gonoszat tudta, ami ott van a szobában mögötte és közeledik.

Aztán világos lett, és ránézett az emberre. És abban a pillanatban fölismerte. Olyan tisztán és világosan fölismerte, mintha csak tegnap állottak volna szemben egymással Szórfülűnél, a dédai korcsmában. Fölismerte, és egyszerre elszállt belőle a félelem. Még csak nyoma sem maradt. Mintha ott sem lett volna mellette ez a félelem egész napon át, úgy elszállt abban a pillanatban. Igen, de miért?

Miért? Mert akkor már ismerte azt az embert. Na jó, de még jobban kellett volna félnie tőle? Hiszen most már bizonyosan tudta, hogy a gonoszság maga áll előtte a szobában!

Ez igaz. De mégis, valami más is történt. Éppen az, hogy most már bizonyosat tudott. Egyszerű, józan és minden titokzatosság nélküli tudással. A fején keresztül tudta, tisztán és világosan, hogy egy gonosz dédai ember áll előtte, akinek Mihály a neve, és aki megölte Szórfülűt, az örményt...

Igen. De ezt, ezt honnan tudta? Hogy megölte? Hogy ő ölte meg? Ez megint az a másik tudás volt?

Igen, ez megint az a másik tudás volt. Ezt már ott a dédai korcsmában is tudta, meg is mondotta az örménynek akkor. Ez megint az a furcsa másik tudás volt. Mint ahogy később is, amikor az ember szemébe nézett...

Az a mese, hogy az ura, meg a többi, az egy kis tréfás ravaszság volt. Az embert akarta elkergetni vele a házból. És sikerült is. Vagyis sikerült volna, ha...

Hát igen, itt kezdődik az a másik dolog. Az ember evett és beszélt. Ő ült és nézte. Nézte és ahogy nézte, egyenként bújtak elő az ember mögül a képek. Gonoszabbnál gonoszabb képek. Ocsmányabbnál ocsmányabb képek. Lassan, egyenként, mindaz, ami az ember mögött volt. Aztán az ember hozta a húst, és megállt előtte. És akkor erősen belenézett a szemébe, közről. Erősen. Olyan erősen, hogy szinte benne volt már ő maga is abban a másik szemben. Sőt, benne is volt. Érezte, tisztán és világosan érezte, hogy egész akaratával, egész erejével benne van abban az emberben. Csak még nem tudta, csupán érezte. Tudni csak akkor tudta, amikor meglátta benne azt a másik képet, azt a borzalmas képet.

Hogyan is volt? Igen. Már benne volt mélyen az ember szemében, már látta mindazt, ami volt. Olyan tisztán és világosan látta az eseményeket, mintha ott történt volna minden előtte. És akkor, akkor egyszerre olyan lett az a gonoszsággal telt szem, mint egy tompa fényű tükör. Egy tükör, amelyiknek az üvegét nem mosták le soha. És ezen a tükrön egyszerre csak ott látszott egy fa. Egy görcsös, félig kiszáradt bükkfa, le tudná rajzolni, olyan tisztán emlékszik rá. Mögötte sziklák voltak és fenyők. És ezen a bükkfán lógott egy ember, és rugdosott a levegőbe, vonaglott, aztán egyszerre csendes lett és csak lógott. És aztán jöttek a hollók...

Igen. És akkor tudta, hogy mindent meg kell mondania. Mindent... És mondani kezdte.

Az ember szemébe mérhetetlen rémület költözött egy pillanat alatt. Valami olyan kétségbeesett rémület, amilyennel még ncrn találkozott az életben soha. És ő tudta, hogy annak a rémületnek jönnie kellett, mert az a rémület benne élt abban az emberben, benne lakott, az ő saját belső rémülete volt, amit magában hordozott, csak nem tudott róla. És most egyszerre feltört belőle. A szavaktól, amiket mondott. És akkor már tudta, hogy luitalma van az ember fölött.

De tudta-e ezt Igazán? Igen. Tudta. Persze, csak azzal a bizonyos másik tudással, de tudta. És hogy biztos legyen benne, ki is próbálta rögtön. Mikor elébe állt a késsel, akkor. És látta, hogy igazán hatalma van fölötté.

így volt. A többi, az már magától jött. Érezte, hogy minden erejét össze kell szedje, azt a bizonyos belső erőt, ami az emberben van, és csak parancsolnia kell ezzel a belső erővel. És parancsolt. És az ember engedelmeskedett.

Hogy meglegelte-e a sötétben a plájt? Balra fordult-e rajta? És mind ment napkeltéig? Ezt persze nem lehet tudni. De lehet, hogy így történt. Mindenesetre elment, és nem jött többé vissza.

De nem ez a fontos. A fontos az, hogy megint történt vele valami. Valami, ami arra emlékeztet, ami abban az időben... A cigányné és a többi dolog... A halál, meg minden, szóval, ami megint visszahozza azt a szót, hogy boszorkány. Pedig ősz óta, azóta, azóta semmi sem történt, jele sem mutatkozott, és már azt hitte, hogy eltelt. Hogy többet nem. Hogy az, ami jött ősszel, megváltoztatta valahogyan. Hát nem? Még mindig? Még az sem segített, hogy most valaki jön, aki már itt van és él? Hát igaz lenne mégis? Boszorkány? De ha ez nem boszorkányság, akkor micsoda?

De megálljunk, hiszen Ő nem halt meg! És ez már eléggé mutatja, hogy nem boszorkány! Vagy ha az is volt, akkor már nem az! Amióta ez a nagy dolog jött, ez a nagy érzés, vagy minek nevezze, azóta mintha megváltozott volna minden!

Na, de akkor ez mi volt, tegnap este? A tudások, meg hogy hatalma volt. Akkor ez micsoda? Lehet az, hogy az ember félig boszorkány, félig nem? Lehet az? És Ő is él! És a másik, aki jön!

Mit is mondott a cigányné? „Nem hozol világra... De ha mégis hoznál...”

Nem, az ilyen cigánynék mind bolondok. Bolondok és hazudnak! Ő is ezt mondta. Taté is azt mondta. A cigánynék bolondok, és hazudnak. Hogyan is lehetne az, hogy ő, hogy ő ölje meg azt, akinek a tulajdon testéből, a tulajdon véréből életet ad, a tulajdon életéből ad életet!... Ostobák a cigánynék, mind! Gonoszak, ha ilyeneket mondanak! És hogy hazudott, már abból is látszik, hogy Ő még mindig él, és életben is marad, örökké! Ameddig élhet az ember, addig!

Állt a pajta falának dőlve a tiszta, józan koratavaszi napsütésben, és rendezgette magában a dolgokat. És segített neki ebben maga a napfény azzal a langyos, tiszta világossággal, ami belőle áradt. És segített a zöldeskék égbolt, a maga mélységével és magasságával, és azokkal a kedves kis felhőkkel, amelyeket úgy úsztatott a végtelenség felé, olyan lassan, nyugodtan és annyi józan okossággal, mintha csak egy nagyon gondos és nagyon rendes Istengyermek játszott volna szép, tiszta papírhajócskákkal odafönt. Aztán segített neki az erdők és a madarak és a hó és a csilingelo csermelyek és minden, ami csak ott volt körülötte, a maga tiszta, józan és vidám törvényével. És mégis. Sikerült ugyan megnyugtatnia magát, és sikerült elrendeznie a dolgokat, bármennyire is különösek és szokatlanok voltak. De... Valahol mégis maradt valami. Egy egészen kevés, de maradt. Valami titokzatosság a dolgok hátterében. Valami, ami megmagyarázhatatlan. Valami lapuló aggodalom. Valami árnyék a dolgok mögött. Ami nem egyszerű és nem egészen tiszta. Ami homályba burkol ezt-azt. Valami maradt mégis.

Akkor, ott a pajta falának dőlve, nem is vette még észre. Ott szemközt a nappal, azt hitte, hogy elrendezett mindent, és vidámnak és könnyűnek érezte magát, és az elmúlt este emléke csak mint valami furcsa íz maradt meg a szájában. De aztán később. Amikor bement a házba és tüzet gyújtott és főzte az ebédet. És eszébe jutott újra meg újra, hogy itt állt, meg ott állt és ez volt, meg amaz.

Meg este, amikor újra sötét lett és nem volt többé józan napvilág és a kékeszöld ég, hanem szürke párák burkolták titokba az erdőket, és az árnyékok szétterpeszkedtek, és minden átváltozott, szokatlan és torz alakot öltött, akkor egyszerre csak ott volt megint a titok, és megtöltötte maga körül a levegőt valami nehéz és aggasztó érzéssel, valamivel, aminek nem volt gyökere a földben, hanem csupán a sötétségben volt gyökere, abban a bizonyos sötét árnyékban, ami a különös dolgok mögött lapul. És nem lehetett tenni mást, mint ülni a kemence sarkán mozdulatlanul, bele a késő éjszakába, és rágódni, töprengeni a titkokon és az árnyékokon, amelyek ott ólálkodtak körös-körül a szoba sarkaiban, az éjszakában, a szélben, mindenütt. Estéről estére, mindig csak ülni, és mindig csak ugyanazokra gondolni és rágódni rajtuk; rágódni folyton, míg a szem lecsukódik, és a fejben bent meglassul az óramű, és a fáradtság legyőzi a sejtelmeket és az aggodalmakat.

9.

- SÁPADT vagy, asszony - mondotta Birtalan, amikor újra följött a szénával egy napon -, sápadt az arcod, megsoványodtál!

Akkor már tavasz volt egészen a Komárnyikon. A hó csak itt-ott, foltokban emlékeztetett a télre, s a tisztás gyepét kikericsok lepték, lilán, akár egy könnyű selyemszőnyeg.

Birtalan kutatva nézett az asszony arcába, és megcsóválta a fejét.

- Nem fiatalnak való, nem asszonynak, itt fönt, egyedül. Mindig, mindig csak egyedül.

Iván is ott volt. A szénát hajította föl a hiúba, míg ők ketten ott álltak a lovak mellett. Egy percre abbahagyta a munkát, rátámaszkodott a villára, és elgondolkozva nézett az asszonyra.

- Nem félsz itt esténként egyedül?

Az asszony ránézett, de nem lepődött meg a kérdésem.

- Arra az emberre gondol?

Iván felkapta a fejét, és elvörösödött.

- Honnan tudod?

Az asszony szemében megcsillant valami fáradt mosoly.

- Ott van a szemében minden, amire gondol, Iván bácsi. Nem hiszi? Mostanában sokat gondol egy asszonyra, pedig az régi dolog...

Iván lehajtotta a fejét, és elfordult. Szótlanul szúrta föl a szénát a villára. Birtalan muggökte az asszonyt, és intett a fejével. Az asszony halkan sóhajtott, és bement a házba.

Később, mikor a szénát elrendezték, Iván és Birtalan is bementek hozzá. Az ebéd már ott várta őket az asztalon. Evés után

Birtalan pipára gyújtott, és beszélni kezdett arról-arról. Iván lehajtott fejjel ült a padon, a padlót nézte és hallgatott. Aztán elfogyott a pipából a füst, és Birtalan fölállt.

- Ejszen mehetnénk - mondotta -, még az állatokat el kell látni, meg minden...

Az orosz nem mozdult. Sötéten szólt oda.

- Eridj csak! Majd én is. Még van valami. Majd utolérlek, eridj!

Birtalan elment. És csak ketten maradtak a háztan, Iván és az asszony. Hosszú ideig egyik sem szólt. Az asszony ült a szokott helyén, a kemence sarkában, Iván odébb a lócán. Az ajtó nyitva volt és beáradt rajta a tavasz, mint egy friss, nyers, józan, szinte kézzel megfogható derű. A kemencéből még sugárzott az ebédfőzés melege, és az ételszag ott lebegett valahol langyosán a fejük fölött. Aztán egy idő múlva megszólalt Iván. Nem nézett az asszonyra, fejét sem emelte föl, mintha csupán a padló deszkáihoz intézte volna a szavakat.

- Azt mondtad, a szememben van. Lehet. De én inkább azt hiszem, hogy beljebb van valahol, egészen bent, bőr, hús és csontok mögött, ott, ahol maga az ember, mindegy. Ti oda is beláttok. Én tudom ezt. Én ismerem az ilyenfajta asszonyokat. Ott túl a hegyeken, nálunk, ott vannak még ilyenek...

Az asszony felfigyelt. Orrcimpái idegcsen rándultak.

- Iván bácsi, maga is azt hiszi? Hogy boszorkány vagyok?

Az orosz most fölemelte a fejét. Vizsgálódva nézte az asszonyt egy ideig, aztán kezével végigtörölt borzolt szakállán.

-Mindegy az, tudod, hogy minek nevezik. Nálunk látóasszonyoknak nevezték az olyant. Mindegy az. Ahol én éltem, ott is volt a közelben egy ilyen, mint te. Csúnya volt szegény és púpos. De belátott az emberek szeme mögé, oda, ahol maga az ember van, a múltjával és a jövőjével együtt.

- Azt hiszi, hogy én is?

- Apró kis falu volt az, ahol én éltem. Ekkora csak, ni, elért volna a markomba szinte. Úgy is tartották a hegyek a markukban. Szomorú kis falu volt. Az emberek benne szegények és nyomorultak. Betegségekkel és gonoszságokkal terheltek. A házak sötétek, az ablakok kicsik, és nem lehetett kinyitani őket. Alig úgy tucat ilyen ház: ez volt a falu. És egy apró kis hegyes templom, fából. Vén, szúette, fekete fából. Falain csupa rémséges kép: vérző szentek meg gyilkos ördögök. S a templomocská mögött szűk kis temető: ez volt a falunk...

Az asszony nem kérdezett többet. Maga alá húzta a lábait, és figyelt. Kint örvös galambok búgtak, és a szellő virágzó barkák illatát hozta valahonnan.

- Ebben a faluban éltem én meg Marja, így hívták a púpos leányt. Mi odahaza haton voltunk testvérek. Négy fiú és két leány. Én voltam a legkisebbik. Apámnak volt egy kis földcskéje a hegyoldalban, zab meg haricska termett rajta. Nagyon nyomorultul éltünk. De

mindenki úgy élt ott. Apám legtöbbször odavolt fát fuvarozni a két lovával, és csak nagyon ritkán láttuk. A földet anyám művelte. Volt egy tehenünk, ahhoz kölcsönkértük a szomszédét, és úgy szántottuk föl a földet. Mikor a szomszéd szántott, mi adtuk kölcsön a tehenünket. Annak a szomszédunknak a leánya volt Marja. A púpos.

- Én voltam a legkisebb otthon. Apám rendre elvitte a bátyáimat, ahogy azok nőttek, s ahogy apám időnként hazajött a két lovával. Ilyenkor hozott valami kis pénzt anyámnak, s néhány ruhafélét nekünk. Nem férünk el ebben a szűk völgyben mindnyájan - mondogatta ilyenkor, és rendre elvitte a bátyáimat, mind a hármat. Egyik béres lett valami nagygazdánál, lent a románok földjén, másik kocsis egy boltos zsidónál, a harmadik városba került. Egyik se jött vissza többet, nem láttuk őket soha. Csak apám hozta néha-néha a hírt, hogy jól megyén nekik, meg ez, meg az, ameddig apám is meghalt.

- Ez úgy történt, hogy hosszú ideig nem tért haza. Aztán egyszer megjöttek a lovak meg a szekér, és egy szakállas, idegen öregember jött a szekér mellett. Nem kellett sokat kérdezősködjek, hogy hol a házunk, mert a lovak maguktól is odajöttek. Megálltak a pajta előtt, és nyihogtak. Anyám kijött a házból, meglátta a szekeret, a lovakat s az idegen öregembert, és elkezdett sírni. Nem is kérdezett semmit, csak elkezdett sírni. Én akkor már egyedül voltam otthon anyám mellett, mert közben a lányokat is elvitték a háztól, és csak álltam ott, s néztem, hogy miképpen sír anyám.

- Az idegen öregember odament anyámhoz, megállt előtte, és levette fejéről a kucsmát. Aztán csak állt ott, nem szólt egy szót sem, és anyám sírt. Végül a lovak rángatni kezdték magukat a hámban, erre anyám abbahagyta a sírást, odament hozzájuk, és elkezdte kifogni őket a szekérből. Én is segítettem anyámnak. Az idegen öregember meg leült az ajtóknak melletti pacira, a kucsmát maga mellé tette, és nézte, hogy fogjuk ki a lovakat.

- Mikor elkészültünk mindennel, és a szekér is a szín alatt volt, akkor anyám fölment a házhoz. Bement, kihozott egy tányér haricskalevest és egy darab zabkenyeret, és odaadta az öregembernek. Az morgott valamit, keresztet vetett, és megette szép lassan a levest is, a zabkenyeret is. Aztán letette az üres kinyert maga mellé a padra, megtörülte a szakállát meg a bajuszát, fejére tette a kucsmát, és felállt. Anyám mindvégig ott állt mellette az ajtóban, és nézte, amint evett. És közben csendesen sírt, de ez már csak olyan öregasszonysírás volt.

- Mikor az ember fölterette fejére a kucsmát, és fölállt a padról, akkor anyám abbahagyta a sírást, és megkérdezte tőle: hol? És az öregember mondott valami falunevet. Anyám bólintott néhányszor, és elismételte a nevet, de ahogy kiejtette, már nem is emlékezett reá többet. „Isten megáldjon” - mondta az öregember. „Isten segítsen” - felelte anyám. Aztán az öregember elment.

- Így volt az, amikor az apám meghalt. Én olyan süldőlegényke voltam, és a szomszédunkban lakott Marja, a púpos leány. Ő is a legkisebb volt, én is a legkisebb voltam. Ő is egyedül maradt az anyja mellett, én is egyedül maradtam. Együtt őriztük a kecskéket nyáron, és együtt hordtuk az erdőről a rőzsét meg a gombát. Amért Marja púpos volt, és amért kancsi volt szegénynek az egyik szeme, azért nagyon derék leány volt, dolgos és serény és tiszta. És az én anyám meg az ő anyja már előre el is rendezték, hogy majd Marja egyszer átköltözik hozzánk, és együtt dolgozzuk majd azontúl mind a két földet.

- Különös leány volt Marja. Már egészen apró gyermekkorunkban egyszer, mikor együtt voltunk gombáért az erdőn, azt mondta: ne menj haza, Iván, megver apád. „Nincs is itthon apám” - mondtam. „Mindegy - makacskodott Marja, - mégis megver.” „De ha nincs itthon!” „Akkor is.” Ahogy kiértünk az erdőből, már messziről megláttam apám szekerét az udvarunkon. „Látod - mondotta Marja -, ne menj haza, Iván.” De én hazamentem. Csak azért is, hogy Marjának ne legyen igaza. Apám bent volt a házban, és meg sem látott, amikor belopóztam. Evett, és beszélt mindenféléről, és anyám hallgatta, olykor csóválta a fejét, ha apám valami nagyot mondott, és csettengetett a nyelvével. A testvéreim is ott voltak körülötte mind, már akik otthon voltak, mert egy bátyám s egy néném már abban az időben nem éltek velünk együtt.

- Ott hallgatóztam én is, és egyszerre csak apám odaszól hozzám az asztal mellől: „Hé, te gyerek, hogy hívnak, te! Vedd ki a tarisznyámból a pipát, s hozd ide. Ott a hátad megett, a szegen, te mutuj!”

- Odahúztam egy kisszéket, fölálltam rá, s megkerestem apám tarisznájában a pipát. Meg is leltem, ki is vettem. Szép fekete cseréppipa volt, még most is emlékszem reá. Olyan vigyázva fogtam a kezemben, mintha parázsból lett volna. S ahogy le akarok szállani a kisszékről, csak megbillen a kisszék, s én a pipával a kezemben végigestem a padlón. A pipa meg nekivágódott a láda sarkának, és eltörött. Fölszökött apám az asztal mellől nagy

mérgesen. „Hű, a drága pipám! - kiáltotta -, megnyúzlak, gyerek!” Azzal kezébe kapott egy heverő fakanalat, s jól elvert azon nyomban.

- Hát így kezdődött ez a dolog Marjával. Később egyebeket is megmondott. Hogy ki lopta el az ólból a kövér kacsát. Hogy beteg lesz valaki, vagy éppen meghal. Hogy hazatér-e egy ember a munkából, vagy nem. Megmondta előre a zivatart, a szárazságot, a szelet. Ha valakinek rúgott a lova, csak Marját kellett odahívni. Ő ránézett az állatra, megsimogatta az orrát, és beszélt hozzá, és az állat nem rúgott többet. Híre volt a környéken, és azt mondták: látóasszony lesz belőle. És aki tudni akart valamit, az tojást hozott meg haricskalisztet meg gypjút, meg amiye volt.

- Tudod, az ember néha előre elhatározza, hogy ez így és így lesz, és nagyon meg van elégedve magával, hogy milyen szépen és okosan rendezte el a dolgait. És aztán mégsem úgy lesz. Valami jön, és nem úgy lesz semmi, ahogy azt az ember előre elhatározta. És az ember nem is tehet róla. Valami láthatatlan hatalom másképpen rendezi a dolgokat. A pópák azt mondják, hogy a szentek meg az ördögök. A szentek jóra fordítják a rosszat, az ördögök meg rosszra változtatják át a jót. Így mondják a pópák, ott túl a mi hegyeink között. De én azt hiszem, hogy sem nem a szentek, sem nem az ördögök. Valami egészen más.

- Én azt hiszem, hogy bent az emberben, ott bent, ahova az olyanok, mint Marja meg te be tudtok látni, már minden előre el van rendezve. Csak az ember nem tud róla. Próbál ezt és azt. De a végén mégis minden úgy történik, ahogyan az ott bent már előre megvolt. Talán olyan ez, mint egy lánc, mint egy olyan boronálánc, ahol az egyik szemhez igazodik a másik szem, az egyik foghoz a másik fog, és ez az igazodás a törvény. Az egyik ember adja tovább a másiknak, apák fiúknak, és így tovább; és mert a nagypapa vagy a dédapa ezt meg ezt csinálta, hát az unokával vagy a dédunokával csak így és így történhet. Mint a láncborona, tudod. Mint amikor az egyik fog beleütközik egy göröngybe, és fölemelkedik, vagy belesüllyed egy gödörbe, és betüremlik, és valamennyi utána következő láncszemmel meg foggal amiatt történik valami. És ezt nem lehet elkerülni. Ez ellen nem lehet tenni semmit. Hiába akar kiugrani a sorból, így vagy úgy. Mem lehet. Mert a törvény ellen nem lehet tenni semmit. A törvény összekötözi a borona láncszemeit és a fogakat, és azoknak követniök kell egymás mozdulatait. Valahogy így.

- A szomszéd falu határában volt egy kis darab kaszálónk. Nagypám anyjának a jussa volt az, aki abból a faluból származott, és ahhoz a kis kaszálóhoz minden évben kétszer kimentünk, lekaszáltuk, szárítottuk, este összegereblyéltük a harmat elől, ott háltunk mellette, és reggel újra kiteregettük, forgattuk, i's este hazahordtuk. Annak a két napnak mindig előre örvendtem, amikor sor került reá, mert nagyon kedves két nap volt. Először is az ember messzire kellett menjen a falunktól, és messzire menni, az számunkra ritka dolog volt, akik mindig csak otthon ültünk. Idegen embereket láttunk és idegen házakat; és aztán egész nap a szénával járni, az is kellemes volt. Meg aztán éjszaka a széna között, tudod, vittünk a tarisznyában krumplit, és este, amikor a széna már együtt volt, fiókokban, tüzet tettünk az erdő szélén, és a parázs közt megsütöttük a krumplit. Aztán az ember hanyatt feküdt a tűz mellett, és nézte a csillagokat...

- Érdekes, anyám is egészen más volt ilyenkor, mint otthon. Otthon alig szólt egy-egy szót. Az is csak abból állott: eridj oda, csináld ezt, meg így. Egész nap dolgozott a ház körül, ezt, azt, hajlottan, fáradtan, rosszkedvűen, de ott kint a kaszálón más volt. Ott, amikor a fiókok együtt voltak este, nem volt mit dolgozzék mást. Otthon mindig talált magának valami munkát, de ott a kaszálón nem. Leült ő is a tűz mellé egy görbe bottal a kezében, és vigyázta a krumplikat, amik a parázs között sütek. És olyankor beszélt. Régi történeteket mondott el leányokról és legényekről, férfiakról és asszonyokról, meg olyasmit, ami ővele magával történt meg régen, és néha halkán nevetgélt azokon, amik így az eszébe jutottak. Hogy amikor Sfiridon a nővére után járt, és lent a kertek alatt éjszaka megugatták a kutyák, és ettől fölébredt a házban az öreg, és azt hitte, hogy tolvajok járnak; vagy a Safirika lakodalmán, amikor az após úgy berúgott, hogy azt hitte, ő a vőlegény, és mindenáron be akarta húzni Safirikát a belső szobába... Ilyen dolgokat mesélt, tudod. És ahogy mesélte, újra át is élte őket, újra fiatal volt, meg minden.

- Ez addig tartott, amíg megsültek a krumplik, és lassacskán megettük őket. Addigra elaludt a tűz is, és mi végigfeküdtünk a szénán, magunkra húztuk az ujjast, és nézni kezdtük a csillagokat. Baglyok szálltak át a kaszáló fölött, és az erdőből hangok hallatszottak, néha egy-egy ág reccsent, meg minden; és akkor anyám mesélni kezdett titokzatos történeteket, amiktől az embernek végigszaladt a hideg a hátán. Prikulicsokról, akik a kerítéseken guggolnak éjjélkor, és megrontják a tehenek tejét, gonosz lelkekről, akik bagoly képében leszállanak a házak udvarára, és ha huhognak, akkor ott valaki meghal, fekete macskákról és fekete

kutyákról, akikben meghalt emberek lelke él, és rontást hordoz maga körül, lidércekről, akik holdtöltekor az erdőszélen i.mcolnak, és csalják maguk után az embereket, és áld belép ilyenkor az erdőbe, azt soha többet nem látja senki... Ilyeneket mesélt az anyám. Nagyon-nagyon sok ilyen történetet tudott, és valamennyi mind megtörtént egyszer, megmondta a nevöket is az embereknek, akikkel megtörtént, és azt is, hogy hova valók voltak.

- Hát így szerettem én meg azt a kis darab kaszálónkat.

- Egy nyáron, szénaérés idején éppen, ráesett anyám lábára egy fa. Fát döntöttünk, fönt a községi erdőn, és egy fa anyám lábára esett. Nem törte le a lábát, de nagyon megütötte. Földagadt erősen, és anyám néhány napig nem tudott járni. Ez éppen szénakaszálás idejére esett. Szép, tiszta idő járt, nyoma sem volt felhőnek sehol, és anyám azt mondta egy napon: „Eridj, Iván, egyedül, végezz a szénával, ahogy tudsz. Inkább maradj oda három napig is. Ki tudja, meddig tart ki az idő, s én egy héten belül aligha mozdulhatok.” Így aztán egyedül mentem el. Befogtam a két lovat a szekérbe, ez már apám halála után volt, fölvettem rá a kaszát, gereblyét, villát, kötelet, rudat, mindent, ami csak kellett, és elindultam. Még jól napfölkelte előtt.

- Már legénysorban voltam akkor. Pelyhedzett a bajszom is, és úgy volt, hogy ősszel egybekelünk, Marja meg én. Marja is szeretett volna eljönni velem, de nekik is volt valami kaszálójuk, és azt is éppen akkor kellett kaszálni, így az anyja nem engedte el. Marja kért, hogy várjak két napot még, és én vártam volna szívesen, már csak azért is, hogy Marjával ketten legyünk ott kint éccaka a szénában, de ezt meg anyám nem akarta. „Eső jöhet addigra” - mondotta, és ebben igaza volt. Így hát egyedül mentem el.

- A kaszálónk alatt, egy jó kőhajításnyira tőle volt egy ház. Oda jártunk vízért, meg a lovakat itatni, ha fönt dolgoztunk a szénával. Annál a háznál is volt egy leány. Olyan idős éppen, mint én. Alja. Ez volt a neve.

- Tudod, az a leány éppen csak ott volt. De nem is nézett reám soha. Én sem őrá. Ott volt, és kész. Ha levittem itatni a lovakat, vagy lementem a korsóval vízért, és ő véletlenül éppen az udvaron volt, hát azt mondtam neki: adjon Isten. És ő is azt mondta: adjon Isten. És ezzel kész volt a mi beszélgetésünk.

- Akkor sem kezdődött másképpen. Mikor megérkeztem a kaszálóhoz, éppen kelt a nap. Lent a háznál csikorgott a kút, itatták a jószágot. Kieresztettem a lovakat, odakötöttem őket a saroglyához, aztán fogtam a kaszát, s hozzáálltam a munkához. Az első renddel ahogy kimentem, egy öl lekaszált füvet odalöktem a lovak elé, aztán elkezdtem fenni a kaszát. Vidáman pengett a kaszakó a kezemben, szép, jó szagú reggel volt, tisztán emlékszem rá ma is. Még arra is emlékszem, hogy egy csapat vadgalamb szállt át fölöttem suhogó szárnyakkal, és én utánok néztem a kasza fölött. Aztán még végigvittem néhány rendet. Közben megéheztem. Elővettem a tarisznyát, és faltam valamit. Emlékszem, anyám kecskekolbászt is tett a zabkenyér mellé, és a kecskekolbász nagyon sós volt. Talán ez volt az oka, hogy korábban mentem le vízért, mint máskor.

- Alja kint állt az udvaron, és kötenyéből szemet szórt a majorság elé. Mikor beléptem az udvarra a korsóval, rám nézett. úgy láttam, mintha mosolygott volna egy kicsit. „Adjon Isten” - köszöntem neki, mint rendesen, és a kúthoz mentem. „Adjon Isten, Iván - mondotta Alja is -, anyád nem jött el?” „Megütötte a lábát - feleltem -, ráesett egy fa.” „Csak nem?” „De igen, és nem tud járni.” „Eltörött?” „Nem, csak megdagadt.” „Hála Istennek. Akkor kiheveri hamar.” „Azt hiszem én is.” Ennyit beszélünk. Közben vizet húztam a kútjokból, és megtöltöttem a korsót. Aztán visszatértem a munkámhoz. Mikor elkezdtem fenni ott fönt az erdőszélen a kaszát, Alja még mindig az udvaron állt. Piros szoknyája és piros kendője világított a napfényes, tiszta reggelben.

- Délre több mint a felét lekaszáltam a fűnek. Akkor eloldottam a lovakat a saroglyáról, és levittem őket itatni. Alja a kútnál állott. Amikor a lovakkal a vályúhoz értem, ő húzta föl a kútból a vizet, és öntötte a vályúba. Újra le akarta engedni a vedret, de én rászóltam: „Add ide, majd én!” „Azt hiszed, nem bírok el egy veder vizet?” - kérdezte, és rám nevetett. Szép nevetése volt.

Nagyon szerettem a nevetését. Tudod, vannak emberek, akiknek az arcához hozzátartozik a nevetés. Ilyen volt Alja is. Ha nevetett, akkor két kis gödröcske képződött az arcán, jobbról is kettő, balról is kettő. Egyik az álla fölött éppen, másik a szeme alatt, közel az orrához. Az orra pedig egészen gyöngéden fölfelé hajlott, és éppen ez volt az, ami a nevetésének azt a jóleső, vidám kifejezést adta. Meg aztán a haja. Tudod, olyan egészen világos haja volt, amelyikre ha rásüt a nap, az ember azt hinné, hogy olyan cukorszálakból van, amilyeneket a vásárokon árulnak a sátrasok, olyan egészen vékony, csillogó cukorszálakból...

- „Nem leánynak való - feleltem -, add ide, majd én!" „Hát mi leánynak való?" - kérdezte, és újra rám nevetett azzal a csillogó, furcsa nevetéssel, és a kendője alól kicsúszott egy tincs abból a cukorszínű hajból, és az arcába hullt. A vedret pedig nem adta ide. De már akkor én is megfogtam a kút gémjét. „Mindjárt megmutatom neked, mi a leánynak való!" - feleltem, és kezdtem a rudat nyomni lefele. Ő is eleresztette a vedret, és ő is megfogta a rudat. Együtt nyomtuk lefele. A keze hozzáért az enyémhez. Olyan közel hajolt hozzám, hogy éreztem orromban azt a friss, tiszta szagot, ami a bőréből áradt. És nevetett. „Mutasd meg, hadd lám!" A veder már régen lent volt a víznél, és még mindig nyomtuk a rudat lefele. „Na, hadd lám!" - nevetett az arcomba.

- Ekkor a pajtából kiszólt a gazda: „Alja, a kecskéket még nem hajtottad ki!" Nem mondta ezt sem gorombán, sem szigorúan, sem nem tudom hogy, csak éppen mondta, ahogy egy ember mond valamit a leányának, aki megfeledezett valamiről. Alja elengedte a rudat, és elugrott a kúttól. Még rám nevetett, aztán elment hátra, a kecskeól felé.

- Visszavitettem a lovakat a szekérhez, s lehevertem az erdő szélén az árnyékba. Falatoztam, ittam a korsóból, aztán elnyújtóztam hanyatt, ahogy ilyenkor szokás, és néztem az eget, amelyik tiszta volt és kék, és arra gondoltam, hogy vajon mit akart lőlcem ott a kútnál az a leány.

- Egyszerre csak valami neszt hallottam magam mellett. Olyanféle nesz volt, mint amikor valaki mezítláb jár a lekaszált fűvön. Fölültem. Alja állt mellettem, és a kezében egy kendőbe csavart valamit tartott. „Krumplilángost sütöttünk"- mondotta, és az arca piros lett, mialatt beszélt. „Anyám küldött velem, hogy fogyasszad el egészséggel." Átvitettem tőle a kendőt. „Igazán anyád küldött?" - kérdeztem. Alja még vörösebb lett, aztán nevetni kezdett. „Furcsákat kérdezel." Azzal leült mellém, a fa alá. „Nem küldött senki, hanem magamtól jöttem. Anyámék szénát gyűjtenek a réten. Én sütöttem a lángost is."

- Lassan megettem a lángost. Nem beszélünk közben egy szót sem. Ő ült mellettem, és elnézett a levegőbe, én pedig ettem a lángost. Aztán visszaadtam neki az üres kendőt. „Köszönöm, Alja, nagyon jó volt a lángos." „Jólesett?" - kérdezte. „Nagyon jólesett." Egy ideig néztük egymást. Aztán hirtelen nevetni kezdett megint. „Mit nevezsz?" - kérdeztem. „Azt, hogy mégsem tudod megmutatni, mi való a leánynak! Csak a szád jár!" „Hogy nem tudom?" „Nem hát." „Mért gondolod?" „Mert különben már megmutattad volna!" És nevetett. „Vagy félsz tőlem?" „Én"?! Ezen már megbosszankodtam. Elkaptam az Alja nyakát, magamhoz húztam, és belecsókoltam az arcába. Nem sikoltozott, mint más leányok ilyenkor, hanem csak nevetett, aztán ellökött magától. „Csak ennyit tudsz?" Már akkor megmozdult bennem is a vér. „Gyere ki este, akkor megmutatom a többit is." Elvörösödött egy kicsit, de tovább nevetett azért. „Itt maradsz éjszakára is?" „Igen." „Egyedül?" „Egyedül." Hirtelen fölszökött mellőlem, és szó nélkül futni kezdett lefele a házhoz. Nem is nézett vissza. Azt hittem, az apját látta meg vagy az anyját visszajönni a rétről. De nem látszott senki.

- Délután megforgattam a szénát, fölráztam, aztán estefeled, mikor a levegőnek már kezdett harmatszaga lenni, összegyűjtöttem fiókokba, úgy, ahogy azt szokás. Mikor a lovakkal újra lementem a kúthoz, nem volt senki az udvaron. Megmentettem a korsót is, még tettemvettem a lovak körül, hátha meglátom Alját valahol, de nem jött elő. Visszamentem az erdőszélre, a lovakat elrendeztem, száraz gallyat gyűjtöttem, tüzet tettem, és közben egészen este lett. Betettem később a krumplikat a parázsba, meg is sülték, meg is ettem őket rendre, aztán egy szénahókból ágyat rendeztem magamnak, közel a lovakhoz, és elhevertem rajta.

- Néztem a csillagokat. Emlékszem ma is: az erdőben halkan szóltak azok az öklömnyi kis baglyok, amelyekből annyi sok van arrafelé. Valahol messze egy fülemile is csattogott. A lovak rágták a szénát, és ez az egyforma hang elálmosított.

- Arra riadtam, hogy valami mozdul mellettem. Alja volt. Egy sötét színű, nagy kendőbe burkolva állt ott, és fölém hajolt. Azt hihette, hogy alszom. Halkan lihegett, és hallottam a csöndben verni a szívét.

- Amikor felkelt mellőlem, már halványulni kezdtek a csillagok, és harmatos volt körülöttünk minden. Egy szót sem szólt, csak megcsókolt, lihegve és forrón, és elment. Szinte futott.

- Reggel, mikor levitettem itatni a lovakat, csak az apját láttam. Váltottunk néhány szót a szénáról, a zabról, az időről, ahogy az ilyenkor szokás. De hiába lestem Alját, nem sikerült meglátnom sehol. Azon a délelőttön lekaszáltam a többi fűvet is mind. A fiókokat szétszórtam, felráztam, egyszóval dolgoztam erősen. Délben újra lementem a lovakkal. Alja a kútnál állt, mintha csak engem várt volna. Vízet öntött a lovak elé a vályúba. Belenéztem az arcába, és szerettem volna valami szépet mondani neki, de nem nézett rám. Kerülte a szememet. Csak

amikor már ittak a lovak, fordult felém. „Este hazamégy?” - kérdezte. „Nem - mondtam neki -, csak holnap megyek haza.” A szeme felcsillant, de nem kérdezett többet. Én sem volt mit mondjak. Visszavezettem a lovakat az erdőszélre.

- Este újra eljött. Már vártam rá, és messziről láttam jönni a sötétségben. Megint reggelig ott volt velem. Amikor elment, megkérdezte: „Most már elveszel feleségül, Iván, ugye?” „Elveszlek” - mondtam. Aztán elment.

- Délben behívtak a házba. Leültettek az asztalhoz, ennem adtak. Az anyja megkérdezte, hogy hogyan élünk, hányan vagyunk testvérek, meg minden. Ahogy az ilyenkor szokás. Mikor megmondtam, hogy az apám nem él már, és hogy a testvéreim is mind szerteköltöztek, és csak én vagyok egyedül anyámmal, akkor összenéztek, az anyja meg az apja. Később maguk küldték ki Alját, hogy segítsen összegyűjteni a szénát és felrakni a szekérre.

- Mikor hazaértem a szénával, már este volt. Anyám kint ült a ház előtt a kispadon a bekötött lábával, és várt reám. „Kiálts át Marjának - mondtotta -, megígérte, hogy átjön segíteni a lerakásnál.” Mikor a Marja nevét kimondta az anyám, valami összeszorult bennem. Egész idő alatt nem gondoltam rá, de most valami egyszerre szorongatni kezdett. Éreztem, hogy valami nincsen rendben, és hogy valami történt, ami nem tisztességes.

- Anyám még egyszer rám szólt, hogy kiáltsak át Marjának, de én nem kiáltottam. Hozzáfogtam leoldani a kötelet a szénatartó rúdról. Gondoltam, inkább lehányom egyedül a szénát. Félttem Marjától.

- De nem kellett neki kiáltani. Már jött is, kezében a villával. „Adjon Isten, Marja!” - köszöntem rá, és igyekeztem, hogy a hangom nagyon barátságos legyen. Ő csak megbiccentette a fejét. „Adjon Isten!” - felelte halkán, és azonnal hozzákezdett a szénához. Szótlanul dolgoztunk. Anyám ült fönt a padon, és néha leszólt, hogy ezt így vagy úgy. Aztán elkészültünk. A szekeret betoltam a színbe, elrendeztem a lovakat. Hosszasan babráltam bent a pajtában, szándékosan, hogy Marjával ne kelljen találkoznom többet aznap. De amikor kiléptem végül is a pajtából, ott állt az ajtó előtt. Látszott, hogy reám várt. Anyám már nem ült a padon akkor. Senki sem volt az udvaron, csak mi ketten.

- „Iván, legjobb, ha mindent el mondasz.” - ezzel kezdte. Még ma is hallom a fülemben ezeket a szavakat, ahogy ott a sötétben elembe állt, és halk, tiszta hangon mondtotta: „Iván, legjobb, ha mindent elmondasz.”

- Rettenetesen mellbe vágta ezek a szavak. „Micsodát?” - kérdeztem hirtelen zavaromban, és izzadni kezdtem. „Ne így, Iván. Mi sokkal jobb barátok vagyunk annál, semhogy így lehetne. Vagy mondjam el én?” Lehajtottam a fejemet, és egyetlen szót sem tudtam kinyögni a számon. És akkor elkezdte ő mondani. Ő, Marja, a kis, kancsi szemű, púpos leány, aki a feleségem kellett volna legyen, mert úgy egyeztek meg az ő anyja meg az én anyám, és így tudtuk ezt mi is már régen. És mondta. Pontosan úgy mindent, ahogyan történt.

- Nem tudom elmondani Neked, milyen érzés volt az, amikor ott álltam a sötétben előtte, és ő halkán, egyszerűen, szinte mint az iskolában a gyermekek, úgy mondta és mondta és mondta. Olyan érzés volt, mintha a torkomat fojtogatta volna valaki. Olyan érzés volt, mintha egy csúnya, meztelen halottat mutattak volna, és azt mondják: ez te vagy, Iván. És olyan volt amellet, mint anyám régi meséi a lidércekről és a prikulicsokkal, akik a kerítéseken guggolnak, és elveszik a tehenek tejét. Mert mindent úgy mondott el éppen, ahogyan volt. Ahogyan volt. Aztán elhallgatott. És álltunk némán egymással szemben, „így volt?” - kérdezte egy idő múlva, „így” - feleltem, és ez volt az első szó, amit kiejtettem a számon, és nem ismertem rá a saját hangomra. „Látod - mondtotta Marja -, én mindent tudok rólad, Iván. Azt is tudom, hogy ez a leány nem szeret téged.” „Ez nem igaz - mondtam -, ebben nincs igazad, Marja, nincs igazad.” „Bánt téged? - kérdezte, és a hangja nagyon szomorú volt. - Pedig így van ez, Iván. Az a leány nem téged szeret, hanem csak a legényt. A legényt, akinek kell, és aki őneki is kell. Ennyi az egész.” Sokáig álltunk ott, szemben egymással a sötétben. „Nincs igazad, Marja - ráztam egyre a fejemet -, egész biztosan nincs igazad, Marja.” Ő egy darabig nem szólt, csak állt ott előttem, mintha gondolkozna, vagy mintha várna valamire. Aztán sóhajtott. „Mondhatnék még egyebet is, Iván, de úgysem hiszed el. Most nem hiszed el. De eljön az idő, amikor magadtól megtudsz mindent. Addig nincs mit mondjunk egymásnak többet. De akkor, akkor majd megtalálasz újra, Iván. Isten segítsen!” Azzal megfordult és elment, így történt ez köztünk.

- Még azon az őszen összeadott bennünket a pópa, Alját meg engem. Először úgy volt, hogy ő jön hozzánk, de aztán úgy egyeztek meg mégis az anyámmal a szülei, hogy én menjek át hozzájuk, mert hogy az a nagyobbik birtok, és Aljának nem voltak testvérei. És hogy az anyám földjére majd onnan járunk át dolgozni, amikor szükség lesz rá.

- Anyám elsiratott szegény, mint a halottakat, ahogy szokás. Jobban, mint apámat, amikor meghalt. A lakodalmunkon ott volt Marja is, meghúzódott szegény a púpjával egy sarokban, és onnan nézett minket. Később, mikor már volt egy kis pálinka az emberekben, sorra odamentek hozzá, és nyújtották a tenyerüket, hogy mondjon jövendőt belőle. Marja meg bolondozott velük, de néha mondott egy-egy komoly dolgot is. Azonban úgy kavarta össze a szavakat, hogy az emberek nem értették meg tisztán azt, amit nekik mondott. Akarattal csinálta ezt, már ismertem a szokását. Homályba burkolta azt, amit az emberek jövendőjében látott, hogy gondolkozhassanak a szavain, és mindenki magyarázhassa úgy, ahogy neki jólesik.

- Egyszerre csak felkel Alja az asztal mellől, és odamegy Marjához. Elébe tartja a tenyerét. „Hát az én kezemben mit látsz?” „Úgy van! - kiáltották néhányan körülöttünk -, halljuk, mit hoz a jövendő a menyasszonynak!” Körülállták őket, és csönd lett. És én hallottam a Marja hangját, ahogy lassan kimondta a szavakat: „Örömet hoz egy gyermek, örömet visz egy másik. A szerelemhez hűséges maradsz örökké, ha változnak is a nappalaid, nem változnak az éjszakáid. Amikor nagy útra indulsz, azzal mégy, akit szeretsz.” Minden szavára tisztán emlékszem ma is. Az emberek hümmögtek, nevettek, Alja is nevetett. De nekem valami megnevezhetetlen érzés nehezedett a kedvemre, és a szemem egy pillanatra összetalálkozott a Marja szemével, és valami titokzatos félelem kerített a hatalmába, ott, a lakodalmi asztal mellett. Hiába ittam a pálinkát, nem is jött meg a kedvem többet. Sem aznap, sem másnap. És még sok-sok napon keresztül üldözött a Marja nézése, ahogy akkor rám tekintett, és a szavai, amiket mondott és az a megnevezhetetlen aggodalom, ami ezekből a szavakból reám kiömlött.

- De aztán minden olyan szépen és rendesen haladt. Jól éltünk együtt, békesség volt a házuknál, a földek jól termettek, a kecskék jól ellettek, nem ért kár semmiben. Másfél esztendő múlva megszületett a leánykánk. Kissé hosszasan kellett várni reá, de hát az Isten nem mindenkinek egyformán adja. A Marja jóslatára már régen nem gondolt egyikünk sem, pedig ez a gyermek igazán örömet hozott közénk, éppen úgy, ahogy Marja mondta. Mintha maga a nap szállott volna alá a házukra, olyan volt. Aljusának hívtuk. Éppen olyan színű haja volt, mint neki, és ha nevetett, ott látszottak a gödröcskék az arcán, és nem volt olyan perc, hogy ne nevetett volna... Egyszer hoztam neki az erdőről egy olyan szarvasbogarat, na de hagyjuk, nem erről akartam beszélni neked.

- Szóval hát így. Vártuk, hogy jöjjön még gyerek, de nem jött. Egy év, két év, három év. Nem jött. Alja elment a pópához, Tirusorba, aki híres volt az ilyesmiben, hogy csodákat tesz, meg minden. Vitt neki preszkurát meg pénzt meg egy hízott kacsát, s a pópa megfüstölte, meg minden, s előírta az imádságokat, meg hogy miket egyék, meg minden... És két hónap múlva már tudtuk, hogy jön a második gyerek.

- Abban az időben kezdett Alja furcsa lenni. Ha az ember szólt hozzá valamit, ingerült lett. Olyanokat mondott, amiket azelőtt soha. Ha megintettem, sírva fakadt. Máskor meg dühbe jött, és csapkodni kezdett, és olyasmit kiabált, hogy ha nem vagyok megelégedve vele, menjek, keressek magamnak más asszonyt. Néha bizony erősen felmérgette ezekkel a dolgokkal, és ha nem lett volna ott az anyja meg az apja, hogy kibékítsenek, bizony sokszor otthagytam volna. De ők mindig azt mondták: „Ez a gyerektől van, akit hord. Türelmesnek kell lenni.” Hát én türelmes voltam.

- Aztán megszületett a gyermek. Nem kilenc hónapra, hanem hétre. És nem élő gyermek, hanem holt gyermek.

- Az öreg Szavéta-bábat kellett elhívni, és így is majdnem belepusztult Alja a gyerekebe. És utána sokáig nyomta az ágyat, cs Bába Szavéta hordta a füveket meg a burjánokat hozzá. Aztán lassan felépült. De már nem az az Alja volt többé, aki ott a kútnál vizet mert a lovaim elé, s aki kijött hozzám azon a két éjszakán az erdő alá, a szénába. Már egy másik Alja volt. Néha megkérdeztem, hogy mi baja van, de ő csak rázta a fejét, és azt lelelte, hogy ne kérdezzek tőle butaságokat, mert vele nincsen semmi, mi hogy legyen. Pedig volt vele valami. Nemcsak én latiam: az anyja is látta, és az apja is, és mindenki.

- Aljusa már négyéves volt akkor. És ha ő nem lett volna, akkor talán nem lehetett volna kibírni az életet ott nálunk a házban. Négyéves volt. És olyan, mint amilyeneknek az angyalokat festik a templomban. Jó volt és kedves és szelíd és vidám, mindig vidám.

- Azon az őszön turmákat tereltek keresztül a vidéken. Moldovából jöttek ezek a turmák, és az emberek, akik terelték, azt mondták, hogy olyan szárazság volt odalent náluk a nyáron, hogy minden fű kiégett, és nincs szénájok a juhoknak. Szénát kerestek, telelésre.

- A mi falunkban sok széna volt. És mert tavaszon sok állat elpusztult: betegségben, volt eladó széna is elég. Egy ilyen turmás ember összevásárolta a szénánkat, kibérelt a pópától egy darab legelőt, annak a sarkában összehordotta a szénákat, karámot épített, kalibát, és

ottmaradt. Fiatal román ember volt, Vászilénak hívták. Nőtelen, egyedülálló. Valami százötven juh volt vele. Ahogy később elmondotta, nem is az övé voltak a juhok, hanem az apjáé. Ő csak ott pakurázkodott az apja mellett négy testvérével együtt. S hogy jött ez az év, és nem volt széna sehol, az apjuk ötféle osztotta a juhokat, és minden fiút elküldött egy turmával, hogy teleljen ki valahol, így került oda ez a Vászilé hozzánk.

- A pópa legelője ott volt éppen az erdő alatt, a mi kaszálónk végében. Ahol akkor, Aljával azon a két éjszakán, szóval ott volt az a legelő, amit a turmás kibérelt. A szénákat oda hordta össze, éppen a mi kaszálónk mellé. Ott építette meg a karámot meg a kalibát. Aztán bejött hozzánk, és kérte, engedjük meg, hogy itatni oda terelhesse a juhait a mi kutunkhoz.

- Apósoméék először hallani sem akartak róla. Azt mondták, hogy a sok juh összetapos mindent a ház körül, és ebben igazuk is volt. De én a turmás ember pártjára álltam, mert valóban nem volt hova hajtsa a juhait vízre. Nem volt a közelben más víz, csak a mienk, így aztán nehezen megalkudtunk. A turmás három nőtény bányát ígért a kútért, tíz font ordát és hat font sajtot és három kupa bálmost.

- Hát így került ez a Vászilé oda a szomszédunkba. Lehullt a hó, telt a tél, nem történt semmi különös. A juhok naponta kétszer lejöttek a kútra, taposni bizony összetapostak mindent, a kertet is, a szántóföldet is, de hát ezen nem lehetett segíteni, ezt tudtuk előre, hogy így lesz. Egyéb baj nem volt. Tél végén elleni kezdtek a juhok, nemsokára meghozta Vászilé az első sajtot meg az első ordát, ami járt a kútért, és nem volt semmi baj.

- Én azon a télen leszerződtem fát fuvarozni egy zsidóhoz. Gondoltam: keressek valami kis pénzt. Száz ölet vállaltam el. Lílég messzire be kellett szekerezni a fát: az ötödik községig. Ott lakott a zsidó. De jól megfizette a fuvar, így volt ez: reggel elindultam, délre fölraktam a fát, éjszaka megérkeztem vele a zsidóhoz, reggelre leraktam, elszámoltunk, kaptam a pénzt, és délután otthon voltam. Hetenként három fuvar tudtam lerakni így.

- úgy számoltam, hogy mire a tavaszi munka ideje eljön, végzek a fával, és a pénzen veszek egy kisborjas tehenet.

- Így aztán nem sokat voltam otthon azon a télen. Este jöttem, reggel mentem, s minden második éccaka hálтам csak otthon. Tudom, hogy ez baj volt, de hiába. Kellett a pénz meg a tehén. És aztán Alja sem szólt soha egy szót, hogy ne menjek, vagy valami. Reggel ideadta a tarisznyámat, és abban benne volt minden, ami másnap estig kellett. És amikor másnap este hazajöttem, fáradtan és megfázva, már várt a ház előtt, és segített kifogni a lovakat, és aztán vacsorát adott, és vetette is meg az ágyat. És soha egy szót sem szólt. Átvette a pénzt, amit hoztam, és eltette a többihez. Az öregek se szóltak, tudhattam én, hogy valami készül?

- Csak egyszer...

- Később sokszor gondoltam vissza arra az időre, és még ma is sokat gondolok rá. Úgy, tudod, mint amikor a szövőasszonyok egy szálát visszagombolyítanak, hogy megkeressék benne a hibát. Én is a hibát szeretném megkeresni. Mert bizonyos, hogy hibát követtem el én is, valahol. Az bizonyos...

- Ez a Vászilé nagyon ügyes ember volt. Rendes, szorgalmas, tisztességes. Ott élt a kalibában a juhok mellett, és a juhok szépek voltak, gondozottak, a karám is rendes, a kaliba is tiszta, rendes... Ha az udvaron találkoztunk néha, amikor lejött itatni a juhokkal, ő volt az első, aki köszönt, hogy: „Adjon Isten, gazda!”

Tudta, mi a tisztesség. Én meg feleltem: „Adjon Isten, juhász!” Egyebet aztán nem is beszélünk. Nem volt dolgunk egymással.

- Egyszer egy napon korábban jöttem haza a fuvarból, mini máskor. A zsidó hajnalban valami vásárba készült, és már éjszaka átvette a fát. Ki is fizette. És én napkeltekor indulhattam haza.

- Már vége felé járt akkor a tél. Az utakon sár volt. Hagytam a lovakat, hogy menjenek, ahogy akarnak, lassan, nem volt mért hajtsam őket. Nehéz volt az út. Mégis korán érkezünk haza. Az asszony nem várt az udvaron. Nem volt az udvaron senki. Behajtottam a szekérrel, leszállottam, hozzákezdtam a lovakhoz. Kijön apósom a házból. Odajön, köszönünk egymásnak, segíteni kezd a kifogásnál. Nem szólt semmit, csak segített. Én nem kértem, hogy mért nem Alja jött ki segíteni, ő meg nem szól semmit. Kifogjuk a lovakat, lehámozzuk, lecsutakoljuk, ellátjuk őket rendesen. Betolom a szekeret a szín alá, és elindulok a ház felé. Apósom meg jön mögöttem.

- „Ma korán megjöttél.” - mondja hirtelen. A lábam már a küszöbön volt akkor. Megfordulok erre. „Igen - mondom -, a zsidó így meg így...” „Úgy-úgy.” - feleli apósom, és hümmög. Éreztem, hogy még mondani akar valamit, és vártam. Ott álltunk, én a küszöbön, apósom a küszöb alatt. „Alja még nem jött haza” mondja, de úgy, mint aki igyekezik, hogy ne érződjék

fontosnak az, amit mond. „Nem jött haza? - kérdem. - Honnan nem jött haza?” És igazán csodálkoztam, mert nem volt szó arról, amikor elmentem, hogy Alja készül valahova. „Hát... - feleli apósom csak ide ment, ni, hogy hívják, csak ide, ahhoz a régi leánypajtásához, tudod, a falu végiben, hogyishívják...” És mondott egy nevet, egy asszony nevét, aki túl a falun lakott, a rétek fölött.

- Kicsit csodálkoztam, mert Alja nem szokott ehhez az asszonyhoz járni azelőtt, és nem mondta volt soha, hogy valami leánypajtáság lett volna közöttük. De éppen csak egy kicsit csodálkoztam ezen, csak úgy, mint amikor az ember valami apró, szokatlan dologra felfigyel, hogy na, hát ez is van? De aztán már mentem is be a házba, és nem gondoltam rá többet. Anyósom már terítette az asztalt, készítette az ételt, átvette a tarisznyámat, csupa nyájasság volt és csupa sürgés-forgás, serénykedés, ami egészen meglepett. „Nécsak, gondoltam magamban, hát ilyen az Alja anyja, né! Ennyire kedvel.” Ekkor eszembe jutott, hogy a tarisznyámban van egy kis üvegtükrő, amit a fehérnépeknek hoztam a zsidótól, és körülnéztem a szobán, hogy hova is fogom azt fölakasztani? Anyósom látta, hogy körülnézek, és azt hitte, hogy Alját keresem, mert hirtelen elkezdett rettentő sebesen beszélni. „Nem tudom, hol marad az a leány, elküldtem a pópához néhány tojással, hogy mondasson vele egy imádságot a bátyámér, és még mindig nincsen itthon... Jaj, jaj, ezek a mai fiatalok, ezek olyan lassan mozognak, hogy borzasztó!”

- Apósomra néztem, aki akkor jött be az ajtón, és ő meg anyósomra nézett, borzasztó veres lett egyszerre, és elkezdett vele veszekedni, hogy hát nem megmondta, te, hogy elszalad még ahhoz a hogyishívjákhöz is, ahhoz a régi leánypajtásához, ott a rétek fölött, hát mit izélsz, sze tán megmondta, és így, anyósom is, hogy hát persze, persze, de már ilyen az ember, ha öregszik, hogy mindent elfelejt.

- Nekem furcsa volt, hogy ennyit beszélnek Aljáról egyszerre, mikor én nem is kérdeztem tőlük semmit. Furcsa volt a leánypajtás is, meg hogy a pópához kellett menni, anyósom bátyja miatt, hiszen anyósom bátyja már három évvel azelőtt meghalt, és sohasem szívlelték egymást különösen. Mondom, mindez kissé furcsa volt, de nem annyira, hogy gondolkoznom kellett volna rajtok. Elkértem anyósomtól a tarisznyámat, kivettem belőle a tükröt, s fölakasztottam egy üres szögre. Anyósom összecsapta a kezeit, és dicsérte rettentően a tükrömet, annyit lelkendezett előtte, hogy már zúgni kezdett a fejem. Akkor már motoszkálni kezdett bennem valami érzés, hogy itt nincs minden rendben.

- Megettem az ételt, amit elébem tett anyósom, s éppen tömni kezdtem a pipámat, amikor nyílt az ajtó, s beszaladt Aljusa, a kislányunk. Egyenesen odaszaladt hozzám, mert nagyon szeretett engem, két kicsi karjával belefogódzott a nyakamba, és úgy kiabálta, a maga vékonyka kis hangján: „Tátika, Tátika, milyen édes kisbárányai vannak Vászilé bácsinak! Feketék is, meg fehérek is! Egy fehéret nekem ad, azt mondja! Nekem ad egy fehéret!” Igazán nem gondoltam semmi rosszra, amikor megkérdeztem tőle: „Onnan jössz? Vászilé bácsitól?” „Igen - csicseregte Aljusa -, Mámikával voltunk, és zsendicét ettünk, meg bálmost ettünk, és olyan jó volt, Tátika! És olyan szépek a kisbárányok, Tátika, te olyanokat még nem láttál soha, az biztos!” Mindez egészen ártatlan dolog volt, amit a leányka mondott, és én megkérdeztem tőle: „Mámikát hol hagytad?” „Itt van ő is - felelte a gyermek -, a pajta mögött beszél Vászilé bácsival.”

- Mondom, mindez egészen ártatlan dolog lett volna, és én nem gondoltam volna semmire, ha anyósom nem kezd el kiabálni a gyerekekkel. „Miket hazudsz te, hogy vágjam le a nyelvedet a nagy késsel, né, miket hazudsz, te! Hát nem én mondtam, hogy hazajövet nézzetek el a juhászhoz, mi? Nem én mondtam, hogy hozzatok tőle ordát estére, mi? Levágom a nyelvedet, te! Hol a nagy kés?”

- Csodálkozva néztem anyósomra, mert amiket a leánykának mondott, annak nem volt semmi értelme sem. „Sze nem hazudott!” - vettem védelmembe Aljusát, aki egészen hozzám bújott az ijedtségtől, és úgy nézte nagy szemekkel a nagyanyját, hogy mikor veszi a nagy kést. „Persze, persze - dohogott anyósom -, az apja védelmére kél, persze. A férfiak rontják el a gyermekeket mindig. Ilyenek a férfiak mind, ilyenek hát.” És csapkodni kezdett az edényekkel, mint aki haragszik nagyon. Apósom nem szólt semmit, hanem vette a kucsmáját, és kiment a szobából. „Ne félj, Aljusa - vigasztaltam a gyereket -, Nagyanya nem haragszik, csak teszi magát.” Anyósom dohogott rá valamit, és oldalról pislogott reám, de láttam az arcán, hogy valóban nem haragudott, inkább úgy viselkedett, mint aki meg nagyon ijedve.

- Akkor lépett be Alja a szobába. Arca piros volt a sietségtől, és első pillantása reám esett. Valami volt a szemében, mintha mondani akart volna valamit. De még ki se táthattuk a szánkát, sem ő, sem én, amikor az anyja már reátámadt: „Na! Átadtad a tojásokat a pópának?”

Mond imát a bátyáért?" Alja úgy állt meg az ajtóban, mint aki nagyon meglepődik valamin. „Mi? A pópa? Igen, igen, minden úgy lesz, ahogy anyám akarja.” „Hát a leánypajtásodnál, ott a rétek fölött, kikeltek a csirkék?” „Mi? Ott? Igen, igen. Most kezdenek kelni.” Anyósom szemmel láthatóan megnyugodott. „Hát az ordát elhoztátok-e Vásziléitól? Az ordát te, amiről szóltam?” A Vászilé nevétől mintha még jobban megpirosodott volna Alja arca. De lehet, hogy nem így volt. Lehet, hogy csak ma gondolom, hogy megpirosodott. Mert egészen nyugodt hangon felelte: „Az ordát? Nem. Csak holnap tud adni, azt mondta. A tegnapit és a mait a pópának kell vigye a legelőért.” „Jó na - sóhajtott anyósom -, de máskor ne csavarogj annyit, tudod, hogy nem szeretem.”

- Ha ma mindezekre így visszagondolok, akkor szeretném a fejemet addig verni egy fához, ameddig széthasad. Mert semmire se volt jó az én fejem, semmire a világon. Még a gyanúnak a szikrája sem gyulladt föl bennem, nemhogy fogtam volna egy jó botot, s vertem volna el vele alaposan előbb a feleségemet, aztán az anyósomat, s végül azt a Vászilé. Akkor nem történt volna semmi baj. Semmi a világon. Ott lennénk ma is abban a házban, békességben, nyugalomban, ahogy illik. De nem ezt tettem, az volt a baj.

- Nem tettem én semmit. Fuvaroztam tovább a fát a zsidónak, minden második éccaka otthon háltam, s olyan voltam, mint a hegyikakas: se nem láttam, se nem hallottam semmit. Aztán egy napon ott volt a baj.

- Az utolsó fuvar fát vittem a zsidónak. Tavasz volt már akkor, a kecskéket kicsaptuk az erdőre, itt-ott szántani is lehetett, és a turmák indultak haza. Vászilé is beadta a bárányokat rendesen, sajtot, ordát, mindent, ahogyan járt, és készülődött az útra. Mondom, az utolsó fuvar fát vittem a zsidónak, és úgy volt, hogy utána elkezdjük a szántást. Mikor hajnalban elindultam a szekérrel, Alja segített, mint rendesen, a befogásnál, kihozta a tarisznyámat, és nem volt sem kedvesebb, sem kedvetlenebb, mint máskor. Amikor kihajtottam az útra, még hallottam, hogy fönt az erdő alatt a juhász kurjantozott a juhainak. Tudtam, hogy aznap indul ő is, és még arra gondoltam, emlékszem egészen tisztán, hogy na, most hajtja le a juhait utoljára itatni az udvarunkra. Föl lehet szántani a taposásokat meg mindent, hála Istennek, ettől is megszabadultunk.

- Az úton még találkoztam néhány turmával, terelték őket már mindenünnen. Mentek vissza a legelőikre. Tavasz volt. A zsidónak bevittem a fát, ez volt az utolsó. Elszámoltuk, a zsidó meg volt elégedve a munkámmal, áldomást is adott, minden... Aztán szekereztem haza. Szépen sütött a nap, délelőtt volt, a déli hegyoldalokban mindenhol szántottak már az emberek, és én is azon gondolkoztam, hogy hol kezdjük el a szántást holnap, melyik részen. Anyámnál-e vagy nálunk, az erdő alatt, vagy a kökényesnél, zab alá-e vagy haricska alá... Még ma is bennem van, ha rágondolok, az a szép nyugodalmas érzés, amit akko: éreztem, ott a szekéren egy hosszú, keserves téli munka után, mindent rendesen elvégezve, az utolsó fuvart is beszállítva, és számolgattam magamban a pénzt, ami összegyűlt az asszonytól, és a vásári árakat, amiket itt-ott az emberektől hallottam; és hogy ilyen tehenet veszünk, meg olyan tehenet; és az asszony nak ünneplő csizmát, ezt-azt; meg hogy majd szántani fogunk most már és vetni, és minden szépen és jól halad a maga rendjén, valami nagyon szép és nyugodalmas, tisztességes érzés volt az. Éreztem, hogy vagyok valaki ezen a földön, az emberek között. Egy ember, aki becsületesen megdolgozik az életért, aki gyarapszik lassan, becsületben és tisztességben, akivel a többi emberek megállanak beszélni, és meghallgatják, amit mond mert becsület és tisztesség jár vele, mert ember, aki ér valamit családja van, háza és vagyona, és dolgozik rendesen, ahogy illik. Na de nem erről akarok beszélni.

- Délután volt, már elég késő délután, mire hazaértem. Már tova lentről, a fűzfáktól, ahol az út a házunk felé befordult, láttam, hogy a turma elköltözött a pópa legelőjéről. A karám le volt bontva, a kaliba is, minden fa összehordva szépen egy csomóba, örvendtem ennek. Emlékszem, egy olyan jó meleg érzésem ta madt belül, hogy na, a karám már nincsen, a turma már nincsen, Vászilé már nincsen: egy olyan jó, megelégedett érzés volt ez.

- Megérkeztem a házhoz. Az udvar üres volt. Vártam, hogy a szekérszöregésre kijön majd Alja, és segít kifogni a lovakat, meg minden. De nem jött. Senki sem jött. Egyedül fogtam ki a lovakat, egyedül vezettem be őket a helyükre, lecsutakoltam rendesen, szénát tettem eléjük, felakasztottam a hámoskat, a szekeret betoltam a szín alá; még mindig nem jött ki senki a házból. „Tán nincs valami baj? - gondoltam. - Beteg a leányka?” Igen, határozottan belém nyilallott az a gondolat, hogy „baj”, és utána a másik, hogy „a leányka”. Nem is gondolat volt ez annyira, inkább csak egy érzés, mely valahonnan a mélyből egyszerre csak feltört, és megdermesztett bennem mindent. Érdekes, hogy először nem is gondoltam másra a bajjal kapcsolatban, mint hogy a leányka. Pedig ezer mindenre gondolhattam volna, hiszen baj

annyiféle van. De nem. Én csak a leánykára gondoltam. És ahogy sietve megindultam a ház ajtaja felé, végigrohant a fejemben minden: hogy minap a szénapadláson láttam, és leesett onnan. Hogy láttam egyszer a kezében a kisbaltát, hátha megvágta magát vele. Hogy beleugorhatott a villába, ami a szalma között van. Megrúghatta a tehén. Sok mindenféle keresztülfutott a fejemben, amíg azt a néhány lépést megtettem a szekérszíntől a ház ajtajáig.

- Amikor beléptem, anyósom ott ült a kemence mellett, apósom pedig a padon. Más nem volt a szobában. „Adjon Isten!” „Adjon Isten!” - felelte apósom a padról -, hát megjöttél, Iván.” Nem kérdezte ezt, hanem mondta. Mint aki régen vár valakit egy fontos hírral, és mielőtt belekezdene, azt mondta: „Hát meglóttél, Iván.”

- Anyósom nem szólt semmit. Sem azt, hogy adjon Isten, sem mást. Csak kuporgott lehajtott fejjel a kemence sarkában, fekete kendője mélyen a szemére húzva, és hallgatott. „Alja hol van?” - kérdeztem, és hallottam, hogy megcsuklik a hangom.

- Nem tudom, miért kérdeztem éppen ezt. Ezer mást is kérdezhettem volna. Kérdezhettem volna azt, hogy „mi történt?”, ki beteg?” Vagy Isten tudja, mit. De én azt kérdeztem, hogy Alja hol van. Nem gondolkoztam előre ezen a kérdésen, nem úgy, hogy na, most ezt és ezt megkérdem tőlük. Nem. Ez a kérdés úgy jött ki belőlem, olyan hirtelen, hogy én magam is elcsodálkoztam rajta. Ijedten szakadt föl belőlem ez a kérdés, igen, ijedten. Ijedt kérdés volt, a hangom is elcsuklott tőle. Én azt hiszem, hogy akkor már mindent tudtam. Bent, magamban, az érzéseim között. Csak még a fejem nem tudott semmit.

- Egy darabig senki sem felelt a kérdésemre. Aztán apósom ránézett anyósomra, és azt mondta: „Szólj te!” Majd újra: „Na, szólj!” „Hol van Alja?” - kérdeztem újra, és megindultam anyósom felé. Ő felemelte a fejét, és az arcán ijedtség volt. Kezeit maga elé kapta, mintha attól félt volna, hogy megütöm. „Én nem tehetek róla, esküszöm az élő Istenre, Iván, Szűzmáriaszentekre esküszöm, én nem tehetek róla!” Megálltam és rákiáltottam: „Hol van Alja?” „Azt mondta tegnap reggel, hogy anyádhoz megy a fonalért, azt mondta, Isten engem úgy segéljen, magával vitte a gyereket is, hogy láthassa anyád, azért, hogy láthassa anyád, azt mondta...”

- Valami rettenetes, hideg nyugalom szállt meg. „Mikor ment el?” „Tegnap reggel.” „És még nem jött vissza?” „Nem. De lehet, hogy ott tartotta anyád valamiért, segíteni, vagy mit tudom én, ugye ez lehet, Iván?...” „Persze - mondtam -, mi lehetne egyéb? Egyéb nem lehet, csak az.” De bent, magamban bent tudtam, hogy ez nem igaz. És tudtam, hogy azok ketten is éppen úgy tudják, mint én, hogy ez nem igaz. És hogy valami rettenetes történt. „Adjak enned?” - kérdezte anyósom. „Adjon.” - feleltem, és a tarisznyámat felakasztottam a helyére, a kucsmámat is, és leültem az asztalhoz.

- Anyósom szótlanul sürgölődött az étel körül, aprókat sóhajtott közben. Apósom ült a padon, meggörnyedve, mint az öregemberek, és akkor láttam csak, hogy milyen vén már. „Mindig mondtam, hogy baj lesz, mindig mondtam, látod. Látod, asszony, látod. Nem hallgattál rám, látod, így, így. Most itt van. Látod, itt van. Látod, látod.” Ilyenformán dünnyögött apósom ott a padon, anyósom meg nem szólt egy szót sem, csak rakta elé az ételt nagy igyekezettel. „Látod, látod. Te nem akartad, hogy szóljak Ivánnak, s most itt van. Azt mondtad: elmúlik, elmúlik. Most itt van.” „Hallgass már - förmedt rá anyósom -, hallgass már, Isten megáldjon.”

- Én meg ettem. Talán soha akkora gonddal és figyelemmel nem ettem még ételt, mint akkor. Cibereleves volt puliszkával. Ma is emlékszem az ízére. Minden gondolatomat belekényszerítettem az evésbe, hogy legalább amíg az étel tart, ne kelljen gondolkozzak egyében. Mintha ezzel távolabbra tudnám tolni magamtól a bajt. Mintha ezzel legalább egy időre meg nem történné tehetném azt, ami megtörtént. Az utolsó szem fuszulykát is megettem. Tisztára mártogattam a tányért. Az utolsó falás puliszkát is megettem. Anyósom visszaült a kemencéhez, és éreztem, hogy a hátam megett engem néz. Apósom lehajtott fejjel ült, és nem dünnyögött már, csak olykor-olykor sóhajtott egyet, olyan csend volt, hogy minden zaj, amit evés közben végeztem, szinte fölverte a szobát.

- Aztán vége volt annak is. Fölálltam. Levettem a szögről a tarisznyámat, a sapkámat, elővettem a sarokból a botot. „Mit akarsz, Iván?” - kérdezte anyósom ijedten, és a két kezét is úgy tette össze a szája előtt, mint aki imádkozni akar. Ránéztem. „Mit? Megyek anyámhoz, s visszahozom Alját.” Anyósom hirtelen sírni kezdett. Arcát a kezeibe temette és sírt, vinnyogó öregasszony-sírással. Apósom pedig ráütött a padra az öklével, és panaszosán mondta: „Látod, asszony, látod! így van az, ha okosabb akarsz lenni, látod!”

- Nem hallgattam őket, hanem kimentem a házból. Az udvaron még körülnéztem, mintha kerestem volna valakit, aki elbújt tréfából, és meg kell keresni. Borzalmasan üres volt az udvarunk. Borzalmasan üres. Mintha nem is laktunk volna benne soha. Mintha nem is hordtuk

volna össze reá hosszú évek alatt minden munkánkat, törődésünket, igyekezetünket, sok-sok kis apróságot, a magunk két keze munkáját... Rettenetesen üres volt az udvarunk, ahogy akkor végignéztam rajta. Aztán elindultam anyámhoz.

- Sötét volt már, amikor megérkeztem a mi falunkba. Házunkban égett a mécses. Bementem. Anyám a kemence mellett ült, és font. Az orsó megállt a kezében, amikor meglátott. „Hol van Alja?” Anyám csodálkozva nézett reám. „Mit mondasz?” „Hol van Alja?” Megrázta a fejét. „A feleséged?” Harmadszor is megkérdeztem: „Hol van Alja?” „Nem tudom, fiam, itt nincs, régen nem voltatok nálam...” Akkor láttam csak, hogy milyen öreg lett anyám.

- Álltam előtte, fejemen a kucsma, kezemben a bot, és néztem. Egy sárga arcú, sovány kis öregasszony ült előttem, ölében a keze, és a kezében az orsó. És arra gondoltam: ez az anyám. És néztem a ráncos, öreg kezét, ahogy fáradtan tartotta ölében az orsót, és néztem a ráncos, öreg arcát és apró, kis, kék szemét a ráncok között, amelyekkel engem figyelt, kíváncsian és kicsit szomorúan, és azt gondoltam: ez az anyám.

- „Ide küldted őt hozzám?” - kérdezte egy idő múlva. „Nem - mondtam -, ne kérdezz senkit. Most ne.”

- Néztem a szobát. Megismertem az asztalt, a padot, a szekrényt, a kemencét, a ládát, az ablakpárkányon az üvegeket; és azt gondoltam: itt voltam gyermek. Itt, ebben a szobában. És azt gondoltam: milyen furcsa. Nem tudom, meddig álltam volna ott. Anyám nézett szomorúan, és én néztem a szobát, ahol gyermek voltam, és anyámat, aki az anyám volt...

- Aztán egyszerre csak nyílt mögöttem az ajtó. Anyám odanézett, és olyan lett az arca, mintha Alját látta volna ott, a hátam megett az ajtóban. Gyorsan megfordultam. A vér az arcomba futott az örömtől. De nem Alja volt. Marja állt az ajtóban, a púpos és kancsi Marja, a szomszédunkból.

- Tudod, azóta nemigen láttam Marját. Azóta, hogy ott együtt leraktuk a szénát. Meg azóta, hogy a lakodalmunkon azokat mondta Alja tenyeréből. Néha-néha találkoztunk ugyan, de csak úgy messziről. Mikor anyám földjén dolgoztunk, és elmentünk az ekével a kertjük alatt, vagy amikor a zabot arattuk, és a szomszéd földön ők is zabot arattak. Meg így. Odaköszöntünk egymásnak. „Adjon isten, Marja!” „Adjon Isten, Iván!” De más semmi. Annyit tudtam róla, hogy egyre többen jártak hozzá, idegenek is, messziről, és hogy sok mindent megmondott már. Látóasszonynak nevezték, és a pápa is megfordult nála néhányszor, sőt tudtam arról az esetről is, amikor a pápa gabonásának a tolvaját Marja mondta meg, de kikötötte, hogy bántódása ne essék, ha mindent visszavisz, amit ellopott. Hát ennyit tudtam róla, ami azóta történt. És most egyszerre ott állt szemben velem.

- Első gondolatom az volt, amikor megláttam: nem változott semmit. Éppen olyan volt, mint akkor. Mint akkor régen, amikor még úgy volt, hogy ő és én... Ugyanazzal a komoly, szelíd nézéssel nézett reám, ugyanúgy tartotta a fejét nyaka mögött, oldalt ugyanúgy torzult el a válla a púptól, a bal szeme éppen olyan furcsán állott, kissé félre, kissé titokzatosan oldalra nézve... Szinte ugyanaz a ruha volt rajta, mint régen, ez volt az első gondolatom. A második az, hogy mennem kell, azonnal, nyomban, mindegy, hogy hová, de mennem kell abból a házból, amelyikben ő van.

- Nem tudom megmagyarázni ma sem, hogy miért volt ez így. De így volt. És én megindultam az ajtó felé.

- Azt hiszem, anyám nem értette meg, hogy mit akarok. Bizonyára azt hitte, hogy Marját vártam, és elébe megyek, mert elnevette magát halkan, és ezt motyogta: „Úgy, úgy. Hát ez az. Hát mégis.” De Marja, ő tisztában volt azzal, hogy mit akarok, elsápadt, és amikor el akartam menni mellette, megfogta a karomat. „Ne így, Iván. Nekünk beszédünk van egymással.” „Micsoda?” -kérdeztem tőle durván. „Sok. Gyere.” És kiment előttem az ajtón, és én mentem utána.

- Kint sötét volt. Az udvaron megfogta a kezemet, és úgy vezetett a szénapajta elé. És amikor megfogta a kezemet, már tudtam, hogy oda akar vinni. „Itt hagytuk abba a beszédet, Iván - mondtotta, amikor odaértünk, ahol annak idején a szénát leraktuk volt együtt -, és itt kell folytassuk is. Látod, én már akkor tudtam, hogy így lesz.”

-Valami dac támadt föl bennem akkor ott a sötét udvaron, Marja előtt. Talán az elkeseredés támasztotta, nem tudom. De ezt mondtam: „Hazudsz, Marja, nem tudtál semmit! És most sem tudsz semmit!” Megszorította a kezemet. „Ne beszélj így, Iván! Te is tudod jól, hogy nincsen igazad.” Tudtam, persze hogy tudtam. De ott volt bennem a dac, és nem engedett. „Hát mit tudtál, na? És mit tudsz most? Halljuk! Mondjad!” És ő mondta.

- Nem emlékszem már pontosan minden szavára, amit ott a sötétben mondott. Csak -egy részére emlékszem vissza egészen világosan. Ezt mondta: „Emlékszel, Iván? Azt mondtam

neki: örömet hoz az első gyermek, örömet visz a második. Nem így volt? És azt mondtam: a szerelemhez hűséges maradsz örökké. Ha változnak is a nappalaid, nem változnak az éjszakáid. Amikor nagy útra indulsz, azzal mégy, akit szeretsz... Nem így mondtam, Iván, ezekkel a szavakkal? És nem azt mondtam neked, itt ezen a helyen: az a leány nem téged szeret, hanem csak a legényt. A legényt, akinek kell, s aki őneki is kell. Nem így mondtam, éppen így?" És én hallgattam, egyetlen szó sem jött ki a számon. Csak álltam előtte, és hallgattam.

- És ő folytatta: „És most megmondom neked azt is, amit nem tudsz: tegnap reggel fejés közben egyszerre megállt a kezem. Téged láttalak állni egy árok partján, amelyikben fekete víz folyt, és túl az árkon egy ember meg egy asszony juhokat tereltek, és egy leányka volt kettejük között. És az az asszony a te feleséged volt, és az a leányka a te leánykád. Egy pillanatig tartott csupán az egész. De tudtam, hogy a sors beteljesült. És az első gondolatom az volt Iván most visszatér hozzám! És akármilyen csúnyán is hangzik, bocsáss meg érte, de igaz: örvendtem, Iván. De aztán eszembe jutott a kép, amit láttam. Az árok, és benne a fekete víz. És megértettem, hogy nincs okom örvendezni. Mert ez azt jelenti, hogy te elmegy messzire. Szaladsz, szaladsz a fekete vízű árok partján sokáig, nagyon sokáig. Keresed a pallót rajta, amelyiken átmehetnél a fekete vízen azokhoz, akik a juhokat terelik. Nagyon-nagyon messzire szaladsz, Iván. De nem leled meg a pallót soha, mert nincsen palló. De ezt te nem hiszed el. Csak majd egyszer, nagyon-nagyon hosszú idő után, majd egyszer belátod, hogy nekem volt igazam, és akkor visszatérsz hozzám... Lehet, hogy testben már nem, mert a testünk már öreg lesz akkor. De visszatérsz hozzám másként, és nekem úgy is jó lesz... Hát eredj, Iván! Nézd; itt hoztam neked ebben a kendőben egy kis pogácsát, útravalóul. Nem sok, de eltart egy ideig. Valaki csak el kell indítsa azt, aki útra megy. Nem igazi... Hát most eredj, Iván! Isten legyen veled!"

- Így volt. És én elmentem. Még azon az éjszakán, még abban az órában, még akkor, nyomban. Be sem mentem anyámhoz többet, a házunkba sem. Úgy mentem el, mint aki egyszerűen csak elmegy.

- Heteken át jártam a turmák nyomán, bejártam a legelőket, amerre csak hallottam, hogy turmás gazdák élnek, mind. Hiába. Nem akadtam rájuk sehol. Tudod, amit Marja mondott volt a fekete vízről, az úgy igaz éppen, ahogyan mondta. Valami fekete víz választott el engem attól a naptól kezdve a másik parttól, az élet másik partjától, amelyiken az emberek terelik a maguk juhait, a maguk kis békés dolgait, együtt, családonként, munkával és vesződéssel, de mégis csak szép, békés nyugalomban együtt és tisztességgel, ahogyan illik, úgy... És én már arra a másik partra nem jutok át többet soha. Boszorkányság ez? Varázslat? Babona? Nem. Nem. Ez csak a törvény. Mint ahogy mondtam volt az előbb a láncboronáról. Az egyik fog megbotlik egy göröngybe, utána botlik a többi, és ez a rángás végigmegy az egész soron: Nagypám elvette nagyanyámat, így lett mienk az a kaszáló, így ismertem meg Alját, így hagytam ott a másikat, ezért hagyott el ez, mert azt meg én hagytam el... És így van végig, végig. És látod, Marjának lett igaza. És neki lesz igaza ezután is. Mert én már tudom, hogy neki lesz igaza abban is, amit legutoljára mondott. Hogy egyszer belátom. Mert hiszen már régen beláttam! Csakhogy az ember ember... És nem szívesen ismeri be azt, hogy belátta. Meg aztán hogyan menjek én most oda vissza? Annyi-annyi sok év után? Hogy az emberek bámuljanak rám, és azt mondják: úgy, úgy, hát ez az az Iván, hát ez az...

- Meg aztán, tudod, ha úgy egymagamban ülök a tűznél, és elgondolkozom ezeken a dolgokon, akkor egyszerre csak olyan, mintha ott ülne Marja is mellettem a tűznél, és nézne reám azzal a szelíd, komoly arcával, és mondaná: hát így, Iván, hát így. És tudod, én azt hiszem, hogy ő ilyenkor valóban ott ül mellettem a tűznél. Nem testben, persze, mert a testünk az már... De másképpen. Ahogy ő mondta akkor: „másként". Mert ő látóasszony, és a látóasszonyok, azok... Hát csak ezt akartam mondani neked. Köszönöm, hogy meghallgattál.

A nyitott ajtón beosont egy szellő, és lábujjhegyen körüljárta a szobát. A nagy tölgyfaládán meglibbent egy terítő. Barkaillata volt a szellőnek. Kint búgtak az örvös galambok.

A bozontos, vörös plájász fölállt a padról. Nehézkesen mozdult, szeme fáradtan siklott ki az ajtón át a tavaszba. Puskája után nyúlt.

Az asszony hirtelen leszökött a kemence sarkáról. Elébe állt. Szeme furcsán fénylett.

- Mondja, Iván bácsi, lehet valaki látóasszony és boszorkány együtt?

- Hogy érted ezt?

- Hát úgy, hogy belelát az emberek szemébe, látja azt, ami volt, és azt, ami lesz, és ugyanakkor rontás a nézése, és pusztulás a lehelete, és meghal az, aki mellette Van...

Iván megrázta lassan a fejét.

- Nem értem, miről beszélsz. A rontás, az nem olyasmi, ami mindig csak egy emberrel jár, mindig csak egy emberrel. Prikulics meg lidérc, meg ilyesmi, amiről anyám mesélt annak idején a kaszálókon, éjjel, az mind nincsen. Boszorkány sincsen.

- Hát hogy lehet akkor...

- A rontás, tudod, az másképpen van. Mint ahogy velem is, meg mással. A törvényben van a rontás. Valahogy belekerült a törvénybe, és akkor benne van. Mint a láncba, a boronaláncba a göröngy. Érted? Nem tudom jobban megmondani.

- Értem - bólintott halkan az asszony, és kinézett az ajtón -, értem, Iván bácsi, köszönöm.

A tisztás fölött lomha repüléssel dolmányos varjú szállt át. Suhogtak a szárnyai. Csőrében ág volt. Mögötte mély volt az ég és kék, mint a vadjácint csillaga harmatos reggeleken.

10.

A TAVASZT már nem lehetett megállítani. Hiába borult el olykor az ég, hiába tért vissza a havazás. Ha reggelre fehéren is éb-ívd a tisztás, csak egy szél kellett, hogy szétverje a fellegeket, és kisüssön a nap: délre már újra ott virágoztak a kikericsek, és lilába vonták a vedlett-zöld gyepet.

Legyőzhetetlenül haladt a tavasz a maga útján. Délutánonként fölterelte a szellő a bükkös aljából a varjútövis virágzó bokornak édeskés illatát, és a bükkös szegélye tele volt hóvirággal, kék jácinttal, kakasmandikóval. Csillaggyúláskor szalonkapárok szálltak át csapongva a tisztás fölött, és a levegő megtelt valami fárasztó, édes-fanyar szaggal.

Egy hajnalon ott állt az ajtóban. Akkor kelt a nap a bükkös mögött, még csak rézvörös tüzek jelezték az égen, hogy érkezőben van. A hajnal hűvösségében szelíd illatok keringtek, puhák, és az asszony az ajtóban állt, és nézte a tisztást, mely lila volt a sok-sok kikericstől, és minden virág szirmán, mint ezernyi gyöngyszem, csillogott a harmat.

És akkor egyszerre meghallotta a fajdkakast. Tisztán, élesen vált el a hang a csöndtől: tak-tak-tak-tak... süssürü, süssürü, süssürü... Aztán már a madarat is látta. Ott ült feketén, hegyesen, .ikárha késsel metszették volna ki az erdő testéből, ott ült az i'gyik fenyő tetején, és nyakát előrenyújtva köszöntötte a napot. Tak-tak-tak... süssürü, süssürü, süssürü, süssürü...

Valami különös, lelkes öröm szaladt keresztül a szívéen. Szeretett volna fölkurjantani a madárnak, nagyot kacagni, s világgá kiáltani, hogy igen, igen, itt van a tavasz! Vége a hónapnak, a hidegnek, a sötétségnek, új világ kezdődik, új élet, tavasz! Aztán az első gondolata az volt: Vajon tudják-e már odalent, hogy a nagy erdei kakasok megszólaltak? Hogy kikiáltották a tavasz virradását?

Napok óta nem volt fönt senki. Bizonyára nem tudják. Meg kell mondani nekik, igen. Hogy adják hírül még lentebb, hogy tudják meg azok is... Megdöbbsent a gondolattól. Kik tudják meg? Kit érdekel, hogy mi történik fent a hegyekben? Ki érdekli őt, hogy tudja-e vagy nem? Még ha... De miért ne? Ahogy a postás elhozta Ratosnyára azt a képes írást, éppen úgy elvihet egy másikat oda, ahonnan ez jött. Birtalan bácsi megírja, a postás elviszi... Hiszen ez egészen egyszerű!

Már ragadta az öröm. Gyorsan végzett az állatokkal, aztán a seprűt az ajtónak támasztotta, és indult. Mikor a ház sarkából visszanézett a seprűre, eszébe jutott, hogy még nem ment el a háztól soha. Ősz óta egyetlenegyszer sem. De hát ha egyszer itt van a tavasz!

Hogy nem ismerte lefele az erdőt, az pillanatig sem nyugtalanította. Nem is gondolt rá. Az erdőlakók természetes ösztönével haladt lefele a fák közt, dúdolgatva, olykor egy-egy arcába nyúló ágat letördelve, megcsodálva a hóvirágok fehér foltjait, a kék jácintokat, haladt lefele. A forrás csermelye lassan patakká nőtt, kétoldalon meredekké vált a hegy, s a nap aranypázmákat vetett a fák közé. Vidáman ment, könnyedén. Egy szedres tisztáson őz állt, és csodálkozva nézett le rá. Vemhes őz volt, látszott a hasa. Az asszony megállt, és öntudatlan mozdulattal megtapogatta magát.

- Én is - mondotta az őznek.

Az őz hátracsapta a füleit, és beugrott a fák közé.

Az ősvény egy szélesebb patakba torkolt. Rigók sürgölődtek a napon, mogyoróbarkákon vadméhek döngtek. Egy kis varjútöviscserje tömötten pompázó lila foltja színnel és illattal töltötte meg a patak völgyét. Odaszaladt hozzá, és leszakított egy ágat. Nehezen vált le a virágos ágacská. Lehajolt hozzá, és foggal rágtá el a szíjas rostokat. Szája megtelt kesernyés tavaszi nedvekkel.

Aztán egyszerre csak ott állt a szállás. A tisztás alatta már zöld volt egészen, tavaszi zöld. Néhány tarka tehén rágtá a zsenge füvet. A házak barna falán puhán és szelíden melegedett a napfény.

Néhány pillanatig kutatva nézte a fák alól a szállást, mint aki ismerkedik valakivel. De kellemes, szelíd érzés volt, a tisztás és lolótte az épületek, és odébb az a néhány legelésző tehén. Semmi zavaró nem volt abban, hogy ott álltak, az erdő lábának támaszkodva, és lenéztek a patakra. A patak tajtékot vetett a köveken. A tajték fehér volt, mintha sok kis, illatos nyírfatörzs görgött volna alá a vízen.

Kezében a virágos gallyat lóbálva megindult a házak felé. Límbert nem látott sehol. Először a legfelső kis házhoz ment, de az a ház aludt. Zárt ablaktáblái mögött lakatlanságot őrzött,

lépcsőjén nem érzett lábnyom. Mikor a nagy házhoz ért, oldalt a l'ajta mögül előbújt egy fekete kutya. Nem ugatott, csak nézte kíváncsian, és lassan, szimatolva közeledett.

- Dudás - szólt rá a kutyára -, Dudás ne...

A kutya alig észrevehetően megcsóválta a farka végét, aztán megállt és ásított.

A kutya újra megcsóválta a farkát, nyújtózott, és lefeküdt a küszöb mellé. Szemével álmosan és lustán megkereste a patakot, végigment rajta, s egy helyen megállt. Az asszony követte a kutya nézését. Lent, majdnem a kanyarodónál, sűrű égerfák között mintha valaki üldögélt volna a patak partján.

Még benézett a pajtába, a fásszínbe, de ott sem volt senki. Akkor lement a patakhoz. Valóban ült valaki ott az égerek között. Egy gömbölyű, nagy kövön, előrehajolva, és nézte a vizet. Megismerte hátulról is. Birtalan volt.

Lassan mögéje ment. Halkan, szinte lábujjhegyen. Az öreg nem mozdult, mereven nézte a vizet, mintha megfedkezett volna a világról. Már éppen köszöntem akarta, hogy „adjon Isten, Birtalan bácsi”, mikor lassan megszólalt, anélkül, hogy megfordult volna, anélkül, hogy levette volna szemét a vízről.

- Ott fent is virágzanak már azok a bokrok? Akkor igazán tavasz van, asszony. Csak ez a nagy hal itt, hiába mondom neki...

- Honnan tudta? - csodálkozott az asszony -, hiszen nem láthatott.

Szeme a víztükörre esett, és összetalálkozott rajta az öregember huncut mosolyra húzódó arcával.

- Hajjaj, lelkem, a patak! A patak sok mindent elárul. De látod ott azt a nagy halat? Azt a nagy zöld hátút. Ott a kő árnyékában, ahol annak a faágnak a vége van. Még mindig lesben áll. Apró halakra vadászik. Hiába mondom neki, hogy eltelt a tél, kereshet már bogarat magának. Nem hiszi el. Ilyenek ezek a nagy halak, látod. Mint az emberek, ha megnőnek. S megnő az étvágyuk. Nem hiszik el, hogy a kicsi hal is hal, és nem arra való, hogy megegyék, amikor tavasz van.

Alit az öreg mögött, hallgatta a szavait, és nézte egy ideig a nagy, zöld hátú halat, amelyik valóban ott hevert a hasán egy kő árnyékában, és vadászott.

- Mért nem fogja meg? - kérdezte.

- Most nem lehet - csóválta meg a fejét az öreg -, most lesben áll, és ilyenkor figyelmes. Most nem lehet.

Valami titokzatos tréfálkozó ördög szállta meg hirtelen. Kötekedő hangon szólott.

- Nem lehet? Mutassam meg, hogy lehet? Az öreg csak csóválta a fejét.

- Ezt nem lehet. Lesben van, figyel. Ha megmozdulok, elillan.

- Ez?

Hetyke kötődés volt a hangjában. Lassan előbbre lépett, és szemét rászögezte a halra. A fejére. A szemét kereste. És akarta, hogy ne mozduljon. Erősen, minden belső erejét összeszedve akarta. Néhány pillanatig. És akkor lassan, anélkül, hogy levette volna szemét a halról, előresiklott, belépett a vízbe, még előbbre, még, lassan lehajolt, kezét kinyújtotta, lassan, óvatosan, egyre beljebb, és megérintette a hal hátát. A hal meg sem mozdult. Néhányszor végigsimított a hátán, aztán hirtelen kopoltyújánál fogva kiemelte a vízből.

- Tessék, Birtalan bácsi!

Az öreg nézte, de nem csodálkozott. Csak pislogott apró kék szemeivel, és átvette a halat, megnézte.

- Nem is vergődik, mintha döglött volna. Pedig él. Ismerem. Néha nekem is sikerült, régen. De csak ritkán. Nagy akaratod van, asszony. Nagy akarat van benned. Aztán megindultak fölfele a szálláshoz.

- Megszólaltak fönt a kakasok - újságolta az asszony -, azért jöttem, hogy megmondjam. Hogy...

- Majd leviszem a hírt Gyerkónak - bólintott az öreg -, majd ő hírül adja az Úrnak. Jó. Jó, hogy lejöttél.

Az asszony arra gondolt, hogy hátha Ő is... De félt kimondani a gondolatot. Az öreg mintha megérezte volna azt, ami a hallgatás alatt isult.

- Az Úrfi, az már régen itt lenne. Az már... hiába. Messze van, ez az.

- Birtalan bácsi...

- Mi?

- Azt mondja meg, az az ember, aki a postával jár... Már visszament?

- Mit mondasz?

- Az az ember, aki Ratosnyán a képes írást Gyerkó bácsinak átadta...

- Bilibókot gondolod?
- Úgy hívják? Nem tudtam. Az most... Vajon hol van?
- Bilibók? Az, lelkem, Ratosnyán.
- Igazán? Még nem ment vissza?
- Hova te?
- Hát, abba a városba, ahol a torony van, tudja... Ahonnan azt az írást, akkor...
- Bilibók? Az legfeljebb Dédáig jár el, meg egyszer egy évben talán Régenig. Tovább már nem.

- Kár. Az kár.
- Miért, te?
- Mert gondoltam, hogy küldhetnénk vele mi is egy olyant... Megkérnők azt a Bilibókot...
- Levelet gondolsz?
- Azt, azt! Én mondanám, és Birtalan bácsi megírná. És aztán odaadtuk volna, hogy vigye el.

Az öreg megállt, és rácsudálkozott az asszonyra.
- Te! Hát azt megtehetjük.
- De ha az a Bilibók...
- Bilibók csak Dédáig kell vigye, onnan már viszi más, ne félj. Az ember rányálaz egy billogot, s annak az áraért elviszik akárhova azok, akik abból élnek.

- Ez biztos?
- Biztos hát.
- És meg tudná írni?
- Hát, régen nem próbáltam. De talán...
- Próbáljuk meg, Birtalan bácsi! Próbáljuk meg! Az öreg megvakarta a fejét.
- Nono, várj csak. Az nem egészen úgy van. Ahhoz sok mindenféle köll ám. Először is arra való papiros. Aztán plajbász. Aztán...

- Anélkül nem lehet?
- Anélkül? Nem.
- Az baj. Látja, látja, mindig csak van valami baj.
- De hadd csak, mert úgyis dolgom van Ratosnyán a héten. Aztán majd vásárolok a zsidónál mindent, ami kell. S legközelebb felviszem hozzád. Úgyis kell még szénát hordjak föl egyszer, ott fönt későbbre nő ki a fű. S akkor megírjuk.

- Csakhogy nem lesz az késő addigra, Birtalan bácsi?
- Késő? Mért lenne késő?
- Hát, talán azok az emberek megunják addig, vagy más dolguk akad. És nem járnak többet arrafelé. Mit tudom én...

- Ne félj...
- Nem lehetne úgy, hogy én most elmondjam magának azt, amit írni kell, s maga aztán leviszi azt, amit én mondok, és ott annál a Bilibóknál ráírják egy papirosra és úgy...?

- Mi? Hiszen lehet, így is lehet. Lehet hát.
- Akkor elmondom, jó?
- Várj, gyere föl elébb. Megsütjük a halat, megesszük, s aztán szépen elmondasz mindent. Gyere.

Fölmentek. Az öreg tüzet tett, aztán megsütötték a halat.
- Iván bácsi nincsen itt? - kérdezte közben az asszony. Birtalan legyintett.
- Iván? Rájött. Ilyenkor mindig rájön.
- Micsoda?
- Hogy micsoda? Tudod, valami olyan betegség. Minden embernek van valamiféle betegsége. Valami olyan belső betegsége, érted? Az egyiknek ez, a másiknak az, ami úgy néha rájuk jön. Az övének most van az ideje.

- Fekszik valahol?
- Nem, dehogy. Ez másféle dolog. Amikor meglátja az első viragot tavasszal, akkor veszi elé. Eszébe jut egy asszony, tudod. Régi dolog ez. Aztán elindul. Sorra bemegy a házakba, és keresi azt az asszonyt. Az emberek már tudják, és békét hagynak neki. Végül aztán beül egy korcsmába, és inni kezd. Soha nem iszik szeszt, de évente egyszer, ilyenkor, addig iszik, amíg beesik az asztal alá. Aztán hazajön, és vége. Régi dolog ez, nem kell tudni róla. Nem kell firtatni. Az ilyesmi már együtt jár az emberrel, magával hordozza az ember, akinek van. Betegség ez.

Nem kérdezett többet. Ivánt látta maga előtt, ahogy ott ült a padon, és mondta, mondta, lassan és szomorúan a szavakat, és a szavak mögött mélységes mélyen sajgott egy elromlott élet, egy összedőlt világ, egy ház, egy kaszáló, egy asszony... Lehajtotta a fejét, és nem szólt többet. S mikor az öregember elfordult, kitörölt gyorsan egy könnycseppet a szeméből.

Aztán megették a halat.

- Na, most mondhatod - szólt később az öreg, és pipára gyújtott -, csak lassan mondd, hogy megjegyezzem a szavakat.

És az asszony mondta.

- Írja meg neki, hogy azt üzenem én, a Komárnyikról: tiszteltetem ott, ahol van, de a nagykakas ma megszólalt a ház fölött a fenyőfán, és kinyíltak a virágok. És írja meg azt is, hogy a tél nagyon hosszú volt, és hogy köszönöm neki a képes írást, amit küldött azzal a Bilibókkal, ott őrzöm a polcon, és minden nap imádkozom előtte, mióta Dumitru bácsi megtanított imádkozni. És írja meg, hogy nagyon hosszú volt a tél, de most már vége van, és a juhok is bárányoznak már, és, és írja meg, hogy én is várom már, hogy visszajöjjön onnét... És hogy lehet, hogy ott minden sokkal szebb, mint itt, de itt most már tavasz van, ezt írja meg, hogy tavasz van, és... A virágokról írjon neki, meg a madarokról, meg hogy este... Írja meg, hogy egy kis ökörszem fészket rakott a tűzifa között, és máshonnan kell vegyem a fát, és hogy már csak ő hiányzik egyedül... Ezt írja meg, Birtalan bácsi! Hogy már csak ő hiányzik egyedül.

- Megírom - bólintott az öreg a pipa mögött -, megírom, ne félj.

- Azt is, hogy tavasz van.

- Azt is.

- Meg hogy köszönöm a képes írást, amit küldött.

- Meg hogy hosszú volt a tél egyedül, ugye?

- Igen, igen! De most már vége van, és a nagykakas...

- Megírok mindent, ne félj.

- Az ökörszemet is.

- Azt is, azt is.

- Meg hogy, hogy már várjuk nagyon. A ház meg a poján előtte, meg a fák, meg minden.

- Megírom, asszony, megírom.

Még ültek egy keveset a küszöbön, de már nem beszéltek, csak nézték a napsugárban csillogó erdőket, és Birtalan szívta a pipát. Aztán az asszony hirtelen felállt.

- Akkor én most megyek.

- Eridj! Megírok mindent, ne félj!

- Isten fizesse meg.

- Isten segítsen, asszony.

Néhány lépés után megállt, és visszaszólt.

- Hol laknak azok, akiknél a gyermekek vannak? Akik a mézet hozták, azok?

- Egy patakkal odébb, mint ahol lejtöttél.

Ment. Puhán ringott a járása, a tarka szoknya szegélye ütemesen verdeste meztelen lábszárait, apró bocskorai szinte úsztak a levegőben. Boldog volt. Arra az ismeretlen Bilibókra gondolt, aki majd az írást elviszi, biztosan egy nagy, iszonyú nagy tarisznýában, és egy komoly arcú, magas, szőke ember ez a Bilibók, olyan becsületes arcú, tartsa meg a Jóisten erőben, egészségben, hogy megjárhassa az utat. Aztán átszálltak a gondolatai a jóistenhez, aki Bilibókot erőben és egészségben kell megtartsa az út és az írás miatt, és itt valami zavar támadt a gondolatok között, mert sehogyan sem tudta ezt a Jóistent elképzelni. Pedig kell legyen valahol, mert az emberek folyton emlegetik, és neki szól az imádság meg a gyertya. Azt mondják, hogy fönt az égből. Talán ott a kékség fölött valahol? Talán éppen a napban? Nem, az nem lehet. Akkor éjszaka nem volna Isten, pedig Istennek mindig lennie kell, hogy vigyázzon a jó emberekre. És a madarakra ki vigyáz? A virágokra? Azokra is a Jóisten?

Megállt egy hóvirág előtt. Lehajolt, nézte. Mitől ilyen a hóvirág? Mitől ilyen fehér? Mitől zöld a zöldje? Mitől búvik elő a föld alól? Ezt is a Jóisten csinálja? Valaki kell csinálja mindezt, az biztos. Mert magától miképpen nőhetne ki virág a földből? Miképpen lenne madár? És ki tanítaná meg a madarakat annyi szép hangra? És ki festené meg a tollukat annyi mindenféle szép színre, a madarak tollat és a virágok szirmát és a fákat és a napsugarakat és mindent, ha nem a Jóisten? A Jóisten, aki fent lakik a kék ég mögött valahol, és folytonosan ügyel, hogy baj ne történjék a jó emberekkel. Bilibók elvihesse az írást, és a kakasok megérezzék a tavaszt, és a virágok kinyíljanak, és a madarak elkezdjenek énekelni, és langyos jó illatok

járjanak a széllel... Borzasztó sok dolga lehet a Jóistennek, és mégis hogy tud ügyelni mindenre! Ki is lenne képes erre más, ha nem a Jóisten?

És ahogy ott állt a hóvirág előtt, egyszerre úgy érezte, hogy fölfedezett egy csodálatos nagy titkot. Forróság lepté el tőle. Mintha egy láthatatlan kapu nyílt volna meg valahol, és ő ezen a kapun át belátna a titkok titkába, oda, ahol mindennek a miértje lakik, valahol fönt az eget kékségei mögött.

- Isten... - mondotta ki halkán a titokzatos szót, melyet annyi időn keresztül használt, anélkül, hogy értelmét tudta volna; és íme most egyszerre bevilágított valami ebbe a szóba, és egyszerre hatalmasan nagy és fényes lett ez a szó, tele erővel és fényességgel, nappal és csillagokkal, fákkal és virágokkal, és madarakkal, és derék, jó Bilibókokkal, akik nagy tarisznyákban hordozzák jámborul egyik embertől a másikig a szavakat, amiket egymásnak üzennek az emberek, akik egyedül maradtak.

-Isten... - mondotta halkán, és fölnézett a feje fölé a kék és magas égboltra, és valami nagyon szépet érzett. Nevetni kezdett halk, duruzsoló, boldog nevetéssel, és kezével vidáman fölintegetett a messzi kékségbe, mint aki ismerőst köszönt, kedveset, bizalmasat, olyant, akit hosszú időn át keresett, és végre meglátja maga előtt.

Dúdolván ment tovább. Soha még olyan könnyűnek nem érezte magát, szinte lebegett a tavaszi napfényben. A patak fölött egy sárga pillangó szállt át, olyan könnyedén, mintha ő is megtudott volna valamit a titokból.

A Kétág zúgójánál szembekerült a házzal. Megállt. Nézte, ismerkedett vele. Abbahagyta a dúdolást. Valahogy idegenül állt ott a ház a patak és az erdő között. Kerítése volt, kapuja, és ez olyanná tette, mintha egy falu szélén állt volna. Szinte kereste szemével a fák között a falut, amelyikhez a ház tartozik. Mert nem az erdőkhöz tartozott. Az erdőkhöz nem volt semmi köze. Idegen volt.

Lassan közelítette meg. Szinte félt a háztól. Mindaz, ami emlékeiben a faluval kapcsolatban élt, egyszerre ott volt körülötte, mint megannyi kísértet. A gonosz szavak. Irigykedések. Áskálódások. Hangoskodás, veszekedés. Korcsma. Valósággal megborzongatták ezek az emlékek. Talán ha nem süttött volna olyan szép melegen a nap, ha nem lett volna tavasz, vidám, könnyű levegő, messze elkerülte volna azt a házat. Bevette volna magát az erdők közé előle, mint a vad, és úgy húzódott volna a sűrűség védelme alatt, vissza a Komárnyik felé.

De biztató, derűs, tavaszi délután volt. A kapu előtt ugyan még egy pillanatra megállt, valami tétovázás fogta el, de aztán benyitott.

A halk csikordulásra vakkantani kezdett egy kutya, valahol a pajta sarkánál. De nem szaladt elő, csak egy lánc csörgése hallatszott, és ez is olyan falura emlékeztető volt. Az ajtóban megjelent egy asszony. Szigorú, szikár, csontos asszony. Fekete fejkendője alól összehúzott szemekkel nézett az érkezőre.

- Adjon Isten minden jót!

- Adjon Isten!

Aztán álltak szemben egymással. Akár két ellenség, úgy. A pajta felől bámészan jött elő néhány gyerek.

- Jöttem, hogy megismerjem magukat - mondotta őszintén és barátságosan -, és megköszönjem a mézet, amit küldtek volt a télen.

A másik asszony mozdulatlanul állt az ajtóban.

- Gyereket vársz?

Megrezzent. Nem a szavaktól, a hangtól, amely a szavakat kimondta. Elpirult.

- Látszik?

- Látszik. Nehéz sorod lesz. Mindenkinek nehéz sora van, aki nem erkölcsös és nem okos.

Szúrtak a szavai. Fölvetette a fejét, és bátran szembenézett a szigorú asszonnyal.

- Nem hiszem el neked, hogy nehéz sorom lenne. Törvény az, hogy ha szeretünk valakit, gyerekünk legyen. Neked is vannak gyerekeid.

Most már tegezte. Már nem érzett semmi tiszteletet az idegen asszony iránt. Már csak egy asszony volt, egy a sok közül, akik a falvakat lakják.

- Ne hasonlítsd magadat hozzám - mondta a másik, és a hangjában bosszús rendreutasítás volt -, engem pap adott össze a hites urammal!

- Ha szereted, akkor mindegy. Ha pedig nem szereted, akkor a pap nem segíthet azon.

- Piha - mondta haragtól eltorzult arccal a szigorú asszony, és kiköpött maga elé -, piha.

Ekkor jött elő Ferenc a méhszínből. Ormótlan nagy bőrkesztyű volt a kezén, és a fején valami furcsa hálóból készült sisak.

- Adjon Isten, menyecske! Te vagy az, aki egyedül élsz ott fönt a hegyen? A teremtesít neki, bátorság kell hozzá. Hadd nézzek meg!

A fekete kendős asszony ott az ajtóban morgott valamit, és befordult a házba.

Egyszerre elpárolgott minden kellemetlen érzés. Az ember, ott a hálós sisak alatt, jó ember volt. Csupa jóindulat és békesség sugárzott felőle.

- Adjon Isten, Ferenc bácsi! Miféle furcsa holmi az a fején? Már nevetett is.

- A méhekkal dolgozom - magyarázta Ferenc -, ahhoz kell az ilyesmi.

- Méhekkal? Megnézhetném a méheket? Sohasem láttam még.

- Meg hát. Gyere!

Hátramentek a méhszínhez. Ferenc megmutatta a lépeket, a kaptárak beosztását, elmagyarázta a méhek életét, szorgalmukat, engedelmességüket, törvényeiket.

- Mint az emberek - csodálkozott az asszony -, éppen, mint az emberek! Mint a faluban élő emberek.

- Nem - csóválta meg Ferenc a fejét -, az emberek önzők, ezek pedig nem önzők. Az emberek irigyek, ezek nem irigyek. Az emberek egymás ellen áskálódnak, ezek pedig segítik egymást a munkában. Ilyenek kellene legyenek az emberek, ha mind igaz keresztények volnának. De hol vannak attól!

- Mégis olyanok, mint az emberek, Ferenc bácsi. Dolgoznak, dolgoznak, amíg belepusztulnak. Miért?

- Hogy gyűjtsenek.

- Másnak?

- Utódaiknak.

- De azok is újra csak gyűjtenek, sokkal többet, mint amennyire szükségük van, mind csak gyűjtenek, gyűjtenek, s már nem is tudják, hogy miért. Mint az emberek éppen.

- Életük értelme a munka. Azért élnek.

- S nem szomorú ez, Ferenc bácsi? Én ha valamit dolgozom, azért csinálom, hogy éljek. De ezek azért élnek, hogy örökösen dolgozhassanak valamit, aminek már nincsen is értelme. És a végén nem is élnek, csak dolgoznak és dolgoznak. Amíg meghalnak, addig. Mint az emberek, akik a falvakban élnek, meg a városokban, és egész életükben csak dolgoznak, hordják össze maguk köré a sok mindent, és nincs is idejük ahhoz, hogy örövideni tudjanak az életnek. Nagyon szomorú lehet úgy élni, Ferenc bácsi!

Ferenc sóhajtott, és nem szólt többet a ménekről.

- Gyere - mondotta -, menjünk be.

Lassan a ház elé mentek. Ott az asszony megállt.

- Hát Isten áldja meg, Ferenc bácsi! És köszönöm a mézet, amit küldött volt a télen.

- Gyere be! Hova sietsz?

- Megyek haza.

- Már ne menj el így! Ül le egy percre! Megrázta a fejét.

- Nem megyek be, Ferenc bácsi. Azok a méhek nem szúrtak meg. De itt megszúrnak. Isten megáldja!

És ment a kapu felé. Ferenc szomorúan állt a ház előtt, és nem szólt többet. Lehajtotta a fejét és gondolkodott. Aztán odakiáltott az egyik fiának. Akkor az asszony már kívül volt a kapun.

De alig haladt egy jó kőhajításnyira a víz mentén lefele, valaki lihegve szaladt utána. Csodálkozva fordult hátra. Az egyik gyerek volt, olyan tízéves forma fiúcska. Valami nyírfakéregbe csomagolt holmit hozott.

- Édesapám küldi - lihegte a fiú -, egy kis méz. Zavartan vette át a gyerektől a mézet.

- Várj csak - mondta hirtelen, mikor az már indulni akart vissza -, szeretitek a halat?

- Mink aztán igen - válaszolta a gyerek. Lenézett a patakra. A gyermek elértette a nézést.

- Most nem lehet fogni, amíg fent tart a hó. Hóleben nem jön a horogra.

Elmosolyodott, de nem szólt semmit. Leült, levetette a bocskorát, inge ujját feltúrta. A gyerek nézte csodálkozva.

Lassan belegázolt a vízbe. Nézegette a köveket, a forgókat, aztán egyszerre csak belenyúlt a vízbe, és kidobott egy ficáncoló halat. Még egyet. Újra egyet. A gyerek kurjantozva szedte őket össze odakint a parton.

- Elég lesz? - kérdezte egy idő múlva.

A gyerek levetette az ingét, abba gyűjtötte össze a halakat.

- Birtalan bácsitól tanulta?

- Tőle.

Kijött a partra, fölhúzta a bocskorokat. A gyerek ott állt mellette, kezében az összecsomózott ing, még ficánkoltak benne a halak.

- Maga tetszik nekem - mondotta a gyerek komolyan -, pedig Édesanyám azt beszélte, hogy maga rosszféle. De Édesanyám nagyon szigorú, és én nem hiszem el azt, amit magáról mondott.

- Mért nem hiszed el? - nézett rá mosolyogva.

- Mert Édesanyám azt mondotta, hogy maga rosszféle, és gyereke lesz egy idegen embertől. Ez ugye nem igaz?

Lassan felállt a földről. Megsimogatta a fiú szösze fejét.

- Édesanyád nem tudja, mit beszél. Hanem most eridj, vidd a halakat! És ha még kell, szívesen fogok neked máskor is.

Lassan ment fölfele a hegyen. Valami furcsa fáradtság lepte meg. A tavasz álmosító, nehéz szagaitól jött-e hirtelen, benne volt a levegőben ez a fáradtság? Vagy az a kerítéses ház okozta és az asszony szavai? Vagy valami más? Soha még ilyen különös, nehéz fáradtságot nem érzett. Valami húzta le a földhöz. Jó lett volna leülni a mohára, és mindent kipihenni, a levegőt, a szavakat, az embereket és ezt a nehéz fáradtságot. De a moha vizesen szortyogott a lépés alatt, az erdő nyirkos volt, és nem mert leülni.

Az őz újra ott állt, azon a kis nyiladékon, ahol délelőtt. Ránézett, aztán lehajtotta a fejét, és lassú, fáradt, nehézkes léptekkel bement a sűrűbe. Hirtelen megállt. Az őz is érzi? Ugyanezt a furcsa fáradtságot? Az őz is?

Utánanézett, ahogy a cserjés között tovahaladt. Szürke, nagy hasa szinte húzta le a földre. Hát ezért jár úgy az őz? Ezért olyan fáradt? Vajon ő is azért? Megtapogatta magát és érezte, hogy milyen erősen domború már, és egyszerre megérezte, hogy innen ered a fáradtság, ebből a nehéz, nagy domborúságból. Valakit cipelek magamban -gondolta, és ez különös érzés volt. Vajon még meddig? És vajon hogyan lesz az?

Juhot látott már elleni nemegyszer, kecskét is, és emlékezett úgy körülbelül, hogy miképpen történik ez. Bár különösebben sohasem figyelt oda. Nem érdekelte, mert hiszen természetes dolog volt, hogy a juhok testéből bárányok jönnek elő és a kecskék testéből kis tarka gidók.

Vajon mekkora lesz, amikor a világra jön? És tudja-e már, hogy bennem van? És... és vajon milyen az... amikor kijön? Fáj nagyon? A juhoknak csak a szemük csillogott olyankor, de a kecskék nyögtek is és... és véreseket voltak.

Kavarogtak benne a kérdések, amíg így lassan fölfele cipelte magát. Az őzre gondolt, amelyik ott lakik a nagy hasával a sűrűben, és a többi állatokra, a juhokra, kecskékre, nyulakra, vaddisznókra, akik mind ilyen nagy hassal járnak a tavaszt. A mókusokra. Aztán a madarakra, akik lázasan építgetik már a fészkeket, hogy fiókákat hozzanak a világra benne. Nyírfák mellett haladt el, és megérezte orrában az édeskés rügyszagot, ami felőlük jött, és arra gondolt, hogy a fák is rügyeket bontanak, új ágakat növelnek, a gyökerek sarjakat bocsájtanak útra, a melegező televényben magvak csíráznak. És egyszerre megértette, hogy ez a rendje a világnak. Ez a tavasz törvénye: életet bontani, továbbadni az életet, világra hozni valakit.

Komoly, szép érzés volt ez. Érezte, hogy valamennyien egyek, szövetségesek, közös a céljuk: az erdő, az állatok, a madarak és ő maga. Egy törvénynek engedelmeskednek, és egyazon parancsot hordozzák magukban: az életet. Lassan ment. Keze megsimogatta a fák törzsét, mint ahogy testvéreket simogat az ember, és valami megelégedett, komoly nyugalom töltötte meg, mert érezte, hogy akárhogyan is lesz majd az a titokzatos ismeretlen perc: fent a kék ég magasában valaki ügyel arra, hogy akik a törvényt szolgálják, azoknak bajuk ne essék.

Teltek a napok. A gyepek hihetetlen gyorsan kizöldültek, meglombosodtak a cserjék, és a bükkök is bontogatták már rügyeiket. Vadméhek döngtek, és rovarok zümmögtek a levegőben, langyos szellők lengették a nyírfák halványzöld selyemruháját, és puha estéken párosával kószáltak a baglyok.

Birtalan feljött a lovakkal, hozott még egyszer szénát, hogy legyen, mit rágnak éjszakánként az állatok, mert napközben már ki lehet csapni őket a tisztásra.

Ő újságolta, hogy az Úr fent járt, lőtt is három kakast az Iszticsó laposán, és lement megint. Rosszkedvű volt - mesélte Birtalan -, baj van a vasúttal újra. Az állam megnyerte a pert, és a Maroson innen húzzák ki majd a síneket mégis, hiába költött annyit ügyvédek az Úr. Még a hegyet is megfúrják, úgy hírlík, ott a Korbu és a Szalárd között, s a vonatok itt pőfögnek majd el az erdők lábánál.

Az asszony hallgatta Birtalant, hitte is, nem is, amiket mondott. Nem sokat töprengett rajtok. Hogy megfűrjék a hegyet? Bolondok azok az úri népek, azoktól még az is kitelik. S hogy a lyukon keresztül viszi majd a gőzszekér az embereket? Mért ne, ha lesz, aki beleüljön egy olyanba. Sokkal jobban érdekelte, hogy mit végzett az öreg Bilibókkal. Rá is tért hamar.

- Hát az írás, Birtalan bácsi?

- Persze, az írás - mondotta az öreg, és megvakarta a fejét -, hát ott egy kis baj volt, tudod. Mert plajbászt, azt kaptam. Postai papirost is kerített Bilibók. A megírással sem volt különösebb baj, habár egy-egy bötű, tudod, már kiment a fejemből. De segített Bilibók is. Hanem a végén azt kérdezte, hogy hova szóljon a levél! S erre már nem tudtam felelni semmit!

- Nem tudott felelni? - csudálkozott az asszony -, hát őhózzá szól!

- Jó-jó, de hova? Mert azt odaírtam, hogy aszongya: Éltető Gáspár Nagyságos Úrfinak. De Bilibók kötötte magát, hogy ez nem elég. Mert aszongya, a várost is oda kell írni, amelyikben van, meg az utcának a nevét. Hát azt én bizony nem tudtam odaírni semmiképpen. Mert én azt nem tudom, azért.

- A várost? - az asszony szeme tanácstalanul vergődött -, nem lehetne megmutatni Bilibóknak a képet, hogy eszibe jusson?

- A képet? - döbönt meg Birtalan az ötleten -, látod, erre nem gondoltam! Mutasd csak azt a képet!

Amilyen fürgén csak tudott, úgy szaladt be a házba. És hozta a képet, a toronnyal.

- De visszahozza ám!

- Várj csak - mondta az öreg, és kezébe vette a képet.

A nap felé fordította, úgy nézte.

- Hát itt van a neve, te, itt ni! Pö... á... pá... rö... i... sö... risö... párisö... Paris... így hívják azt a várost, látod!

- Na ugye! - örvendett meg az asszony. - Ezt már odaírhatja!

- Még csak az utca neve kellene. Aszonta Bilibók, az is kell. Mert minden utcának van egy neve, tudod. Mint nálunk a kutyának. Ejszen sok van belőlük, azért.

- Hát írja oda, hogy ahol a torony van.

- A torony? Azt lehet.

- Úgy már igazán megtalálhatják.

- Az lehet. A torony, persze.

- Itt az írás, amit csinált? Beleírhatná mindjárt!

- Az írás? Az Bilibóknál maradt. De nem baj, mert megtanolom. Azt, hogy Pá-ris. Pá-ris. Paris. Pá-ris... a tornyot meg amúgy sem felejttem el. Pá-ris.

Eldünnögte még néhányszor ezt a furcsa hangzású idegen szót, aztán eloldotta a lovakat, és indult vissza.

- Borjúdzik az egyik tehén - magyarázta -, otthon kell legyek, tudod. Paris. Már nem felejttem el.

Az asszony komoly arccal állt mellette, amíg babrált a lovakkal.

- Birtalan bácsi!

- Na?

- Még odaírhatná azt is, hogy jöjjön haza.

- Jó, azt odaírom még.

- Mert... mert... - elpirult és halkabban mondta -, még nem is tudja, hogy...

- Nem tudja?

- Nem.

- Hát azt meg kell neki írni. Na, hadd el, majd megírom azt is. Paris. Nem felejttem el.

- De hogyan írja meg?

- Micsodát?

- Hát azt... mert mégis Bilibók, meg mások, akik viszik az írást...

- He? Hát aztán! Sze tán őket se hálóval fogta az anyjuk a patakából! Mi? Bíz csak rám, megírok én mindent. Paris. Ez a fontos, hogy el ne feledjem. Paris.

Aztán elment Birtalan. Még hosszasan állt ott a pajta sarkában, és nézett utána, amíg rendre a lovak is eltűntek lent a bükkösben. Úgy érezte, mintha belőle is ott menne egy darab az öregemberrel, és folyton súgná a fülébe ezt a titokzatos szót, hogy el ne feledhesse, hogy levihesse a szót annak a Bilibóknak, papírra tehessék, és elindulhasson a papír az ő szavaival egy ismeretlen, messzi város felé, egészen annak a toronynak a lábáig, amelyik a képen van, és ott megtalálhassa azt, akihez a szavak szólnak. Áhítatos, szép érzés volt, amikor arra

gondolt, hogy az ő szavai elindulnak egy papirosra, és elmennek egészen odáig, és ott újra életre kelnek, és elmondják mindazt, amit ő itt fent a hegyen érez. Áhítatosan szép érzés volt.

- Isten - sóhajtott föl az ég felé -, őrizd meg Bilibókot és a többieket, akiknek a nevét nem tudom, és segíts nekik, hogy ők is segíthessenek az embereken.

És boldog megnyugvással érezte, hogy nem lehet baj semmi, mert a titokzatos Isten szereti a Bilibókokat és mindazokat, akik jót cselekszenek.

Annál nagyobb volt az ijedelve, amikor másnap reggel meglátta Birtalant fölfele jönni a szálában. Tarisznyával, bottal, kalappal, mint aki nagy útról jön. Dobogó szívvel futott elébe.

- Birtalan bácsi! Tán nincs valami baj?

- Baj? Az nincs. Hanem tudod, nehéz borjadzása volt a tehénnek, és én közben, ahogy segítettem rajta, megfedekeztem a szóról, és kiment a fejemből. Tudom, hogy valami bari... bari...

- Paris - javította ki gyorsan.

- Az, az! Paris! Na látod! Hiába, a vénember feje semmit sem ér már. Paris. Paris. Persze. Na, Isten áldjon! Megyek föl a plájr, s onnan egyenest béereszkedem Ratosnyára. Délire papírra teszem a szót Bilibóknál, s akkor már több gond nincsen vele. Isten megáldjon!

Néhány napig nem jött senki.

- Úgy látszik, sikerült - nyugtatta magát az asszony -, ha baj lenne, följött volna.

Egy délután aztán, talán ötödik napja volt, Dumitru ereszkedett alá a pláj felől. Mogorván jött, húzta a lábát maga után, sovány volt és fekete. Az asszony ott ült a forrás fölött a fűben. Körülötte legeltek a juhok, bárányok és kecskegidák ugrándoztak a szikrázó napsütésben, és ahol ült, a gyepe tele volt ibolyával.

Dumitru megállt mellette, és nézni kezdte a juhokat.

- Adjon Isten, Dumitru bácsi!

- Hö? - mordult a sánta ember mogorván -, azt a berbecset ott ki kell cserélni, hallod-e? Nem tartam való. Hö. Csámpás a hátulja. Nem látod?

Az asszony nem figyelt rá.

- Azt mondja meg, Birtalan bácsi hazajött-e Ratosnyáról?

- Hö? Birtalan! Mit tudom én. Három nappal ezelőtt otthon volt.

- Akkor megjött már. Néni mondott semmit?

- Hö? Mit hogy mondjon?

- Az írásról.

- Írás? Nyomorúság. Nekem is volt írásom a juhokról, kétszáz darab juhról, s mit ért? Mi? A lóról is volt írás. Mit ért? Amikor megházasodtam, akkor is adtak egy írást. Mikor a fiamat megkeresztelték, akkor is. Írás, írás. Hö. Mit ért?

Hallgattak. Valahol lent a bükkerdőben megszólalt egy kakukk. Háromszor kiáltott.

- A Magurán van két farkas - mondotta később -, ott akarnak kölykezni. Ravaszok. De én megvárom, amíg kölykeik lesznek. Majd akkor! A döögök. Majd akkor meglátják, mi az! Azért mondom, hogy a juhokra ügyelj addig. Ha netán. De még egy hónap. Aztán nem lesznek többé. Sem ők, sem a kölykeik. Én mondom neked!

Egy ideig még állt ott, de többet nem beszélt, csak a juhokat nézte. Aztán elment.

Néhány nap múlva Iván vetődött arra. Arca sovány volt és beesett. Az asszony nem szólt semmit arról, amit utoljára beszéltek. Nem is kérdezősködött, hogy hol járt Iván olyan sokáig. Mintha csak tegnap vagy tegnapelőtt járt volna fönt, úgy beszélt vele. Megnézték a juhokat, a kecskéket, megbeszélték, hogy hol kellene legeltetni őket a nyáron, és melyik részt hagyni meg kaszálónak, és ilyesmit.

Közben megjegyezte Iván:

- Igaz, Birtalan azt üzeni, hogy rendben van a dolog azzal az írással. Bilibók elvitte magával.

Olyan jó kedve kerekedett egyszerre ettől a hírtől, hogy ugrálni szeretett volna, mint a kecskegidák.

- Jaj, Iván bácsi, jobb hírt nem is mondhatott volna!

Az orosz ránézett az asszonyra, és szomorúan elmosolyodott.

- Legalább neked hozzak jó hírt, ha már magamnak nem jut belőle.

Mielőtt továbbment volna, ezt mondta még:

- Egy év megint eltelt.

Az asszony csodálkozva nézett reá.

- Most?

- Nekem most -felelte Iván -, nekem ilyenkor van az újévem. Hogy miért? Azt majd talán megtudod egyszer. Isten áldjon!

Az asszony nem kérdezett semmit, mert tudta, mire gondol Iván. Az pedig ment. Vállán lógott a puska, mögötte baktatott a két Dudás, és hamarosan elnyelte őket az erdő.

Így teltek a napok. Gyorsan és mégsem egyhangúan. Minden napnak volt valami ajándéka, amit a tarsolyában hozott, s amire várni lehetett attól a perctől kezdve, hogy fölkelt a nap.

Egyszer jött valaki. És mondott néhány szót, ami gyökeret vert. Egyszer új bárány született vagy új kecskegidó. Egyszer szarvasok váltottak át a tisztás végében, és csodálkozva megálltak, és nézték a házat sokáig. Egy este medve váltott át a forrás alatt, és a kutya majd megbolondult tőle. A medve csak állt, lóbálta nagy busa fejét, és brummogva nézte a rémülten szűkülő kutyát, a megriadt juhokat, a házat és az asszonyt, aki a ház előtt állt. Egyszer meg fekete gólya szállt le a tisztásra. Vörös lábaival peckesen lépkedett, és vörös csőrével ide-oda nyúlkaált a fű között. Minden nap hozott valami ajándékot. Az ökörszem fiai kibújtak a tojásból a farakásba bújtatott kicsike fészekben. A padlásra pele költözött, és néha, ha csönd volt, kibújt a gerendák közül, és lejött a szobába. Végigszaladt a polcon, fölszedte a morzsákat, és kis fényes szemével fürgén és okosan nézett maga köré. Minden napnak volt valami ajándéka.

Egyszer aztán, úgy dél felé, beállított Vénség. Tömött átalvető volt a vállán, puska, kezében hosszú hegyjáró bot. Jött, leült a ház előtt a padra, kalapját letette maga mellé, a földre az átalvetőt, a falnak támasztotta a puskát meg a botot, s ült. Az asszony oda volt barabolyt ásni, és mikor visszatért, ott lelte az öregot a padon. Esőszagú nyugati szél terelte az égen a felhőket, foltokban járt a napfény, a fenyők suhogtak a plájon, és az árnyék hűvös volt, mint ősszel.

- Adjon Isten!

- Adjon Isten!

- Barabolyt ástam - mutatta az asszony a kötényt -, találtam egy helyet, ahol sok van!

Az öreg belenézett a köténybe.

- Jó sok. Ahol bodza nő, ott kell keresni.

- Tudom.

Az asszony bement, megtisztította a barabolyt, aztán föltette lőni a levest. Mikor újra kiment, szemerkélni kezdett az eső. A pláj fölött fekete felhőrongyokkal birkózott a szél. Az öreg fölkelt a padról, és kezébe vette az átalvetőt.

- Beviszem - mondotta -, liszt van benne, kommenciós liszt. Megázik.

Bevitte a puskát is, a kalapot is. Az asszony lement a korsóval a vízre, s mire visszajött, az öreg ott ült a kemence mellett a padon.

- Esik - mondotta az asszony, és lerázta hajáról a vízcseppeket.

- Az is kell - dörögte az öreg, és kinézett az ajtón. Sűrű, nagy cseppekben jött a zápor a tisztáson át, függőnyt húzott a l enyves elé, és suppogva verte a zszindelyeket.

- Jó az, ha tető van az ember fölött, bizony jó. Az asszony csodálkozva nézett az öregre, de nem szólt. Vénség lassan tovább beszélt.

- Sok-sok esőt éltem már meg. Sokat. Volt olyan, hogy naphosszat áztam kunt az erdőn. Nem jó. Az embernek nyirkos lesz a ruhája és a bőre, a szája keserű, és a gondolatai is keserűek, mint az ázott ruhák szaga. Nem jó az. De sokat éltem meg úgy, hogy bent ültem a kis házban, a kemence mellett, fönt a Fulgerujon. A kis házban, amit magam építettem. A kemence mellett, amit magam építettem. Ültem, és égett a tűz, és nyitva volt az ajtó, és kint esett, esett. Az erdők vizes szaga bejött az ajtón, és a tetőn kaparászott az eső, és kint hideg volt minden, és csepegett a víztől. És én ültem a kemence mellett, amit magam építettem, és hátamat melegítette a tűz, és körülöttem minden száraz volt és meleg, és a tetőn, a zszindelyeken az eső szólt... és ez nagyon jó eső volt. Olyan békés volt, a tűz pattogása és az eső kint. Olyan jó nyugalmas érzés volt, hogy fölöttem ott a tető, és négy oldalról véd a fal... és soha máskor nem érez ilyesmit az ember, ennyire tisztán, mint amikor esik az eső.

- Ez igaz - mondta halkan az asszony, és egy fakanállal megkavarta a levest.

Aztán nem szóltak többet, csak hallgatták az esőt, és nézték a nyitott ajtón át az ázott tisztást, a felhőbe vont fenyvest, és néha az asszony megkaparta egy fával a tüzet.

- Jöjjön - mondotta, amikor elkészült a leves -, együnk.

Az öreg föltápázkodott a padról, és leült a székre az asztal mellé. Kezébe vette a kanalat.

- Turbulya? - kérdezte, és beleszagolt a tányérba.

- Az - felelte az asszony -, turbulya barabollyal.

- Jó. Vért csinál és kedvet.

Hörpölték a levest, falták hozzá a puliszkát.

- Még egy tányérral, Vénség?

- Adj, ha van.

- Van.

- Látod - mondta hirtelen az öreg, két kanál leves közt -, úgy vagyunk itt, mintha a menyem lennél. Vagy az unokám felesége. Mert lehetnél az is.

Aztán később:

- Az ember azt hiszi, hogy nagyon okosan elrendezte a sorsot. De a sorsot nem lehet elrendezni. Egyszerre csak jön valami, hirtelen, egy nap, amikor nem is várod, és felborul minden. Vége. Vége. A sorsot nem lehet elrendezni. A sors rendezi el az embert.

- Magának nincs családja? - kérdezte az asszony.

Az öreg befalt egy marék puliszkát, lassan megrágta, levest hörpölt rá. Evett. Mintha nem is hallotta volna a kérdést. Aztán letette a kanalat a tányér mellé.

- Tudod! Az ember születik valahol. Az a család. Meglát valakit, úgy érzi, hogy szereti, összeköltözik vele egy föld alá, s gyerekei lesznek. Ez a család. Aztán később kiderül, hogy hiába élnek mind egy föld alatt, mindegyiknek külön útja van. Minden embernek van egy útja, tudod, amelyiken járnia kell. Nem lehet letérni róla. Az ember azt hiszi, hogy akik egy föld alá cinek, azoknak az újak is egy. De ez nem így van. Nem a földelén múlik, hanem az utakon. A föld nem tartja össze az utakat, ha azok nem úgy indultak, hogy egymás mellett haladhassanak hosszú ideig.

- Hát mi tartja össze?

Az öreg lassan fölállt a székről. Tarisznyájából előkotorta a pipát, a dohányzacskót, és visszaült a kemence mellé.

- Semmi. Ha nem úgy indultak, akkor semmi.

Az asszony mosogatta az edényt, az öreg megtömte a pipát, parazsat kapart rá, és nagy, szürke füstöket pöfékelt. Kint még egyre esett az eső. Már nem zápor volt, csak eső. Mintha sok-sok vékony, szürke pókfonal lógott volna alá az égből. Halkan kaparászta a zsindelyeket, és a tisztás fűvén nyirkos párák heverték, ázóttak, szomorúak.

Az asszony kiöntötte a mosogatóvizet, aztán visszajött. Helyére tett mindent, majd leült a kemence sarkára, és kinézett ő is az ajtón. Vénség lassan kivette szájából a pipát.

- Voltam Ferencéknél is - mondotta. Súlyosan, mint aki elkezd valamit.

Az asszony hallgatott. A fenyőket nézte, ahogy meghajtó ágakkal, némán álltak az esőben.

- Elmondta Ferenc, hogy jártál náluk. Megnézted a méheket.

Mézet küldött utánad a gyerekekkel, és te halakat adtál érte. De ,i házba nem mentél be. Az asszony...

- Nem, nem az asszony - szólt közbe hirtelen, mintha menteni akarna valakit -, hanem a kerítés... a kerítésnél kezdődött. Olyan ott, mint a faluban.

- A kerítésnél kezdődött - bólintott az öreg -, úgy. És hogy olyan ott, mint a faluban. Lehet, hogy igazad van. Mert amit az asszony mondott rólad ma reggel, hogy ott jártam, az valóban olyan, mint a faluban. De abban, amit mondott, abban van valami egyéb is. Gondoltál te arra, hogy mi lesz veled?

Az asszony csodálkozva nézett rá.

- Hogy mi lesz velem? Mi hogy legyen? Vénség megszívta néhányszor a pipát.

- Éppen ez az, látod. Mi hogy legyen? Mert most még élsz, ahogy élsz. Egyedül vagy. De aztán jön a gyerek. És mit kezdesz itt a havasban gyerekekkel? Férfi nélkül?

- Nem vagyok férfi nélkül - mondta komolyan. Az öreg újra megszívta néhányszor a pipát.

- Na, ez az, látod, amiről beszélni akartam. Amiről beszélni kell. Ezt érezte ott lent az asszony is, csak hogy ő... asszony. És kerítés van a háza előtt, ahogyan mondtad.

- Mert lehet, hogy úgy van minden, ahogyan te gondolod, és igazán szeret téged az úrfi, mint ahogy egy férfi szeret egy asszonyt. De akkor is. Ő az úrfi.

- Ez baj? - kérdezte az asszony, és a hangja remegett egy kicsit.

- Baj.

Kivette szájából a pipát, fölvetett a földről egy ágat, és piszkálni kezdte.

- Mit tudod te, hogyan él egy úrfi. Még én sem tudom. Pedig én már láttam olyant. Én már láttam azt a másik fajta embert, amelyiket úrnak neveznek, én már láttam közelről. Ember az is, éppen olyan mint mi. Ez igaz. De csak úgy, mint ahogy a holló is varjú. Varjú, és mégsem varjú. Mert látod, a varjak, azok együtt élnek, csapatban, vagy egyedül is, de együtt. Ismerik egymás életét, egymás törvényeit, mindent. De mit tud a varjú a hollóról?

Néha jön, messziről. Mindig egy puskalövésnyivel magasabban száll, mint a többi, mint a varjak, mindig a legmagasabb fenyő csúcsára ül le, és aztán újra elmegy, valahova messzire. Mit tud a varjú a hollóról? Mit tudsz te az urakról? Messziről jönnek, maggasabban szállnak, magasabbra ülnek, és aztán újra elmennek messzire. Tudsz te arról, hogy miképpen élnek? Miről beszélnek, mi a gondolatjuk, mik az örömeik, mik a vágyaik, mit akarnak? Tudsz te arról? Tudok én arról?

- Látod, nekem házam volt, földem, marhám, feleségem. Gyermekeim. Úgy éltem, mint a többi emberek. Gazdag embernek tudtam magamat, mert a többiek között, akik ott éltek, abban a faluban, én voltam a legtöbb. Aztán jött egy ember. Nem is volt igazi úr. Csak olyan fél-úr volt. Olyan szolgáló-úr. Azt mondták neki: istálló-mester. Sárga csizmában járt, úri gúnyában. Késsel faragta le arcáról a szőrt, mint az urak. Istálló-mester.

- A báró ménéséből vettem volt egy csikót. Drága volt. A csikó nem szerette nálam, vagy mi. Rosszul evett, lesóványodott. Megijedtem, hogy valami betegsége van, és elmentem miatta a báróhoz. „Eridj haza - mondotta a báró -, majd elküldöm hoznád az istálló-mester urat, hogy nézze meg a csikót.” Így mondta: istálló-mester urat. Néhány napra rá aztán el is jött az istálló-mester úr. Sárga csizmában, úri gúnyában, szőrtelen arccal, és megnézte a csikót. Mondott is valamit, hogy mit tegyek, aztán bejött a házba. Az asszony pogácsával kínálta, én bort hoztam föl neki a pincéből, megtiszteltük, ahogy illik.

- „Na, majd újra eljövök - mondta -, és hozok valami szert is, amit be kell adni a csikónak.” El is jött újra, hozott is valami üveget. Be is adtuk a csikónak. Újra bejött a házba, újra bort hoztam föl a pincéből. Harmadnap hazajövök este az erdőről, s mondják, hogy esment ott járt az istálló-mester úr, beadott valamit a csikónak, a gyerekeknek is hozott színes cukrot, az asszonynak szagos vizet. Na jó. A csikó valóban kezdett javulni. És attól kezdve az istálló-mester legalább egyszer egy héten ott járt a házunknál.

- Az asszonynak tetszett a sárga csizma, az úri beszéd, a szagos víz, a sima arc, minden. Mért is ne tetszett volna neki? Én egész nap a mezőn dolgoztam, izzadt voltam és piszkos, amikor hazavetődtem, szakáll volt az arcomon. Lábamra csak vasárnap húztam csizmát, s az is olyan nagy, ráncos parasztcsizma volt, nem pedig sárga, ló hátára való. Hát tetszett neki.

- Egy napon azt mondja az egyik szomszéd: „Te, a báró embere sokat jár hozzád.” „Járjon - mondom -, ha kedve van.” „De nem akkor jár - mondja a szomszéd -, amikor te is otthon vagy, hanem amikor nem vagy otthon, akkor.” „Nem tudhassa, mikor vagyok otthon” - mondom. Idős ember volt már ez a szomszédom. Minya bának hívták. Nem nyugodott meg, hanem azt mondta egyszer: „Te, ez a sárga csizmás a feleségedhez jár!” Én már tudtam akkor, hogy a feleségem körül baj van, de gondoltam: amit a szél hoz, el is viszi. Azt mondtam Minya bának: „Mi közöd hozzá? Az én dolgom, nem a tied!” Az ember beszél néha így. „Jó-jó! - mondta Minya bá. - Én csak szólottam.” „Hát ne szóljál!” Na. Ilyen az ember.

- Szerettem a feleségemet. Mint ahogy egyik ember szeret egy másik embert, akivel együtt akar élni és fölépíteni valamit. Tudtam, hogy neki is nehéz ez a dolog, nemcsak nekem. Ha magamfajta ember lett volna az a másik, azt mondtam volna: Isten neki, eridj asszony az után a másik után. Legyetek boldogok. De nem magamfajta ember volt. Más. Nem tudom, a feleségem miket gondolt magában, miket nem. De hogy nagyon belebolondult, az látszott rajta. Hanem én bizony hallottam, hogy a sárga csizmásnak közben másfele is voltak útjai, mégpedig a szászrégeni patikus leányához, egy úri kisasszonyhoz, és egy napon aztán azt is meghallottam, hogy kitűzték már az esküvőt is azzal a kisasszonnyal.

- Erősen fölmérgelődtem ezen. Mert hogy a feleségem másba szeretett, arról nem tehetett sem ő, sem én, sem az a másik. Ha szeretik egymást, menjenek. Legyen boldog az asszony. Mert én azt szerettem volna, hogy az asszony boldog legyen, tudod. Derék asszony volt, megérdemelte volna. Ha nem velem, hát mással. De boldog legyen.

- Hanem amikor meghallottam, hogy házasságra készül a sárga csizmás a patikus leányával, akkor elfogott a keserűség. Az asszony miatt, tudod.

- Azon a héten országos vásár volt Toplicán. Juhokat akartam venni azon a vásáron, és már jó előre tudta mindenki, hogy el megyek. El is indultam. Délután. De csak az erdőig. Ott letértem az útról, és behajtottam a szekeret a szénégetőig. Úgy tettem, mint akinek dolga van ott. Kieresztettem a lovakat, szénát tettem eléjük, elbeszélgettem a szénégetőkkel, ameddig sötét lett. Akkor rábízam a lovakat egy emberre, s én hazatértem gyalog.

- A belső szobában égett a mécses. Az volt a tisztaszoba, abban nem laktunk, csak ha valaki vendég volt. Kint aludtunk mind a konyhában. A gyerekek is. De nem ott égett a mécses, hanem a belső szobában.

- A kutya megismert, és nem ugatott. A pitvarajtó zárva volt, de ismertem már a járását, bicskával is ki lehetett nyitni. Bemenlem. Kint holdvilág volt, és ahogy beléptem a pitvarba, az ajtón iit a hold fénye is beesett, és megvilágította a fal mellett a baltát.

- Még nem gondoltam semmire akkor, hogy ezt vagy azt fogom csinálni. De amikor megláttam a fal mellett a baltát, ahogy a hold világa megcsillant a vasán, kezembe vettem. Jó súlyos balta volt. Aztán benyitottam a konyhába, a gyerekek aludtak. Hallottam a szuszogásukat. Keresztülmentem a konyhán, és a belső szoba ajtaja előtt egy szempillantásnyit megálltam. Az asszony éppen kacagott. Tudod, úgy... mint amikor csiklandják az asszonyokat. Nagyon kedvesen tudott kacagni.

- Lenyomtam a kilincset. Még be sem zárták az ajtót.

- Mintha az ördög lépett volna be hozzájuk. Úgy viselkedtek éppen. Az asszony bedugta a fejét a párnák közé. A másik, az istállómaster meg csak bámult rám, mint a béka.

Álltam az ajtóban. „Öltözzetek föl - mondtam -, mind a ketten!” Az ember mozdult meg előbb. Húzta magára a nadrágot, gombolkozott, de reszketett a keze, láttam. „Te is öltözz!” - szóltam az asszonynak.

- Nem sírt. Egy szót se szólt, csak öltözni kezdett ő is. Megvártam, ameddig elkészültek. Ameddig fölhúzta egyenként a sárga csizmákat is. És ez volt a hiba. Ma már tudom, hogy ez volt a hiba. Mert ameddig mezítláb állott ott előttem, addig lehetett volna beszélni vele. Addig csak egy mezítláb, bejedit ember volt. De ahogy rajta volt a sárga csizma, egyszerre úr lett megint. Már nem reszketett a keze. Már nem úgy állott ott, mint a tetten fogott tolvaj, nem. Istállómaster lett újra.

- „Ide figyeljete! - mondtam, és előbbre mentem az asztalig. - Szerződést csinálunk!” „Mi?” - kérdezte az istállómaster. „Szerződést!” - mondtam. - Asszony, végy elő papirost meg plajbászt! Te értesz a betűkhöz.”

- Az asszony, szegény, nem szólt egy szót sem. Ha azt mondom neki akkor: ugorj a kútba, beugrik. Sápadt is volt nagyon. Úgy sajnáltam szegényt, hogy szakadt meg a szívem. De mindegy.

- Szóval elővette az asszony a ládafiából a papirost meg a plajbászt. „Ülj az asztalhoz!” - mondtam. Odaült, „írjad!” És ő írta, a maga nagy kerek betűivel, ahogy azt az iskolában tanították, amit mondtam. „Én, alólirott bárói istállómaster, Isten és a törvény előtt elkötelezem magamat, hogy ezt és ezt az asszonyt, akit szerelemmel elcsábítottam, és akivel hogy tetten érettem beüsmérem, Isten és az emberek színe előtt hites feleségemmé teszem, és véle életemet hűséggel megosztom. Isten engem úgy segéljen!”

- Az asszony, szegény, írta becsülettel. „Na - mondom, mikor készen lett az írás -, most írja alá!” „Én-e?” - nézett rám az istállómaster. „Maga hát!” „Micsoda hülyeség ez?” - mondja ő. „Hülyeség vagy nem hülyeség - mondom -, ez mostan nem számít. Tessék aláírni!” Hogy ő nem evett bolondgombát, mondja. „Nem-e? Hát mit?” Nézze, kezdi ő, így meg így. „Semmi - mondom -, tessék aláírni! Ha elfacsarta egy asszonynak a fejét, akkor legyen is ember hozzá.” Elkezd erre hepciáskodni, hogy így meg úgy, mit gondolok én, ő úriember, nem vehet el akármifélét feleségül.

„De a patikusisasszonyt igen?” - kérdem én. „Azt igen.” - feleli ő. Az hozzája tartozó, úri rangú. „S a becsület az nem tartozik az urasághoz, mi? - kérdem. - Egyiket elbolondítani, a másikat feleségül venni?” Mit tudok én erről, kérdi nekimegcsodálva. Ezt és ezt. És mondom neki, hogy mit tudok.

- Az én asszonyom, az szegény mindezekig egyetlen szót sem szólt, csak ült és nézett maga elé. Hanem erre aztán egyszerre kiszakadt belőle a sírás. Ráborult az asztalra, és úgy zokogott, hogy rossz volt hallani. Rátettem a kezemet a vállára. „Ne sírj - mondtam -, eligazítok én mindent. Ne sírj!” De ő csak sírt szegény.

- „Na - mondom a sárga csizmának -, aláírja, vagy nem?” „Nem.” „Nem-e?” „Nem.” Megmutatom neki a baltát, amelyik mindvégig a kezemben volt. „Most sem?” „Nem.” „De az apád Istenit - mondom neki -, nem kell neked ez az asszony?” „Nem.” „Hijnye a keserves nemjodat! Hát mit rontottál bele az életibe akkor?!” Kotorászni kezdi a zsebeit, hogy aszongya, ad húsz forintot, s legyen békesség.

- Így volt ez, tudod. A húsz forint a keziben volt, amikor a baltával lesújtottam reá. Ott is maradt a keziben, még a csendőrök sem tudták kiszedni onnan. Hanem az asszony, tudod, azt nem felejttem el soha. Visítva fölugrott, és rávetette magát a sárga csizmasra. Arra az utolsó pimaszra, aki ott tagadta őt meg, egy perccel azelőtt, füle hallatára. Rávetette magát, ahogy eldőlt a földön, és úgy sírt, de úgy, hogy nem bírtam hallgatni. „Te - mondom -, ezt ríkatod, ezt

az utolsót?" „Gyilkos! - sikítja - gyilkos! Öljön meg engem is! Öljön meg engem is, ha őt meg tudta ölni! Mert őt szeretem csak, értse meg, őt szeretem csak!"

- Így volt. Ott álltam előtte, és néztem ahogy öleli és csókolja a padlón azt a véres, mocskos, szétforgácsolt fejű embert. És arra gondoltam, hogy engem most elvisznek a csendőrök. És ő itt marad egyedül. Milyen élete lesz ezután? Egy halottal a lelkében, aki megtagadta őt, és egy másikkal, aki megölte azt, aki neki a legkedvesebb volt a világon. És egyedül. Mindenkinek a száján, kitaszítva, boldogtalanul. „Talán meg is bolondul - gondoltam -, és koldulni jár majd. És a falu gyerekei megdobálják sárral, és csúfakat kiáltanak utána." Ezeket gondoltam. Aztán lassan fölemeltem a baltát. Háttal volt, nem láthatta. Ott feküdt a földön, a halott mellett, és rázta a zokogás, és csókolta a halott véres száját.

- Így volt. Akkor már az udvar tele volt emberrel. A pítvar is.

Emlékszem, hogy asszonyok ordítottak, és gyerekek sivalkodtak. Félretoltam utamból az embereket, és kezemben a baltával megindultam. Holdvilág volt. És a baltáról csepegett a vér. Mire virradt, a csendőrségen voltam. Mikor a baltát az őrmester elé letettem, rásütött éppen a nap, és a balta vasán megláttam egy hajszálat. Hosszú, barna hajszál volt. Véres. Levettem a balta vasáról és eltettem, ott az őrmester előtt. Ma is megvan. A fegyver fájába fúrtam később egy lyukat, abba tettem, hogy ne veszíthessem el. Nézd! Viasszal tapasztottam be. Így volt, látod. Azért mondom.

Elhallgatott. Kint még egyre esett az eső. A pipa is kialudott közben. Lassú mozdulatokkal kiverte belőle a hamut, és visszatette a tarisznyába. Az asszony kinézett az ajtón, de nem látott semmit, ami odakint volt. Valahol a messzeségben járt a szemével.

- Hát így - mondotta az öreg, és sóhajtott, de nem mélyről, inkább csak megszokásból -, így van ez, az urakkal. Más az ő életük, s más a mienk. Van valami közöttünk, mint ahogy a varjú és a holló között is van valami. Pedig ez nem is volt igazi úr. Csak olyan cselédúr. És mégis. Hát azért mondtam el neked, hogy gondolkozz rajta.

Lassan fölszedelőzködött. Vállára lökte az átalvetőt, a puskát, fejére tette a kalapot.

- Még fiatal vagy. Nagyon fiatal. Szép. Ügyes. Kaphatsz magadnak olyat, aki... Na jó. Isten áldjon! Nem azért mondom, hogy... Ha kell valami, döngesd csak meg a fát.

Mozdulatlanul ült a kemence sarkában. Nézte, ahogy az öreg lassan kidöcögött az ajtón, fölpillantott az esőfelhős égre, vette a fal mellé támasztott botot, és nekiindult a plájnak. Nézte, ahogy végigment lassú baktatással a tisztáson, és elveszett a szomorú, ázott fenyők közt. Aztán már csak az esőt nézte, ahogy beborította szürke bánatával a világot.

Később felállt, és a polchoz ment. Megállt a kép előtt, nézte az idegen tornyot és az idegen házakat, és elkezdtek egymás után peregni a könnyek lefelé az arcán.

11.

MEGPIROSODTAK az őzek. Agancsuk kifényesedett. Megcsitultak a vizek, és a bükkös halványzöld kupolákat emelt maga fölé. Tisztások naposán kinyíltak az első margaréták. Megjött a nyár.

Szépen nőtt a fű. Iván néhányszor fent járt, kinézte a tisztáson a kaszálni való részt, botokat szúrt be a földbe a kijelölt kaszáló köré, és közben elmondott ezt-azt, amit a lenti világ dolgaiból Gyerkótól megtudott. Hogy már Ratosnya alatt építik a töltést a vasúthoz, hidakat emelnek a Maros fölé, és mérnökök járnak a Szalárd alatt is, meg mindenütt. Hogy elfogtak Dédán egy embert a csendőrök, aki kivallotta az örmény halálát is, és most keresik a gyilkost, de nem találják sehol, mert egyéb dolog miatt már télen elszökött a környékről. Hogy a ratosnyai útkaparó tehenét megrontotta a prikulics, elvette a tejét, pedig olyan jó tehen nem volt a környéken, mint az. De Bilibók maga is látta a prikulicsot az útkaparó kerítésén ülni éjszaka, és most a pápa naponta kifüstöli tömjénrel, és meglocsolja szenteltvízzel a pajtát, hogy ne merjen többé bemenni a prikulics.

Közben megnyírták a juhokat is, a nyírásra Dumitru is eljött, Birtalan, Vénség, utána báránypaprikást ettek galuskával, a gyapjú felét pedig levitték Gyerkónak, hogy adja el valami arra tévedt zsidónak, és az árán vásároljon ezt-azt, ami kell majd a gyerekhez. Iván pedig belekezdett az osztováta faragásába, amin majd meg lehessen szólni a gyapjút, ami maradt.

Az asszony egész nap ott hevert kint a tisztáson, őrizte a juhokat meg a kecskéket meg a tehenet, hogy át ne legeljenek a botokkal megjelölt mezsgyén, és közben nézte a kék eget, a fákat, az átfutó bodros felhőket, és ha eső volt, az esőt, és gondolkozott mindenfélén. Mellette feküdt Csobán, a kutya, és néha, amikor olyan volt a kedve, különös játékot űzött vele. Ránézett a fekvő kutyára, és arra gondolt, hogy egy medve áll az erdő szélén. Erősen gondolt rá. És a kutya egyszerre nyugtalan lett, felütötte a fejét, aztán felugrott, és borzolt szőrrel ugatni kezdte az erdőt, amíg nevetésével föl nem riasztotta. Akkor csodálkozott, és elszégyellte magát, lesunyította a fejét, és visszafeküdt a helyére. De néha még lopva az erdő felé sandított, mint aki nem biztos abban, hogy álmodott-e, vagy valóban látott valamit.

Néha már nem is játék volt. Valamelyik kecske túllegelt a boton, és az asszony csak ránézett a kutyára, és ráparancsolt a szemével, hogy kergesse vissza a kecskét. És a kutya fölpattant a földről, és teljesítette a parancsot. Olykor, ha esett az eső, nem is ment ki az állatokkal. A küszöbön ült, és onnan figyelte őket, és ha valamelyik átlépte a mezsgyét, visszafordította a szemével. Már nem is csodálkozott ezen, valahogy természetes volt. Mint ahogy természetes volt az is, hogy előre megérezte, ha jött valaki. Iván, Birtalan vagy Dumitru. Vagy Vénség. És természetes volt az is, hogy rájuk néz, belenéz a szemükbe, és tudja, hogy miért jöttek. Azért, mert mondani akarnak valamit. Vagy mert csak erre vitt az útjuk. És látta a szemükben azt is, hogy hol voltak azelőtt, mi történt velük, és néha azt is meglátta, amit ők még nem tudhattak.

Így volt Dumitruval is, amikor egy reggel rosszkedvűen jött lefele a plájról. Már messziről érezte rajta a bosszúságot. Nem is állt meg mellette, pedig ott legeltette az állatokat kint a tisztáson már, és a közelében ment el, mégsem állt meg. Nem is köszönt, nem is nézett oda. Mint egy vén, magányos, vert farkas, úgy ment lefele. Utána kellett szólnia.

- Dumitru bácsi! Nem találta meg?
- Hö - torpant meg az ember -, mit mondasz?
- Nem találta meg a farkast?
- Hö! Honnan tudod?
- Pedig ott van. Várjon csak! Nincsenek ott sziklák a közelben?

A sötét ábrázatú ember visszajött néhány lépést. Megállt.

- Hö? Sziklák? Vannak hát.

- Két szikla között egy hasadékba van beesve - mondotta, mintha csak ott állna előtte és látná -, valami bokor áll ki a hasadékból, az takarja el. Attól nem találta meg.

- Egy száraz facsonk is van a közelében. Már majdnem fehér. Tele van lyukakkal, amiket a harkályok fúrtak belé.

Dumitru még közelebb jött.

- Honnan tudod? - kérdezte bizalmatlanul. Erre nehéz volt felelni.

- Menjen vissza, Dumitru bácsi, és meglátja, hogy igazat mondok. Sovány a farkas és nem is nagy. A hasán véres. És nevetett hozzá.

- Úgy is van - mondotta Dumitru komolyan, és szemei fürkészve nézték az asszonyt - kis nőstény farkas, sovány, mert szoptatós. Két hétig jártam utána. A kölykeit már mind összeszedtem, csak ő volt hátra. Végül bejött a hívásomra. A kölyöksírára, tudod. Hasába kapta a lövést. Felbucskázott, de aztán elment.

- Ott van a hasadékbán.

- Várj! Ez tegnap este volt. Felbucskázott, azt hittem, ott marad. De mire áttörtem a málnáson, nem volt ott. Vér is alig. Már sötétedett, hát nem kereshettem tovább. Ott aludtam, a nyomán. Éjjel jött egy kis permeteg, elmosta a vért. Mostanig kerestem, de nem volt sehol.

- Ott van, mondom, a hasadékbán. Ott a bokor alatt.

- Jártál ott? Megtaláltad?

- Nem.

- Hát?

- Menjen vissza, mert ott van. A fehér facsonkot keresse a lyukakkal. Attól nem messze van a hasadék. Bokor áll ki belőle. Azt hiszem, bodza.

- Hö.

Morgott még valamit, de azt nem lehetett érteni. Állt, nézte az asszonyt. Aztán elindult vissza a pláj felé. Délután került újra elő. Tarisznáján ott lógott a véres farkasbőr.

- Te. Te honnan tudtad? Honnan tudtad?

- Nem tudom - felelte az asszony, és vállat vont. És valóban nem tudta.

Ezek a dolgok valahogy úgy jöttek, egy ismeretlen és titokzatos ködből, és amikor végük lett, úgy pattantak el, mint egy buborék. Semmi sem maradt utánuk. Mintha egy ismeretlen ködből kinyúlt volna valami, és visszahúzódott volna megint. Egy ismeretlen, titokzatos ködbe.

Eleinte gondolkozott rajta. Próbálta így-úgy megmagyarázni ezeket a jelenségeket. De hiába. Minden magyarázat, amit a fejében kieszelt, sánta volt és szájalmasan szegény. Aztán már nem is keresett rá magyarázatot. Igyekezett megfigyelni ezeket a jelenségeket, rendszerezni. Hogy mikor jönnek, hogyan kezdődnek, miképpen alakulnak. Rájött, hogy kétféle van: az egyik, amikor ő akar valamit. Akarja, hogy ez és ez történjék. A kutya szökjön lábra és ugasson. Ez abból áll, hogy erősen rá kell nézzen a kutyára, és nagyon erősen kell akarja azt, hogy lábra szökjön és ugasson. Ez a nagyon erős akarás, ez az, ami lábra készíti és megugattatja ilyenkor a kutyát. Csak néz rá, és akarja. Mikor az akarás odáig jut el, hogy olyan már tőle, mintha sok-sok hangya nyüzsögne a fejében, akkor a kutya felszökik és elkezd ugatni. Ez az egyik fajtája a titoknak. A másik az, amikor ránéz valakire, csak úgy, anélkül, hogy akarna tőle valamit, vagy különösebben nézné. Csak éppen nézi. A szemét. És egyszerre csak mintha valahol valami megütné belül. Egy kis ütés az egész, valahol bent. Nem is ütés, rándulás. Valami megindul valahol. Aztán a tarkóján kezdődik valami, valami zsibongás, és lassan leszalad végig a hátán. És akkor már látja a képet. Egy képet. Nem az ember szemében. Valahol saját magában, bent. De úgy, mintha ott lenne a valóságban is, azon a helyen, olyan élesen és tisztán. És tudja is már, abban a pillanatban már tudja, hogy ez volt. Vagy ez lesz. Nem úgy, hogy talán volt, vagy talán lesz. Hanem határozott biztonsággal. Volt. Lesz. Mint ahogy a fekete válik el a fehértől, úgy. Néha csak egy pillanatig tart, néha hosszasan. Néha csak megvillan egy kép, és már csak az emléke van meg. Mászor hosszasan ott van benne valahol, és újabb és újabb képek jönnek hozzá, folyton, újabbak és újabbak, és az a bizsergés a tarkótól lefele a hátig egyre tart, és minden új képnél egy új ütés vagy rángás ott bent... amíg aztán egyszerre vége van. És akkor olyan, mintha álomból ébredne, szinte csodálkozva kell körülnézzen, hogy hol is van, és beletelik egy kis időbe, amíg újra visszatér minden. És ilyenkor valami álmos fáradtság marad a fejében, mintha rosszul aludt volna éjjel, vagy valami ilyesmi.

Megpróbálta ezt akarattal csinálni. Amikor jött Iván vagy valaki. Belenézni a szemébe és akarni, hogy jöjjenek a képek. Látni, hogy honnan jön. Vagy hová megy. Ilyenkor ritkán sikerült. És csak úgy egy-egy pillanatra villant meg valami, az is elmosódott volt, és nem lehetett kivenni tisztán. Aztán abbahagyta és beszélgettek vagy ültek a juhok mellett és hallgattak. És akkor egy-szerre csak, egészen váratlanul. Valahogy összetalálkozott a szemük, és akkor. Az az ütés bent... és ott volt a kép. Tisztán, világosan, elevenen. Talán éppen arra gondolt a másik ilyenkor? Lehet. De nem volt biztos a dologban. Rejtélyes homály fődte a titok eredetét. Csak a titok volt ott. De hogy honnan jött s miért s hogyan: azt nem lehetett tudni.

Belenyugodott hát, és nem töprengett rajta. Ott volt körülötte a nyár, a maga békéjével és azzal a belső békével, amit a kiteljesedő anyaság hozott magával, és ez a kétféle békeesség megtöltötte egészen. Sokat evett, a juhok jól tejeltek, volt orda, sajt bőven, bálmos, zsendice, belekeverte a kecskék tejét is, ha nem volt elég, a tehén sem apasztott még el egészen. Iván

is hordta föl rendes időben a málélisztet, gomba is akadt már az erdőn, a tisztás tele volt vadsóskaival, nyúlalátával, volt mit enni, és evett is sokat. Dolga nem sok volt, csak a fejese meg a sajt, huszonhét fejősállat után, a nap java részét elheverte a fű közt, míg az állatok ropogtatva rágták körülötte a gyeptet, s ez szép volt, így heverni köztük, és a kék eget nézni, vagy a bodros, kövér felhőket, és hallgatni a szellőt, ahogy a fák közt átszaladt. Szép volt, békés és nyugalmas. Szinte megállt az idő, ott fent a Komárnyikon. Csak reggel volt, délelőtt, dél, délután és este. És éjszaka. És aztán újra reggel, délelőtt, dél. Mintha mindig ugyanaz a nap tért volna vissza, ugyanazzal a napkeltevel és ugyanazzal a napnyugtával. Ugyanazokkal a dolgokkal: fejessel, tereléssel, őréssel, hogy le ne tapossák a szénát, tűzgyújtás, rőzseszedés, víz, étel, heverés, bámészkodás a napfényben, játék a kutyaival és a kiskecskéikkel. Mintha mindig ugyanaz a nap tért volna vissza. És jó volt ez így. Megállt az idő a Komárnyik fölött. De aztán egyszerre csak jött egy reggel. Már az ébredés is furcsa volt. Mintha valaki belépett volna az ajtón. Felriadt. Felült az ágyon. Nézett. Hallotta verni a szívét. Félhomály volt még, akkor virradt. Az ajtó csukva volt. A szoba üres. Néhány pillanatig így ült, mozdulatlanul, és figyelt. Csak a szíve vert hangosan. És a szívverések mögött, egészen halkán, egy másik kicsi szív. Aztán a polcon megmozdult a pele, és gyors kapirgálással felsurrant a gerendákon.

Elmosolyodott. Kezét odatette, ahol az a másik kis szív dobogott, és számolgatta a halk, remegő dobbanásokat. Semmi, gondolta, rosszul feküdtem.

Fölkelt, felöltözött. Lement a vízre. De a veder kicsúszott a kezéből. Fejesnél feldőlt a sajtár. A pajta előtt megbotlott egy kőben és majdnem elesett. Aztán egyszerre csak ugatni kezdett a kutya. Kiszaladt, de nem volt kint senki. A kutya az erdő felé ugatott, de hiába figyelt, nem mozdult semmi. Megnyugtatta a kutyát, és bement. Egy idő múlva újra ugatott a kutya. Kiszaladt, de megint csak nem volt semmi. Akkor már tudta, hogy ez a nap nem olyan, mint a többi volt.

Nem az egymagában, hogy riadva ébredt, hogy kicsúszott kezéből a veder, feldőlt a sajtár, megbotlott a kőben, és hogy a kutya ugatja a semmit. Ezek külön-külön mind megtörténtek máskor is. De hogy így együtt. És már maga az, hogy kiszaladt, amikor ugatni kezdett a kutya, kétszer is. Igen, érezte tisztán, hogy az a nap valamit tartogat magában. Valamit rejt. Minden azt jelezte.

Hűvös északi szél indult. Valahol a gerincen csikorgott egy fa, és ez a csikorgás egészen különösen visszhangzott végig az erdőn. A varjak elhagyták fészkeiket, és csapatba verődve keringtek a fenyves fölött, ide-oda csapódva, mint ősszel, havazás előtt. Később egy nagy, sötét madár szállt föl a fenyvesből, és egyenes vonalban áthúzott a tisztás fölött. Csak egyet-egyet billentett a szárnyán. A varjak csapatostul vetették magukat utána, és különösen, élesen károgtak.

A hangokkal volt valami azon a napon. Mintha élesebbek lettek volna, tisztábbak, mint máskor. És a színek. A szél felhőket hozott északról, és ezek a felhők kékek voltak egészen, sötétkékek, és egyszerre csak hó kezdett hullani belőlük, apró, éles szemű hó. Aztán nagy, puha pelyhek, lucskosak. A nap még süttött keleten, a Kelemen fölött, ott állt még és ragyogott. De mégis olyan volt minden, akárha este lett volna. Szinte sötét. Mintha egy óriási, fekete árnyék borult volna a földre. Aztán egy idő múlva a napot is elnyelte ez a sötétség, és havazott. És hallani Irhetett a szelet a gerincen, ahol zúgatta a fenyőket.

Aztán egyszerre csak vége volt. A szél elrohant a felhőkkel délnek, és zöldeskékre sűrűsödve maradt mögötte az ég. Egy idő múlva a nap is előkerült megint. A levegő friss volt még mindig, és a tisztást ujjnyi hó takarta. Hajlott fejjel álltak a margaréták. A bükkök ágai meggörbültek a súly alatt.

Később már semmi sem látszott az egészből. Csak éppen, mintha egy erős harmat hullt volna az éjjel, úgy csillogott a fűszálak hegyén a sokezer vízcsepp. Napsütés ragyogtatta a levegőt, az erdők fehér párákat izzadtak a melegben, szinte hallani lehetett a lihegésüket is. Szúrt a nap valósággal. A levegő percek alatt fűledt lett a felszálló gőzöktől, és hallani lehetett a földet, ahogy szomjasan szortyogva itta be a vizet.

Kihajtotta az állatokat. Fent a kaszáló sarkában egy őz állt, és nézett lefelé. Sárgán világított a sötét fenyők előtt. Sokáig állt ott mozdulatlanul, mintha megbabonázta volna az erdő.

Visszament a házhoz, és egy darabig a küszöbön ülve figyelte az állatokat. De valami nyugtalanság lappangott benne. Minduntalan felszökött a küszöbről, anélkül, hogy oka lett volna rá. Olykor a ház sarkáig ment, és lenézett a bükkös felé. Valami érzés volt ez, hogy arra kell néznie. De semmi sem mozdult az ösvényen. Végül fogta a kopott, hosszú szőrű birkabőr bundát, és kihurcolta az állatok mellé. Ott leterítette a gyepre, és végigfeküdt rajta. Melléje

telepedett a kutya is, de nem aludt. Feltartott fejjel figyelt folytonosan, mintha ő is várna valamit. Csak a juhok voltak nyugodtak, mint mindig. Rágták egy-kedvűen a füvet, nem néztek semerre, és nem törődtek semmivel. A tehén néha böglyök után csapkodott, a kecskegidók ugrándoztak, a bárányok futkosni kezdtek elé-hátra, és ez a sok megszokott látvány rendre megnyugtatta őt is. Végignyúlt a bundán, hanyatt, kezét a szeme elé tette, mert nagyon fényes volt az ég, és hagyta, hogy a zsongó nyári csönd köréje boruljon, mint egy nagy, zöldeskék harang, és belenyomja valami kellemes puha semmibe.

Arra riadt, hogy ugat a kutya.

Villámgyorsan ült föl, a szíve hangosan vert. A kutya lefele nézett, és ugatott. Az ösvényen egy ember jött fölfele, már elhagyta a bükköst, és a forrásnál betért a ház felé. Messziről látszott, hogy úrféle ember. Fején zöld kalapot hordott, sötét színe volt a ruhájának, és a vállán megcsillant egy fegyver fekete csöve. Az asszony ült a bundán, a szíve dobogott bolondul, de nem mozdult. A kutya ugatott tovább. Az ember a házhoz ment, benézett az ajtaján, talán szólt is valamit, de az nem hallatszott odáig. Aztán megfordult a küszöbön, és fölnézett az állatok felé. A kutya még mindig ugatott.

- Hallgass! - szólt rá szinte ingerülten, azzal lassan fölállt, fölvette a bundát is a földről, vállára akasztotta, és megindult lefele. Már nem vert a szíve. Nyugodt volt. Valami szép, komoly nyugalmat érzett. Nem is jutott eszébe, hogy fusson, pedig tele volt örömmel, az ujjá hegyéig. Testének minden porcikája örvendett, de ez az öröm egy komoly és nyugodt öröm volt, szinte öntudatos öröm. És lassú léptekkel vitte magában ezt az örömd lefelé, annak, akit egyedül illet az ajándék.

Az a másik, ott lent, szintén megindult fölfele. Puskáját előbb a falnak támasztotta, kalapját letette a padra, és úgy jött. Hátra-simított fekete haján villódzott a napfény. Simára borotvált, barna, fiatal arcán mosolygás ült. Szürke szeméből pajkos derű sugárzott.

- Szervusz, tündér!

Hangja erőteljesen harsant végig a tisztáson. Bátran, fiatalon, mint egy kora reggeli szél, amelyik megcsapkodja a fákat.

Az asszony léptei nem gyorsultak meg. Éppen olyan nyugodtan és komolyan jött tovább. Szemei is komolyan néztek a vidám, szürke szemekbe. A férfi előtt megállt, és csak ennyit mondott:

- Hát megjött.

De szívének minden melegsége, minden öröme és beteljesült boldogsága benne volt ebben a két szóban.

Nézték egymást. A férfi kissé meglepődve, csodálkozva. Az .isszony kutatva-keresve, régi emlékek nyomait gyűjtögetve az ismerős arcon.

- Te...! Megnőttél! Valahogy más vagy, mint...

- Mint amikor elhagyott, ezt akarta mondani, ugye?

- Mint amikor utoljára láttalak - javította ki gyorsan a férfi a szavakat.

Az asszony alig észrevehetően elmosolyodott.

- Mennyi ideje annak? Félév? Több. A férfi elkomolyodott.

- El kellett utaznom. Hirtelen jött. Apám akarta. Nem volt időm elbúcsúzni tőled.

- Jobb is volt - bólintott az asszony -, a búcsú szomorú mindig.

Lassan mentek egymás mellett, le a házhoz. A férfi néha ölti álról, lopva az asszonyra nézett. Az nyugodtan adta vissza a pillantást ilyenkor. De nem beszéltek.

A ház küszöbén megállt a férfi, és visszanézett a tisztásra. Mélyet sóhajtott.

- Sokfelé jártam. Sok mindent láttam, ami szép volt. De sehol-scm volt olyan szép, mint itt. Még a levegő is más.

- Majd elmondja, ugye, mind azt a sok szépet, amit látott? És amíg mondja, látni fogom én is.

- Ó... nem tudom. Neked talán nem is lenne szép.

- Miért? Ami egyszer szép?

- Tudod... nem mindenkinek egyformán szép minden. Ha idehoznék valakit azokból a városokból, talán az sem látná ezt itt szépek. Azt mondaná rá, hogy primitív.

- Az mi?

- Hogy sok minden hiányzik, tudod. Amit megszokott az, ember.

Mélyet, nagyot lélegzett.

- De most itt vagyok. Estére fölhozzák a holmimat. Legalább két hetet maradok.

Az asszony bement a házba. Levette válláról a bundát, felakasztotta a helyére. Bentről kérdezte.

- Aztán újra elmegy?

A férfi meglepetten fordult feléje.

- Mi? Sajnos nem maradhatok egyfolytában többet. Az embernek egyéb dolgai is vannak. A birtok meg a perek, meg sok minden más. Örvendj neki, hogy nem tudsz róluk. Szívesebben élnék én is itt fönt, mint te, és vadásznék egész életemen keresztül.

Szó nélkül elfordult, és a kemencéhez ment. Fölkaparta a hamu alatt a parazsat, rőzsét vetett rá. A férfi odament hozzá.

- De gyere már, hadd nézzelek meg! Még meg se csókoltál!

Magához ölelte a vállait, és szájon csókolta. Az asszony puhán adta vissza a csókot, de két tenyerét öntudatlan védekezéssel feszítette a férfi mellének.

- Ne szorítson úgy!

A férfi lihegett. Szeméből kis, zöld szikrák pattantak.

- Mit kényeskedsz? Gyere!

Egy gyors mozdulattal kiszabadította magát.

- Gáspár... vigyázzon!

- Mi?

- Nem szabad!

A szürke szemek elsötétedtek. Döbbenve néztek az asszonyra.

- Te... csak nem...?

Bólintott.

- Igen, Gáspár.

Néhány pillanatig megütközve nézte. Szeme végigfutott az asszony elformátlanodott alakján.

Szinte tétován.

- Nem is vettem észre. Azt hittem, a ruhád olyan furcsa. Te... erre nem gondoltam. És most... így... persze nem lehet...?

- Hova gondol!

Szinte bosszúsan vágta ki ezt a két szót. Maga is megijedt tőlük. Szelídebbre fogta.

- Él...! Nem hiszi? Tegye ide a kezét!

Megfogta a férfi vonakodó kezét, és a hasához szorította.

- Érzi? Ver a kicsi szíve! Néha még rúg is!

A férfi elvonta a kezét. Szinte irtózva kérdezte:

- Rúg?

- De még hogy!

Valami furcsa, kellemetlen csönd esett köztük. Valami forró meztelenség volt abban a csöndben. Az asszony zavartan figyelt. A férfi elfordult, és körülnézett a szobán.

- Hát az mi? - kérdezte, és a ládára mutatott.

- Iván faragta, meg Birtalan bácsi - magyarázta az asszony felszabadultan, hogy végre megtörött az a különös csönd -, a ruhák vannak benne, meg mindenfélék.

- Megkaptad az ősszel, amit küldtem? Pokrócokat, mindent?

- Meg, hogyne.

- Hát az ott miféle a polcon?

- Az? Nem ismeri meg? Közelebb ment.

- Aha. Látom. Hát megkaptad. Éjszaka írtam, sokat ittunk azon az éjszakán. De azt hittem, úgysem kapod meg. A címzés miatt.

- Megkaptam - felelte az asszony halkan, és a hangjában csalódás volt. Gondolkozott egy keveset, hogy mondja-e, ne mondja, aztán kimondta mégis:

- Én is küldtem egyet.

- Mi? - fordult meg a férfi hirtelen, és szinte ijedten bámult rá. -Egy ilyen... egy ilyen írást.

- Hogy?

- Én megmondtam Birtalan bácsinak a szavakat, ő meg levitte Ratosnyára, és Bilibókkal együtt papirosra tették. A várost is ráírták. Ezt ni, ami a képen van. Meg a tornyot.

A férfi arca bosszúsan megrándult.

- Szamárság - mondta, és elfordult. Kinyitotta a belső szoba ajtaját, és benézett.

- Nyisd ki az ablakot, hogy szellőzzön át a szoba. Estére tehetsz egy kis tüzet is. A holmit addigra fölhozzák. Akarattal rendeltem így - tette hozzá bosszúsan -, hogy magunkban lehessünk az első órákban. Na mindegy. Most átmegyek az Iszticsóra, egy erős bakot hagytam ott az őszön. Sötétedés után itt leszek.

- Nem is eszik?

- Ha tudsz valamit adni gyorsan.
- Készíték.
- Akkor siess!

Kiszaladt fáért. Megrakta a tüzet. Aztán vizet hozott. Sere nyen mozgott. A tűz lobogva égett, hamarosan forrni kezdett, a víz is. Beleöntötte a málélisztet, aztán előkészítette a túrót. A fci fi közben kiment. Füttyörészve körüljárta a házat, majd leült a padra, kint a napon.

- Te! Azt ott fönt kaszálónak jelöltétek?
- Igen - felelte az asszony bentről.
- Nem mennek bele az állatok, amíg magukra vannak?
- Ott a kutya.
- Hogy tanítottad meg rá?
- Nem kellett azt tanítani, megértette magától.
- Érdekes.

Még ült ott kint egy ideig, aztán bejött. Az asszony már akkor a puliszkát kavarta. Lézengett a házban, aztán megállt mellette.

- Mit főzöl?
- Puliszkát.
- Aha. Meglesz hamar?
- Meg.

Elővett egy lábast, megkente túróval, aztán elkezdte rakni belé a puliszkát meg a túrót. Egy réteg puliszkát, egy réteg túrót. Újra egy réteg puliszkát, újra egy réteg túrót.

- Túrós puliszkát csinálsz?
- Azt.
- Rég nem ettem.
- Abban a városban nem csinálják?

A férfi halkán fölnevetett.

- Ott? Nem.
- Hát mit esznek ott az emberek?

- Ajjaj. Ezermindent. Nem ismered azokat az ételeket úgysem, hiába mondom. Soká tart még?

- Egy perc.

A lábast föltette a tűz fölé. A túró sercegve olvadt. Sárga zsír lepte el a lábost tetejét.

- Hús nincs, ugye?
- Nincs.

- Na, majd lesz. Te hogy jutsz húshoz?

- Egyszer levágtam egy bárányt. De ez még akkor volt, amikor a juhokat nyírtuk. Egyszer meg egy kakast. Télen is megettem egy kakast.

- És máskor mit ettél?

- Puliszkát.

- Mindig csak puliszkát?

- Nem éppen mindig. Mert van gomba is, meg aztán hal meg baraboly meg ez-az. De legtöbbször puliszkát.

- S nem untad meg?

Az asszony csodálkozva nézett rá.

- Nem értem, mire gondolsz. Hiszen mindenki puliszkát eszik. A férfi nem szólt többet. Kiállt az ajtóba, és nézte a tisztást. Egy idő múlva megkérdezte:

- Tej van elég?
- Még ad a tehén. Aztán itt vannak a juhok meg a kecskék.
- Majd kicseréljük egy kisborjúra. Jól adnak a juhok?
- Azok igen. A kecskék is, csak sok kell a gidóknak. Mindegyik alatt kettő van.
- Mért nem vágysz le belőlük?
- Levágni? Kár lenne.

A túrós puliszka megsült. Tányért tett az asztalra, melléje villát.

- Készen van - mondotta. A férfi bejött, leült.
- Te nem eszel?
- Majd azután.
- Miért?
- Azt hiszem, így szokás.
- Nem mindenütt - felelte kurtán a férfi.

Aztán evett. Az asszony lement a korsóval a vízre, feljött, és a korsót az asztalra tette.

- Bor, pálinka, ilyesmi persze nincs? Megrázta a fejét.

- Nincs.

- Na, estére már lesz.

Bevégezte az evést, húzott a korsóból, és felállt.

- Jó volt - mondotta.

- Ízlett? - kérdezte az asszony, és mosolygott. Visszamosolygott rá. Most először mosolygott úgy, mint régen.

- Nagyon. Rég nem ettem ilyen jót. És rég nem ittam ilyen nagyszerű vizet.

- Válgják egészségére.

- Köszönöm. Hogy is hívnak?

- Engem? Tündér. Boszorkány. Volt sok nevem.

- Jojó. De az igazi?

- Nuca.

- Hát köszönöm, Nuca, az ebédet. Ha Iván jön, mondd meg, hogy az Iszticsóra mentem. Csomagoljatok ki, rendezetek el mindent, Iván pedig maradjon itt reggelig, valahol elhálhat. Erted? Parancsaim lesznek a számára. Hát Isten áldjon, Nuca! Viseld jól magad! Ha lövést hallotok, Iván jöjjön elembe a plájon.

Azzal vette a kalapját, a puskáját, és ment. Vidáman, ruganyosan, könnyű léptekkel. Egyszer se fordult vissza, egyetlenegyszer sem. Az asszony az ajtóig ment, onnan nézett utána. Kissé szomorúan, kissé riadtan, mint aki nem érti, hogy mi történt, nem érti, hogy miért szomorú, csak érzi magában bent, hogy valami nem úgy van, mint ahogy kellene legyen. És hogy ez szomorú, mindennél szomorúbb a világon.

Mikor Iván megérkezett a lóval, éppen terelte be a juhokat az esti fejeshez. Szemei vörösek voltak egy kicsit, mintha sírt volna.

Az orosz ránézett, de nem szólt semmit. A juhokat berekesztették a karámba, aztán leszedték a lóról a poggyászt.

- Hagyd csak - mondotta Iván -, majd én behordok mindent.

Az asszony elmondta az üzenetet, aztán visszatért a juhokhoz. Mire a fejessel elkészült, és újra kieresztette az állatokat legelni, már a nap a gerincen ült, és véresre sebezte magát a fenyők csúcsaiban. Iván a belső szobában rendezgette a holmikat. Az asszony oltót tett a tejbe, aztán bement Ivánhoz.

- Segíthetek valamit, Iván bácsi?

- Ezeket itt ni, átviheted - mutatott a plájász egy rakás holmira a padlón. Voltak ott üvegek, különböző nagyságú dobozok, papírosba csomagolt mindenfélék.

- Ezt mind?

- Azt, azt. Mind ennivaló.

Rendre áthordott mindent, és felrakta a polcra. Iván elkészítette túl az ágyat, fát hordott be, tüzet rakott.

- Az urak szeretik, ha tűzszaga van a szobának - magyarázta.

- Igen, mondta is, hogy gyújtsunk be estére.

- Na ugye. Tudom én azt. Ismerem a szokásaikat.

Úgy beszélt, mintha valami különös, ritka élőlényről lenne szó, amelyik más, mint az ember. Rendkívüli szokásai vannak, tulajdonságai, amiket ki kell ismerni, természetrajza, amit csak az tud, aki foglalkozott velük.

Az asszony végigjárta a belső szobát. Itt-ott elrendezett valamit, leporolta a függönyöket, egy pókhálót beszédett a mennyezet sarkából, és közben kíváncsian nézegette a szögekre kiakasztott ruhákat, a polcra elrendezett fehérneműt, megtapogatta őket, meg is szagolta. Furcsa, idegen illatuk volt. Nem rossz és nem kellemetlen: kellemes, jó illatuk volt, de idegen illatuk. Rettenetesen idegen illatuk.

- Milyen szag ez? - kérdezte Ivántól, aki éppen a tüzet nézte meg.

- Uri szag.

- Ilyen is van?

- Az uraknak igen. Azoknak ilyen a szaguk.

Arra gondolt, hogy ősszel vajon mért nem vette észre ezt a különös, idegen szagot? Mert ősszel nem érezte ezt. Ősszel más volt. Igen, ősszel minden más volt.

Kiült a küszöbre, és nézte az erdőt. Egy idő múlva Iván is kijött, és leült a padra. Pipára gyújtott. A pipa füstje kéken és bodrosan szállt fölfele az estébe.

- Iván bácsi.

- Na?
- Nem vett észre valamit?
- Micsodát?
- Hogy, hogy más lett?...

A plájasz hallgatott egy ideig. Maga elé nézett a földre, csak a pipája szortyogott halkan.

- Tudod, az úr, ameddig gyerek, addig nem veszed rajta annyira észre. Hogy úr. Később jön. Én már ismerem ezt. Sokszor nem is kell hozzá egy esztendő. Még fél esztendő se. Egy hónap is elég. Csak elutazik a gyerek valahova messzire, egy olyan fene nagyvárosba, ahol mind csupa kényes urak élnek, egészen más beszédűek, egészen más szokásúak mint a rendes ember, elutazik oda, és egy hónap múlva visszatér, és már nem gyerek. Már szinte nem ismersz rá. Más a beszéde, mások a szokásai, mint azelőtt. Mások az örömei, mint azelőtt. Másképpen gondolkodik és másképpen beszél, mint ahogy gondolkodik, és sohasem tudod, hogy tulajdonképpen hogy állasz vele. Így van ez az urakkal. Én már ismerem. Közöttük is van rossz ember és van jó ember, és a rossz ember is néha jó, és a jó ember is néha rossz, éppen úgy, mint miközöttünk. Csak éppen annyi a különbség, hogy ha egy jó úr rosszat cselekszik, arról sokkal többet beszélnek a népek, mintha egy rossz úr jót cselekszik. Mivelhogy a jó az mindig egyforma, akár parasztember csinálja, akár úr. De a rossz, az az úrnál mindig nagyobb szelet támaszt, mint a magunkfajtánál. Ez így van. Ezt tudni kell.

- És, és nem lehet az, hogy egy olyan úr, egy olyan úrféle ember, tudja, olyanná legyen újra... Tudja, csak úgy lassan, újra, mint amilyen volt azelőtt, mielőtt elment oda, messzire?

Iván megcsóválta a fejét. Hangja szomorú volt, szinte részvétteljes.

- Nem, asszony, olyan nincs. Olyan úr nincs. Ha egyszer úr, akkor úr. Abból nincs visszatérés. Ha el is veszi a vagyonát, ha rongyosán is jár: mégis úr. Más, mint mi. A hangjában. A beszédében. Abban, amit csinál. Abban, ahogy gondolkodik. Mindenben. Messziről megismered, ha parasztnak öltözik, akkor is. Már a fejit is másképpen tartja. És amit mond, meg amit csinál, azt te csak nehezen érted meg. Sokszor meg sem érted. Éppen azért, mert úr. És ezen nem tud egyikünk sem segíteni, és nem tehet róla sem ő, sem te. Úr. Ennyi az egész.

A nap lehullt a fenyők mögé, már csak a vére piroslott az égen. Szellő suhant keresztül a tisztáson, nyirkos katlanok mohaszagát hozta. A szürkület kibontotta puha bagolyszárnyait az erdők fölé. Szúnyogok zsongtak a levegőben.

Az asszony lassan felállt. Szeméből kitörölt gyorsan valamit, de lehet, hogy csak egy szúnyog volt.

- Berekesztem az állatokat - mondta.

Iván nem szólt többet. Csak ült a padon, szívta a pipáját, és nézte, ahogy az asszony piros szoknyája lassan távolodott a barna estében, és beleolvadt a tisztás puha színei közé. Aztán megcsóválta a fejét, és sóhajtott. Majd szívta tovább a pipát, és ült a padon, mint a mozdulatlan beletörődés szobra a lehulló estében.

12.

MÁR sötét volt, amikor az úrfi hazakerült. Tele volt csillaggal az éjszaka, de a holdnak nyoma sem látszott. Mind a két mécses égett a házban. A belső szobában egy, a külsőben egy. Iván és az asszony ott ültek a konyhában, Iván a padon, az asszony a kemence sarkában. Nem beszéltek, csak éppen ültek ott, amikor nyílt az ajtó.

- De fene sötét van - lépett be az úrfi -, későn jön föl a hold, úgy látszik.

- Csak tova éjfél felé - felelte Iván, és felállt a padról.

- Na, elhoztál mindent?

- Igen, instálom.

- Jó. Terítsétek meg az asztalt, nyissál ki egy üveg bort, aztán lássuk a vacsorát! Kenyeret, szalonnát, kolbászt. Éhes vagyok.

Azzal bement a belső szobába. Iván levett egy üveget a polcról, s kezdte kihúzni belőle a dugót. Az asszony az asztalt készítette. Két tányért tett reá. Iván végzett a dugóval, a bort az asztalra tette, aztán keresgélni kezdett a polcon. Bicskájával levágott egy darabot a szalonnából, egy darabot a kolbászból, és az egyik tányérra tette. Vágott néhány szelet kenyeret is, és elrendezte őket szépen egymás mellé a másik tányérra.

- Adj még egy tányért - mondta -, meg kést és villát!

Az asszony két tányért helyezett az asztalra. Egyiket az egyik végébe, másikat szembe vele.

- Az egyik elég - szolt Iván.

- A másikat magának tettem Iván bácsi.

- Nekem? - az orosz egy pillanatig meghökkenve nézett az asszonyra -, azt nem lehet. Mi majd csak azután, ha az úrfi evett. Egy poharat is adj!

- Pohár, az nincs.

- Akkor csuprot.

Valami nem volt rendben. Az asszony érezte ezt világosan. Mintha valami idegen lett volna a házban, szinte olyan idegen, akitől félni kell.

Az úrfi kijött a belső szobából. Ingujban volt. Vidáman nézett körül.

- Egészen hangulatos itt - mondotta -, csak ezek a lámpák egy kissé szomorkásak. Ki kell cseréljük őket nagyobbakra.

Leült az asztalhoz, és enni kezdett. Iván az asztalhoz lépett, és bort töltött a csuporba.

- Mi ez? Pohár nincs?

- Nincsen, instálom. Csodálkozva nézett az asszonyra.

- Hát te miből iszod a vizet?

- Korsóból - felelte az asszony szinte bosszúsan, és elfordult. Valami fájt benne, valahol mélyen, kimondhatatlanul fájt. Arra gondolt, hogy ősszel mennyire örvendtek még mind a ketten a mécsnek, és hogy egy korsóból itták a vizet akkor, és eszükbe sem jutott a pohár.

- Poharakat is kell felhozzunk Iván, ne feledd.

- Igenis, instálom.

- Hát ti nem esztek? Egyetek ti is! Itt van. S vegyetek még le a polcról, ha kell. Nyiss ki egy üveg bort magatoknak is, Iván!

- Ráérünk, instálom.

Az asszony hallgatta a beszédet, és olyan volt, mintha valami egészen-egészen távoli világból jöttek volna a szavak, és ő nem is értheti meg őket, mert nem ismeri azt a távoli világot. Felkuporodott megszokott helyére, a kemence sarkára, összehúzta magát, mint aki fázik, és figyelt, figyelt, bámulva, idegenül. Iván átment a belső szobába, hallatszott, ahogy kinyitotta a kályhaajtót, és fát tett a tűzre. Mikor kijött, kezében volt az úrfi puskája, néhány piszkos színű rongy és egy puskavessző.

- Történt lövés vele, instálom? Az úrfi hátranézett.

- Nem. Elég, ha kívül letörlőd.

Iván törölni kezdte a rongyokkal a puskát, gondosan, aprólékosan. Az úrfi evett. Egészséges étvággal, elégedetten, vidáman, mint aki úgy érzi, hogy minden a legnagyobb rendben van körülötte, és boldog, hogy ott lehet, ahol van.

- Nem volt semmi, instálom, az Iszticsón?

- Két sutát láttam, meg egy fiatal bakot. Az öreg nem bújt elő a sűrűből, pedig ott van, tudom. Látszott a fiatal bakon is, mert ideges volt. Friss disznótúrások is vannak a kis rétben.

- Egy koca lakik ott malacokkal.
- Láttam. De egy nagyobb nyom is volt velük. Egészen nagy nyom.
- Akkor az alighanem a félfülű kan lesz, tova a Fulgerujról. Szokott átjárni néha.
- Hazajövet megriasztottam valamit a plájon. Azt hiszem, szarvastehenek voltak.
- Lehet, instálom. Kijárnak a fűre.

Hallgatta a beszédet. Minden szót megértett, és mégis olyan volt valahogy, mintha egy idegen nyelven beszéltek volna. Valami belső didergést érzett. Mintha egyedül lett volna valahol, hideg és nyirkos sziklák között.

Az úrfi befejezte az evést. Kiitta a bort, újra töltött magának, és azt is kiitta. Aztán hátradőlt a széken.

- Te Iván! Találsz a csomagok között birsalmasajtot. Olyan kerek és lapos, tudod.
- Igen, istálom, itt van.

Iván óvatosan letette a puskát, kezét megtörülte, és a polchoz ment. Levett onnan egy papírba csomagolt, lapos., kerek valamit, és az úrfi elé tette.

- Leszedheted az asztalt, Iván. Aztán egyetek ti is! Vegyél magatoknak, ami kell, nyissatok ki egy üveg bort is! Várj, elébb add ide a szivartárcámat, ott maradt a zubbonyom zsebében.

Iván szó nélkül tett-vett. Az úrfi szelt magának az édességből, aztán rágyújtott egy barna dohányrúdra. Hátradőlt kényelmesen, megelégedetten, és fújta a füstöt. Szeme megkereste az asszonyt.

- Fázol? - kérdezte hirtelen.
- Nem, dehogy.
- Úgy ülsz ott, mintha fáznál.

Elgondolkozva nézett rá. Tekintetük összetalálkozott. Egy pillanat volt csak az egész, de ebben a pillanatban az asszonyban megrándult valami. Az a furcsa, delejes ütés.

- Tojnak jól a tyúkjaid?

A kérdés már valahonnan nagyon messziről jött, nem is lehetett megérteni a szavakat. Szeme belekapcsolódott a tűnődő nézésű szürke szemekbe, valósággal felolvadt bennük, tarkójában különös bizsergés indult, és egyszerre képek jelentek meg, zavaros és idegen képek, gyorsan, összevissza, aztán lassan kitisztultak, és csak egy csodálatos nagy szoba látszott, tele csillogó holmikkal, tükrökkel, puha takarókkal a földön, képekkel és ezer ismeretlen fényességgel, és egy széles, nagy, rózsaszínű ágygal, és azon a rózsaszínű ágyon egy asszony feküdt kitakarózva, fátolvékony ruhával a testén, mely éppen olyan rózsaszínű volt, mint az ágy, és mint a teste... Egy fekete asszony, hosszú, kibontott hajjal, fekete szemekkel, duzzadt, piros szájjal, és a szemei és a szája nevettek, kacéran, hívogatóan, két meztelen, fehér karját kitárta, mintha ölelni akarna velük valakit, és a szája megnyílt, elővillogtak belőle fehérén a fogak, és kimondott egy szót, egy szót, amit nem lehetett hallani, de mégis azonnal meg kellett érteni: Gáspár...

Egy pillanat volt. Az a vad zsi bongás lefutott a tarkójáról, végig a gerincén, és aztán elsötétedett minden, a sötétség forogni kezdett, csillagok és holdak forogtak benne pokoli sebességgel, egyre sebesebben, egyetlen középpont körül, és az a középpont mintha egy asszonynak a húsos, piros szája lett volna, és végül holdak, csillagok és maga a sötétség zuhanni kezdett a középpont felé, egyetlen szörnyű zuhanással, tompán döndült valami, piros fények szikráztak, aztán fekete vaksötét omlott az egészre.

Mikor magához tért, érezte, hogy hosszan elnyújtózva fekszik a hátán. Valaki mintha hideg vizes ruhával dörzsölte volna a halántékát. Nagyon-nagyon messziről szavakat hallott.

- Ez már bizony együtt jár ilyenkor az asszonyokkal - dörmögte egy hang valahol, és hosszú időre rá egy másik sóhajtott.

- Hajjaj... Erre nem számítottam, vigye el az ördög...

Fölnyitotta a szemét. Az ágyon feküdt, elnyújtóztatva, mini a halottak. Első pillantása a mécsesre esett, amelyik ott csüngött alá közbül, a gerendáról. Vakított a fénye.

- Ez... szomorkás? - kérdezte, de a szavak dadogva hulltak ki a száján, és érezte, hogy semmi értelmük sincsen.

Iván szakállas arca hajolt föléje.

- Mit mondasz, leikecském? Fáj valami?
- Nem, dehogy. Lehunyta ismét a szemét.

- Aludj csak, pihend ki magad - dörmögte az Iván hangja, és érezte, hogy valaki egy pokróccal betakarja.

- Hagyni kell, hogy pihenje ki magát! Ez már így van ilyenkor, hiába.

Érezte, hogy a hangnak igaza van. Pihenni kell, pihenni. Aludni, jó mély alvással, nem gondolni semmire. Szempillái mintha leragadtak volna. Valahol egy nagy-nagy fáradtság szabadult föl, és lassan végigömlött rajta. Olyan volt, mint egy sötét, puha árvíz. Ellepte, sodorta magával, ringatta, és aztán lágyan merülni kezdett benne. Még messziről mintha egy különös szél szófoszlányokat hozott volna, a hang ismerős volt valamiképpen, de már nem tudta, kitől eredhet.

- Ide felírtam mindent. Holnap leviszed Gyerkónak. Itt van pénz hozzá. Gyerkó menjen le holnapután Toplicára, ott megvásárolhat mindent. Érted? Ha megjött Gyerkó, fölhozod a holmit. Várj, még fölírok két lámpát, amilyen nagyokat csak kap Gyerkó. A poharakat már fölírtam. Bort, disznózsírt, szappant, mosószappant, itt fönt, azt hiszem, nincsen olyasmi. És aztán valami ajándékot neki. Tudja a fene, mit lehetne... Ezt Gyerkóra bízom...

Bízom, bízom, zsongott még néhányszor valahonnan nagyon messziről, mint egy elvesző visszhang, aztán minden elmerült.

13.

AMIKOR fölébredt, sötét volt. Az ablakon benézett egy csillag, egyenesen őt nézte. Hunyorgott. Furcsa fényű csillag volt. Mint egy szem, amelyik néz.

Sokáig feküdt mozdulatlanul és a csillagot figyelte. Az emlékezés mélyéről lassan előjöttek újra a dolgok, az összefüggések cs a képek. Előjöttek, körülzsongták, megtöltötték a szobát. Ráneheztedtek, hideg, nagy terhük alatt alig tudott lélegzeni már.

Hirtelen megmozdult a gyerek. Néhány apró kis mozdulás volt csupán, alig érezhető. De egyszerre más lett tőlük minden. A szorítás fölengedett, a képek elhúzódtak hátra, valahova messze. Helyüket átadták a jövőnek.

Elképzelte a gyereket, ahogy a bárányok után szaladgál a tisztáson. Gáspár lesz a neve neki is. És majd ez fogja összekötni kettőjüket, a gyermek. Hiába megy majd akkor bárhova, a szál vége itt marad a Komárnyikon, és az ő kezében. Néha visszatér, és akkor itthon lesz. Nem szakadhat el innen soha többé. Ha nem is lehet egészen az övé, mert úrfélének született, és az úrfé-léknek más törvényeik vannak, de azért egy kissé mégis mindig az övé marad, s talán így is jó lesz, ha másképpen nem lehet.

Mire elkészült a beletörődéssel, kint virradni kezdett. A felsápadó szürkület elnyelte a csillagot. A ház mögött mozgást hallott. Felkelt, kiment. Iván nyergelte a lovat a pajta előtt.

- Jobban érzed magad?

- Nincs nekem semmi bajom, Iván bácsi - mondotta, és bement a pajtába.

Sietve megfejte a tehenet, közben hallotta Ivánt elmenni a lóval. A tejet bevitte a házba, tüzet tett. A polcon volt még néhány tojás, azokat összeszedte, vágott hozzájuk néhány szelet szalonnát, és rántottat csinált. A belső szobában megmozdult az úrfi is. Mire az asztalt megterítette, az úrfi is kijött. Ingujjban, bor-zosan, vállán törülköző, kezében mosdóholmi.

- Jó reggelt, Nuca!

- Jó reggelt!

- Jobban vagy már?

- Nincs nekem semmi bajom.

Az úrfi lement a forráshoz, megmosdott, aztán visszajött. Friss szappanszaga volt, simára fésült haja nedvesen csillogott, amikor leült az asztalhoz. Előbb húzott egyet a pálinkás kulacsból, és csak azután kezdett el enni. Jót étvággyal evett. Az asz-szony nézte. Az ágy szélére ült; és úgy nézte, hátulról, ahogy evett. Simára fésült haját, tiszta úri kezét, a finom szövésű inget a hátán, és érezte, hogy egy másik világból való ember ül ott az asztalnál. Kicsit szomorú érzés volt ez, de így volt, valóság volt, nem lehetett tenni ellene semmit. S mert valóság volt, el kellett fogadni úgy, ahogy van.

Az úrfi végzett az evéssel, megdicsérte a rántottat, a tejet, aztán felkelt az asztaltól, bement a belső szobába, zubbonyt vett magára és kalapot, vállára akasztotta a puskát, és úgy jött ki megint.

- Délire visszajövök - mondta -, de most mindenképpen hozok valami húst.

- Az jó lesz - felelte az asszony, és törülgette tovább az elmosott edényt.

Aztán még nézett utána a nyitott ajtón át, ahogy lassan keresztülhaladt a tisztáson az első napsugarak fényében, az elszál-ló harmat ezüstös párai között, lassan és kényelmesen és valami rugalmas biztonsággal a lépésében, mint aki otthon van ezen a világon mindenütt.

Aztán egyedül maradt. És ez nem is volt rossz, hiszen annyi mindent kellett még elvégezni: megfejni a juhokat és a kecskéket, kiereszteni őket a vízre, kiterelni őket a legelőre, rendbe tenni a házat, fát és vizet hordani, csupa fontos dolog, ami mind annak a dolga, aki otthon van, és gazda valami fölött.

- Én vagyok itt a gazda - gondolta magában -, és ő a vendég.

Mosolyognia kellett ezen, mert furcsa volt. De érezte, hogy minden furcsasága mögött is igazság rejtőzik benne valahol, kicsit szomorú igazság.

Délben az úrfi valóban meghozta a beígért húst. Ott volt a hátán az iszticsói nagy bak. Nyomban felakasztotta a ház mögötti fenyőfára, megnyúzta, agancsát lefűrészelte, a húst szétdarabolta. Csobán hegyzett fülekkel állt mellette, és csattogva kapkodta el az odadobott húscsapatokat.

Úgy elrendezett mindent, hogy akármelyik plájásznak becsületére vált volna. Mikor már az agancs is ott főtt a kemencén, és a bőr gondosan behamuzva felkerült a padlásra, még rendbe tette a puskáját, majd ledobta magáról az inget, és lement a forráshoz. Ott levetkőzött

egészen, és hosszasan mosdott. Kis tükröcskét is vitt magával, és az arcát is leborotválta. Az asszony a küszöbről nézte, mint ahogy egy idegen ember szokásait figyeli valaki. A karcsú, izmos férfitest a maga tökéletes szépségével emlékeket ébresztett föl benne, melyek valahol mélyen eltemetve éltek egy régi ősz emlékei között, de nyugalmasak voltak ezek az emlékek és szépek, és nem zavarta őket sem vágy, sem keserűség.

- Ezt majd kimoshatód - lökte az úrfi a sarokba a levetett szennyes inget, mikor a forrástól frissen borotvált arccal, csillogó vízcseppekkel a mellén följött -, nem sürgős, majd Iván hoz szappant a mosáshoz.

Aztán bement a belső szobába, és nemsokára friss, jó szagú ingben lépett ki onnan, olyan tisztán, hogy az asszony nem is merte volna megérinteni.

Ebédre megsütötte neki az őz máját. Utána az úrfi lehevert, pihent egy keveset, aztán újra vállára vette a puskát, és elment. Csak sötétben tért vissza.

Másnap újra hajnalban indult, délre hazajött, megmosdott, megborotválkozott, evett, pihent és ismét elment, és ismét sötét lett, mire hazaért. És így volt ez a rákövetkező napokban is, végig. Ott volt, és mégsem volt ott. Vendég volt, aki néha parancsokat osztott, betért a házba enni, aludni, tisztálkodni, de egyéb köze nem volt semmihez. Szót keveset váltottak egymással, esténként álmosak és fáradtak voltak mind a ketten, napközben meg nem volt rá idő. Olykor hozott egy őzet, egy császármadarat, kalapra való gombát, az asszony meg néha virágot szedett, és feldíszítette vele a belső szobát, máskor számocát rakott az asztalra.

A negyedik napon megjött Iván a vásárolt holmival, felakasztották az új lámpákat, mindent kicsomagoltak, elrendezték az ennivalót, a bort, a szappant, a lámpaolajat, mindent. Színes cukor került elő a csomagból, meg fésű, kistükör, kicsi olló, ezeket az úrfi odaadta az asszonynak, az megköszönte szépen, és ezzel vége volt ennek is. Esténként világosabbak voltak a szobák, ennivaló volt bőven, nem is beszéltek erről többet. Iván még feljött néha, lekísérte az úrfit ide vagy oda, megbeszélték különböző vadak dolgát, a fölösleges húst levitte a szállásra vagy Ferencéknek, nyúzott, takarította a puskát, az úrfi ruháit, cipőjét, aztán újra lement néhány napra. Egyszer Birtalan is fent járt, halakat hozott. Dumitru is megfordult kétszer, morgott valami farkasokról, amik Görgényből járnak át, egyszer Vénség is átjött a Dószul Fulgerujról, és beszélt egy nagy medvéről meg egy hiúzról, aztán újra elment mindenki, és megint csak ketten maradtak a házban.

Úgy a nyolcadik vagy kilencedik napon beállt az eső. Már egész nap fülledt volt a levegő, és mozdulatlan. A nap szúrta. A fák bágyadtán libegtek, és száraz párákba burkolták a hegyoldalakat. Délután aztán fekete felhőtarajok jelentek meg Görgény fölött, és távoli morajlás hallatszott. Akkor már a juhok is mind lihegve bújtak össze az erdőszél árnyékában, és nem volt kedvük legelni többet.

- Zivatar lesz - mondta az úrfi -, már reggel nem mozgott a vad. Ha jönne egy jó zápor, és gyorsan elvonulna, estére kitűnő cserkészidő lehetne.

Nem ment el, mint rendesen, hanem kivitt egy pokrócot a ház elé, és végighevert rajta.

Az asszony tett-vett, végezte a maga dolgát. A felhőtarajok egyre duzzadtak, a dörgés közeledett.

- Nem jössz ide mellém? - kérdezte hirtelen az úrfi.

- Mehetek - mondotta, és leült a pokróc sarkára, az úrfi lábaihoz. Az átölelte a vállát, és lehúzta maga mellé. Hagyta. Puhán végighevert, és fölneézett az égre, magasra, magasra föl, ahol fehér párák gyülekeztek össze az izzasztó hőségben. Az úrfi föléje hajolt, és a szemébe nézett.

- Olyan komoly lettél, Nuca.

Az asszony nem adta vissza a nézést. Szeme fent kalandozott továbbra is az égen. Hallgatott.

- Úgy emlékeztem rád, mint egy vidám kislányra. Szép, vidám kislányra. És egy komoly asszonyt találtam a vidám kislány helyett.

- Csúnya lettem? Nem tetszem már magának?

De csak a szavak kérdeztek, a szemek még mindig fent néztek valamit az égen. Az úrfi szorosan magához vonta, keze becsúszott az ing alá, és a mellébe markolt.

- Csacsi. Nem rajtam múlik, nem érzed?

Az asszony szeme lassan leszállt az égről, és megkereste a férfi tekintetét. Csodálkozva nézett rá.

- Hát szeretni csak úgy lehet?

Az úrfi döbbenve fogta föl a nézést. Arca elkomolyodott, zavart lett.

- Nem értem... Mit mondasz?

Az asszony felült. Eltolta magától a férfi kezeit, és komolyan a szemébe nézett.

- Mondja, az, hogy szeretünk valakit, az csak azt jelenti?

- Nem, dehogya, csak tudod...

Arca szinte gondtelt lett a kínos erőfeszítéstől, hogy meglelje valahol a hidat a szavak között, mely átsegíti ezen a szakadékon.

- Ha az ember fiatal és egészséges, akkor vannak vágyak a testében, amelyek...

- Az más. De a szeretet?

- Hát az megvan úgyis. Csakhogy...

- Csakhogy?

- Ejnye, de buta vagy! Hát nem érted meg, hogy csak a szentek meg a vénemberek képesek szűzen élni?!

De hiába volt a színlelt indulat, az asszonyt nem tévesztette meg. Kitartott a nyomon, mint a jó kopó.

- Mit jelent az, hogy szűzen élni?

- Igazán buta vagy. Hát hogy nem csinálod azt!

- És ha nem csinálom azt, akkor nincs szeretet sem? - tért vissza az asszony makacsul a kérdésre.

- Dehogya nincs. Hanem az is kell.

Az asszony elgondolkozva csóválta a fejét.

- Nem, itt valami nincsen rendben.

- Mi nincs rendben? - kérdezte az úrfi, szinte dühösen.

- Összel jó volt hozzám és kedves, és szeretett. Aztán elment. Azt mondta, hogy visszajön hamar, és nem jött vissza sokáig. Nagyon sokáig.

- Te, hát mondtam már...

- Ne mondjon semmit. Mikor már mondani kell valamit, akkor jobb, ha az ember nem mond semmit. Mert látja, akkor is voltak napok, ősszel, amikor nem történt közöttünk olyasmi. És mégis más volt akkor, mint most. Olyan, mintha valami történt volna azóta közöttünk. Az alatt az idő alatt, amíg nem láttuk egymást.

- Butaságot beszélsz.

A férfi hangja rekedt volt. Szeme a fellegeket nézte, melyek már az égbolt közepéig tolták elő fekete peremüket. Tompa dübörgés közepette villámok fénye villódzott a pláj fenyői fölött. Az asszony lassan előrehajolt, tekintetét a férfi szemébe fúrta.

- Mi a neve annak az asszonynak?

Lassan, tagoltán esett ki szájából a kérdés. Az úrfi megrezzenve bámult reá.

- Miféle asszonyról beszélsz?

- Aki a rózsaszínű ágyban fekszik, fehér medvebőr van az ágya előtt, és az inge átlátszó, mint a pókháló, olyan...

Az úrfi tekintete megdermedt, mintha kísérteiét látott volna.

- Honnan tudod?

Arca vörös volt, és hörögve jött ki torkán a hang. Az asszony elmosolyodott, szomorúan.

- A szemedben látom. Most is látom. Ott fekszik az ágyon, nincs takaró rajta, és sokkal szebb, mint én... Látom a testét, és érzem, hogy forró... Csókra nyújtja a száját, és a melle fölött egy halvány kis sebhely látszik, egy kis fehér vonal...

Az úrfi megrázta magát, és szinte ijedten ugrott föl a pokrócról.

- Boszorkány vagy!

Abban a pillanatban nagyot dörrent fölöttük az ég. Szél suhant végig alacsony szárnyakon a tisztás fölött, és tépett lomb fanyar szagát hozta. A fenyők zúgni kezdtek fönt a plájon. A napot elnyelték az ordas fellegek, és sötétség nyomta le az erdőket. Egy sólyom összehúzott szárnyakkal vágódott be a bükkösbe. Néhány megriadt örvös galamb suhogó szárnyakkal szelte át a megsűrűsödött levegőt. Valahol egy fa rémülten reccsent. Néhány súlyos, kövér esőcsepp koppant a tisztáson.

- Gyerünk be! - mondotta az úrfi, és megragadta a pokróc sarkát.

Az asszony lassan feltápáskodott, hátrasimította homlokából néhány hajtincset, és arcát odatartotta a szélnek.

- Gyerünk! - mondotta az úrfi, és felkapta a pokrócot.

Egyre sűrűbben koppantak a cseppek. Villám hasított a felhőkbe, és éles csattanás követte nyomon. A juhok futva jöttek lefelé a tisztáson, mögöttük ügetett a tehén és- hátul hátracsapott fülekkel a kutya.

- Hóóój-nye! - kiáltott az asszony az állatok fellé.

- Hóóój-nye! Azzal megindult, hogy kinyissa előttük a pajta kapuját. Mikor átment a házhoz, már zápor verte a tisztást. Dobolt a zsinórtetőn, és pásztás függönyöket vont a fenyves elé. A Fulgeruj fölött dübörgött az ég, és villám villámot követett.

Bőrig ázva érte el a küszöböt. A házban sötét volt. Tüzet gyújtott, hogy megszáráítsa magát. A tűz szagára az úrfi is előbújt a belső szobából, és leült az asztal mellé. Az asszony kitárta az ajtót, hogy ne legyen olyan sötét. Zivatarszag áradt be az ajtón és hűvös szél. Jólesett a tűz.

Egy ideig szótlanul ültek, és kinéztek az ajtón. Az úrfi az asztal mellett, előtte egy üveg bor s egy pohár. Az asszony a kemence sarkán. Lassan csillapodott a zápor odakint. Lanyhult a szél, a fellegek egybefolytak, a dörgés már csak távolról hallal szótt, valahonnan a Kelemen gerincei felől. Egyhangú eső ver deste a tetőt, az égből mintha szürke zsinórok lógtak volna, a tisztás rosszkedvűen behúzódott a ködök mögé, és esett, esett az eső.

Az úrfi szólalt meg elsőnek, sok idő múlva.

- Igazán a szememben láttad?

- Ott.

Aztán újra, hosszú csend után: -Tudod, az úgy volt...

- Kell erről beszélni? - szakította hirtelen félbe az asszony.- Az úrfi csodálkozva nézett reá.

- Persze, hogy kell. Ha már úgyis tudod.

- Azt szerette volna, hogy ne tudjam?

- Azt.

Határozottan jött a felelet. Az asszony lehajtotta a fejét, és halkán sóhajtott.

- Várj - kezdte az úrfi -, erről beszélni kell most már. Töltött magának egy pohár bort, és egy hajtásra kiitta.

- Nézd, ez úgy történt... Elkezdtem egészen az elején, jó? Amikor elmentem innen...

Kint esett az eső, egyhangúan, szürkén, kesernyés, lucskos szagokat vert be a szél az ajtón, a szürkületű szobában halk pattogással égett a tűz, és a szavak lassan lépdeltek egymás nyomában ezen az ázott szürkületen át, és görnyedt hátukon behoztak a házba egy idegen világot. Az asszony kuporgott a kemence sarkában, és hallgatta a lassan fonódó beszédet, a nyugodt hangot, és a beszéden keresztül képeket látott, melyek szomorúan, szinte félelmetesen idegenek voltak, egy világot, amelyik nem az övé, amelyiknek a törvényeit nem értette, nyelve idegen volt, szokásai csodálatosak és észjárása felfoghatatlan. Egy méreteiben félelmetes, idegen világ tárult föl előtte, és ő csak ült összekuporodva a partján, már nem is értette a szavakat, már nem is figyelte őket, csak annyit értett meg az egészből, határozott és kérlelhetetlen biztossággal, hogy az a férfi, aki ott ül előtte az asztalnál, ahhoz a másik világhoz tartozik. Ahhoz kötik valamilyen megfoghatatlan gyökerek, ahhoz tartozik ő maga, a ruhája, a beszéde, a gondolkodása, abból a világból való az inge, a borotvált, sima arca, a szappan, amivel a kezét mossa, minden abból a világból való, ami vele kapcsolatban van. És hogy csak vendég ott főtt a Komárnyikon, ritka, messziről jött vendég, mint tavaszkor az a fekete gólya, amelyik vörös csőrével és vörös lábaival a tisztásra leszállt.

A többi már nem érdekelte. Nem is figyelte a szavakat. A beszéd muzsikáját hallgatta csak, lehunyta szemmel, és a gyászt, amelyik megtöltötte, mint ahogy egy poharat megtölt lassan a zavaros víz, bezárta magába. Erezte, hogy ez a sors, és hogy nem lehet ellene tenni semmit, csupán elviselni lehet. Tudomásul venni és hordozni, mint valamit, ami meg nem változtatható. Mint ahogy hordozni kell a telet, a hideget, a munkát, az éle-let. Szinte nem is vette észre, hogy a férfi abbahagyta a beszédet, maga elé nézett egy ideig, aztán teletöltötte borral a poharát cs kiitta. És nem is lepődött meg a szavain, amikor újra megszólalt.

- Hát így van ez, Nuca. És most, hogy tiszta vizet öntöttünk a poharunkba, megmondom azt is, hogyan gondoltam ezutánra. Te itt élsz főtt a házban, rendes ellátást kapsz tőlem, mindent, amire szükséged van, a plájások gondoskodnak, hogy hiányt ne szenvedj semmiben. Én olykor feljövök vadászni, és akkor éljük együtt a mi kis külön életünket, ebben a szebb, tisztább és egyszerűbb másik világban. Kellesz nekem itt fent, mint egy pihentető, tiszta, csendes sziget, ahova olykor felmenekülhetek... Értjük egymást, Nuca?

- Mindent értek - felelte halkán az asszony, és a hangja fátyolos volt.

- Nézd - a férfi hangja mentegőző volt -, ha én levinnék magammal abba a világba, mit kezdenél ott? Igaz? Azt sem tudnád...

- Hagyjuk - mondta az asszony szinte unottan, és felállt. -Meg aztán a gyerek is... -Hagyjuk! Jó?

Megkaparta a parazsat, aztán új fát vetett rá. A férfi némán ült az asztalnál, és kinézett az ajtón. Kint esett, esett az eső. Lassan, szívósan, szürkén.

- Ugye, Nuca, azért nincsen harag?
- Harag? - az asszony szinte vidáman fölnevetett -, menjen már...
- Akkor gyere, igyál meg egy pohár bort.
- Tudja, hogy nem szeretem.
- De most! Egy békepohárral.
- Jó na. De csak egy kortyot.
- Hát egy kortyot legalább.

Odanyújtotta a poharat. Az asszony megnyalintotta az italt.

- Most pedig csókolj meg!

Szájuk hosszasan pihent egymáson. Valami gyöngye szédülés fogta el, valami az őszre emlékezett benne. Keze végigsimított a férfi haján. Aztán visszaült a kemencéhez.

- Mondd, rossz ez most neked nagyon? Úgy értem, hogy nehéz-e, így, a gyerekekkel...
- Ó, dehogy - nevetett az asszony -, dehogy. Örvendek neki. Csodálkozva nézett reá.
- Örvendesz neki? Azt hittem...
- Ez a rendje, hogy így legyen. Nem?

Az úrfi nem szólt többet. Ültek némán, és kint esett az eső, és az eső vékony szálain lassan leereszkedett az este. Ezekről a dolgokról aztán nem is beszéltek többet. Lefekvéskor azt mondta az úrfi.

- Te, szeretném, ha mellettem feküdnél, mint régen... Az asszony elpirult az örömtől, de megrázta a fejét.

- Nem - mondta -, most csúnya vagyok. Most nem. Másnap szünet nélkül esett még az eső. Az úrfi délig ellézengett a házban, délután már nem bírta ki. Vállára vette a puskát.

- Kimegyek valahova - mondta -, hátha megmozdul valami. Ázotán került haza este. Még az alsóruháit is oda kellett akasztani a kemence fölé, hogy megszáradjanak.

A rákövetkező nap is esővel indult. De dél felé már megtörték a felhők, és néhány percre előbújt a nap is. Az úrfi nekiindult a Sestinának, azonban később újra elborult az ég, és estefele már szemerkélt megint az eső. Csak egy vaddisznót látott a Sestinában, de mire lekapta válláról a puskát, megugrott az is. Rosszkedvűen és vizesen tért haza.

Éjjel szél jött. Süvített a padláson, és fényesre sikálta az eget. Hajnalban elállt. A levegő hűvös volt és tiszta. Mikor az asszony kinyitotta az ajtót, a tisztás felső sarkában egy őz riasztani kezdett.

Bement az első szobába.

- Keljen fel! Várják az őzek!

Az úrfi álmosan ült föl az ágyon.

- Mi? Mit mondasz? Ránevetett.
- Várják az őzek. Kitisztult az idő!

A reggeli gyorsan elkészült. Mikor az úrfi puskával az ajtón kilépett, a nap a fenyők tetejét söpörte fent a plájon. Hűvös, jószagú reggel volt. A fákról még csepegett a víz, az erdőből párák emelkedtek.

- A Pável felé megyek - mondta -, minden vad a tisztásokat keresi ilyenkor.
- De ebédelni visszajöjjön ám!

Egymásra nevettek. Aztán az úrfi elment.

Azon a délelőttön a kaszáló szélén kinyíltak az első harangvirágok. Az asszony leszedte őket, margarétát és rezgőfüvet vegyített közékük, s betette a korsóba, a korsót meg az asztal közepébe. Kacagott tőlük az egész szoba.

Délre megjött az úrfi. Egy őzbakot hozott a hátán. Alig rendezték el, alig ültek az ebédhez, belépett Iván.

- Levelet hoztam, instálom.

Az úrfi átfutotta a levelet, arca elkomolyodott, aztán összehajtogatta és zsebre dugta.

- Egyél, Iván, aztán összeszedjük a holmit, nagy része úgyis itt marad, és indulunk. Estére Dédán kell lennem.

- Elmegy? - kérdezte az asszony, és érezte, hogy elsápad.

- Sajnos - felelte kurtán az úrfi, és bement a belső szobába. A holmi nagy része ott maradt, csak éppen egy hátizsákot vett Iván magára, az úrfi meg a puskát, s mentek.

- Mikorra várhatom vissza?-kérdezte az asszony a küszöbön

- Vissza? - az úrfi meglepetten nézett rá, aztán elnevette magát. - Vagy úgy! Ez egy kicsit hosszabb cserkészet lesz, tudod Nem tudom, mikor jöhetek megint, de őzsípolásra szeretnék itl lenni. Isten veled!

- Isten segítse! - mondta halkan az asszony, és állva maradt a küszöbön.

Néhány lépés után hirtelen megtorpant az úrfi, és visszajött. Zsebéből bőrtárcát húzott elő.

-Várj - mondotta -, itt hagyok neked ötven forintot. Vegyél, amire szükséged van. A gyerekekkel kapcsolatban, tudod, meg mindenképpen. A tehénre pedig ne legyen gondod, majd küldök egy másikat, kisborjasat. Szervusz.

És az asszony ott maradt, kezében a pénzzel, a küszöbön.

Néhány napra rá feljött Iván, kasza volt nála, és nekiállt a szénának. Kövéren gyűltek a rendek, a kaszakő vidáman pengett a napsütötte tisztáson, és az asszony, amíg az ebédet készítette, lehunyta a szemét, és arra gondolt, milyen más lenne, ha az ő kaszája pengene ott kint... Milyen szép lenne. És valami kis maró keserűséggel érezte, hogy úgy lenne helyén, és úgy lehetne csak igazán rendben minden. De hiába, ha egyszer úr. Az urak, sajnos, nem kaszálnak.

Aztán felvitte az ételt a tisztás végébe. Leültek egy fenyő alá. Iván evett, az asszony meg ült mellette, és nézte a lekaszált rendeket, a ragyogó napfényt, a libegve szálló pillangókat. Valami furcsa szomorúság szállta meg, és önkéntelenül sóhajtott egyet.

Iván felnézett a sóhajtasra, aztán evett tovább. Egy idő múlva annyit mondott.

- Bizony, bizony, így van ez az urakkal, látod.

Mintha csak egy hosszú beszélgetést zárt volna le ezzel a mondattal. Az asszony némán bólogatott.

- Egyébként Birtalan elment a tehénért Dédára. Holnap itt lesz vele.

- Mondja, Iván bácsi - kérdezte hirtelen az asszony -, jó az uraknak így, ez az élet? Azzal a sok furcsasággal, futkosással, kényes szokással meg mindennel? Jó nekik az úgy, ahogy élnek?

Az orosz hosszasan eltűnődött a kérdés fölött. Sokára válaszolt. Előbb megette az ebédet, aztán pipára gyújtott, elhevert a lüvön, s csak akkor.

- Látod, ezen én is sokat gondolkoztam már. De azt hiszem, nem jó. Csak nem tehetnek mást. Ez az életük, beleszületnek, mint a parádés ló a hámba, és futniuk kell. Beleszülettek. A sok cifra holmi közé, a sok cifra szokásba, és nem vetkőzhetik le, mert akkor kivetné őket maga közül a többi. Pedig mindegyik szeretne egyszerűen élni, és valami egészen mást csinálni, mint amit csinálnia kell. De félnek egymástól, azért nem teszik. Az urak, tudod, nagyon furcsán élnek. Mindenük megvan, és mégis ezerszer annyi a gondjuk, mint az egyszerű embernek. Némelyikük alig bírja már el a sok gondot. Ha látod, azt hinnéd, holnapra nincs mit egyék otthon a családjá, vagy tudom is én, micsoda baj származna abból, ha még egy napot rászánna arra, hogy örvendezzék az erdőnek és a szabadságnak. Mert nagyon szeretik a szabadságot meg az erdőt. De alig engedik el magukat benne egy kicsit, már hajszolednak vissza. Szinte rínak, olyan rosszul esik nekik, hogy vissza kell menjenek. De mennek. Azt mondják: muszáj. Vár a főispán, vagy vár a miniszter, vagy mit tudom én, ki. És úgy mondja ezt, mintha az élete függne ettől, vagy az, hogy a család mit eszik otthon. Aztán a kocsiától vagy az inastól megtudod, hogy csak éppen valami másik úr jön hozzájuk arra a napra, s azért kell mindenáron visszatérni. Ez, tudod, olyan már náluk, mint valami betegség, amibe beleszülettek. Az ember igazán csak sajnálni tudja őket. Hogy annyi vagyonnal mégis csak úgy éljenek, mint egy utolsó cseléd, akinek a szabad idejét percre kiméri a gazda. Hát minek van akkor a vagyonuk? Ha se nem élhetnek szabadon, se nem örvendhetnek akkor, amikor akarnak, sem nem tehetik azt, ami jólesik! Egymást nyomorítják, te, egymást! Fene ismeri ki őket. Ilyenek, na, urak.

Rántott még egyet a vállán, aztán elővette a kaszát, és fenni kezdte.

Másnap valóban megjött Birtalan az új tehénrel. Szép, nagy-tőgyű állat volt, bőgve jött végig a plájon, mert ott jött föl vele Birtalan, Fileháza felől. Bőgött még a pajtában is, és egyre az ajtó felé fordult, mert azelőtt való nap vitte el a mészáros a borját.

- Annyi tejed lesz ettől, te, hogy azt sem tudod, mit csinálj vele - mondotta Birtalan, amikor bekötötték a tehenet.

- Jó az - örvendett az asszony a szép tehénnek, és megveregette a nyugtalan állat farát.

- Mikorra várod a gyereket?

Vállat vont.

- Honnan tudjam azt?

- Mit mondasz? - ámuldozott Birtalan -, hát csak tudod! Sze minden asszony tudja!

- Miből?

- Hát, kilenc hónap, te, mint a tehénnél.

-Igazán? - valósággal megörvendett ennek a felfedezésnek -, na várjon! Hogyan is vannak a hónapok?

- Attól függ, mikortól számolódik.

- Hát, szarvasbögés végétől, mondjuk.
- Szarvasbögés. Hát akkor az október. November, december, január, február, március, április, május, június, július... Te, sze akkor már nem sok van hátra! Most június derekán vagyunk.

- Nem sok? - figyelt föl az asszony. - Mennyi?

- Hát, három hét, olyasmi, attól függ.

Az asszony elgondolkozva nézett el a levegőbe, és mosolygott.

- Akkor jó, Birtalan bácsi.

- Mért jó?

- Mert már unalmas ekkora hassal járni, tudja.

Az öreg morgott még valamit, hogy aminek nem unalmas az eleje, annak a vége se legyen az, azzal fölment Ivánhoz, aki éppen végezte a kaszálást. Ott leült, és nézte, hogyan dőli a rend a kasza alatt. Később az asszony is fölment a villával, megforgatni a szénát. Erre Birtalan is szerzett egy villát, s beállt segíteni. Némán dolgoztak, hárman háromfelé. Elsőnek Iván végzett. Lement a házhoz, a forrásnál megmosdott, és beült az árnyékba pihenni. Később Birtalan is befejezte a maga részén, egy darabig üldögélt, és nézte az asszonyt, aztán átment a legelő állatokhoz, kötelet kötött a tehen szarvára, és kezdte vinni. Lent megkötötte egy iához, és Ivánnal együtt leült a ház előtti padra.

Hosszasan ültek, és beszélgettek valamiről.

Később az asszony végzett a munkával, és ő is lement. Ekkor fölálltak mind a ketten a padról.

- Na, ezt a másik tehenet elviszem akkor - mondta Birtalan.

- Holnap forgasd meg újra a szénát - búcsúzott Iván is -, estére pedig gyűjtsd fiókba. Ha jó marad az idő, holnapután feljövök a lovakkal, és behordjuk. Ha eső jönne, vigyázz, hogy hegyesek legyenek a buglyák, és nyomd le ágakkal, nehogy elvigye a szél.

- Ne féljen! - nyugtatta meg az asszony.

- Kitart az idő - vélte Birtalan.

Aztán elmentek. Az idő valóban kitartott. Harmadnap feljöhetett Iván a lovakkal, és behordták a szénát. Szép zöld volt, illatos és száraz. Jobb nem is lehetett volna. Mikor együtt volt az egész, Iván szakértelemmel mérte föl a szemével.

- Kitelelsz ezen. Ki. Bármilyen korán kezdődjék a tél. Sokáig topogott még elé-hátra, érzett, hogy még mondani akar valamit. Végre előjött vele.

- Te - mondotta -, beszéljek a méhészekkel ott lent? Ferencékkel? Hogy vegyenek oda magukhoz, amíg megjön a gyerek? Mégis, egy asszony...

- Mit gondol? - ijedt meg az asszony -, abba a házba?

- De... - próbálkozott Iván.

Az asszony hevesen tiltakozott. Rázta a fejét.

- Nem, Iván bácsi. Abba a házba nem. Az nem olyan ház. Ott kerítés van!

- De... egyedül? Hogyan gondolod, egyedül?

- Micsodát?

- Hát, világra hozni a gyereket, meg mi...

- Ó - mondta az asszony, és nevetett -, menjen már! Hát az őzek, azok hogy? Menjen már!

- Az más, te. Azok őzek. De az asszony csak nevetett.

- Menjen már, menjen!

Azzal bevitte a villákat a helyükre, és Iván magára maradott a pajta előtt.

Néhány nap eltelt azután, és nem történt semmi. Vidáman végezte a dolgát, csak hajolni volt nehéz. Fejeskor, meg amikor tüzet gyújtott. És ha vizet hozott a csorgóról, fájt a háta. És ha nem volt más dolga több, hanem csak ült, akkor minduntalan visszatért hozzá a gondolat, hogy milyen lesz az...

Egy délután aztán újra ugatott a kutya. Az asszony lenézett a bükkös felé, és Véniséget látta jönni, átalvetővel, puskával, bottal, ahogy jönni szokott, amikor a kommenciót viszi föl a Fulgerujra. De mögötte még jött valaki. Feketén. Egy asszony.

Csak akkor ismerte föl, amikor már a ház elé értek. A Ferenc felesége volt.,

- Adjon Isten! - köszönt az öreg, és az átalvetőt lecsúsztatta a pad mellé a földre.

- Adjon Isten, Véniség!

- Adjon Isten! - ismételte halkan az asszony is, a Ferenc felesége.

Az öreg falhoz támasztotta a puskát meg a botot, kopott fekete kalapját levette, és rátette az átalvetőre, aztán leült. Hatalmas szőrös bocskorait behúzta a pad alá, kezével végigsimított izzadt, ős haján, és morgott valamit a szakála közt a melegről, a hegyről, az öregségről. A

száraz, szigorú asszony állva maradt, és szeme fürkésze járta körül a házat, belesett a nyitott ajtón is, egyetlen pillantással fölmérte a rendet, a tisztaságot, mindent.

- Hát ez az a ház - mondotta, mint aki megállapít valamit, és ítélet az. - Jó ház, csak messze van. Nagyon fönt a hegyen. Azok ott miféle állatok?

- Az enyimek.

- A tieid? Mind? A juhok is? A tehén is?

- Igen.

- Azt hittem, csak a kecskék a tieid.

Valósággal sértődötten nézte a legelő állatokat, mintha nem lenne joguk, hogy egy ilyen valakié legyenek, aki egymagában él az erdők között, és gyermeket vár valakitől, aki nem az ura. De azért beismerte igazságosan:

- Szép állatok. Különösen a tehén. Győződ őket egyedül?

- Persze.

A válasz fölényes volt, majdnem ellenséges. Az öreg, ott a padon, idejét látta, hogy közbeszóljon.

- Hö. Dolog az van, mi? De úgy jó, ha van. Mennyit ad a telién, hő?

- Két tele sajtárt fejek tőle naponta.

- Hö. Két sajtár? Az szép. Az jó. De olyan is a tehén, látszik, lófélé. A magyarói molnártól való, azt mondta Birtalan. Amelyiknek leégett a malma, attól. Azért is adta el, azért hát. Hát a gypjút felfontad-e már?

- Most nem lehet. Majd télen. Kimostam, megfésültem, ott szárad a padláson. De fonni, azt csak télen lehet.

- Na. Mert az osztóváta készül odalent. Iván meg a másik...

A hangulat, amit az idegen asszony teremtett, feloldódott. Nuca halkan odaszólt hozzá.

- Tessék leülni!

- Köszönöm - felelte szárazon a Ferenc felesége, és leült Vénség mellé a padra.

Bement, sajtot, ordát és puliszkát tett egy tányérra, és kivitte nekik.

- Tessék! Lássanak hozzá!

Vénség azonnal enni kezdett. Lassan, ügyelve forgatta szájában az ordát és a sajtot, figyelte az ízüket.

- Jó - mondotta -, az orda is jó, a sajt is jó. Értesz hozzá, látom. Elpirult a dicsérettől. A szigorú asszony csak csipegetett belőlük, és nem szólt semmit.

Leült a küszöbre. Nézte a kettőt, az öreget meg az asszonyt, és azon gondolkozott, hogy ez a rossz, idegen asszony vajon mit akar? Miért jött? Nem lelte meg a magyarázatot, és ez nyugtalanította. Veszedelemet érzett az asszony fekete kendője mögött, mely éppen olyan színtelenül fekete volt, mint a többi falubeli asszonyoké, akiket eddig ismert, s akikről csupa rossz és csúnya emlékei voltak.

Mikor a tányér kiürült, az öreg felkelt a padról. Kalapja után nyúlt.

- Hö - nézett rá valami különös, lágy nézéssel -, benézek idr a Pávelbe. Valami van ott. Hö. Az átalvetőt itt hagyom addig. Na.

- Hagyja, csak hagyja - mondta, és feltápáskodott a küszöbről, fogta az üres tányért és az átalvetőt, és bevitte a házba.

- Hö! - riadt meg az öreg -, hagyhattad volna itt is addig. Ne emelgess! Na jó, na.

Még morgott valamit, a kalapot a fejére tette, a puskát a vállára, kezébe vette a botot, és leindult. Fejével odabólintott a Ferenc felesége felé, aztán nem is nézett vissza többet. Ment föl a tisztáson. Az állatoknál még megállt, nézegette a tehenet, aztán továbbment. Fönt elnyelte az erdő.

Nuca a küszöbről nézett utána. A másik asszony a padon ült, feketén, soványán és szigorúan. Hirtelen feléje fordult. Éles szemekkel végigmustrálta, tetőtől talpig.

- Mikor kell jöjjön a gyerek? - kérdezte hidegen, tárgyilagosan. Nyelvéről szaporán és minden szín nélkül peregetek alá a szavak.

Nuca megrándult tőlük, ott a küszöbön, de csak egy alig észrevehető kis rándulás volt ez, mint amikor valaki fölrezen a gondolataiból. Szelíden és csodálkozva nézett a szigorú asszonyra.

- Amikor az Isten akarja.

Az asszony száraz arcán rövid, gúnyos ránc szaladt át. Szemöldökei összefutottak.

- Ne beszélj Istenről! A keresztény ember paptól kér áldást a gyerekhez. Templomban esküszik, nem az erdőben. Te ne beszélj Istenről! Azt kérdeztem, mikorra várod a gyereket?

Mint apró, kegyetlen ostorcsapások, úgy pattogtak a szavak. Megrándult tőlük, kiegyenesedett, a vér az arcába szaladt. Villogva nézett farkasszemet az asszonnyal. Aztán csak fölvetette a fejét büszkén, és ennyit mondott:

- Akivel az Istenről nem beszélhetek, annak a gyerekemhez sem lehet köze.

Az asszony viaszszínű homlokán fölszaladtak a ráncok. Megütődve nézett rá, ámultán, szinte tisztelettel.

- Mit mondasz? Hogy te...

- Azt mondom, hogy én semmi rosszat nem tettem magának. Tehát nem tudom, miért jött ide hozzám.

A Ferenc felesége hirtelen mozdulattal felállt a padról. Bő, munkától színtelen szoknyájáról lerázta a puliszka morzsáit. Erőszakos, sebes mozdulat volt ez is.

- Nem erről van szó - mondta halkabban, de a hangja még mindig kíméletlenül hideg maradt -, holnap vagy holnapután szedd össze a holmidat, amire éppen szükséged van, és gyere le hozzánk. A szénapajtában elhálhatsz, most nyár van. Amíg meglesz a gyerek. Iván majd feljön ide addig, és ellátja az állatokat. Majd segítesz nekem mosni, meg minden. Ha már így esett veled, hát így esett. Amért erkölcs nélkül neveltek, azért nem hagyhat az ember elpusztulni. Na.

Egy lélegzettel mondta el mindezt, peregve hulltak ki szájából a szavak, mint valami hideg kis fémgolyócskák, és szétgurultak a napfényes, nyári délutánban. Nuca csodálkozva figyelt föl rájuk.

Néhány pillanatig még várt, mintha utánok lesett volna, aztán halkan, dallamosán nevetni kezdett.

- Mit nevensz, te? - bámult rá megdöbbenve az asszony. Még mindig nevetett.

- Hogyne nevetnék - válaszolta vidáman és kacagástól csillogó szemekkel -, amikor maga eljön ide hozzám, úgy összeszid, mintha egy tyúkját loptam volna el, és a végén kisül, hogy azért jött, mert segítem akar nekem.

Az asszony nem talált szavakat, amikkel megfeleljen mindjárt. Bosszankodva dohogott.

- Hát mi. Mégiscsak ember vagy. Majdnem gyerek még. Az ember nem hagyhat elpusztulni itt a vaddisznók között, az erdőben. Amért...

Nevetve szakította félbe.

- Hagyja, néni, hagyja! Nem értjük meg egymást semmiképpen, látom. Maga más nyelvet tud, s én is mást. Hát hagyjuk! Mindenesetre köszönöm, hogy ezért jött, s vigyen magával egy kis ordát meg sajtot a gyerekeknek, biztosan szeretni fogják. Várjon, összeteszem valamibe!

Azzal vidáman befordult az ajtón. Bent még egyre nevetett magában. Ami sajtot, ordát a polcon talált, összeszedte, beletette egy nagy cseréptálba, és kivitte az asszonynak.

- Tessék, néni! A tálat majd felhozhatja Iván bácsi egyszer, ha erre jár. Nem sietős. Fogyasszák egészséggel!

Az asszony komoran vette át a tálat. Csak a szemében látszott valami kis felvillanó öröm, amikor a sajtra és az ordára nézett, ami a tálban volt. Mert jó sok volt benne. De az arca érzéketlenül száraz maradt, szinte ellenséges még mindig.

- Mikor jöjjön föl Iván?

- Hogy? Nem sietős. Mikor éppen erre jár. Van tálam elég. Még három is van ezen kívül.

Az asszony türelmetlen mozdulatot tett.

- Nem arról beszélek, te. Hogy mikor jöjjön föl Iván? Ide, lakni, az állatok miatt. Amíg te lent, nálunk...

- Emiatt nem kell följöjjön Iván bácsi.

- Hogyan? Hát az állatok? Azokat nem hozhatod oda, te, nincs se szénánk, se legelőnk elég, nehogy azt hidd... Mosolyogva felelt és csendesen:

- Nem hiszek semmit, néni. Ne féljen! Nem mennek le az állatok a maguk legelőjére. Sem az állatok, sem én.

Az asszonynak egy pillanatra elakadt a hangja. Csak bámult félig megnyílt szájjal.

- Mi? Nem akarsz lejönni?

- Nem.

- Mi? Hát mit akarsz?

- Semmit.

- S mért? Mi? Nem elég jó neked az én házam?

- Nem.

- Hallj oda, te! S mért? Mi?

- Mert kerítés van előtte. S mert közted s köztem is kerítés van. Ennyi.

- Hallj oda - kapkodta az asszony a levegőt -, hallj oda... hát mit gondolsz, ezért jöttem én föl érted, ide a hegy tetejére? Ebbe a bűdös nagy erdőbe? Mi? Hogy csak így? Még ennyi hála se legyen benned? Hát ki vagy te? Mi vagy te? Egy koszos kis rosszféle, semmi más, nézze meg az ember! S még te beszélsz így! Ahelyett, hogy összehúznád magadat, megbecsülnéd magadat, s csupa hálálkodás lennél, hogy né, egy tisztességes asszony szóba állott veled! Phi, phi, hogy essen beléd a nyomorúság, te szemét! Te! Fogd a táladat, te, mert úgy a földhöz vágom, hogy homok lesz belőle! Ezt az orcátlanságot! Phi, hogy nem sülyed el alattad a föld, szégyentelenje!

Egyre jobban belehergelte magát a haragba. Verteién, keskeny szája szélén kiütött a nyál, ahogy gyilkos dühvei szétköpködte a szavakat. Nuca csak állt a küszöbön, kezét összekulcsolta a hasa fölött, és értetlen csodálkozással nézte a lármázó asszonyt, akinek sárgára aszalt arca lassan hamuszürkére változott. Hiába tartotta feléje a tálat, nem nyúlt utána, csak állt és csodálkozott.

- Hát jössz, vagy nem jössz?! - rikácsolt rá dühösen a másik.

- Mondtam már, néni, hogy nem megyek. Azért nem kell haragudni.

- Hát akkor dögölj meg itt! - tört ki a Ferenc feleségéből a teljes gyűlölet, és a kezében levő tálat kemény mozdulattal lecsapta a padra -, nem is érdemel egyebet az ilyen! Az ilyen utolsó ringyó, hálátlan dög, phi, phi, piha...

És már ment is, hegyesen, szögletesen, gyors mozdulatokkal, dohogva, köpködve, lefelé. Nuca utánaszólt szelíden.

- Néni! A sajtot meg az ordát elviheti azért! A gyermekek örvendenek neki, s én jószívvel adom, igazán!

Mintha tűt szúrtak volna belé, úgy fordult meg az asszony menés közben.

- Mit? - kiabálta. - Még szólni mersz hozzám? Ha ki vagy te? Hát mi vagy te? Egy hálátlan, utolsó senki, egy...

Megcsóválta a fejét, és befordult az ajtón a házba. Az ajtót is betette. Kintről még hosszasan hallatszott az asszony rikácsolása, de már egyre halkabban. Aztán elnyelte végre a csend. Leült a padra, és gondolkodott. Néha megcsóválta a fejét. Aztán sóhajtott, megigazította a haját, helyére húzta a fejkendőt, felállt és az ajtóhoz ment. Kitárta szélesre. A délután gazdag fényessége belenevetett az arcába. Fent a tisztás végében halkan kondult a tehén nyakán a kolomp, s a hang tisztán és békésen szállt át az erdő fölött, bele a világoskék égbolt lehajló végtelenségébe. Lefelé nézett, de az ösvény üres volt már. Aztán meglátta a padon a tálat, a sajttal meg az ordával, és újra felsóhajtott halkan. Aztán megcsóválta még egyszer a fejét, és elindult föl az állatokhoz.

Ott ült a juhok mellett a fűben, és egy vékony szárú kis harangvirágot nézett, amikor Vénség visszaérkezett a Pável-patak-ból. Mikor kilépett a fenyvesből, egyenesen a háznak indult, de aztán fölnézett az állatokhoz, és meglátta az asszonyt. Megállt, kicsit gondolkodott, aztán lassú cammogással odament hozzá. Nem szólt semmit, csak sóhajtott és leült. Eldőlt a könyökére, és nézte a juhokat, ahogy a füvet rágták. Hosszú idő múlva szólalt csak meg:

- Elment?

- El.

Újra hallgatott egy ideig.

- Iván mikor kell följöjjen? Az asszony ránézett.

- Nem megyek le ahhoz a házhoz, öregapó.

- Hö?

- Nem megyek.

Az öreg nem kérdezett többet. Csak hevert ott a könyökére dőlve, és nézte a juhokat.

- Gondoltam - morogta egy idő múlva.

- A kerítés - mondta az asszony.

- Tudom.

Egy idő múlva aztán nyögve föltápáskodott, vállára akasztotta a puskát, és kezébe vette a botot.

- És most mi lesz?

Az asszony csodálkozva nézett rá.

- Mi hogy legyen?

A vénember dűnnyögött valamit, és maga elé nézett a földre.

- Akkor én megyek - jelentette ki végül is -, lent van az átalvető.

Elindult a ház felé. Az asszony ment mögötte. Leérték a házhoz.

- Hö! Itt hagytam a padnál!

- Bevittem - felelte az asszony, azzal bement, és kihozta az átalvetőt. Szeme a padra esett és a tátra.

- Jól fog ott fönt, öregapó - mondta, és betette a sajtot meg az ordát az átalvetőbe.

Az öreg nem szólt semmit, csak maga elé nézett.

- Hadd el, ne emelj! - mondta, amikor az asszony vállára akarta segíteni az átalvetőt. Egyedül emelte föl, és helyére rántotta a hátán.

- Na. Hö. Aztán ha érzed, hogy kezdődik, kongasd meg a fát, érted? De megkongassad, érted? Nehogy baj legyen! Hát azért, Isten áldjon!

Vissza se nézett többet, csak cammogott föl a pláj felé. Az asszony állt az ajtó előtt, nézte a lassan távolodó, görnyedt vénembert, és valahogy Taté jutott az eszébe, amikor fölfele ment az Urszun, a kemencékhez, így mozgott éppen, így. És ahogy ott állt, valami jóleső, meleg meghatottság lepte el lassan, és a szeme elfátyolozódott ettől az érzéstől.

14.

KÍVÁNCSIAN figyelte magát. Mint ahogy valami idegen testet figyel az ember. Hogyan jön? Mikor kezdődik? Miből lehet megtudni vajon, hogy kezdődik? Hiába erőltette az emlékezetét, csak arra tudott visszaemlékezni, hogy a kecskék meg a juhok lefeküdtek, fénylett a szemük, és nehezen szuszogtak, néha nyögtek is, és aztán egyszerre csak ott voltak a gidók meg a bárányok. De vajon mit éreztek akkor? Honnan tudták, hogy le kell feküdjenek? Valahonnan tudniok kellett, mert kivétel nélkül lefeküdtek mind olyankor. Egyetlenegy gidó, egyetlenegy bárány sem született legelés közben. Vagy amikor vízre mentek, inni. Mind a karámban születtek, a széna között. Honnan tudták ilyenkor a juhok meg a kecskék, hogy ott kell maradniok a széna közt? Vagy egyszerűen csak nem tudtak fölkelni többet? Valami olyasmi jön, hogy egyszerűen nem lehet fölkelni? De akkor mért mondta az öreg, hogy „ha érzed, kongasd meg a fát?” Föl lehet még akkor menni odáig, és kongatni baltával, ha az ember már érzi, hogy jön?

Csupa kérdés, amire nem volt felelet. Amire a feleletet majd csak akkor kaphatja meg, ha eljön végre az idő. Ezekkel a kérdésekkel teltek a napjai. Nem félt attól, ami előtte állt, hiszen nem volt mért féljen. Semmi különös és ijesztően rendkívüli nem volt abban, ami előtte állott. Minden juh és minden kecske átesik rajta évente, és a legbutább állat is meg tudja csinálni, annyira egyszerű és természetes kell legyen az egész. Éppen csak hogy előtte állt még, ez volt az egész. Úgy állt előtte, a jövődő közepén tornyosulva, mint egy nagy, szürke szikla a hegyoldalon, ami ott van, nem lehet felregurítani, ellökni, de nem is szükséges. Ott van, tehát meg kell mászni. Lentről ugyan nem látszik rajta semmiféle ösvény, és elgondolni sem lehet, hogyan kell majd hozzákezdeni a megmászásához, de ez nem baj. Mert hiszen eddig még mindenki feljutott rá, valamennyi asszony és valamennyi tehén, és valamennyi juh, még az egerek is, mind. Éppen hogy csak gondolkodik az ember, hogy miképpen is lesz az, meg minden. De félelemről szó sincs, mert hiszen miért is kellene félni attól, ami természetes? Így teltek a napok. Teltek. Az idő ragyogva tartott, nappal lihegtek az erdők a melegben, és esténként kellemes hűvös szellők jöttek leentről, patakszagot hoztak, és valahogy az Urszura emlékeztettek.

Aztán egy reggel, mikor éppen vizet akart bevinni a házba, és a csorgónál lehajolt, hogy a tele vödört fölemelje, valami belenyilallt hirtelen. Éles, hasító fájdalom volt. Egy pillanatra úgy maradt meggörbülve, és arra gondolt: ez az. Most. De aztán nem volt folytatása. Óvatosan fölemelte a vedret a vízzel. Szinte várta, hogy újra érezze azt a különös fájdalmat. De nern érzett semmit. Csak valahogy nehéz volt a veder, nehezebb, mint máskor. Ösztönös sietéssel vitte be a házba. Hogy a víz mindenesetre bent legyen. Aztán a többi elválk.

Mikor a küszöbre lépett, újra belenyilallt a fájdalom. Most már nem maradt abba. Többször egymásután, ütemesen nyilallt. Aztán fájni kezdett, rossz, görcsös fájással.

Gyorsan letette a vedret, és leült a padra. Ijedten figyelte a fájást. Vajon most mindjárt itt lesz a gyerek? Nem kellene lefeküdni mégis, mint ahogy azt a juhok tették? A görcs fölengedett, aztán újra kezdődött. Újra fölengedett. Újra elkezdődött. Újra és újra.

Átment az ágyhoz, és végigfeküdt rajta. Ami biztos, az biztos, gondolta. Nehogy megüsse magát a gyerek a padlón, ha a világra jön hirtelen. De nem jött a gyerek. Csak a görcsös fájás jött, és újra elment, és újra jött. Aztán egyszer csak elment egészen.

Mozdulatlanul feküdt tovább. Nehezen lélegzett, és eszébe jutott, hogy így szuszogtak a juhok mindig. Várt. De semmi sem történt. A fájás sem jött többet. Vajon honnan tudom meg, hogy megszületett már? - futott keresztül rajta a kérdés. Tétován kereste meg a kezével, hogy nincsen-e már ott véletlenül az ágytakaró csergén a gyerek. De nem volt ott. Keze a hasához ért, és érezte, hdgy még domború. Tehát még semmi sem történt.

De akkor mi volt ez? Ez a facsaró, görcsös fájás? Talán csak egy jel? Egy figyelmeztetés? Óvás, hogy vigyázz, mert közeledik? Egyszerre olyan nyugtalanító lett a csönd. Az egyedüllét. Mintha valami baljóslatú figyelmeztetés jött volna valahonnan, hogy vigyázz... és ő nem tudja, hogy mire vigyázzon. Nem tud semmit. Annyit se, mint egy juh vagy egy kecske.

Hirtelen jött rá ez a félelem. Érezte, hogy vacogni kezdenek a fogai. Hallotta, ahogy összekoccantak lázasán. Forróság lepte el és fázott.

Eszébe jutott a fa, fönt a gerincen. Úgy jutott eszébe, mint ahogy a vízbefúlónak eszébe jut az egyetlen csónak, amelyik valahol ott van a közelében. El kell jutnia a fáig! Mindenáron! El kell jutnia odáig!

Óvatosan tápáskodott föl az ágyról. Minden mozdulatra ügyelt, nehogy valamiképpen is siettesse azt a valamit, aminek a közeledését az előbb jelentette be egy titokzatos és baljóslatú jel. Mintha tojáson járna, olyan vigyázva lépett. A kemence mögötti sarokból elővette a baltát. Kiment a házból. Kint szikrázott a napfény, az ég kék volt és ragyogóan tiszta. Ez megnyugtatta valamennyire. De a fák zöldjében volt valami szokatlan. Mintha élénkebbek lettek volna a színek. A levegő reszketett. És a tisztás vége és rajta az állatok olyan messze voltak, mintha nem is ezen a világon lettek volna.

Sietve ment keresztül a tisztáson. Lihegett. Futni szeretett volna, de nem tudott. Mérhetetlenül nehéznek érezte magát, és ez az érzés megijesztette. El akart jutni a fához mindenáron. El akart még jutni odáig, az élete árán is, ha kell, mielőtt...

Félelem járt a sarkában, szinte hallotta a láthatatlan lépteket a háta mögött. Kétségbeesett erőlködéssel törte magát keresztül a sűrűn. Testén végigcsorgott az izzadság, de a fogai vacogtak még mindig.

Aztán ott volt a csonka, fehér törzsű fánál. Egy harkály szállt el visítva róla. Lent üverek zöld háta hullámozott, patakok gerincei, egy széles, hullámos, zöld világ, s túl rajtok halványkék párákba burkoltan a Dószul Fulgeruj. Ormótlan szögletes sziklataréja szinte fölsebezte az ég szelíden ráboruló boltját.

Odatámaszkodott a fához. Nyakán feltépte az inget, mert úgy érezte, hogy megfullad mindjárt. Hallotta a saját hörgését, ahogy levegő után kapkodott. Kísérteties hang volt.

Minden erejét összeszedte, és megmarkolta két kézzel a baltát. Fokára fordította. Aztán lecsapott vele. Egyszer. Kétszer. Háromszor. Sokszor. Sokszor. Már nem is hallotta a fa kongását, csak érezte. Benne magában kongott, dongott, harsogott valami. Mintha a teste szakadozott volna szét minden ütésnél, cafatokra, minden ütés egy újabb sebet hasítva valahol, és az egész világ, az egész zöld, hullámos, mély és magas világ egyetlen harsogás lett volna, döngő, üvöltő, ezerbe szakadó harsogás, olyan volt éppen.

Aztán már nem volt több ereje. Leroskadott a fa mellé, és a balta kicsúszott a kezéből. Valami tompa, kábult csönd szakadt rá hirtelen. És ebben a csöndben tisztán és élesen nyilallt bele a fájdalom. Ugyanaz volt, mint előbb, a házban. Ugyanaz a görcsös, kegyetlen fájás. Jött, elment, jött, elment.

- Itt van - gondolta, és egyszerre egészen tiszta volt újra a feje -, hát itt van. Hát ez az. És én itt fekszem egyedül az erdőben. Mint az őzek, mint a szarvasok.

És egyszerre valami furcsa, mély szomorúság fogta el. Nem félelem, csak szomorúság. Mint aki rájön, hogy egyedül van. Megérzi magát az egyedüllétet, ami köréje nehezedik, és egyszerre egészen tisztán és világosan érzi, hogy mindig is egyedül volt. Egész életén keresztül. Csak nem vette eddig észre. De most... most egyszerre ott van szorosan mellette ez az egyedüllét. Szinte kézzel foghatóan. Csak ki kellene nyújtania a kezét, és valami élettelen, hideg és nyúlós feketeséget tapinthatna vele, ami ott terpeszkedik körülötte mozdulatlanul, minden oldalon, körülzárja, és nincs mögötte semmi, és ez az egyedüllét.

Nem félelem volt ez, csak valami mély és józan szomorúság. Valami hideg fölismerés, mintha éles fényben állana ott a szeme előtt, egészen közel és tisztán az, hogy „egyedül vagyok”. Egyedül. Ezen az egész ismeretlen, nagy világon egyes-egyedül.

A fájdalmak lassan szűnni kezdtek megint. A görcsök elsimultak. Elszelődtek. A szíve sem vert már úgy. A lihegése is megszűnt. Minden elcsendesedett, megnyugodott. Sütött a nap, az áfonyabokrok levelén még csillogott egy-egy csepp a reggeli harmatból. Már csak a csönd volt körös-körül. Ahogy ránehezedett az erdőkre. A csönd és az egyedüllét.

Aztán egyszerre csak egy hang ívelt át a csönd fölött. Egy bongó, tompa hang. Egyik lábával a Dószul Fulgerujon állt, másikkal valahol a végtelenben. De egyikkel a Dószul Fulgerujon, tisztán és biztosan, mint maga a valóság. És kongatta a csöndet. Bang. Bang. Bang.

A hang mintha felhasított volna egy láthatatlan, üvegszínű burkot, valahol fönt, az ég és a föld között. Amelyik az egyedüllétet zárta rá a világra. Egyszerre föloldódott ez az egyedüllét. Elpattant, mint egy mérges buborék.

Az asszony fölült. Haját hátrasimította, néhány hajszálat elfújta a szeme elől. Az öregemberre gondolt, aki ott túl az erdők hullámain valahol most baltafokkal dönget egy fát. Azért, mert ő is döngetett egy másikat, itt. Szinte látta őt, kezében a baltával, ahogy az elszálló hang után figyelt. Mintha Taté állt volna ott, azon a másik hegyen.

Elmosolyodott. Érezte, hogy már nincsen egyedül. Mint ahogy az Urszu alatt sem volt egyedül, amikor tudta, hogy fönt a hegyoldalban valahol füstölnek a kemencék, s a füstölő kemencék előtt ott ül az öreg hajlottan, s figyel a lefojtott tűz hangját.

Lassan fölállt, kezébe vette a baltát, és elindult vissza a házhoz. Nyugodt volt. A tisztáson még állt egy ideig, és nézte az állatokat. Békességet érzett maga körül, és érezte, hogy valaki már jön, lassan cammogva jön valahol a plájon. És ez jó volt, hogy jön.

Később lement a házhoz. Ezt-azt elrendezgetett még. Egyszerű és józan gondolatai voltak. Eszébe jutott, hogy a gyermeknek kell majd valami, amibe belegöngyöljék, mint a kisgyerekeket szokás. Felnyitotta a nagy ládát, hosszasan kotort benne. Előszedett egy régi inget, azt kettőbe hasította, aztán még talált egy nagyobb darab vásznat is, és mindezeket szépen előkészítette. A ládát becsukta, és odatett mindent a láda tetejére, hogy kéznél legyen. Mi lehet még? Gondolkozott, de nem jutott eszébe semmi. A tüzet jól megrakta bükkfagyökérrel, vizet tett föl a nagy fazékba, aztán érezte, hogy nincs egyéb tennivaló már.

Megvetette magának az ágyat, levetkőzött rendesen ingre és belefeküdt. A juhok is így csinálják ilyenkor, gondolta. Aztán behunyta a szemét és várt.

Mikor az öreg megérkezett, dél volt javában. Botját már kívül letámasztotta az ajtófélfához, csak azután lépett be. Szeme nyomban megtalálta az asszonyt az ágyban.

- Hö! Van valami?
- Még nincs semmi, öregapó. Még nincs. Hozta Isten!
- Akkor jó.

Puskáját levette a válláról, gondosan a sarokba támasztotta, levette a kalapját is. Aztán odacammogott az ágyhoz.

- Mennyire vagy?
- Nem tudom, öregapó - nézett reá az asszony fátyolos szemmel.
- Hö! - mordult föl az öreg -, görcs volt-e?
- Volt már többször is. De mindig elmúlt.
- Hö. Ne félj! Az egész elmúlik. Csak ki kell várni a végét. Azzal visszament a tűzhöz, megnézte, rakott reá néhány fát, megnézte a vizet, hűmmögött valamit.
- Hö. Valami nagyobb edény van-e? Tál? Mi?
- Minek az? - kérdezte gyöngye hangon az asszony.
- Minek? Hát a gyereknek! Sze tán arra várunk, nem a papra!
- A belső szobában, az ágy alatt. Van egy olyan fateknő. Az öreg kihozta a fateknőt, és odatette a kemence mellé. -Jó lesz?

- Jó hát.
- Elég nagy?
- Még egy disznónak is, nem egy gyereknek.

A tarisnyájából elővett egy fenőkövet, megnézte, megáztatta előbb, majd előhúzott a tűszőjéből egy irgalmatlan hosszú kést, és fenni kezdte. Lassú, alapos szakértelemmel fente. Az asszony iszonyodva bámult a rettenetes nagy késre. Érezte, hogy neki szól, de nem értette, hogy miért. A kés nyele fekete volt, nagy, csillogó fehér díszítésekkel rajta. Nem bírta sokáig szó nélkül.

- Mit csinál, öregapó?
- Hö. Láthatod. Fenem a kést.
- Minek az?
- Minek? Hogy éles legyen. Hát.
- S minek legyen éles?
- Hö. Mert kelleni fog. Azért.
- Nekem?
- Nem is a püspöknek.

Azzal fente tovább a kést. Fente, fente. Néha megnézte a tüzet, aztán fente tovább.

- Ha éhes... ott a polcon...
- Jó, jó. Ne bajlódj te velem! Lesz bajod magaddal is, elég.

És fente a kést, fente. A nyitott ajtón túl barna fényekben ünnepelte az erdő a nyarat. A tehén kolompja behallatszott. Kling, kling... klang. Kling, kling... klang.

Nem mert szólani többet. Kérdezni valamit. Érezte, hogy értelme úgysem lenne. Ami előtte áll, azon át kell esni. A juhok is átestek, a kecskék is, majd ő is túlesik ezen. Várni kell. Ki kell várni.

Egy idő múlva visszatértek a fájdalmak megint. Még erősebben. Egyre erősebben. Valósággal tépték szét a testét. Hasították a görcsök. És nem akartak szűnni. Osszeharapta a száját, hogy föl ne kiáltson a fájdalomtól. Hiába. Nem szűnt meg a fájás. Még erősebben. Még erősebben.

- Jaj nekem...

Csak éppen egy nyögés szakadt föl a száján. Az öreg ott a padon fölfigyelt.

- Van valami?

- Jaj.

- Nana. Érzél tán valamit?

- Jaj nekem... jaj istenem... ezt nem bírom ki, öregapó, ezt nem.

- Nem a nyavalyát. Mért ne bírnád? Hö?

Valamit morgott még, aztán kinyitotta a kemenceajtót, és a kést beledugta az izzó parázs közé. Lassan odacammogott az ágyhoz. Az asszony nyögött, vergődött benne, teste hátrafeszült, arca eltorzult a kintől.

- Hadd lám, na, hadd lám!

Később, ha visszagondolt erre, úgy tűnt föl, mintha végtelen hosszú ideig tartott volna. Napokig, hetekig, talán egy egész évig. Az idő megállt, és nem volt vége. Újabb és újabb fájdalom facsarta kínba a testét, egyetlen hasító, szörnyű fájdalom volt minden, az ágy, a szoba, a nyitott ajtón túl a napsütéses tisztás, az öregember, ahogy néha odajött, és morgott valamit, szólt valamit, vagy kérdezett valamit, mindegy volt egészen, mert úgysem értette a szavát... Egyetlen, összefonódó, vég nélküli kín volt, mintha vörös lángok között égett volna, és a lángok egyre magasabbra csaptak, egyre magasabbra, már nem lehetett kibírni tovább, már nem lehetett, már bele kellett pusztulni, bele kellett szakadni, bele kellett örülni, és az öreg hol a padon ült, hol az ágynál volt, már nem is lehetett tudni, hogy mit csinál... aztán egyszerre valami rettenetes jött, valami iszonyú... egy perc... egy véghetetlen perc... hallotta a saját hangját kiáltani... irtózatos volt... a világ valami vörös ködbe borult, és ebben a ködben elmerült minden, és merült, merült... és hirtelen belemerült valami puha és szelíd mélységbe.

Csak arra emlékezett, hogy a fájdalomnak hirtelen vége volt. Minden csupa zsidongás lett, és ebben a zsidongásban nagyon-nagyon messze valahol mintha vékonyka hangon felsírt volna egy gyermek. Figyelni kezdett. Tisztult körülötte a kép. Az öregember ott állt az ágy lábánál, és a kezében veszedelmesen villogott a rettenetes nagy kés. Valami megnevezhetetlen rémületet érzett.

- Jaj! Meg ne ölje!

Az öregember bozontos arca rábámult, aztán a ráncok rajta nevetni kezdtek.

- Hö. Höhö. Hohoho.

A kemencéhez ment, letette a nagy kést, fogta a fazekat és vizet öntött a teknőbe. A vederből hideg vizet kevert hozzá, és a kezét belenyújtotta a vízbe, hogy elég langyos-e. Karján fel volt gyűrve az ing, és ujjnyi vastag erek duzzadtak az inak és csontok fölött.

Aztán az ágyhoz lépett, fölemelt onnan valamit, és beletette ügyelve a teknőbe. És abban a pillanatban az a valami éktelenül elkezdett nyekeregni, mint egy rossz, kenetlen kerék.

Tudta, hogy ez a gyerek.

Valami nagy-nagy békesség és nyugalom szállta meg. Fejét hátraeresztette a párnára, és a szemét lecsukta. Szája körül, mely duzzadt volt még a fájdalmak emlékéitől, megjelent az anyaság különös mosolya.

Még hallotta, ahogy a víz loccsan a teknőben, és az öregember beledünnögött a nyekergő sírásba.

- Hö. Mit bõgysz? Mi? Fiú vagy tán! Fiú ám! Legény! Netene, mit óbégatsz hát?

Még átszaladt az agyán annyi, hogy „fiú”. Homályosan érzett valami szépet, aztán összezsugorodott fölötte a fáradtság. Elaludt.

15.

VALAMI különös változás történt a világgal. Nem kívül, a dolgok felszínén, hanem valahol belül. A rét, a ház, a tűz, a tehén, a fa, a víz: minden ugyanolyannak látszott továbbra is, mint amilyen volt azelőtt. És mégis változás történt. Valami egészen komoly és súlyos változás. Bent a dolgok lényegében. A dolgok értelme körül.

Igen, ez történt: a dolgok értelme megváltozott. Bizonyos súlyt kapott bennük a lényeg, és ezen belső súly szerint rendeződtek el egy központ körül. Azelőtt? Ott volt a ház is, a rét is, volt tűz és tehén és minden, de valahogy összevissza voltak ott, külön-külön vagy egy halomban, attól függ, miképpen látta őket az ember. A rét szép volt, és legelőt adott meg szénát, a ház szép volt, és aludni lehetett benne és tüzet gyújtani és főzni, és a tehénnel munka volt, de tejet adott érte... mindez ott volt, különösebb jelentőség nélkül, és betöltötte a teret meg az időt, és ha egyik-másik hiányzott volna, szinte észre sem lehetett volna venni.

És most mindez egyszerre megváltozott. Súlyt kaptak a dolgok, és elrendeződtek. Körben, egy középpont körül. És ez a középpont a gyerek volt. Ház: szél ellen és eső ellen védi a gyereket. Meg kell nézni a zsindelyeit, nehogy becsorogjon ősszel az eső. A gerendák között ki kell tömni mohával a réseket, hogy a szél, meg télen majd a hideg be ne jöhessenek. Tűz: vizet melegíteni rajta a gyerekeknek, főzni és enni, hogy legyen tej elég. Tehén, juhok: mind ételt adnak; és az étel fontos, mert itt a gyerek, és annak is enni kell, sokat, minél többet, hogy nőjön, erősödjék, piros arcú legyen, és kacagjon. Maga az idő is eszerint rendeződött el: ezt meg ezt kell csinálni a gyerekekkel, ezt meg ezt kell csinálni a gyerekért, ezt meg ezt kell csinálni azért, hogy majd legyen a gyerekeknek.

Miután Vénség elment, és egyedül maradt a gyerekekkel: egyszerre megteltek a dolgok fontossággal. A vásznak, az edények, a víz, a tűz, minden. Később megjöttek a plájászok, Birtalan, Iván és Dumitru, és egy szépen faragott bölcsőt hoztak, még párna is volt benne, és sorra odamentek hozzá, nagyon komolyan kezét nyújtottak, amit csak nagyon ritka és nagyon ünnepélyes alkalommal szokás, és elfogódottan morogtak valamit Istenről és szerencséről. Elpirult a büszkeségtől és a meghatódottságtól, mert életében először történt, hogy valaki kezét fogott vele. Félve tette bele kezét az esetlenül feléje nyúló kerges kezekbe, és szinte alázatosan hajtotta meg a fejét minden kézfogáshoz, és csak ez jött ki a száján: Isten fizesse meg... Isten fizesse meg...

A plájászok aztán sorra a gyerekhez mentek, megnézték, phi, phi, köpdösték a padlót, meg ne igézzetek, és dicsérték, hogy ilyen meg olyan.

- Csak kicsike - mondotta szinte szégyenkezve az asszony, mert soha nem látott még ilyen apró gyereket.

Egyszerre néztek rá mind a hárman, megütközve, majdnem haragosan.

- Hö! - horkant föl elsőnek Dumitru, sértetten, mint a vaddisznó -, ez neked kicsike? Ez? Hö! Tán azt vártad, hogy mindjárt puskát is hoz magával, s fölmegy a Magurára medvét keresni, mi? Hö. Kicsi. Még mit.

- Minden újszülött ekkora - magyarázta tárgyilagosan Iván.

- Örvendj neki, te! - utasította rendre Birtalan is.

- De nem látják, milyen csúnya és ráncos? - igyekezett az, asszony enyhíteni a dicséreteket, ahogyan illik.

- Ez? - mordult föl Dumitru. - Ráncos a...

- Tán te szebb voltál, azt hiszed? - csóválta meg a fejét Birtalan rosszállólag.

- Némelyik nemcsak hogy ráncos, de még kék is, mint a szilva - oktatta Iván -, s olyan hegyes feje van, mint egy halnak. Ezen már most is látszik, hogy ember. Mit akarsz?

De nem ültek sokat, mint akik jártak már emberek közt, s tudják az illetet. Csak éppen megszusszantak egyet a padon, hogy el ne vigyék a gyerek álmát, aztán már szedelőzködtek is.

- A héten fölhozzuk a lisztet is - szólt Iván.

- Ha kell valamit csak mondd meg - így Birtalan. Az asszonynak eszébe jutott a pénz.

- Várjanak csak!

Odament a ládához, előkereste a kis piros tarisznyát, amit még Szőrfülűtől kapott annak idején, és elővette belőle a pénzt.

- Szép tarisznya - bólintott Iván elismerőleg.

- Jó lesz a gyerekeknek, ha majd a juhokat őrzi - vélte Birtalan. Az asszony Birtalannak adta a pénzt.

- Mi legyen vele? - kérdezte az.

- Ha elmegy valamelyikük a vásárba, vegyenek majd a gyerekeknek, ami kell.

- De mit, te?

- Hát aztán... ami kell. Mit tudom én. Gúnyát. Bocskort. Ilyesmit.

Birtalan nézte kezében a pénzt.

- Ez rengeteg sok pénz, te.

- A gyereké.

- Jó na. Ami marad, azt visszahozom.

Aztán elindultak. Dumitru utolsóinak maradt. Tarisznijából előkotort még egy vadonatúj furulyát, és szinte restelkedve nyújtotta át.

- A gyerekek csináltam. Tedd el! Majd ha a juhokat őrzi, akkor. Hö. Isten áldjon!

Másnap fölött Ferencéktől a két fiú. Mézet hoztak. Elfogódottan léptek be a házba, halkan köszöntek, és letették az ajándékot az asztalra.

- Anyátok küldött? - kérdezte csodálkozva az asszony.

- Nem - mondták egyszerre mind a ketten, és elvörösödtek -, édesapánk.

Ordát és sajtot tett eléjük.

- Egyetek!

Mohón evett a két fiú. Mikor elkészültek, egy jókora darab sajtot betett a tarisznijukba.

- Ezt vigyék édesapátoknak! S mondjátok meg, hogy tiszteitem, s köszönöm az ajándékot.

A gyerekek dadogtak valamit, és elmentek. Néhány napig nem jött senki. Csak a gyerek volt mellette, meg a ház, a tisztás, a tehén és a juhok, a rendes, megszokott munka. De főképpen a gyerek. Aztán megérkezett Iván a lisztel. Egyéb dolgokat is hozott. Kis gúnyácskát, kis ködmönkét, kis csizmacskát. Ingeket és egy csomó vékony vásznat, pelenkának valót. Meg egy kis színes csörgőt.

- Ez nem a pénzből való - mondta -, ezt én hoztam a gyerekeknek, hadd játsszék.

Kezébe adták, de még buta volt hozzá.

- Majd örvideni fog neki - vigasztalta Ivánt az asszony -, most még ehhez is kicsi. Majd.

Egy marékra való pénz is jött vissza, azt visszatette a piros tarisznijába, a ruhácskákat is ügyesen összehajtogatva a ládába rakta. Iván behozta a lisztet, a lovat kicsapta legelni, és leült a bölcső mellé, a padra.

- Jövő héten elkezdik fúrni a hegyet - mondotta -, ott a Korbuly és a Szalárd között. Bolondok ezek a mérnökök, istenuccse bolondok!

Aztán elmondott még ezt-azt, ami lent történt az emberek között, behordott néhány kosár fát, hogy legyen, és elment. A forrás mellől még visszaszólt, hogy lent a Sestinában jár egy nagy bak, már kergeti a sutákat, s jó lenne, ha jönne az úrfi hamar, mert eltelik nekik is az idejük, mármint az őzeknek.

Az idő pedig haladt. Hajnalonként hallani lehetett lent a bükkösben egy-egy suta panaszos sírását, egyszer-másszor ott úzták át egymást lihegve a tisztáson, aztán az is eltelt. És Ő nem jött, hogy megnézzék a gyereket.

Ez néha fájt. De nem nagyon, csak úgy, ahogyan egy régi emlék fáj az embernek, ami szép volt, és kár, hogy nem akar visszatérni többé. Néha, ha ott ült a ház előtti padon, és a gyereket szoptatta, és végignézett a tisztáson, és minden olyan szép volt és békés, a napsütés, a legelő állatok, a kutya, ahogy lógó nyelvvel hasalt a fűben. Arra gondolt, hogy vajon Ő merre járhat most? Ilyenkor egy-egy pillanatra megjelent előtte az a bizonyos kép, amit akkor látott: a rózsaszínű ág és az asszony, és szomorúsággal töltötte el. Vajon ott annál az asszonynál szebb, mint itt? Tisztább a levegő? Fényesebb a napsütés? Vidámabban füttyölnek a rigók? Lágyabb hangja van a kolompnak? De minden már valahogy másodrangú kérdés volt, csak éppen eszébe jutott néha, és aztán elszállt megint. Fődolog a gyerek volt. És minden csak vele kapcsolatban nyert értéket. Ő is. Valahogy így gondolt rá: a gyerek apja. } ön-e a gyerek apja? Mikor jön? Mit szól majd? Hogy lesz az, amikor majd belép az ajtón, és ránéz a bölcsőre?

Az idő haladt a maga útján. Az őzek elrejtőztek a sűrűségekbe, nem kergetőztek már. Hűvös szaguk lett az éjszakáknak, és reggelenként az erdő párái köddé gyűltek lent a patakon. A harmat délig ott csillogott az apróra legelt gyepen, és az erdőkre valami különös csönd borult. Végét járta a nyár. Érezni lehetett a levegőn, látni lehetett a bükkök sötétzöld lombján, ahogy fáradtan a föld felé hajoltak, mint akik már tudják, hogy hamarosan le kell hullaniok.

Aztán a forrás fölötti nyírfán megjelent az első sárga levél. A forrás alatt még zöld volt a medvesaláta húsos levele, a napvirágok sárgán virágoztak, és kesernyés, nyári szaguk bágyadtán ringatózott a szellőben. De már az a sárga levél ott volt a nyírfán. A széltörések tisztásain pirosan érett a málna, s a szedrek is foltosodni kezdtek.

Máskor talán megállt volna a nyírfa előtt, és hosszasan elnézi azt az első sárga levélkét, és azt gondolja: jön az ősz. És valami szelíd szomorúságot érzett volna, fanyar, hervadó illatok emlékét az orrában, és ott állt volna sokáig a nyírfa előtt. De most csak ránézett a sárga levélre, és azt gondolta: jön az ősz. És arra gondolt, hogy be kell tömni mohával a réseket a falon, és a télire való fát összegyűjteni.

Néhány nap múlva Iván föl is jött a fűrészszel, és néhány arra való bükkfát kidöntött. Néhány kiszáradt vén fenyőt is, fönt a gerincen, aminek a fája pattogva ég és gyorsan, és a legkisebb parázstól tüzet fog. Néhány napig ott fűrészszelgetett fent, az asszony kihordta neki az ételt, és amíg evett, leült melléje a kidöntött fák törzsére, és elbeszélgetett vele a gyerekről. Hogy ma ez volt, meg így volt, és Iván hallgatta, és néha bólintott az étel mellől, vagy szólt is rá valamit. Néhány éjszakára is fönt maradt, de nem akart bejönni a házba, hanem ott aludt a széna között, a pajta hiújában. Majd lement, s másnap fölött egy lóval, és behúzatta vele a szétfűrészelt rönköket a ház mögé.

Aztán egy rendszeres munka kezdődött, talán két hétig is eltartott. Iván fűrészelt a ház mögött, az asszony segített neki, amikor nem volt más dolga, és amikor enni kellett, behívta a házba. Néha ott szoptatta a gyermeket is a napon, a rönkökön ülve, Iván mellett, és érezte, hogy ez így szép és békés, és arra gondolt, hogy így kellene legyen tulajdonképpen az egész élet. A gyermek apja fűrészelné a fát, ő segítene neki, vagy ülne a rönkön, és szoptatná a gyermeket, aztán behívná enni, amikor kész az étel, és este ott ülnének egymás mellett a kis padon, és néznék az alkonyat-ba süllyedő tisztást, és halkán beszélnének a gyerekről, aki olyankor már csöndesen alszik a bölcsőben. Érezte, hogy ez az, ami hiányzik onnan a Komárnyikról; ez a csöndes, békés, hétköznapi élet, amit hárman élnek együtt: egy férfi, egy asszony és egy gyerek. Együtt. Közös tervekkel és közös örömmel. Kevés beszéddel, de mégis úgy, hogy tudnak egymásról mindent. Titkok nélkül, tisztán, egyszerűen, ahogyan szép és békés az élet, úgy.

A nyírfán, ott a forrás fölött egyre több volt a sárga levél. Kettő, három, négy... aztán több, mind több. Rőtülni kezdtek itt-ott a bükkök is, és lassan megérett az áfonya. Kövérre híztak rajta a rigók, és valahányszor Vénség lejött a Fulgerujról, mindig tudott valamit a medvékről, akik naphosszat az áfonyát habzsolják a pláj körül.

Aztán egy napon érett szedret hozott Iván a kalapjában. És azt mondta, hogy a Belcsujban múlt este megszólalt az első bika. Mindössze néhányat hördült csupán, de mégis. Tíz nap se kell, és megszólalnak mind.

Valami megremegett benne a hírre. Az emlék volt-e csupán, vagy valami más? Készülődés valamire? Öröm, előérzet?

- Vajon feljönnek-e az idén bikát löni? - kérdezte csak' úgy, mintha egészen közömbösen jutott volna az eszébe ez a kérdés, és nem is az emberre nézett közben, hanem a bölcső takarójával babrált.

Iván szinte megbotránkozva nézett rá.

- Hogyne jönnének! Még olyan év nem volt. Az úr is, meg az úrfi is. Mind a ketten. Néha vendéget is hoznak.

Feldobogott a szíve ettől. Aztán nem beszéltek többet róla. Iván felaprózta még a hátralevő fát, telehordta vele a fásszínt, közben esténként és hajnalonként föl járt a plájra, és néha azzal tért vissza, hogy „Az Iszticsón megszólalt egy” vagy „a stinabeli is mordul már”.

Egy reggel aztán kipirosodva tért vissza a plájról. Szinte ragyogott az arca.

- A Pávelben is szól egy, s fent a Benedekben kettő. Az Iszticsóról is hallatszott bögs. Megyek le Gyerkóhoz, hogy adjon hírt az úrnak.

Összeszedte ott lévő holmiját, balta t, fűrész, tarisznját, botot, és készült. Az asszony közben behívta reggelizni, és éppen az asztalnál ült, amikor Vénség megjelent fent a tisztás végében.

Iván elébement a küszöbig.

- Na?

- Hö?

- Van valami?

- Van hát. A tizennyolcas.

- Bögs?

- Hö? Hogy bög-e? Nem is imádkozik!

Iván egészen friss lett és fiatal. Bekapta gyorsan az ennivalót, és indult. Vénség utánaszólt még:

- Jelentsd meg a két medvét is!

- Hol? - fordult vissza Iván.

- Hö? Hol. Hát a Fulgeruj oldalában. A szedren. Az a két nagy, amelyik tavaly is ott volt. Kis hangyászó - itt legyintett kicsinylően a kezével -, az van egy rakás.

Mintha pálinkát ittak volna, olyanok voltak. Az öreg még ült egy keveset kint a padon, megevett egy fél zsendicét, majd megnézte a gyereket a bölcsőben, aztán indult vissza.

- Csak ezért jöttem - mondta -, hallottam tegnap délután a baltát, s gondoltam, ma még itt lesz. Iván, tudod. Hogy vigye le a hírt. Bár éppen változik a hold - itt felnézett az égre, valósággal körülszaglászta a szemével -, és jön is eső, de nem hiszem, hogy három-négy napnál tovább tartson. Legalább lehűti a levegőt. S addigra megjöhetnek az urak is.

Három-négy nap - gondolta az asszony, és izgalom fogta el. Tett-vett, nem lelte a helyét. Nagytakarítást csinált a belső szobában, fát hordott oda és vizet, délután virágot szedett, volt már tárnics is. Néhány korsót megtöltött velük, és közben bükkfagombát is talált. Ez újra Tatét juttatta az eszébe, az Urszu-beli házat, és felsóhajtott.

A gombát estére megfőzte paprikás lében, ahogy kell. Jó ízű volt. És újra az Urszura emlékeztette. De nemcsak a gomba. Minden. A levegő, a párák ahogy összegyűltek a tisztás fölött, az ősz, ahogy közeledett a nyár mögött megbújva.

Másnap reggel kiment az állatok után nézni. De a levegő tele volt párával, és alig végezte be a fejest, már nem látszott a napból semmi.

Kieresztette a juhokat a karambol, kicsapta a tehenet is, a tyúkoknak szórt egy kis árpadarát, és már csepegni kezdett az eső. Lassan jött, alattomosan és észrevétlenül, aztán csak ott volt és esett.

Alig végzett a gyerekekkel, megérkezett Birtalan.

- A Pávelben jártam - mondta - hallgatózni. De nem volt semmi. Ez az eső, tudod.

Leült a padra.

- Mit csinál a gyerek?

- Alszik. Éccaka sokat sírt.

- Sírt? - hökkent meg Birtalan.

- Fáj a hasa.

- Meleg puliszkát kell rátenni.

- Tettem már. Köménymag levét is itattam vele, forrón.

- Az jó. Hát a ciberekúrát tudod-e?

- Tudom hát.

- Sokat tudsz akkor - hunyorgott ravaszul az öreg -, kell is. Aki gyereket akar fölnevelni, annak kell. Hát ha annyit tudsz, azt meg tudod-e mondani, hogy miért viseli az ember éppen a szemét a legmesszebb a földtől, amelyiken járnia kell?

Az asszony elcsudálkozott ezen a kérdésen. Aztán nevetni kezdett. De Birtalan nem nevetett.

- Na, mert ha ezt nem tudod, akkor hogyan akarsz gyereket fölnevelni?

Az asszony újra föl kacagott.

- Mondja csak még egyszer?

- Minek viseli az ember éppen a szemét a legmesszebb a földtől, amikor pedig azon kell járnia? - ismételte meg az öregember a kérdést, és halszemei ravasz várakozással figyelték az asz-szonyt.

- Hát azért, hogy ne lásson meg vele minden piszkot, amibe úgyis bele kell lépnie!

- Jó - bólintott Birtalan elégedetten, és végigsimított gyér szá-kállán -, hát azt mondd meg: mi több, a szerelem vagy a patak?

- A patak. Mert az sohasem fogy el.

- S mi kevesebb: az öröm vagy a bánat?

- A bánat - felelte kis gondolkodás után az asszony -, mert ha az lenne több, nem lenne szép az élet.

- Hát ezt nem jól tudod - csóválta meg Birtalan a fejét. Mert egyikből sincs több, és egyikből sincs kevesebb. Az örömnek bánattal van vége, és a bánatnak örömmel. Tehát egyforma sok van belőlük.

- De az öröm többet ér! - kacagott újra az asszony -, éjszaka is éppen annyi van szám szerint, mint nappal, lássa. Mégis a nappalok jelentik az életet, nem az éjszakák!

Az öreg huncutul összehúzta a szemét, és bütykös hüvelykjével hátra bökött a bölcső felé.

- Nem-e? Hát ezek mikor készülnek?

- Menjen már - vörösödött el az asszony -, nem minden éccaka abból áll.

Birtalan csöndesen hümmögve nevetgált a padon. Az eső esett, vékony ujjakkal kaparta a zsindelyeket.

- Ide hallgass - mondotta azután komolyan -, ide hallgass, mert ezt tudnod kell, ha gyereket akarsz fölnevelni. Ésszel. Embernek. Nemcsak olyan hányd-ide, vesd-odának, hanem embernek.

Ujját magyarázólag emelte föl.

- Amennyi az éccaka, annyi a nappal. Amennyi az öröm, annyi a bánat. Minden nappalhoz szükséges egy éccaka, és minden éccakához szükséges egy nappal. Minden éccaka sok-sok gyereket csinálnak ezen a világon, hogy legyen miért dolgozzanak és éljenek nappal az emberek. Minden bánattól megnő az ember itt benn egy kicsit, itt bent - ujjával néhányszor rákopogtatott keszeg mellére -, itt bent, érted. Megnő az ember, meglombosodik, mint a fa. Megtanul valamit. Mint a fa, a lombja által. Több napfényt magába szívni, ameddig süt a nap, és félretenni belőle valamit a levelekbe... érted? Jobban örönden az örömmel, érted? És félretenni belőle valamit. Ehhez kell értsen az ember. És erre való a bánat, hogy megtanítsa. Éppen annyi van belőle, mint az örömből. Éppen annyi. Úgy, mint a nappal s az éccaka. A különbség csak az, hogy a nappal s az éccaka dolgát elrendezte az Isten, de az öröm s a bánat dolgát nem rendezte el. Azt csak kiporciózta éppen, mint ahogy a juhoknak a szénát kiporciózza az ember. Hogy mennyi jut ebből s mennyi abból. Ez a kommenció. Az öröm. Meg amit fizetni kell érte. A bánat. Ennyi jár. Akár tetszik, akár nem. Ennyi jár, s ez elől nem lehet megszökni. Mármint aki nem egyformán osztja be, hanem előbb végez az örömmel, annak a végén csak a bánat marad, így van ez. Meg köll ennél Ezt is, azt is. A pulickát is, a túró is. Aki nem keveri össze a kettőt, hanem előbb felnyalogatja a túró, annak a végére üresen marad a puliszka...

Nagy hangon, szinte kiabálva mondta az utolsó mondatokat, de a szeme még így is kifényesedett tőlük. Aztán lehajtotta a fejét, inge ujját végighúzta az orrán és fölállt. Fölmarkolta a kalapját is a padról.

- Na, én megyek!

Az asszony elkomolyodva állt a bölcső mellett, és nézte Birtalant.

- De ha az ember - szólalt meg lassan -, de ha az ember mindig csak puliszkát eszik, puliszkát és puliszkát... és a túró szagával is megelégszik... míg mások meg, más asszonyok azalatt csak túró esznek puliszka nélkül... akkor mi lesz azzal a túróval, amit elmulasztott megenni az ember? Megmarad az a gyerekek?

Birtalan a fejére tette a kalapot, a puskát is a vállára vette, úgy állt ott. Nézte az asszonyt.

- Aki mindig csak puliszkát eszik - felelte lassan, elgondolkodva, óvatosan -, mindig csak puliszkát, akarattal, s a túró félreteszi, annak vigyáznia kell, nehogy végül a túró megromoljék.

- Ami pedig másokat illet - legyintett hirtelen, és furcsán elmosolyodott, szomorúan is, gúnyosan is -, nem kell irigyelni azt, aki mind csak pusztán eszi a túró. A pulickát, tudod, azt mindenkinek meg köll ennie! Én tudom ezt, én... nekem elhiheted. A pulicka, az nem romlik el. Az nem.

Indult. Az asszony nem szólt utána. Néhány lépés után visszafordult még egyszer.

- Azt bizony meg kell enni, mind egy szemig. Ha öregen is, ha kutya-fáradtán, kutya-magányosan is. Azt meg kell enni. Nincs meghalás addig, míg az utolsó keserű morzsát is föl nem szedte az ember. Az így van.

Azzal ment. Döcögve, lassan, lefelé a forrás mellett, a szitáló, szürke esőben. Az asszony utánanézett a küszöbről. Milyen furcsákat beszélt ma - gondolta, és nézett utána. Úgy ment ott, lehajtott fejjel, mint aki a vizet nézi, vagy a földet a lábai alatt. De érezte, hogy az öregember, aki ott ballag görnyedten lefelé, nem azt nézi. Az életet nézi. Az életet. S azt a furcsa ösvényt, ami egy ember nyoma benne.

Az eső nem állt el estére. Másnap is esett. Ködfüggönyök lepték el az erdőt. Nyirkos volt a levegő, és a fák mogorvák. Harmadnapon este szél suhant a plájon át. Megnőtt tőle az éjszaka foga. Később a csillagok is előjöttek. Reggel dér fehérlett a tisztás fűvén, és a Fulgeruj szikláiról a köd leszállt a patakokra, úgy ülte meg őket, mint a tej. Csillogva szikráztak végig a napsugarak az erdők fölött, az ég kék volt és tiszta. A ház mögött kop-panva hullt a bükkök makkja. Koppánva hullt. S közben egy-egy levél is, rótbarna színű, mint egy halott lepke,

olyan. És a nyírfa talpig sárgán állt a forrás fölött és reszketett, pedig szellő se járt a közelében.

Miután minden dolgát elvégezte, és megszoftatta a gyermeket is, kiállt a küszöbre. A nap már beragyogta a tisztást, és túl a gerincen megvilágított egy sárgára gyúlt juhart. Az ősz fanyar szaga ott volt már a levegőben, és a reggeli napfény ahogy oda tűzött, langyos volt, puha és jó, de nem volt tüze többé.

Aztán egyszerre csak meghallotta a bikát. Túl a plájon bőgött, a hang halkan jött, és nagyon messziről. Kétszer, háromszor. Aztán sokáig csend volt. És aztán egyszerre megszólalt megint, egészen közel, a gerincen, fönt. Nyújtottan, szinte bánatosan, mint az olyan bika, aki tehenet keres. Egyszer szólott csak. És valahol messze lent a Sestinában felelt reá egy másik.

Az asszony állt a küszöbön, hallgatta a hangokat, és a szíve furcsán dobogott. Valami szépet érzett. Csak állt, és nézte az ősz, és megtelt valami különös, könnyű szomorúsággal.

Hirtelen újra megszólalt a bika. Most még közelebb, valahol a tisztáson túl, a fenyvesben. Hangja végighömpölygött a csenden, mint egy sűrű, kövér hullám, és széteszlott a völgy fölött. Az állatok abbahagyták a legelést, és feltartott fejjel, némán fi gyeitek a hang felé. Az erdőt lesték. Aztán egy idő múlva a tisztás felső szögletébe kilépett a bika. Barnásszürke hátára fényi vetett a nap. Az agancs kifehéredett végei csillogtak. Megállt, lenézett a ház felé a némán bámészkodó állatokra. Néhány pilla natig így állt, mozdulatlanul. Aztán előrenyújtotta a fejét, és főj tott hörgéssel belemordult a csöndbe. Szájából pára omlott, lát szótt tisztán az is.

A juhok megiramodtak, kolompjuk ijedten szólott. A bika ál mosan feléjük fordította a fejét, aztán lassan megfordult, és vis/ szament az erdőbe. Sok-sok idő múlva hallani lehetett újra a hangját, de már egészen halkan megint, valahol túl a gerincen, ahogy visszaereszkedett az üverekbe.

Később Vénség jött meg a pláj felől. Kiült a ház elé a padra, bőrkalapját letette maga mellé. Arca komoly volt.

- Bőgnek - mondta -, mindenütt bőgnek. Ha ma elindulnak az urak, estére a szálláson vannak. Reggelre lemegyek én is oda. Aztán majd meglátjuk. Sok a bika mindenütt.

Kipihente magát, evett valamit, megnézte a gyereket, és elindult vissza a Fulgerujra. S reggel, mikor a nap kelt, lent volt a cibai szálláson. Az urak házából füst szállt fölfele. Az ablaktáblák nyitva voltak, de még nem mutatkozott senki. Betért a plájászok szállására. A kemence melletti padon ott ültek mind. Iván, Birtalan, Dumitru. Odaült melléjük. A kemencében égett a tűz, melege jólesett. Iván fenyőszeszt töltött egy pohárba, és odanyújtotta.

- Sokáig éljél - morogta, és felhajtotta az italt. Utána megtörülte a száját, bajuszát, szakállát, és a poharat visszaadta.

- Mi a terv?

- Nem tudom még.

- Úgy hallottam, a vendég itt marad a házban - mondotta Birtalan -, a Belcsujban jár majd s a Kis-Cibában.

- Ott van egy jó tizenhatos, a Kis-Cibában - morogta Dumitru -, a Belcsujban egy tizennégyes. Meg ott jár a nagy medve is.

- Medve - morogta Vénség -, mit beszélsz medvéről? Hát az a kettő ott fent nálam micsoda? Hö. Azok medvék. Olyat még nem láttál!

Iván szalonnát osztott szét köztük s kenyeret. Jó friss búzakenyeret. Az urak hozták. Kijár az a plájásznak ilyenkor. Szótlanul ettek. Egy idő múlva Birtalan kiment, aztán visszajött.

- Felkeltek már - mondta -, reggeliznek. Gyertek! Felszedelőzködtek mind a négyen, s átvonultak a felső ház elé. Az urak ott ültek a tornácon, az asztal körül, és ettek. A plájászok felsorakoztak a tornác alatt, és levették fejükről a kalapot.

- Adjon Isten jó reggelt! - köszöntötte az uraságokat valamennyiök nevében Vénség, mivel ő volt köztük a legöregebb. Az érdes, rekedt hangra az úr felelt.

- Jó reggelt, emberek! Ettetek?

- Igen, ural - felelt Iván, mert ez az ő dolga volt.

- Akkor halljuk! - mondta az úr, és hátradőlt a fonott fűzfaszéken. Arca fekete volt, éles és kemény, sötét bajusza szinte haragosan árnyékolta be a száját. De a szemei mélyek voltak, és borongva néztek. Hajadonfővel ült ott, és sűrű, fekete hajában már messziről is meglátszott a sok ősz szál.

- Na, kezdjed, Vénség!

És Vénség elkezdte. Vedlett bőrkalapját tisztességtudóan a kezében tartva, lassú és megfontolt szavakkal. Hosszú, ritka, ősz haját megborzolta a serény reggeli szél.

- Először is, ott a két medve. Az a tavalyi kettő. Egyiket a nagy szikla alatti szedresben láttam kétszer is, két reggelén. Másik Görgény felől jár át a plájon. Ennek csak a nyomát láttam, meg a piszkát. Egy kalapravalót hagyott ott az a medve, uram! A nyoma egy arasz és két sukk. Na. Aztán ott van a tizenhatalas is.

- Láttad?

- Nem. Csak a hangját hallottam a sűrűből. Csak bent morog, még nem jött föl a plája egyszer sem. Két másik is van a közelében, azok bögnék, mint a bolondok. Egyiket láttam is. Tizenkettes, de vékony.

- Hát még?

- A málnás üverben is bögnék, de nem mentem oda, hogy megnézzem. Hangja után nem fiatal az sem.

- Jó. Hiúz?

- Nyáron járt egy, de azóta nem vettem észre.

- Disznó?

- Volt egy koca malaccal, de az elhúzódt. A félfülű kan ott lakott egész nyáron át, de most áthúzódt a bükkre, a görgényibe. Néha visszatér. Amilyen a disznó, na.

- Jó - bólintott az úr -, te következel, Birtalan.

Birtalan elmondta a Nagy-Cibát, a Kis-Cibát, a Belcsujt. Majd Dumitru attól lefelé, egészen a Marosig s túl a Peszkócaig. Végül Iván az Iszticsót, Kétágot, Sestinát, Komárnyikot. Mikor ezzel megvoltak, az úr kiadta a parancsot:

- Birtalan, te itt maradsz a gróffal! Megpróbáljátok a tizenhatost a Kis-Cibában vagy azt a belcsujt. És a medvét, persze. Dumitru, te lent Gyerkónál megvárod, amíg megérkezik az alispán úr. Holnap vagy holnapután, azt hiszem, itt lesz. Felviszed a korbulyi kalibába, érted? Nem fontos, hogy milyen bikát lő, csak bika legyen. Kicsit nehezen mozog. Legjobb lesz, ha mindig lesbe állítod. Lövess vele disznót is, a Pisoj üvereiben nem lesz nehéz. Iván, te az úrfival mégy a Komárnyikra. Öreg, te már tudod. A Magurát figyelted?

- Nem voltam még, uram.

- Valamelyik nap majd átküldelek oda is egy éjszakára. Az a vén visszarakott bika még ott kell legyen valahol. Hacsak a farkasok meg nem ették a télen.

- A Magurán nem ütöttek le semmit ezen a télen - morogta Dumitru -, nyomukban voltam.

- Jó. Akkor készüljétek! Egy óra múlva indulás. Iván, szétosztani köztük a pálinkát!

- Igen, uram.

A plájások feltették a kalapjukat, és mentek. Még szétosztották maguk között a pálinkát, amit az úr hozott nekik, kulacsukat megtöltötték belőle, a többit gondosan eltették télire. Jól fog az, ha majd beállanak a hidegek. Aztán feltették a lovakra a fanyergeket, s kezdték kihordani a poggyászt a házból.

Az úr s az úrfi együtt indultak el fölfelé a Szalárdon. A gróf a tornácról nézett utánuk, s ott maradt Birtalan is, meg Dumitru. Apa és fia egymás mellett haladt. Egyforma magasak voltak, csak az egyik bozontos, széles, a másik még karcsú, sima. De egyazon posztóból készült a ruhájuk, ugyanúgy hordták vállukon a puskát, a lépésük üteme is azonos volt. Nem beszéltek, hallgatva mentek. Mögöttük, illő távolságra, Vénség ballagott. Utána a lovak következtek, s a lovak mögött Iván. Iván mögött, szorosan a lába nyomán a kutyák.

Kétoldalt már színesedett az erdő. Itt-ott egy-egy juharfa sárga volt egészen, a bükkök zöldjét rozsdafoltok tarkították. A patak martján tárnics kékllett, és egy-egy elkésett harangvirág. Zúgott a patak, és a kék égen fönt, magasan, ölyvek köröztek.

A Sestinánál aztán elváltak egymástól. Az úrfi betért jobbra, az úr haladt tovább. Az úr nyomában Vénség cammogott az egyik lóval, az úrfi mögött Iván vezette a másikat. A lovak nyugtalanul nyerítettek egymásnak, és kapkodták a fejüket. A kanyar előtt az úr egy pillanatra megállt, és a fia után nézett. Abban a pillanatban nézett vissza az úrfi is. Fölemelt kézzel köszöntötték egymást, aztán elnyelte őket a két patak völgy.

Az asszony a gyereket szoptatta éppen, amikor meghallotta a nyerítést lent a szálásban. Kint ült a ház előtt, a padon. Szépen, . langyosan tűzött oda a délelőtti nap. A kutya felugrott a fal tövéből és figyelt. Újra nyerített a ló.

Dobogó szívvel kelt föl a padról. A gyermek is abbahagyta a szopást, és álmosan lógatta a fejét. Gyorsan bement vele a házba, befektette a bölcsőbe, elrendezte, és újra kijött. Akkor már látszott a fák közt a kis szürke hegyiló, ahogy megrakott háttal kapaszkodott fölfele az ösvényen. Előtte Iván a két kutyával. És Iván előtt, jó húsz lépéssel előtte...

Szeme kigyúlt, ahogy ott állt a ház sarkában, és nézett lefelé az ösvényre, amelyiken lassan jött a két ember és a ló. Dereka megfeszült, arca tűzelt. Karjában ölelés moccant, talpa bizsergett a vágytól, hogy elébe fusson, kacagjon, énekeljen...

De csak állt a ház mellett, mozdulatlanul, sudáran, fölvetett fejjel, egész testében kigyúlva, valami beteljesedett asszonyi méltósággal, és várt.

- Isten hozta!

Csak ennyit mondott, amikor az úrfi fölért és megállt előtte. A többi a szemében izzott csak, a száján, az arcán. Az vidáman, szinte csodálkozva nézett végig rajta. A szeme neki is csillogott.

- Na, bögnék a bikák? - kérdezte.

- Bögnék - felelte az asszony, és mosolygott hozzá. Az úrfi közelebb jött.

- Mi történt veled? Nem olyan vagy, mint...

Ebben a pillanatban fölsírt a gyerek bent a házban. Nem kimondott sírás volt, csak valami olyan nyekergés. Az úrfiban megállt a szó tőle. Arca szempillantás alatt elvörösödött, szeme zavart lett. Az asszony állt és mosolygott.

- Persze, persze - hebegte az úrfi zavartan, és félrekapta a tekintetét. Aztán lassan megindult az ajtó felé. Az asszony ment mögötte, és egyre mosolygott. Azzal a különös, büszke mosolygással.

Beléptek a házba. Az úrfi tett egy lépést a belső szoba felé, de aztán tanácstalanul megállt. Szeme a bölcsőre meredt. Nézte, aztán lassan odament, és belenézett. A gyermek nem nyekergett már. Nyugodtan feküdt a pólyában, és áttetsző kék szemével fölfele bámult. Az úrfi nézte valami tétova, zavart arckifejezéssel. Az asszony mellette állt, és még mindig mosolygott.

- Fiú? - kérdezte halkan.

- Persze - bólintott az asszony szinte sértődötten. Az úrfi újra a gyerekre nézett.

- Lát már?

Az asszony halkan felkacagott.

- Hát persze! Tán nem macskakölyök! Az Úrfi kissé elszégyellte magát.

- De beszélni még nem tud?

- Jaj, miket tud kérdezni - kacagott az asszony -, jaj, Istenem, milyen butákat...

Az úrfi újra elvörösödött.

- Fene tudja ezeket a dolgokat - mondta zavartan -, de egész rendes emberformája van már. És a szeme kék!

Az asszony újra felkacagott.

- Mit nevetsz?

- Semmit - mondta és elfordult. De még mindig kuncogott magában.

Az úrfi bement a belső szobába, fölakasztotta a puskáját a szögre, kalapját, kabátját. Az asszony kiment Ivánhoz segíteni. Mikor egy idő múlva visszajött, vállán hurcolva az egyik bőrzsákot, a küszöbön legyökerezett a lába. Az úrfi ott állt a bölcsőnél, fölfele hajolva, és halkan suttogott a gyerekeknek. Közben ide-oda csavargatta a fejét, mint aki mókázik valakivel. Az asszony állt a küszöbön, és a szíve boldogan földobogott. Válláról lecsúszott a nehéz bőrzsák, és nagyot puffant a küszöb kövére.

Az úrfi úgy egyenesedett föl, mint a tetten ért tolvaj. Arca tűzvörös volt. De már akkor az asszony egyetlen ugrással ott volt mellette, két karját a nyaka köré fonva, és egy halk bugással, ami félig nevetés volt és félig sírás, a melléhez simult. Az úrfiban is megmozdult valami. Valami nagy, titkos emberi érzés, és magához ölelte az asszonyt. Összefonódtak, szorosan. Szó nem esett, csak álltak összeölelkezve a bölcső mellett, és a szívük valami csodálatos örömmel összedobbant.

A következő pillanatban léptek hallatszottak. Az úrfi karja megrándult, és eleresztette az asszonyt. Az is leoldotta a karjait, könnytől csillogó szemekkel, pirosra gyúlt arccal fölnézett a férfi arcába, és ez a nézés tele volt hálával és szerelemmel.

Iván jelent meg a küszöbön, vállán a másik bőrzsákkal. Az úrfi zavartan ellépett oldalra, és köhögni kezdett hangosan, erőltetve, arca egészen kipirosodott belé. Az asszony ráhajolt a bölcsőre, háttal az ajtónak, és elsimította arcából a kiszabadult hajtincseket.

Iván nyugodtan végigment a szobán, és a bőrzsákot letette a polc alá, a sarokba.

- Ez az élelem - mondta -, a másikon vannak a ruhák. Bevitted?

Az asszony felriadt.

- A zsákot? Várjon, ott hagytam kint.

- Hagyd el - szólt közbe az úrfi -, nehéz neked. Beviszem én. Felkapta a zsákot a küszöbről. Aztán meglátta Iván arcán a meglepetést, és gyorsan, hadarva beszélni kezdett, mint aki zavarát takargatja a beszéddel.

- Te aztán eridj át a lóval, Iván, a Fulgerujra a másikért, hogy ne kelljen Vénség lemenjen miatta. Vidd le mind a kettőt, hogy legyenek ott, ha az alispán úrnak vagy a grófnak szüksége lenne rajok. Elég, ha holnap délre feljössz megint, érted?

- Igen, uram.

- Vigyél ennivalót magaddal onnan a zsákból, hogy ne veszíts időt. Mert amíg a Fulgerujra érsz, meg minden...

- Igen, uram.

És néhány perc múlva már ott ment Iván fölfele a tisztáson, neki a plájnak. Mögötte a ló s a két kutya.

És a ház belső szobájában ott állt egymással szemben a két kigyúlt ember. Szinte világítottak, mint a nap odakint az őszi erdők fölött. És nem volt sehol senki, aki zavarhatta volna őket. A ház békésen mosolygott a langyos napsütésben, a bölcsőben aludt a gyermek, és a verőfényben feredő tisztás széles hátán legeltek a juhok, kolompjuk olykor meg-megkondult halkan. Közöttük peckesen járkált a felgerjedd kos, és egyenként számba vette őket.

Azon az őszön különösen jó bögés volt. Tiszta, derűs napok jártak, de a napnak már nem volt ereje, és a levegő még délben sem melegedett föl annyira, mint máskor. Bármilyen vakítón tűzött a nap, a levegőnek valamilyen hűvös, nyers szaga maradt. Talán a ködök tették, melyek már kora este emelkedni kezdtek a patakokból, s tova délelőttig ott ültek az üverek hajlataiban. Vagy a fák, mert őszillatuk volt már, törzsük hűvös, és ágaikon a lomb pompázó-színesen búcsúzkodott a világtól. Vagy a kövek tették talán, az iromba nagy sziklák. Ahogy a hideget lehelték, barlangok és gombák szagát, és a moháét, mely nyirkosán tapadt az oldalukra, és nem száradt föl rajta a harmat soha.

A tárnics sötétké tölcsérei hasztalan erőlködtek, hogy elhitessék az erdővel a nyarat; az erdő már nem hitt nekik. Üverek mélyén, katlanok árnyékában már dér szaga volt a földnek. S a levegő acélosan tiszta és hűvös, mintha kiszűrték volna belőle a nyár utolsó cseppjét is a szelek.

Jó bögés volt. Még délben sem pihentek a bikák, csak éppen megáztatták magukat a dagonyák iszapjában, s hol itt, hol ott bűgött föl a hangjuk az üverek mélyén vagy a szálasok csöndjében. Mikor pedig a nap hajolni kezdett, és a ködök megindultak föl a patakok mentén, egyszerre megszólalt valamennyi. Gyűrűket vetett a levegő, és a föld nyögött. Estére már a gerincekről bődültek át egymásnak, és tisztások, plájok laposán, ameddig csak tartott az éjszaka, szünet nélkül dobogtak a csülkök, csattogtak az agancsok, és hördültek a torkok. Fojtott volt tőlük a levegő, és halkan remegett. Mámoros bikák dúlták az éjszaka borzongó csöndjét. Szép bögés volt.

Az asszony naphosszat dalolt a Komárnyikon. Hangjától kivirágzott a ház, és illattal telt meg az élet. A tehen több tejet adott. Könnyebb volt a vízzel telt veder. Szebben égett a tűz. S az esték! Puhák voltak, és lehunyt pillájuk alatt csiklandozó mosolygás rejtőzött. A friss fenyőbojtból vetett ágyak illata megtöltötte a szobát, és amíg a tűz duruzsolt, kíváncsi fénylédércek táncoltak az ágyon. És a csillagok! Leereszkedtek a fenyők csúcsáig, és úgy kacsintgattak be az ablakon szerelmet tanulni.

Az úrfi minden virradatkor útra kelt. Az asszony gyorsan megitatott vele egy csupor tejet vagy egy pohárka pálinkát, aszerint, hogy mihez volt kedve, tarisznyájába kenyeret s szalonnát tett, s aztán állt az ajtóban, és nézett utána, amíg eltűnt a fák között. Majd elrendezte a tehenet - a juhokat már nem kellett fejni többé -, kitakarította a házat, végzett a gyerekekkel. Addigra már a nap is a fák fölé ért, s barna, meleg fényével föllocsolta a tisztást. Megkereste a tyúkok fészkeit, összeszedte a tojást ami volt, odatette az ebédet, aztán kiült a ház előtti padra, és várt.

Szép várakozás volt ez. Innen jön-e vagy onnan? Mit látott? Hoz valamit? Milyen kedvében lesz? Ilyenkor a bölcst is kivitte a napra, és a gyermek halk gügyögése összeolvadt a juhok kolompjával és a forrás halk csörgésével, meg a szellővel, amelyik lent a bükkösben motozott. Egy-egy tarka tollú mátyás szállt át olykor a tisztás fölött, és messziről bikák bögése hallatszott, mintha a csönd nyögött volna, vagy az erdők.

Dél felé aztán megjelent valahonnan, messziről integettek egymásnak. Az úrfi elmondta, hogy ez volt, az volt, közben elkészült az ebéd is, ettek, majd pokrócot terítettek a fűre, és elheverték rajta. Az asszony ilyenkor a férfi karjára fektette a fejét, és fűszálat rágcsálva a fogai között nézte az eget, mely kék volt és csupa békességből való. Aztán egy idő múlva az

úrfi fölébredt, vette a puskáját, és visszament az erdőbe. Csak sötét este került elő megint. Akkor már kedvesen duruzsolt a tűz, készen várta a vacsora és az ágy, s a csillagok bevigyázkodtak az ablakon.

Néha megjött Iván, segített behozni egy vaddisznót, megnyúzni egy őzbakot, császármadarat kopasztani, ezt-azt. Elmondta, hogy itt az volt, itt ez volt. Az alispán úr megsebzett egy tizenkettest, Dumitru átszaladt Ivánért, két napig keresték a kutyákkal, de nem került meg. A gróf lőtt egy kant a Belcsuj fejében, s egy bikát elhibázott. Szép nagy bika volt, így mondta Birtalan, csak a gróf elsiette a lövést.

Egy-egy éjszaka ott maradt Iván a széna közt, aztán ment vissza, mert nem lehetett tudni, mikor kellenek valahova a kutyák sebzett vadat keresni. Néha két napig sem jött föl. Ezek voltak az asszony számára az igazi szép napok. Kettesben, vele. És sehol-sehol senki. Mint akkor, azon az elmúlt őszön, fent az Istenszékén.

Néha úgy rémlett neki, mintha még mindig ugyanaz az ősz volna. Mintha csak álmodott volna arról, hogy eltelt egy év azóta, és annyi minden történt, és távol voltak egymástól egy egész éven át, és már majdnem idegenek lettek egymás számára. Úgy érezte, mintha ott folytatódna minden, ahol akkor abbamaradt. Mindössze, hogy megálmodtak együtt egy gyereket, s ez a gyerek most itt gügyög a bölcsőben, amit Iván és Birtalan faragtak. Mindössze... hogy nem az Istenszéke ez, hanem a Komárnyik. Nem ágakból összerakott kunyhó, hanem igazi ház, szép nagy ház, amelyik az övék. De a többi, mindaz, ami ezeket a külső formákat megtölti, ugyanaz. Ugyanaz az érzés és ugyanaz a tűz. Ugyanaz az öröm és ugyanaz az egymásra találás. Még a szavak is ugyanazok, még a mozdulatok is, kísértetiesen ugyanazok.

Egy délben, mikor ott a napon heverték, megkérdezte:

- Lehet az, hogy egy év eltelik, és aztán kiesik, mint egy láncszem, amelyik nem tartozik a láncba? És ott folytatódik minden, ahol egy évvel azelőtt abbamaradt? Lehet az?

- Mi? - morgott álmosan az úrfi -, tudom is én! Azzal átfordult a másik oldalára. Fáradt volt.

Ez azon a napon történt, amikor meglelte az iszticsói nagy bikát. A hangját többször hallotta már lent a katlanok sűrűjében, de nem tudott hozzáférközni sehogyan. Ritkán szólott, és akkor sem bőgött rendesen, csak mordult egyet-egyet, mint a nagyon öreg bikák szoktak. Azon a reggelen azonban fönt az Iszti-csó laposán hallotta szólani. Ez kora reggel volt, pirkadat előtt. Mire odaért, már csak két másik bőgött ott. Az öreg behúzódott valahova az üverek közé. Sokáig hallgatózott, de nem hallotta a hangját többet. Sokáig mászkált utána a sziklák között, későbbben is vetődött vissza a házhoz, mint máskor. Csak éppen evett, aztán lefeküdt aludni. Az asszony hagyta. Nem szólt hozzá többet.

Alig ébredt föl, már talpra szökött. Ment vissza az Iszticsóra.

Későn jött meg, rosszkedvű volt. Napnyugta táján mordult ugyan a sűrűben néhányat a bika, de nem jött ki.

- Ha lehet, ébressz föl sötétben - mondta -, korán akarok ott lenni holnap.

Az asszony többször is fölriadt éjjel emiatt, figyelte a csillagokat, de mindannyiszor korán lett volna még. Egyszer aztán arra ébredt, hogy valaki mozog a szobában. Az úrfi volt. Lámpát gyújtott. Kint halványulni kezdtek a csillagok.

Megivott egy pohár pálinkát, kenyeret, szalonnát tett a tarisznyába, és ment. Még nem aludtak ki mind a csillagok, amikor fölért a laposra. A völgyek sötétjét mintha tejjel töltötték volna meg, úgy pihent a köd a patakok fölött. Napkeltéig hiába várt. Mindenfele bőgtek a bikák, egy jó formájú tizenkettes meg éppen ott izgágáskodott három tehenével előtte, a laposon, de az öreg nem mutatkozott sehol. Végre napkelte után pár perccel meghallotta a hangját. Az Iszticsó keleti gerincén mordult néhányat. Sietve iramodott a hang felé, nem törődött azzal, hogy megriasztja a tizenkettest, nem törődött a másik bikával sem, amelyik akkor jött föl az üverből éppen, a szedresben majdnem rászaladt egy fiatal medvére, amelyik a rémülettől és meglepetéstől fújva és köpködve iramodott el lefelé a hegynek, és olyan zajt csinált, mintha az egész erdőt szét akarná törni maga előtt. Nem törődött velük, csak futott. Vad futás volt. Valahol egy disznó ugrott meg röffenve, néhány rövid pillanatig látszott fekete oldala a fák közt.

Eszébe se jutott, hogy reá lőjön. A nagy bika kellett. Tudta, hogy pillanatokon múlik az egész. A bika most vált át a gerincen, és néhány lépése van csupán fedetlenül, aztán eltűnik újra a sűrűben. Rohant.

Mire odaért, még éppen odapillanthatott. A túlsó üver alján volt már, és teheneivel éppen húzódott be a fenyves közé. Egy pillantást vethetett reá csupán. Agancsára, ahogy kétoldalt fölmeredt, és mintha két bokros fát hordozott volna a fején, olyan volt. A távolságot nem bírta

volna a puska. És tudta azt is, hogy utánamenni nem szabad. Kevés az esély, hogy a sűrűben lövésre kapja, és ha a bika megérzi, hogy járnak utána, elköltözik a teheneivel, és akkor ebben az évben már nem akad rá többet.

Tehát csak nézte. Néhány pillanat volt az egész, amíg láthatta lassan bevonulni a fák közé, de ez a néhány pillanat elég volt ahhoz, hogy azon a délután bundával és tarisznyával induljon el a Komárnyikról.

- Éjjelre nem jövök haza - mondta -, ott alszom, a bikánál.

Az Iszticsó gerincén keresett magának éjszakázó helyet. Tüzet nem rakott. Csöndben volt és várt.

Napnyugta táján mordult néhányat a bika a nyugati oldal sűrűjében, aztán hallgatott megint. Csillaggyűléskor egyszerre csak ott szólalt meg a pláj alatt, az északi oldalon.

Bundájába bújva virrasztott egész éjszaka. Hallotta, ahogy az öreg fölött a laposra, és ott bőgött sokáig, egy helyben. Úgy éjfél után elcsöndesedett. Néhány kisebb bika tovább tombolt, az egyik egészen közel jött, érezni lehetett a szagát is. A levegő re-megését, a hullámokat, amiket a hangja vetett. Holdvilág volt, majdnem telehold, és az ezüstös fényben látta az állatok sötét körvonalát ide-oda mozogni a szélterésben. De az öreg hallgatott.

Lassan telt az éjszaka. Hosszú már olyankor ősszel, és lassan telik, ha kemény sziklapárnán virrasztja át az ember.

Mikor az ég keleten bomlani kezdett, s egy dérszagú szellő végigfutott a fákon, az öreg megszólalt megint. Valami olyan ásitó hördülés volt ez csak, mint amikor a bika föltápáskodik a pihenésből, nyújtózik egyet, és belenéz a szürkület párába. A hang a laposról jött.

Sötét volt még, nem mozdulhatott. Csak várt tovább és feszülten figyelt. Most már gyakrabban mordult az öreg. Egy ideig még fönt a lapon, aztán ahogy a csillagok egyre halványodtak, lassan megindult a keleti gerincen lefelé.

Ekkor kibújt a bundából, fogta a puskát, és leszaladt a mögötte lévő üveren. Valami nagydarab állat iszonyú csörtetéssel megiramodott alatta a sötétben, de nem törődött vele. Futott. Túl újra föl, a keleti gerincnek. Nagyon kellett kerülni, de nem tehetett mást. Így kívánta a szél.

Mire a keleti gerinc alá ért, erősen vörösödött már az ég alja. A levegő lassan megtisztult a párától, és a fák egyenként előbújtak. Már csak a hajnalcsillag látszott, de az is alig. Szerte a gerinceken nekivadulva bömböltek a bikák. Szívdobogató, gyönyörű hajnal volt. A szedresben egy medve motozott. Fiatal medve volt, fekete, hosszú orrú. Lent az üver alján, halk röffenésekkel egy vadkoca terelte át sündőit.

Fölért a gerinc. Megállt. Csönd volt előtte, csak messzi kereken nyögtek, hörögtek az erdők. Néhány percig úgy állt mozdulatlanul. Figyelve. Aztán lassan előbbre ment. És akkor előtte, a túloldali üver hajlatában mély hördüléssel fölmorgott az öreg.

Óvatosan lopódzott előre. Ág se reccsent, levél se zörrent. Csak egy lappantyú rebbent föl valahonnan, és éles visítással vágódott alá a bükkösbe. Akkor kelt a nap. Első bíborpásztaí végighulltak a gerincen. Egy szellő jött velük: patakszaga volt.

Aztán ott volt alatta az üver széles, szederlepte gödre. A nap rőt fényében egészen különösen csillogott a harmat sűrű gyöngyszövése a párálló, foltos szederleveleken.

Először egy tehenet látott meg. Ott állt a szedrek között, és lefelé figyelt. Aztán még kettőt. Odébb egy negyediket. Lefelé néztek mind. Majd egymásra dőlt fatörzsek között egy ötödiket. És akkor, a fatörzseken túl, egy gombás tönk mellett megmozdult valami szürke, nagy. A korhadt faágak kusza összevisszaságából kivált egy fej, és megmozdult egy agancs fehér hegye.

Lassan, méltóságteljesen lépett néhányat a bika. Már tisztán látszott. Súlyos agancsa minden lépésnél megbillentette a fejét. Megállt. Morogva, alig hallhatóan hördült egyet, szájából vastagon dőlt a pára. Aztán recsegve, ropogva, mint egy meglódult szikla, rárontott a tehénre.

Az halkan felnyögött, és oldalra ugrott. Majd lassú, játékos szökellésekkel megindult fölfelé. Néha megállt és visszanézett. Kacéran szinte. Ilyenkor a bika is megállt, fejét a vörös napgolyó felé fordította, és rekedten reáhördült. Aztán újra meglódult a tehén után.

Az már felért a gerinc. Barna hátára rásütött a nap, és kis fehér párakat csókolt ki belőle. A bika lassú, kimért, méltóságos léptekkel ment utána. Egy fiatal bükkfasurgyé útjába állt. Nem tért ki, csak odabillentett egyet az agancsával, s a fiatal fa recsegve törött ketté az ütés alatt.

A tehén ebben a pillanatban látta meg a szikla mellett lapuló embert. Lába legyökerezett. Nyaka megnyúlt, fülei előredültek, mint két nagy kanál, orrika kitágult. Csupa figyelem lett egyszerre. A figyelés eleven szobra, ott fönt, fehér párák és rőt napsugarak között, a gerincen.

A bika is megállt. Fejét lassan, lomhán, a félelmet nem ismerő erő öntudatával fordította arrafelé, amerre a tehén valamit észrevenni látszott. De már ekkor a célgömb ott csillogott a lapockáján.

A lövés keresztülhasította a csöndet. Az üver megtelt fekete füsttel és keserű lőporszaggal. A nagy bika megrándult, s aztán mintha maga az Iszticsó indult volna meg: recsegve, ropogva, fákat döntve, ágakat zúzva lezúdult az üveren. A tehének megriadva csörtettek mögötte. Még néhány pillanatig hallatszott a füst mögött a törtetés, azután egyszerre leszakadt a csönd. Mélységes nagy csönd. Csak messze, messze, mintha halk nyögések lettek volna, hallatszott távoli bikák bőgése, kereken mindenütt, amerre a gerincek a láthatárba beleolvadtak.

Az úrfi ott állt néhány másodpercig mozdulatlanul. Az izgalom még ott vert a szívében. Még érezte a perc visszahozhatatlan nagyszerűségét. Aztán odament, ahol előbb a bika állt. Lehajolt. Szeme idegesen keresgért a szederleveleken, és egyszerre elöntötte valami jóleső nyugodtság. Vér. Sötét, fekete vérfolt a szedreken. S lentebb is, amerre a bika elrohant. Odébb, mindenütt. Vér. Sötét, fekete vér. Sok vér.

Megtöltötte a puskát. Aztán lassan, óvatosan elindult a vérnyomon lefelé; A feltúrt föld is jelezte a csapást. A megborzolt szederindák. És vér mindenütt, csillogva, vastagon, felolvadva a harmat cseppjeiben.

Nem kellett messzire menni. Lent, a szálerdő szélén, egymásra dőlt korhadó fatörzsek között, ott feküdt a hatalmas bika. Már nem élt. Szeme üvegesen meredt a kinyíló reggelbe, szája kissé tátva volt, mintha még hördülni akart volna egy utolsót, de csak véres hab jött ki rajta. Agancsa megakadt egy fiatal fenyőben, s ahogy lezuhant, magával rántotta azt is.

Az Úrfi megállt előtte. Szíve örömet dobolt, de ugyanakkor valami furcsa, szomorú érzés fogta el, és lassan levette fejéről a kalapot. Aztán egy szép kis fenyőágot letört, megmártotta a bika sötét vérében, és a kalapja mellé tűzte. Aztán leült az egyik fatörzsre, elővette a tarisznyáját, és falatozni kezdett.

Javában nyúzott, amikor fönt az Iszticsó laposán megszólalt egy kürt. Vékony, hullámzó hangja volt. Messziről visszaverték a hegyek.

Felfigyelt. Aztán letette a kést, kivette a puskából a töltést, és belefújta a csőbe. Éppen olyan furcsa, hintázó, játékos hang jött a puskából, mint az a másik volt, és élesen belehasított a csöndbe. Belefújta négyszer, ötször. Aztán letette a puskát megint, és tovább dolgozott.

A bőrrel végzett már, és a fejével bajlódott, amikor fönt a gerincen kurjantás harsant.

- Hujjjhahó! -Hujjjhahó! - felelte vissza.

És néhány másodperc múlva már recsegték fent az ágak, és a fák közül előjött az úr. Puska volt a vállán, oldalán tarisznya. Odajött, megnézte az agancsot.

- Szép. Tizennyolcas. Igazán szép. Vastag.

- Gyöngyös - mondta az úrfi.

- Az, gyöngyös. A színe is jó. Széles a kiállása. Gratulálok hozzá, fiú!

Az úrfi nyakába vette az agancsos fejet, vállára lökte a bőrből begöngyölt hosszúpecsenyét, és megindultak lassan fölfele egymás mellett, apa és fiú.

- Ez az első?

- Ez.

-Halottam lövést a minap is.

- Disznó volt. S azelőtt egy bak. Apám?

- Egyet én is lőttem már. Nem ilyen szép, mint ez. Tízese, de vastag. Öreg, visszarakott.

- A Sestinában is tudok egy olyat. Hát a sárga medve?

- Ott jár az is. Dögöt hagytam neki.

- És a szürke, amelyikről Vénség beszélt?

- Nem tudtam még összetalálni vele. Itt jár medve?

- Három fiatal. Disznó van több. A félfülű él még?

- Meglőttem tegnapelőtt. Egyik agyara is hiányzott.

- Nagyön öreg lehetett.

- Öreg volt és sovány.

- Jó bőgés van az idén.

- Jó.

Már fönt voltak a gerincen. A nap sárgán ostorozta a bükkök lombját, s rótbarna levelek rajban szálltak alá, mint a lepkék. Egy darabig még együtt mentek, aztán fönt a lapon az öreg megállt.

- Na, én itt eltérek. Csak a lövésedre jöttem, mert amúgy is itt voltam a Gergely-pojánban.

A fiú is megállt. Kezet fogtak. Keményen kulcsolódtak össze az ujjaik.

- Valamelyik nap talán meglátogatlak, fiú, s egy éjszakát eltöltök ott. Tőled közelebb a Gergely-poján, s ott jár egy jó bikám.

A fiú elveresedett.

- Jöjjön, apám, szívesen látjuk.

- Látjuk? Kivel vagy ott?

- Hát, úgy értem...

Az öreg elnevette magát.

- Taknyos! Azt hiszed, el lehet titkolni előlem valamit? Mit gondolsz, ki gondoskodott a fehérnépedről, ameddig odavoltál? Ki küldött föl lisztet meg szalonnát meg egyebeket? Mi? Tőled ugyan éhen halhatott volna!

- De...

- Hallgass! A napokban elmegyek, és megnézem azt a fehérnépet. Az öreg ott fönt a Fulgerujon sok jót beszél róla. Kíváncsi lettem. Na, jó vadászatot addig is.

- Jó vadászatot - dadogta az úrfi zavartan -, kezitcsókolom.

- Szervusz.

Azzal már mentek is, ketten kétfelé. Az egyik zúgó fejjel és megszágyenülten lefelé a plájon, amerre a Komárnyik nagy tisztását rejtik a fenyők. A másik békésen nevetgélve magában föl délkeletnek, s aztán be az üverekbe, a sűrű, katlant rejtő mély üverekbe, ahol penészszagú gombák és öles páfrányok teremnek, moha fogja föl a lépés zaját, és összehajtó, vén fák szűrik meg a csöndet és a fényt.

A háznál azonnal nekiestek a bika fejének mind a ketten. Az asszony is segített. Lenyúzták a koponyáról a bőrt, a koponyát elfűrészték úgy, ahogy kell, aztán betették ázni a csontot a forrás alatt a vízbe. Odaültek melléje, és nézték. Gyönyörű agancs volt. Fogdosták, tapogatták, mérték a hosszát, vastagságát, ágait. Iván is ott találta őket, amikor délfelé megérkezett. Odaült hozzájuk, nézte az agancsot, dicsérte, aztán kitergette a híreit.

Az alispán úr lőtt egy tizenhetes bikát, s le is jött a Korbulyból még tegnap. Ma reggel indult vissza Vásárhelyre. Két disznót lőtt összesen és egy bikát. Elégedett volt nagyon, és szép borraivalót adott Dumitrunak is, Gyerkónak is. Csak Dumitru nem volt megelégedve vele, mert azt mondja, még egy olyan otrombán járó embert nem látott ezen a földön, csoda, hogy lövetni tudott vele valamit. A gróf meglőtte a kis-cibai tizenhatost. Most még a belcsuji medvét akarja megkeresni. Hát az aligha sikerül ökelmének. Mert neki meg az a baja, hogy köhög, azt mondja Birtalan. Minden negyedórán: keh, keh. Hát így nem lehet medvét lesni. Azt mondja Gyerkó, odaát Ilván akkora medvét lőtt az egyik Bánffy báró, hogy olyant még nem látott ember. Galléros medvét. És láttak egy fehér bikát is, egészen fehérét, Ratosnya fölött a Porkujon. A vécsi báró plájásza látta, és most odament át a báró is, maga. Fene tudja, mi igaz ebből.

Ezeket tudta Iván. Délután kifőzték az agancsot, letakarították róla a hártýákat, és kiterítették a ház falának támasztva a napra. Jó volt odanézni, olyan szép volt ott az az agancs.

Az úrfi megferedett, megborotválkozott, és egész délután aludt. Az asszonynak nem szólt az iszticsói találkozásról semmit. Valahogy nehéz lett volna beszélni róla. Estefelé átment a Pávelbe. Magával vitte Ivánt is. Alig mentek el, lihegve érkezett a házhoz Ferencéktől a nagyobbik gyerek, hogy Birtalan bácsi azt üzeni, menjen le Iván a kutyákkal, mert a Belcsujban megvéreztek egy medvét.

- Ha hazajönnek, megmondom - ígérte meg az asszony a gyerekeknek, aztán enni adott neki, s a gyerek egy idő múlva elindult vissza.

Este megmondta az üzenetet. Iván megvacsorált, és elment, hogy hajnalban már a Belcsujban lehessenek, így aztán két napig újra magukra voltak, fönt a Komárnyikon.

Második nap este eldőrdült egy lövés a Pojana Vurfun. Naplemente tájban. Aki csak hallotta, felütötte rá a fejét. Vénség a Dószul Fulgerujon, a káliba előtt, Iván a Nagy-Ciba gerincén, lefelé jövet. Dumitru a Pisoj oldalában. Aki csak meghallotta, felütötte rá a fejét, mert idegen hangja volt a lövésnek.

Sötétedés után, mikor az úr előjött az üverekből, és leült a káliba előtti tűzhöz szalonnát pirítani, Vénség megállt előtte.

- Volt egy lövés - mondta.
- Hö?
- A Pojána Vurfun.
- Hallottam.
- Hö? Hallottad? Akkor jó.
- Mért? - kérdezte az úr -, bizonyára az úrfi járt arra. Vagy Dumitru, vagy mit tudom én.
- Hö! - csóválta meg a fejét rosszállólag az öreg -, nincs füled, uram. Mert az a puska nem volt az úrfié. Sem a Dumitrué. Sem az Iváné. Sem a Birtalané. Sem a Tiéd, uram, sem az enyém. Hát a kié volt akkor? Hö?

Ezen az úr is elgondolkozott. Másnap reggel aztán megint csak dörrent egy lövés, és nem sokkal utána még egy. Tisztán lehetett hallani: valahol a Pojána Vurfu alatt szólott a puska. És délután már ott volt Farkas-Dumitru a jelentéssel a Dószul Fulgerujon: nyolc ember tanyázik a Pojána Vurfu alatt. Ötnek puskája van, háromnak csak baltája. A Vurfu szikláinak valamelyik odújában lakhatnak. Szarvastehenet lőttek. Az első lövéssel megsebeztek, a másodikkal néhány száz lépésnyire onnan leterítették. A bőrt otthagyták, csak húst vittek el. Éhesek lehettek, mert nemsokára már füst szállt föl a sziklák közül, és a füstnek égett hús szaga volt. Bocskort viselnek mind, és nem nagyon értenek az erdőhöz. Legalábbis a nyomok mindezt így mutatják. Ezt jelentette Farkas-Dumitru.

Ugyanakkor már Iván is fönt volt a Komárnyikon. Ő a szarvastehenről nem tudott, csak a lövésekről. És arról, hogy emberek tanyáznak a Vurfu sziklái közt, akiknél fegyver van. Így történt aztán, hogy kora délután az Iszticsó laposának nyugati szögletében, ahol a pláj a Vurfu felé kiágazik, összetalálkoztak apa és fiú.

- Hova mégy? - hőkölt meg az öreg.
- A Vurfura. S apám?
- Én is.

S mentek együtt tovább. Mögöttük Iván ballagott és Dumitru. Néha halkán szót váltottak.

- Nem jó emberek azok.
- Prepegyitok.
- Tudom.
- Baj lesz velük, meglásd. Baj.
- Lehet.
- Hallottál Bandilláról?
- Hallottam.
- Nahát.

Nagy, rengeteg fenyves, kúposán felszőkö sziklacsúccsal: ez a Vurfu. Nyugati oldalán van a nagy tisztás, a Pojána Vurfu. Lenéz Görgény felé. Sok, apró, keskeny üver fut onnan lefelé, málnával, szederrel benőtt üverek. Sziklái közt medve tanyázik télen, s nyáron ott kölykedzik a hiúz. A görgényi pásztorok szerint lidércek laknak ott, a Pojána Vurfun, éjszakánként gyakran látni imbolygó tüzeket rajta.

De sokan a görgényi pásztorok közül azt is tudták, hogy nem lidércek azok a tüzek. De ezek hallgattak. Mert nem jó tudni olyasmiről. Nem jó tudni az olyanok dolgát, akiket csendőrök keresnek esztendőik óta, akiknek se otthonuk, se senkijük-semmijük ezen a világon nincsen. Akik olyanok az emberek között, mint állatok között a farkas. Mert bizony ilyenek is vannak. Gonosz, sötét emberek ezek. Egyszer itt, másszor amott. Itt fölgyújtottak egy házat. Amott agyonverték valakit. Azt sem lehet tudni, mi a nevük, honnan valók. Úgy járnak nyom nélkül, mint az ördög. A prepegyitok.

Zsugori, vén parasztok, akiknek a házuk az erdők közelében épült, éjjelente reszkető kézzel tapogatták meg a szalmazsákba rejtett vagyonkát: ott van-e még? Jaj, csak meg ne sejtseék valahogy a prepegyitok!

Aki országos vásáron jó pénzt kapott a juháiért, s elkésve bandukolt haza az erdők között, inge alatt a duzzadó bukszával, itt-ott félelmetes árnyékokat látott a fák között, és a szíve egyszerre a torkában kalapált. Jaj, csak a prepegyitoktól őrizzen meg mindenkit az Isten!

Aki gabonáját csépelte a csűrben, s meglátott kapujában egy sötét ábrázatú koldust, rongyos batyuval a vállán, ijedten szaladt hozzá, jámbor szóval ültette asztalhoz, puliszkát tett elébe, túrót s pálinkát is, ha volt. Megkérdezte, honnan jön, s hova megy? S úgy bánt a szavakkal, mintha pappal beszélne. Mert nem lehet tudni, nem prepegyit sündörög-e a koldus gúnyjában, akit ott várnak társai valamelyik sötét sziklakatlanban, s aki viszi nekik a hírt, hogy hova, s kihez érdemes ellátogatni éjszaka. És jaj volt, aki rossz szóval fogadta az ilyent! Akire megharagudott az ilyen! Annak felégették csűrét éjszaka a prepegyitok. Ezek a bujkáló,

sötét emberek. Akiknek sohasem lehetett elég sötét az éjszaka, sohasem elég sűrű az erdő. Ezek a prepegyitok vertek tanyát a Vurfu ember nem járta sziklái között.

A legnagyobbik barlangot választották ki. Megtöltötték mohával, fenyőbojttal. Reáhányták rongyolt pokrócaikat, bundáikat, s készen volt a szállás. Olyan prepegyitnak való, homályos, szurtos, nyirkos levegőjű. Körül a sziklafalon kivirult a penész, le se kaparták. A denevéreket nem űzték el. Minek az? Elférnek együtt.

A barlang szájába tüzet gyújtottak, aztán sütötték a húst. Puliszkát is főztek hozzá, volt málélisztjük elég. Sok mindenük volt a szerteszét heverő átalvetőkben. Zsákmányolt holmi, innen-onnan.

Szép tiszta idő volt, és a füst kéken és egyenesen szállt fölfele a sziklák közül. Ennek a füstnek a nyomán lelte meg őket azon a napon a havasi király.

Éppen ették a húst. Egyik kezükben csontot markolva, másikkal puliszkát, amikor eléjük dobbant hirtelen. Vállán a puská, keze a puskán. S mögötte az úrfi meg Iván meg Dumitru.

A prepegyitok felugráltak. Ijedtség és vad düh tükröződött bozontos tekintetükben. De már akkor megdördült az úr hangja a barlang szájában.

- Állj! Aki megmozdul, golyót kap a fejébe!

A mély, fenyegető hang megtöltötte a barlangot. A prepegyitok mozdulatlanul dermedtek.

- Aki fegyverhez nyúl, lelövöm - folytatta csöndesebben, és egyáltalában nem látszott harag az arcán, inkább valami vidám derű -, azt lelövöm, mint egy veszett farkast, úgy. Nem támadva jöttem. De aki reám támad, meghal. Ki a fej köztetek?

Egy hosszú szóke szakállas, tüszős ember előbbre lépett.

- Én.

Tompán kongott a hangja, de félelem nélkül. Összehúzott, keskeny szemekkel nézte az urat.

Az végigmérte tetőtől talpig az embert.

- Nem te vagy az, akit Bandillának hívnak?

Az ember arca alig észrevehetően megpirosodott. Dacosan vetette föl a fejét.

- Én.

- Hát azt tudod-e, hogy én ki vagyok?

- Tudom.

- Jó. Akkor azt is tudod, hogy mit jelent az, ha én valamit mondok.

A barlangot ellenséges hallgatás töltötte meg. Gyűlöl? - sütött az emberek szeméből. Az úr keze a puskán volt, a puská ravaszán, és a fekete puskacső úgy csüngött a vállán, hogy vak szeme az embereket nézte. Ugyanígy állott az úrfi is. Ugyanígy Iván és Dumitru.

- Ide figyelj - dongott az úr hangja tompán a barlang fekete csöndjében -, semmi közöm hozzá, hogy mi dolgotok van nektek odalent az emberekkel meg a törvénnyel. Magatok végezzétek s azok, akikre tartozik. De az én erdőm nem zshiványtanya! Holnap estig időt adok, hogy eltakarodjatok innen. Fene se fogja a nyomokat keresni. De akit közületek holnapután reggeltől kezdve, bárhol és bármikor az erdőn meglátok, azt úgy lövöm le, mint a kóborló farkast. Megértettétek?

Bandilla mozdulatlanul állt s mögötte a prepegyitok. Csak a szemük parázslóit.

- Megértettétek? Megértettél, Bandilla?

- Szavakkal szólottál, uram. Nincs okunk, hogy meg ne értsük.

- Akkor jó - csúsztatta le az Úr válláról a puskát, s leeresztette maga mellé a földre -, egyetek tovább. Dumitru, a tarisznyámat.

Azzal mintha csak odahaza lett volna vagy valamelyik kalibában egymaga: a puskát odatámasztotta a barlang falának, bőrzekéjét a földre lökte, s leült reá. Ezt tette az úrfi is. Dumitru meg leoldotta a tarisznyát, és szedte ki belőle az ennivalót. Kenyeret, sült mogyoróstyúkot s a kulacsot borral. Nézték a prepegyitok, s nem hittek a szemüknek. Bandilla is megütődött egy pillanatra. Aztán elmosolyodott, furcsán, keserűen, és intett az embereinek.

- Üljetek le és egyetek!

Az úr húzott a kulacsból, aztán a fiának nyújtotta. Az is húzott belőle. Mikor visszaadta, az úr intett Bandillának.

- Gyere! Igyál egy áldomást az egyezségünkre!

Bandilla odajött lassan, átvette a kulacsot. Nézte, és állt mozdulatlanul. Aztán lassan az úrra vetette furcsa, zöldeskék szemeit.

- Sok évig élj, uram! Emberséges ember vagy, azért.

Ivott. Csak egy kortyot, nem is nagyot. Éppen úgy, ahogy áldomásnál illik. Aztán letette a kulacsot az úr mellé a földre. Megtörülte a bajuszát, hosszú, hegyes végű bárányszőr kucsmáját fölalta a homlokán, és sóhajtott.

- Hanem, uram, azért egyszer-másszor csak vissza kell térjünk ide. Ha nem is éppen ide, de ezekbe az erdőkbe, valahova.

- Amit mondtam, megmondtam - felelte csöndesen az úr, és nem is nézett az emberre.

- Ha Görgény felé van dolgunk, csak itt járhatunk át. Az Úr türelmetlenül húzta föl a szemöldökét.

- Hallod-e, Bandilla? Egy dologról nem beszél az ember kétszer. Add ide a kenyeret, Gáspár!

Nem is nézett a perepegyitokra többet. Akárha nem is lettek volna ott. Szótlanul ettek mindannyian. Az úrfi, Iván, Dumitru. Még az Iván két kutya is ott rágott a barlang előtt valami eldobált csontokat. A prepegyitok is ettek. Csak Bandilla állott mozdulatlanul az úr mögött, és nem evett. Csak nézett ki az erdők fölé, messze, ahol zöld fenyők és rőt bükkök koronáján aranyos fényben csillogott a nap. Aztán sóhajtott alig hallhatóan.

- Kár, uram. Veled szeretnék békességben élni.

Az úr evett, nem szólt semmit. Bent a barlang sötétjében halkan pusmogtak a prepegyitok. Bandilla feléjük nézett, és az arca lassan kipirosodott. Kihúzta magát. Szemében furcsa tüzek villantak.

- És nem félsz tőlünk? Egy kicsit sem? Tőlem, Bandillától?

A hangja is más volt most, kihívó, ellenséges. Egy másik ember szavai voltak, nem azé, aki előbb ott állt, és kinézett az erdőkbe.

Iván szájában megállt a falat, és rábámult Bandillára. Dumitru morgott valamit, nem lehetett megérteni. Az úrfi evett tovább, de a szemében kis tüzek szikráztak.

Az úr nem is figyelt rá, mintha nem is hallotta volna. Megtörülte a kését, és visszadugta a tokjába. Még egyet húzott a kulacsból, aztán elővette a pipát, zacskót, és rátömött.

- Dumitru. Iván. Dohányotok van-e?

- Biza...

- Na, itt a zacskó. S ne feledjétek, ha visszatérünk a kalibához, vegyem elő a zsákból, s osszam ki nektek. Van bőven.

Bandilla türelmét vesztette. Előbbre lépett, és megállt szorosan az úr előtt.

- Nem félsz? Mi?

Az úr rácsiholt előbb, pőfékelve élesztgette a pipa hegyén támadt tüzet, s csak azután nézett föl az emberre. Szemöldökét fölhúzta, s nagy, bolyhos füstöket eregetett.

- Bolond vagy-e?

Bandilla rekedten felkacagott. Rekedten, gonoszul.

- Te vagy a bolond, uram, hogy leülsz ide közénk. Vagy lőj le bennünket, vagy hagyj békét nekünk! Mi lenne, ha most megfognánk, elszednénk a puskádat, s felkötnénk benneteket valamelyik fára? Mi?

Az úr sóhajtott egyet, aztán lassan feláll. Ott állt szorosan a prepegyit előtt, szemtől szembe. Nem nyúlt a puska után, csak a pipát vette ki a szájából, s mély, fekete szemeit belefúrta az előtte álló emberbe.

- Te. Te Bandilla. Hát azt hiszed te, hogy nyolc ilyen gazfickóhoz puska kell nekem? Azért beszéltem így veletek, ahogyan beszéltem, mert emberek vagytok ti is, nem pedig állatok. De mert rablók vagytok s nem tisztességes emberek, az én erdőmben nincs keresni valótok. Érted? Ennyi az egész. Amit mondtam, megmondtam. S most megyünk.

Visszaakasztotta szájába a pipát, és éppen azon volt, hogy átnyújtsa a tarisznyát Ivánnak, amikor Bandilla csak intett egy kurtát a fejével, és abban a pillanatban felszöktek a prepegyitok a földről, s körülvették az urat meg az úrfit. Ivánt is, Dumitrut is. Nem nyúltak a fegyver után, csak körülállták őket sötét, fenyegető arccal. Bandilla felkacagott élesen.

- Ne ijedj meg, uram! Csak azt akartam megmutatni neked...

Nem fejezhette be a mondatot. Az úr már az első szónál kivette lassan a szájából a pipát, és az övére akasztotta. És a következő pillanatban egy váratlan és villámgyors mozdulattal elkapta jobb kezével a Bandilla derekán a széles tüszőt, fölemelte a magasba az embert, hogy a feje belevágódott a barlang boltozatába, és behajította a prepegyitok közé. Ketten azonnal összeestek a közük vágódó ember súlya alatt. Egy harmadikat már azon nyomban elkapott bal kézzel, és kipenderített a barlangból, hogy legurult a sziklák közé. Ugyanakkor meglendült az úrfi ökle is, és úgy vágta állón a legközelebb állót, hogy szó nélkül elterült. Egy másiknak elkapta a karját, magához rántotta, átnyalábolta, és kidobta a barlangból. Iván hasba vágta a

mögötte állót, hogy fejfel esett a sziklának, és már kezében volt a puska. Az úrfi kezében is megvillant a fegyver fekete csöve. Dumitru pedig előhúzta kétaraszos, ormótlan nagy, farkasnyúzó kését, és sértődötten horkant rá az emberekre.

- Hö? Na mi?

Mindez egy pillanat alatt történt. Mire Bandilla feltápáskodott, és a prepegyitok magukhoz tértek, már két puskacső meredt feléjük, és Dumitru vadul villogó szeme meg a kés. Csak az úr állott továbbra is fegyvertelenül a barlang közepén nyugodt, szinte közömbös arccal. A pipa újra a kezében volt, és nagy, kék füstököt pof ékelt belőle.

Nyögés, káromkodás, fojtott szitkok között tápáskodtak föl a prepegyitok. Bandilla arcán harag és szégyen sötétlett. Ököibe szorított keze a tüszőjéhez nyúlt kés után. Az úr pedig nyugodtan végignézett rajtuk a pipa mellől, és két szippantás között szemöldökét kissé felhúzza ennyit mondott:

- Én pedig csak azt akartam megmutatni nektek, hogy nem ijedek meg. Na. Jó éjszakát.

Fogta a puskáját, vállára vette, és vissza se nézett többet a megdöbbsent emberekre. Nyugodt, lassú léptekkel kiment a barlangból, s elindult lefelé a sziklák között. Mögötte az úrfi, Iván s Dumitru. A nap éppen aláhullóban volt, égővörös fénye fölgyújtotta az erdőt.

A prepegyitok néhány pillanatig döbbenve álltak ott. Aztán Bandilla fölkapott egy puskát, és a barlang szájához ugrott.

- Héj! - ordított alá -, attól sem félsz, hogy lelőlek?!

És célzásra emelte a puskát.

Az úr nyugodtan hátrafordult. Kezét se mozdította a puskája felé. Fölnézett a barlang előtt álló emberre, aki fegyvere csövét a fejének irányította éppen.

- Nem - felelte tompa, nyugodt hangon -, mert ha akkora gazembernek hinnélek, hogy képes vagy hátulról lelőni egy embert, akkor szóba se álltam volna veled, hanem rád ereszttem a csendőroket.

Azzal ment tovább, s vissza se nézett többet.

Bandilla még egy pillanatig arcánál tartotta a fegyvert. Aztán lassan leeresztette. Megcsóválta a fejét, és halkán káromkodott. Majd csak állt puskájára támaszkodva a barlang előtt, arcán valami furcsa, keserű mosollyal, és nézett a távozók után. Azok már messze jártak. Nem beszéltek, csak mentek. Elöl az Úr, sötétén maga elé nézve. Az Iszticsó laposán megállt. Már szürkült. Lent az egyik üverben egy vékony hangú bika böggött, elnyújtva, csúnyán.

- Hozzát megyünk, Gáspár. A Fulgeruj már messze van, besötétednének odáig. Majd meghálunk nálad. Legalább a házat is megnézem.

Az úrfinak megforrósodott a tarkója. De nyelt egyet, és engedelmesen mondotta:

- Ahogy gondolja, apám.

- Menjünk!

Mire a csillagok kigyúltak, ott voltak a Komárnyikon. A házban égett már a lámpa, és az asszony az ajtóban állt. Árnyéka feketén rajzolódott ki az ajtó világos négyszögében. Messziről meghallhatta a lépteiket, mert előrehajolt, mint aki figyel.

Mikor a kihulló lámpafényben megpillantotta maga előtt az urat, szinte kővé meredt. Egy pillanatig mozdulni sem tudott az ijedtségtől, csak állt, és meredten bámult. Aztán gyorsan félrelépett az ajtóból, és zavartan hajtotta meg a fejét. A hangja bizonytalanul csengett, ahogy mondta.

- Kezitcsókolom.

Elvörösödött a szótól, mert még sohasem mondta senkinek. Az úr kíváncsian nézett végig rajta, amikor belépett az ajtón.

- Szervusz.

És szemei egy kemény másodpercre belemélyedtek a szemébe. Az asszony nem fordult el, és nem sütötte le a szemét. Állottá a nézést. Aztán az úr belépett a házba, és körülnézett.

- Ejha - mondta -, ez már igen.

Az úrfi zavartan állott mögötte. Iván is, Dumitru is bejöttek. Az asszony sietve megterítette az asztalt. Két terítéket tett rá. Az úr meglátta a bölcst, és odament. Föléje hajolt.

- Fiú? - kérdezte, és az asszony felé fordult.

- Igen.

- Nagyot nőjön!

Az asszony elpirult örömeiben. Az úrfi bevezette az apját a belső szobába, ott letették a puskát, tarisznyát, kalapot, és kijöttek megint. Akkor már az asztalon párolgót az étel.

Leültek. Az asszony bort töltött a poharakba. Iván és Dumitru a kemence mellett ültek a padon.

- Egyetek ti is! - szólt rájuk az úr, aztán az asszonyhoz fordult. - Hol tanultad a csirkepaprikást?

- Nem tanultam én sehol.

- Jó. Honnan van csirkétek?

-Van nekem. Kotlót ültettem a tavaszon, kettőt is.

Az úr hallgatott. Mikor elkészültek a vacsorával, ránézett az asszonyra.

- Hova való vagy?

- Az Istenszéke alatt éltünk.

- Az Istenszéke alatt?

- Ott.

Az úr szeme kutatva nézegette az asszony arcát. Az emlékezetében megmozdult valami.

- Tán nem a kerek házban?

- De abban.

Az úr ökle lecsapott az asztalra.

- Sze akkor én láttalak már téged! Ismerős volt az arcod, már amikor beléptem ide. Csak akkor még kicsi voltál. Apáddal mi lett?

Az asszony válla alig észrevehetően megrándult. Fölnézett a lámpára.

- Elment - felelte halkán, aztán elfordult, és matatni kezdett az edények között.

Az úr bólogatott nagy, bozontos, fekete fejével.

- Derék ember volt az apád, derék ember. Mi is volt a neve?

- Tóderik.

- Az, az. Tóderik. Sokszor hívtam ide plájásznak. Kár, hogy nem akart jönni. Kár.

Az asszony nevetéssel törte meg az elboruló hangulatot.

- Helyette eljöttem én!

- Jól van - mondta az Úr, és felkelt az asztaltól -, fehérnép-plájászom még úgysem volt az erdőmben eddig.

Az asszony elkészítette a belső szobában a másik ágyat is. Friss huzatot tett rá, puha tollú párnát. Hamar aludni tértek. Lefekvés közben még ennyit mondott az úr a fiának bent a belső szobában, amikor már az ajtót is betették.

- Tudod, Gáspár, hogy a dolgaiddba nem avatkoztam soha. Most sem teszem. De annyit mondok neked, hogy ez a fehérnép nem játéknak való. Belenéztem a szemébe. Erted? Ez nem szerető. Ez asszony. Ha meg is unnád, mert hiszen nem hozzád való, meg kell unjad előbb vagy utóbb: ezt az asszonyt nem lehet csak úgy elcsapni, érted? Ezt emberszámba kell venni. Na de majd utána nézek én is.

Már az ágyban voltak, amikor még egyszer visszatért az asszonyra.

- Te, Gáspár, ígérd meg, hogy akármilyen történjék ezzel az asszonnyal meg a gyerekekkel, gondod lesz rájuk, ha én már nem élnék, akkor is. Ígérd meg!

- Ígérem, apám - felelte rekedten az úr. Aztán elfűjták a lámpát.

Túl az asszony is lefeküdt hamar. Iván és Dumitru hátravonultak a szénapajtába. Bevacokolták magukat, de nem jött mindjárt álom a szemükre. Halk, dörmögő hangon beszélgettek. Iván kezdte.

- Te.

- Hö.

- Megnézted jól az embereket? Ott a barlangban?

- Mi? Meg hát.

- Azt a sebhelyest láttad-e?

- Hö? Egy olyan nagy, csontos.

- Az.

- Mi van vele?

- Az volt ott. A medvénél. Akkor.

- Hö.

- Nem tetszik nekem az az ember.

- Mi?

- Nehogy valami...

- Prepegyitok...

- Azért.

- Hö.

- Jobb lett volna, ha nem megy oda az úr.
- Jobb.
- Mert még...
- Bizony...
- Na jó éjszakát!
- Hö. Jó éjszakát!

Aztán csak a széna zörgött, ahogy beléférték magukat. A két kutya már szuszogva aludt a lábuknál.

Másnap reggel az úr elment vissza a Fulgerujra. Az asszony még reggelit készített neki, aztán leült a padra, és szoptatta a gyereket. Mikor az evéssel készen volt, vette a kalapját, puskáját, és megállt az asszony előtt.

- Köszönöm a szíves látást - mondta -, aztán vigyázz a gyerekekre. Az asszony csodálkozva nézett föl rá, és nem szólt. Ketten voltak csak a házban.

- Ha már megvan, vigyázni kell reá - tette hozzá magyarázólag -, jó vér van benne. Na, Isten áldjon.

- Keziticsókolom - felelte halkan az asszony, és utána nézett, ahogy kiment az ajtón. Az úrfi akkor jött föl a forrástól, frissen mosdva, vizesen. A küszöbön búcsúzott az apjától.

- Meddig marad még fent, apám?
- Már csak három-négy napig. Te?
- Nem tudom.
- Hát szervusz.
- Keziticsókolom.

Aztán hallani lehetett, amint az úr hátraszólt Dumitrunak, és elindultak.

Reggelizés közben az úrfi elmesélte a tegnapi dolgot a prepegyitokkal. Később bejött Iván, és másra terelődött a szó. Aztán Iván is elment. Kint füttyentett a kutyáinak, s elindult velük le a cibai szállásra. Nemsokára az Úrfi is fogta a puskáját, vállára lökte, s fejébe nyomta a kalapot.

- Nem megyek már messze, késő van. Átnézek a Pávelbe, az a tizennégyes, tudod...

Az asszony egyedül maradt. Végzett a gyerekekkel, majd a többi dologgal is, de valahogy nem ment minden úgy, mint kellett volna. Mintha valami furcsa, idegen szálka fúródott volna a gondolatai közé. Minduntalan arra kellett gondoljon, amit a reggel hallott. Azokra az emberekre ott a Vurfun. És valami kellemetlen érzés járt ezekkel a gondolatokkal. Hiába próbálta elűzni őket, elfoglalta magát egyébvel, igyekezett erre vagy arra gondolni. Hiába. Az a Vurfu-beli nyolc ember folytonosan visszatért a gondolatai közé, és velük együtt az a kellemetlen, nyomasztó érzés is, mely olyan volt majdnem, mint valami gonosz előérzet.

Megijedt. - Éreznék újra valamit? - gondolta. - Jön valami rossz? - Félt. Szerencsére hamar dél lett, és az úrfi visszajött. Nem látott semmit, nem böngött a Pávelben a tizennégyes.

- Délután átmegyek a Sestina túlsó gerincére - mondta -, ott folyton-folyvást böng egy jó hangú, vén bika. Meg kell nézнем.

Evelt, pihent egy keveset, aztán elment megint. Az asszonyt újra elfogta a félelem. Érez valamit - forgott, küzdött benne a gondolat, mint ahogy egy befúródott szálka körül küszködik a meggyűlő vér - érzek valamit és az, amit érzek, nem jó.

Csak ímmel-ámmal dolgozott. És időnként minden ok nélkül az ajtóhoz ment és kilesett a tisztásra, mintha várt volna valakit. Szélcsendes, langyos délután volt. Könnyű, kékes párák lebegtek az erdőkön, a legelő állatok kolompja tisztán és messzire hallatszott.

Nem is csodálkozott el, amikor egyszerre csak két embert látott meg lassan lefelé jönni a tisztáson. Csak a szíve szorult el egy kicsit, mintha valami súlyos és fenyegető veszedelem árnyéka vetődött volna reá.

Az embereken olyan gúnya volt, mint a havasi pásztorokon. Vállukra vetve hosszú, térdén alul érő szumán, széles karimájú, kerek, fekete kalap, balta és átalvető. Lassan jöttek a ház felé. Az asszony az ajtóban állt, és várta őket. Az egyiket már messziről megismerte. Mihály volt, a sebhelyes arcú. A másik egy magas, szőke és kék szemű ember. Egészen különös volt, a világoskék szemével és lenszőke szakállával, magas fehér homlokával és egyenes tartásával ott a másik mellett, aki begörbedt vállal, sunyin pislogva jött mellette, és bozontos szőrei közül szinte messzire világított a sebhely.

Jöttek, és megálltak a küszöb előtt.

- Adjon Isten, asszony!
- Adjon Isten!
- Itthon van az urad?

- Nincs.

A magas, kék szemű ember beszélt. A másik állt mellette csontosán, sötéten, és sunyin pislogott maga köré. Szinte zavartnak látszott az arckifejezése, ahogy a házra és az asszonyra bámolt.

- Hova ment?

- Az erdőbe.

- Mi a mestersége?

- Vadász.

- Aha. Az uraságot szolgáljátok, mi?

- Őt.

- Na, hadd lássuk, mi van bent.

Félreállt előlük, s azok bejöttek a házba. Körülnéztek. A szőke kíváncsian, a másik zavartan és döbbsent csodálkozással.

- Szépen éltek, látom - mondotta a szőke elismeréssel -, van mindenetek.

- Maguknak tán nincsen? - kérdezte kissé élesen az asszony. Az ránézett. Egy pillanatig nézte elgondolkozva.

- Nincsen - és hangjában szomorúság volt.

Aztán hirtelen fölkapta a fejét, és kihívóan kérdezte.

- Tudod-e, hogy kicsodák vagyunk?

- Tudom - felelte az asszony egyszerűen.

- Ha? - lepődött meg a szőke.

- Prepegyitok.

Egy pillanatig némán néztek egymás szemébe. A sebhelyes morgott valamit. Elsőnek az ember fordította el a fejét zavartan.

- Hát ha tudod, akkor adj ennünk!

Azzal esetenül az asztalhoz ment, és leült. Átalvetőjét lecsúsztatta maga mellé a földre, rátette a baltát. Lelökte válláról a szumánt, s a szumán alól egy rövid csövű puska került elő. Azt az asztalhoz támasztotta.

Az asszony még mindig ott állt mozdulatlanul. Valami furcsát érzett. Annak az embernek a szemében volt ez a valami. Mintha már látta volna egyszer azokat a szemeket. De hol? Mikor?

- Na! Tán nincs mit adj? - horkant föl az ember az asztalnál. - Bandilla nem kér kétszer! Nem ismered még a nevemet?

- Mozogj, mozogj - förmedt reá a sebhelyes is gorombán -, ne várd, hogy baltanyéllel tanítsalak tisztességre, ringyó!

- Hallgass - szólt rá Bandilla az asztal mellől -, ülj le! Majd ad valamit, ha van esze.

A sebhelyes még morgott a fogai közt valami káromkodást, és leült. Ő is letette az átalvetőt és a szumánt. Nála nem volt puska.

Az asszony lassan megmozdult. Tányérokat vett elő a polcra és ételt. Előjük tette. Az emberek enni kezdtek. A sebhelyes néha fölneézett az asszonyra. Homloka ráncos volt, látszott, hogy nagyon gondolkozik valamin. Mikor befejezte az evést, hátradőlt a székén.

- Te. Te asszony. Láttalak már téged valahol? Vállat vont.

- Maga kell tudja.

Az ember megcsóválta a fejét.

- Vigye el az ördög, de nem értem. Már ott fent a plájon kezdődött. Már ott tudtam, hogy erre kell jönni, s itt lesz egy tisztás, és azon egy ház. Vigye el az ördög! Pedig nem emlékszem, hogy valaha is jártam volna erre.

- Talán gyerekkorában, csak elfelejtette - mondta az asszony vidám gúnnyal.

- Lehet. Aztán mikor megláttam a házat... Vigye el az ördög, úgy lesz, ahogy mondod. Talán gyerekkoromban. De nem emlékszem na, csak mintha... Vigye el az ördög! Mióta laktok itt?

- Egy éve.

- Egy éve? És azelőtt ki lakott itt?

- Senki.

- Senki? Hogy? Üresen állt a ház?

- Tavaly épült a ház.

- És azelőtt?

- Azelőtt nem volt itt ház. Az ember bambán meredt rá.

- Biztos ez, te asszony?

- Biztos hát - nevetett az asszony -, én csak tudom.

- Vigye el az ördög, hogy elvigye...

A bölcsőben fölsírt a gyerek. A két ember egyszerre nézett oda.

- Gyerek is van? - kérdezte Bandilla.

Az asszony a bölcsőhöz ment, és fölvette a gyereket. Az elhallgatott. Az asszony kigombolta az ingét, és hátraült a padra. Bandilla rákönyökölt az asztalra, és lehajtott fejjel maga elé bámult. A másik fölkel, és nézelődni kezdett a szobában.

- Sok mindenetek van, te, sok mindenetek. Abban a ládában mit tartasz? He?

Bandilla hirtelen felállt. Durván szólt rá a másikra.

- Ne háborgasd, te barom! Nem látod, hogy szoptat? Nyakába akasztotta a puskát, ráborította a szumánt, vállára emelte az átalvetőt. A másik morgott valamit, és szedelőzködni kezdett ő is.

- Nem vagytok nagyon szegények - fordult Bandilla az asszony felé.

- Nem hát.

- Azok a juhok ott kint, meg a tehén; van még egyebetek is?

- Ojjé. De még mennyi.

- Micsoda?

- Micsoda? Hát az erdők, meg a hegyek, meg a levegő, meg a sok patak és a sok virág. Aztán nézzen csak oda ki! Ami napfényt lát, az mind a mienk. Meg a kék ég. Mit mondjak még?

Bandilla elgondolkozva nézett az asszonyra. Ahogy ott ült a padon, egészséges barna mellét odatartva a gyerekek. Aztán sóhajtott.

- Ne mondj semmit! Isten megáldjon, asszony! Köszönjük a szíves látást.

- Isten megáldja!

Megindult az ajtó felé. A másik még mohó szemekkel körülvizslatott a szobán.

- Te! Mi van azokban az üvegekben? Tán nem pálinka? He?

- Gyere! - mordult rá Bandilla az ajtóból.

Bosszúsan rántotta helyére az átalvetőt. Az ajtó felé menet megnézte még jól az asszonyt.

- Vigyen el az ördög, te! Csak tudnám, hogy hol láttalak már... Az asszony nyílt, egyenes tekintettel ránézett a sebhelyes emberre, és röviden, halkan ennyit mondott csak:

- Szőrfülűnél, Mihály.

Az ember megrándult, és elfeketedett az ijedtségtől.

- Mi? Mit mondasz? - dadogta riadtan.

Az asszony csak nézte nyugodtan, hidegen.

- Emlékszel a tűzre, Mihály? Az ujjad nyoma ott maradt a torkán...

- Hö!

Csak egy hördülés jött ki az ember torkán. Kezét a szeme elé kapta, mintha kísérteit akarna elkergetni. Kint felcsattant a Bandilla hangja.

- Mihály! Istenit a bitang fejednek! Ha kezet vetsz valamire, beverem a fejedet! Gyere ki onnan!

Az ember az ajtó felé lódult, és szinte keresztülesett a küszöbön. Félig nyitott száján, kidülledt szemein babonás rettegés ült. Még a küszöbről is visszanezett az asszonyra. Aztán szinte rohant fölfelé a tisztáson, alig tudott lépést tartani vele a másik.

Mikor az úrfi este hazajött, az asszony ott ült a padon, és maga elé bámult. Szinte felriadt, amikor nyílt az ajtó. Aztán az asztalra tette a vacsorát, megvetette az ágyat. Egy szót sem szólt arról, ami történt.

Vacsora után az úrfi megitta a borát, aztán rágyújtott egy szivarra, s amíg az tartott, elmondta, hogy mit látott a Sestinában, hol bőgött a bika, milyen volt, merre ment, és hogy vadonatúj disznótúrásokat is talált, és egy hiúznyomot, szép, nagy hiúznyo-mot, fönt a túlsó gerincen. Az asszony szótlanul hallgatta a beszédet, tett-vett közben, elrendezte az edényt, mindent. Később az úrfi felállt, az ajtóhoz ment és kinyitotta. Az őszi éjszaka hűvös sötétje omlott be az ajtón. Fekete párák között, valahol nagyon magasan néhány elárvult csillag iparkodott.

- Sötét van, mint a medve torkában - morogta az úrfi -, már későn kél a hold.

A csöndön át felhallatszott a forrás csorgójának elvesző vergődése. Valahol messze bőgött egy bika. Olyan volt a hangja, mintha valaki nyögött volna a föld alatt.

- A Pávelben bőg - hallgatózott az úrfi -, vagy a Benedek gerincén. Csak ez az egy. Eltelt az idő.

Aztán becsukta az ajtót.

- Eltelt az idő - mondotta még egyszer, és sóhajtott. A kialudt szivarvéget a kemence elé dobta, és nyújtózódott.

- Gyere - mondta az asszonynak, és megindult a belső szoba felé.

Az ajtót nyitva hagyta. Hallatszott, ahogy lerúgta lábáról a nehéz bakancsokat. Egy idő múlva megreccsent az ágy.

- Nuca! Nem jössz?

Az asszony ott állt mozdulatlanul a lámpa alatt, s lehajtott fejjel a padlót nézte. A padlón, éppen a lámpa alatt, egy nagy kerek árnyék sötétedett. Milyen furcsa, gondolta, éppen a lámpa alatt...

De keze már öntudatlan mozdulattal eloldotta hátul a kötény madzagját, és a kötény halk suhogással lehullott a földre. Sóhajtott, fölemelte a fejét, és belenézett a lámpába. A másik szobából durcásan jött át a hang.

- Nuca! Mit csinálsz annyit...?

Az asszony elmosolyodott. De valami sápadt, szomorkás mosoly volt ez. Aztán elfújta a lámpát.

Azon az éjszaka valami történt a világgal.

Este még rendesen lenyugodott a nap, nem volt vele semmi baj. Talán egy árnyalattal vörösebb volt, mint máskor, ennyi volt az egész, de ezt is csak az olyan emberek láthatták meg, mint Vénség, a Dószul Fulgerujon, vagy mint Birtalan, lent a Cibá-ban, akik már sok mindent láttak, és egy idő óta azt is meglátják, ami láthatatlan. De reggel a szürkület nem akart megnyílni. A köd hozzátapadt a földhöz, a fákhoz, és nem mozdult. Vékony szálú, sovány kis eső kaparászta a zsindeletet, a füst lecsapódott a ház köré, és visszatért a nyitott ajtón keresztül.

Keserű lett a levegő odakint. Vizes tapintású és szürke. Kocsonyás majdnem, mint a megvénült gomba. A fák görbék és rosszkedvűek. A tisztás kietlen és üres. És kereken az egész erdő, érezni lehetett: csupa üres tisztás, kopasz gerinc és ködöt ásító üver. Seholy egy mozdulás. Őz, szarvas vagy medve. Mintha nem is élnének állatok a földön. Csak a vaddisznó, az motoz még ilyenkor valahol bent a bükkerdők homályában. Gondteltén bökdösi orrával az esőszagú földet, s tűnődve elbámul a fák közé, mintha valaminek a nyomát keresné, ami tegnap még itt volt, s ma már nincsen seholy.

Az úrfi kiállt a ház küszöbére, és nem volt kedve semmihez. Csak nézte az esőt, a vékony, szürke szálakat, ahogy alálógtak az égből. Csak nézte a tisztást, mint egy nagy, nyitott, fogatlan szájat, és érezte az unalom rossz szagát szétáradni belőle a világra. Csak állt, és hallgatta az eső szőrös ujjait kaparászni az erdőn, és érezte, hogy valaminek vége van.

Az asszony halkan jött-ment mögötte a házban. Néha felsírt a gyerek, zörgött egy edény. Olyan unalmas, szegényszagú zajok voltak ezek is. Valami elmúlt, igen. A bikák nem bögnek többé, elhúzódtak a medvék is a sűrűségekbe. Valami elmúlt.

Egy ideig álldogált ott az ajtófélfának támaszkodva, aztán bement a belső szobába, és levetette magát az ágyra. Az asszony tüzet vitt be, aztán halkan betette maga mögött az ajtót.

Beült a kemence sarkába, és kinézett a nyitott ajtón. Milyen hamar elmúlik minden, gondolta, minden, ami szép. Nézte az esőt, és tudta, hogy valaminek vége van. Valami befejeződött, de még nem kezdődött el helyette valami más. Ismerte ezt. Amikor az ősz elmúlik, és a tél várat még magára. A színpompás ragyogás elfakul, és nem jön helyette semmi. A hó még csak készülöben van valahol a hegyek mögött, és még meg sem született a szél, amelyik elűzi majd az ősz lompos kísérteteit, elsöpri a sok visszamaradt kacatot, lomot, hulladékot, és a savanyú ködök helyére erős és szikrázó-tiszta levegőt áraszt az erdőkre. Ilyen az, igen. Amikor az ősz egy éjszaka váratlanul meghal, és szét-bomló hullája temetetlenül hever a havason.

Sóhajtott, betette az ajtót, és fenyőhasábokat vetett a tűzre, hogy pattogva szökjék magasra a láng. Tudta már, hogy ilyenkor ez az egyetlen, amit tehet az ember. Nagy tüzet gyújt, leheveredik eléje a csergepokrócra, és aludni próbál. Vagy emlékezni a nyárra meg arra, ami szép volt.

Az úrfi egy álló napon át nem mozdult a házból. Másnap nem bírta már. Vállára akasztotta a puskát, és kiment az esőbe. De idegen volt az erdő és barátságatlan. A fák csöpgöttek. A föld náthásán szortyogott a lépés alatt. Fák derekán föléledtek a lappangó mohák, megteltek vízzel, nyálkásak lettek, mint a rothadt szivacs, és hozzákötözték a ködöt a fákhoz. És az ég is. Egyszínű volt és mozdulatlan. Hasával a fákat súrolta. Érezni lehetett, ahogy nyomta őket, görbítette a koronájukat. Keserű ködöket préselt belőlük. A bükkök megszürekültek. A nyírfa sápadtan lehorgasztotta a fejét, és engedelmesen, szó nélkül meghalt. A fenyők illatos, zöld

vére alászállt valahova a gyökerek penészes mélységeibe, és a vértelenül maradt fák szürkék lettek és komorak. Csüggedt ágaikon úgy lógtak a csapzott zuzmórongyok, mint elnyűtt cafatjai hajdani ünnepi lobogóknak. És csöpögött, csöpögött az eső. Csöpögött, csöpögött a fákról a víz. Sehol egy mozdulat. Sehol egy madár. Egy állat. Csak egy-egy sárga csíkos, fekete szalamandra ült itt-ott a korhadásszagú ázott tönkön, és világtalan szemével belebámult a szomorú világba. Mintha tegnapi virágok illatát kereste volna az ázott szellőben, mely lomposan és hason csúszva kullogott át üverből üverbe, és keserű ködgubancokat cipelt a hátán.

Késő délután kerekedett vissza a házhoz. Ázott volt. Kalapjáról, ruhájáról csöpögött a víz. Cipője szortyogott. Rosszkedvűen ült a tűz mellett, és keveset beszélt. Másnap már nem is ment ki, csak a kemence mellől nézte az esőt. Ingerült volt, ha szóltak hozzá. Ha sírt a gyerek. A tányér nem volt elég tiszta. A bornak ecetszaga volt. Nem ízlett az étel sem. A szoba sarkaiban szemetet talált, és a mennyezeten pókhálót.

Az asszony néma engedelmességgel tett-vett körülötte. Néha tréfált is, kacagott. De erőltetett volt a tréfa, és hamisan csengett a kacagás.

A tisztáson megszürkült a fű. A tehén nem legelt, csak állt szomorúan a fák alatt, és behunyt szemmel kérődzött jó illatú emlékeken. Megcsappant a teje is. Szénára kellett fogni. Estefelé már nem lelte az úrfi a helyét. Jött-ment. Többször is kiállt az ajtóba, és nézett lefelé, amerre a szürkére taposott ösvény kanyar-gott le a bükkök közé.

- Jöhetne Iván - morogta -, fene egye meg a dolgát! Az asszony hallotta ezt, és még szomorúbb lett. Negyedik nap aztán megérkezett Iván. Lovat is hozott magával.

- Az úr üzent Gyerkóhoz - jelentette -, hogy menjen le az úrfi, mert vendégek jönnek Disznajóra.

Az úrfi egészen felfrissült ettől az üzenettől. Serényen szedte össze a holmiját. Iván kiment, hogy ellássa a lovat. Az úrfi átszólt a belső szobából.

- Nuca! Gyere csak!

Az asszony engedelmesen emelkedett föl a kemence mellől. Lassú, fáradt járással átment a másik szobába. Ott megállt.

- Tessék.

Az úrfi ruhákat gyömöszölte a bőrzsákba. Felnézett, és meglátta az asszony szomorú, sápadt arcát.

- Ne búsulj! - mondta -, ha itt majd lehull a hó, visszajövök megint. Medvére. Ott az Iszticsóban azt a nagyot meg kell találjam akkor. Hamarosan megjön a hó, ne búsulj.

- Nem búsulok - mosolyodott el az asszony, és a szeme megtelt könnyel.

Az úrfi fölegyenesedett a zsák mellől, és magához húzta az asszonyt. Megcsókolta. De hűvös volt a csók, köd íze volt. Szél surrant be közéjük a gerendák hasadékaiból, és az eső kapart a zsindeleken. Az asszony nem viszonzta a csókot. Szája engedelmes volt, de zárt és hűvös. Az úrfi elengedte.

- Még összeírjuk, hogy mire van szükséged télire - mondta, és papirost vett elő meg ceruzát.

Egyszerre olyan tárgyilagos volt minden. Az eső hangja kint és a szavak, ahogy estek, ruháról, élelemről, téli gondokról. Az asszony sóhajtott.

- Tarisznyaljak valamit?

- Nem kell, dehogy.

Kiment. Kinyitotta a külső ajtót, és megállt a küszöbön. A tisztáson át ködnyáját terelt a szél. Ázott fák szaga csöpögött a levegőből.

A fal mellől dideregve kelt föl a kutya, és halk, panaszos nyö-szörgéssel állt meg előtte. Lehajolt hozzá, és megsimogatta ázott szőrét. A szája suttogott valamit, de a kutya nem értette meg.

16.

Ki ISMERI a szelek titkát fent a havason, ki ismeri azt? Ki ismeri azokat az eldugott katlanokat, melyekben meghúzódnak ilyenkor, ősz teltével, az eső nyirkos subája alatt, sziklák üregeiben, ázott fatörzsekhez lapulva? Ki ismeri vajon?

Az ember azt hiszi, hogy már vége van a világnak. Lassan elhervad minden élet, és lehull, mint csapzott fákról a levél. Kialusznak a fények és a színek. Nap nap után tömöttödik a szürkesség, a felhők egyre súlyosabbak lesznek; az ember azt hiszi, hogy vége van a világnak.

Aztán egyszerre előbújnak a szelek. Ki tudja, honnan? Ki tudja, melyik katlanban lapultak addig, melyik szikla alatt túrték a ködöt és az esőt, hogy áztassa, áztassa őket. Aztán egyszerre csak előbújnak.

De mások már, milyen mások!

Egy este jönnek elő. Vagy amikor már éjszaka van. Nem is lehet tudni, honnan s mikor. Egyszerre csak füttyölni kezd a padlás. Az ember felül a sötétben és figyel. És egyszerre csak meghallja a pláj fenyőit suhogni, akármilyen messzire legyenek is a háztól. Akkor már tudni lehet: ők azok, a szelek.

Néhány pillanat és ropognak a bükkök. Nyögnek, sóhajtanak. A patak felvonyít, az üverek fogukat csikorgatják. Reccsennek a ház eresztékei, a kályhában megbolondul a tűz. Hideg pengék hasítanak át a gerendák között, és a gondosan tömködött mohát befújják a szoba közepébe. Az ember érzi, hogy odakint valami fölszabadult. Fölszabadult, és most nyargal a hegyeken keresztül, szálfákat dönt, és üvereket rí-kat, megfésüli a fenyvesek ázott gyapját, és ostonnal veri ki a ködöket az erdő katlanaiból. Zúg, süvölt, recseg kereken az éjszaka.

Nem tehet egyebet az ember: fölkel, megrakja a tüzet, és gondol rá, hogy legyen reggelig fa bent elég. Ha közben kinéz, a vaksötétben is láthatja, ahogy a megriadt felhőkoloncok tovavágtatnak az égen. Itt-ott felvillan egy-egy csillag. Csak egy pillanatra, ahogy a szél fekete szíjostora nyomán felhasad néhol a fellegek gyűrött köpenye. Valami új, friss szag is van már a levegőben, a fagy szaga ilyenkor.

Az ember visszahúzódik a házba, az ajtót gondosan beteszi, hogy ne tudja kívágni a szél. Megigazítja az ablakokat is. Aztán megrakja jól a tüzet, hanyatt fekszik az ágyon, magára húzza a csergepokrócot, és hallgatja az erdőt, ahogy nyögve beszámol életéről a szélnek. És arra gondol, milyen jó, hogy tető van a feje fölött. Milyen jó, hogy fenyőrönkökből falat rakott maga köré. Milyen jó, hogy kályha van s a kályhában tűz. És ágy, száraz fekhely, meleg, jó csergepokróc. Milyen jó mindez, és milyen nagy dolog. És az ember elalszik, nyugodtan, szépen, megelégedetten.

Reggel hidegre ébred. Friss dérszaga van a háznak. S tűzgyújtás után, amikor kinéz, fehér a hajnal térítője odakint a gyepen. Ködnek nyoma sincs. A föld kopog. A fák kemények, mozdulatlanok. Élesen cseng és tisztán minden hang odakint; a fejsze hangja, a vödöré, az ajtó csikorgása, minden. A forrás vize szinte peng, mint az acél.

Aztán az ember meglátja az eget: milyen magos! Széles, tág, levegős. Előbb csak gyöngyszürke. Aztán keletről sárgulni kezd, nyugatról megkékül, s zöldeskék lesz a végén. Majd a nap kiül a Kelemenre, a régen látott nap, s ettől egyszerre megmozdul minden. Ágak hegyén megolvadnak a csöppek. A fű sercegeve fejt le magáról a dér merev rabruháját. Fák alatt a föld szortyog-ni kezd a sok náthás levéltől.

Aztán a ház fölött átszáll az első madár. Holló. Magosán száll, magosán. Suhognak a szárnyai, hallani lehet tisztán. Kro, kro - szólal meg, és hangja végighull az erdők fölött, mintha valami titokzatos ébresztőóra ütne.

Egy harkály visítva fölrepül a legmagasabb fenyő csúcsára, és onnan néz körül. Milyen az új világ? Milyen? A szálásban megmoccannak az őzek, és lassan kihúzódnak a napos helyekre. Szürke bundájukról is játékos párák szállanak elő, fehérek, könnyűek. Előbbük fenyves rejtekéből a medve, mogorva kedvét dércsípte szedresek naposán deríti. Verőfényeken csordába verődik a szarvas, s még a vaddisznó is jókedvűen indul a makkosok felé.

Ilyen az, ilyen. Amikor a szél előkerül végre, és rendet teszen az erdőkön. Kegyetlen és hideg rendet, de csillogóan tisztát. Ködnek, mohaszagú nyirkos homálynak pusztulnia kell, akárcsak a megmaradt virágoknak. Az ősz utolsó emlékeit is kisöprik a szelek. Mert most már valami egészen új kezdődik, ezt mindenki tudja: a fák, az állatok, a sziklák, minden. Valami egészen új. A tél.

Déltájban még fölmelegszik kissé a levegő. A föld szortyog, a füvek vizesen tapadnak egymásra. A fák ujjja hegyén csöppek csillognak. És párálni kezd megint a föld. Üverek mélyéből, sziklák alól, az északosok páfrányos katlanaiból könnyű, fehér kísértetek szaladnak össze, megnőnek, összegomolyognak, s mire a nap nyugodni indul: már elleptek újra néhány üvert, sötét bükkfaszálast, mohás sziklavölgyet. A szürkület úgy lopódzik elő, hogy azt hinné az ember: újra esni kezd. Mély, nyúlós szürkesség lepi az eget, a fákat, mindent. Később permetez is valami. Köd vagy eső; nem lehet tudni biztosan. Aztán éjjel csak meghallja az ember újra a szeleket.

Így megy ez. Napokig folyik a küzdelem a párák és a szelek között. Játéknak látszik, pedig halálosan komoly. Szívós és elkeseredett mérkőzés ez, napokig, néha hetekig tartó harc. Végül is a szelek győznek. Nem lehet másként: ez a törvény.

A ködök belátják, hogy mindennek vége van. Magosabbra emelkednek, színük estére elsötétedik, haragoskék lesz. Lent a patakokban csönd van olyankor. Ág se mozdul. De fönt a gerincen suhognak a fenyők. Szél járja a plájt, északi szél. Akkor már tudni lehet, hogy havazás jön. Ott van a szaga a levegőben.

Az őz a gerincekre húzódik, a szarvas megkeresi a sűrű fenyveseket. Vackot és magának nagy ágú bükkfa tövében a vadkan, és a medve behúzódik egy szikla alá. A hiúz felkeresi rejtett odúját. Még a mókusok is tudják, hogy mi jön, mert törvény ez és rend, a dolgok rendje.

Azon az éjszakán olyan csönd van, mint soha máskor. Csak a szelet lehet hallani néha, fönt magosan, a pláj fenyői közt. Ha az ember kiáll az ajtóba, érzi, hogy új szaga van a sötétségnek. Hószaga. És kis hideg puha szemcséket érez az arcára hullani. Azon az éjszakán mélyen és békésen alusznak a fák. És reggelre fehér takaró borítja a havast.

Abban az esztendőben ott fönt a Komárnyikon elég hosszasan váratott magára a hó. Csak eső és eső. Köd és köd. Aztán egy éjszaka megjött a szél, és az asszony tudta, hogy már nem tarthat soká.

Közben beteg lett a gyerek. Vörös volt a kis arca a láztól, nehezen hörgött. Kellett volna valaki, akinek már több gyerekkel volt baja. Az asszony ott fönt a Komárnyikon tanácstalanul várt két napig. Aztán nem tehetett mást: elindult a gyerekkel Ferencékhez.

Vad, szeles nap volt. A levegő nyers, barátságtalan.

Dél előtt indult neki. A gyereket vastag kendőbe bonyálta, vállára lökte a nagy szürke szumánt. Az eső percegett. Inkább köd volt, mint eső. Északi szél terelte kibontott ostorral a fellegeket odafönt. Nyögtek a fenyők.

Az ajtót betámasztotta, elébe tette a seprűt. A tehén elé lökött egy jó villa szénát, és elindult. A kutyát visszazavarta.

A gyermek sírt. Nyűgös volt. Kis szemei lázasan csillogtak. Magához szorította a kendő alatt, és szinte szaladt vele a Sestina oldalán lefele.

Nehéz az út ilyenkor a Kétághoz csúszós kövek között, megáradt patakok mentén. Nehéz. Mégis odaért délre. Ferencék az ebédet kanalzták éppen, mikor a kutya kint ugatni kezdett.

- Eredj, nézd meg! - szólott Ferenc a nagyobbik fiára.

Az felkelt, és kinézett az ablakon.

- Az asszony van itt - mondta, amikor visszafordult, és egy kis izgalom volt a hangjában.

Így mondta: az asszony. S nem: egy asszony. És abban a pillanatban szinte egyszerre tette le mindenki a kanalat. Ferenc a fiát nézte, aki az ablaknál állott és kifelé lesett. A sovány, szigorú asszony Ferencre bámult megdöbbenve, és leplezetlen felháborodással az arcán. A többi gyerek kíváncsi ijedelemmel bámulta hol az anyját, hol az apját.

- Ide jön - szólalt meg újra a fiú az ablaknál.

- Ide? - csattant föl az asszony hangja ellenségesen -, ide?! Ferenc lassan fölkel az asztal mellől, és az ajtó felé indult.

- Be ne hívja ide a házamba! Be ne hívja! - sziszegte az asszony, és a szeme villogott.

- Oka van annak, ha idejön ebben az időben - mondta Ferenc csöndes, nyugodt hangon, és már nyitotta is az ajtót. Vizes erdőszag lebbent be a konyhába, és már látni lehetett a komárnyiki asszonyt, ahogy éppen fellépett a tornáczra. A szumán ázott gallérját lerázta a fejéről, és a hátracsúszott kendő megmutatta csillogó, szőke haját, ahogy vastag fonatban a fejére tekerődött, mint valami furcsa ezüstkígyó.

Nem állt meg a tornácon, csak éppen a csepegő szumánt akasztotta föl az ajtó melletti szögére.

- Beteg a gyerek - mondta, és Ferenc elé lépett. Szeme nagy volt és ijedt, és aggódó reménykedés csillogott benne, ahogy az emberre nézett. Ekkor meglátta Ferenc mögött a többieket.

- Jó napot! - köszönt bátoritanul.

- Adjon Isten - felelte Ferenc -, gyere be!

Más nem fogadta a köszönést. A gyerekek tátott szájjal, riadtan bámultak, az asszony szikáran állt és ellenségesen, két kezét a csípőjére tette.

Kigöngyölte a gyereket a nagykendőből.

- Forrósága van, látszik - mondta Ferenc esetlenül, és a gyerek fölé hajolt.

- Igen, már tegnapelőtt óta. Nem értek hozzá eleget. Maguknak már több gyerekük volt, talán megmondják, hogy mit...

Ferenc hátranézett a feleségére.

-Terka lelkem...

A szikár, csontos asszony haragosan harapta össze a száját, és elfordult.

- Gyere már, nézd meg! Hirtelen elvörösödött az arca.

- Gyere már, Istene ne legyen a fejednek, mert úgy hozzád sújtok, hallod-e?!

A méhészné indulatosan fordult meg a sarka körül, és gyors léptekkel odament hozzájuk. Erélyes mozdulattal nyúlt a gyerek után. Az asszony önkéntelen féltéssel szorította magához, és kezét védőleg elébe tartotta.

- Mi az? - förmedt rá szigorúan a méhészné, és hangjában ellenséges harag feszült -, adod, vagy nem adod? Mit akarsz hát?

- Add oda! - szólt csöndesen Ferenc.

Egy pillantást vetett az ember nyugodt, barátságos arcára, aztán átnyújtotta a gyereket a másik asszonynak. Az elkapta, az asztalra tette, szinte durván, mint egy csomagot, és bontogatni kezdte. Az ajka megrándult.

- Minek az ilyenek gyerek - dohogott magában bosszúsan, aztán kopogó, katonás léptekkel átment a másik szobába. Hosszasan matatott ott. Hallani lehetett, ahogy szekrényt nyitogat, fiókokat húzgál. Ferenc állt a szoba közepén, és nem mert az asszonyra nézni.

- Ül le! - szól oda neki halkan.

Körülnézett, aztán leült a fal melletti padra. A fiúk egyenként kisompolyogtak. Csak a legidősebb leányka maradt az asztal mellett, és a gyereket bámulta.

Az asszony visszajött. Vastag, fehér rongy volt a kezében. Nem nézett senkire, a gyerekekhez ment, és ügyes kezekkel becsavarta a rongyba. Mikor elkészült, Ferenchez fordult.

- Faggyas ruhát tettem a mellire - mondotta éles, pattogó hangon -, fél nap múltával föl kell újítani. Itt van hozzá a faggyú.

Köténye zsebéből előhúzott egy papírba csomagolt valamit, és az asztalra lökte.

- Vízszel nem szabad hozzáérni, amíg a forrósága nem szűnik. Persze, ahelyett, hogy az anyja mellett üljön, összeáll az urakkal, és felköltözik az erdőbe. Nem gyerek való az ilyenek, hanem... Isten bocsásd meg, majd megmondtam, hogy mi...

Azzal rá se nézett az asszonyra, csak visszabogott a belső szobába, és becsapta maga mögött az ajtót.

Az asszony felkelt a padról, és a gyerekekhez ment. Karjába vette, és begöngyölte újra a nagy kendőbe. Ferenc zavartan topogott mellette, és a leányka ijedt szemekkel nézte.

- Köszönöm, hogy segítettek rajta - mondta halkan, és Ferencre nézett.

Ferenc elvörösödve kezdett köhögni.

- Ilyen a természete, tudod, nem kell úgy venni. Jó szíve van azért.

Az asszony nem szólt. Kilépett a nyitott konyhaajtón, és magára vette az ázott szumánt.

- Isten megáldja, Ferenc bácsi! És még egyszer nagyon köszönöm. Talán majd meg is tudom hálálni egyszer...

- Ne beszélj így! Jó asszony ő, tudod, csak...

- Isten megáldja, Ferenc bácsi!

És már ment. Az ember zavartan nézett utána a küszöbről. A kutya vakkantott a láncon. Fent a Kétág fölött a gerincen suhogtak a fenyők. Hószaga volt a szélnek.

Sietve ment, egyszer se nézett vissza. Mire a Sestina torkához ért, megindult a szél a patakon is. Északról jött, fölfele a Szalárdon. Karmos szél volt, gonosz sziszegésű. Megfüttyöltette a sziklákat, a patak zúgását fölkapta, és labdázott vele.

Sietve kapaszkodott fölfele. Mire a bükköst elérte, már hó csapódott az arcába. Mintha éles kis acélszálak úsztak volna a levegőben, szinte vízszintesen vágta a szél a havat be az üverbe. Recsegték a fák, csikorogtak. Madár, állat nem mozdult sehol.

Érezte, hogy sietni kell. Szinte szaladt már, fölfele a hegyen. Valahol mögötte nagyot roppant és ledőlt egy fa. Vissza se nézett reá. Zavaros víz szaladt a kövek között, néha bokáig gázolt benne. Nem volt ideje kerülgetni. Sietni kellett.

Hirtelen sötét lett. A felhők hason csúszva bukfenceztek a gerinceken. Kékesfeketék voltak, lomposak, nagyok. A plájról lehallatszott a fenyők jajgatása.

A szél valahonnan fölkapott egy madarat. Fekete madár volt, varjú vagy holló. Fölkapta magosra, megforgatta, leejtette, újra fölkapta, aztán bevágta a fák közé. Az asszony babonásán megborzongott a fekete madártól, és szorosabban ölelte magához a gyereket.

Lihegett a futástól. Izzadság lepte el. Szeme riadtan keresett csapást a recsegő fák között. De már sötét volt egészen. Kidőlt fatörzsek, leszakadt ágak között botorkált fölfele. Egyre sűrűbben sziszegett szeme közé a hó.

Mire a tisztásra fölért, olyan sűrűn havazott már, hogy alig bírta a szemét nyitva tartani. Bukdácsolva menekült a ház felé. Síkos volt a gye, majdnem elesett. Végre ott volt mégis. A kutya nyöszörögve szökött elő a pajta mellől, és lucskosan ugrálta körül. Szűkölt, morgott, mintha mondani akart volna valamit. Az asszony nem is figyelt reá, fázott.

Már ott volt az eresz alatt. Jó meleg érzés ömlött végig rajta. Otthon. Tűz, tej, ágy, meleg. Otthon.

Keze kinyúlt a sötétben a seprű után, hogy elvegye az ajtó elől. De nem lelte meg. A seprű nem volt ott. Csak akkor vette észre, hogy világosság árad ki az ablakon.

Egy pillanatra megtorpant, mint a vad, amikor idegen csapát érez. Hallgatózott. Beszéd moraja szűrődött ki az ajtón. Az ablakra nézett, de vastagon lepte a pára. A hó sziszegve verte a ház falát. Fent a plájon süvöltöttek a fenyők.

Elszántan nyomta be az ajtót. Párás, condraszagú meleg omlott az arcába. A mécses lobogni kezdett. Csak annyit látott, hogy a szoba tele van emberrel. Gyorsan behúzta maga mögött az ajtót. Bent volt. Csak akkor nézett körül.

A ház tele volt emberrel, gőzölgő, vizes szumánokkal, ázott bocskorokkal. Nyolc embert számlált meg hirtelen. Valamennyien őt nézték gúnyos, vigyorgó arcokkal. Kettőt azonnal megismert közöttük. Egyik, aki közbül ült az asztalnál, ingujjban, magas, kék szemű, szőke szakállú ember. Másik a sehelyes. A többit nem látta még soha.

- Na, hazajöttél, kis ringyó? - mordult föl elsőnek egy kis, fekete, mocskos képű ember - remélem, örvendsz az előkelő vendégeknek! He?

A többiek felröhögtek. Csak az asztalnál ülő nem nevetett velük, hanem átható kék szemével mereven az arcába nézett. Az asszony egy pillanatra megtorpant, aztán fölvetette a fejét, és előbbre lépett.

- Egyedül vagy? - kérdezte egy másik.

- Nem - válaszolta nyugodtan, és a gyereket kibontotta a kendőből.

Az ember a falhoz támasztott puskája után kapott.

- Ki van még kint? - kérdezte fenyegetően.

- Testvéred.

- Ki?

- Az ördög.

Néhányan röhögni kezdtek, a másik fojtottan szitkozódott, és puskáját visszatámasztotta a falhoz. Az asszony ezalatt kiszedte a gyereket az ázott kendőből, és az asztalra tette. Az asztalon néhány üveg volt és pohár, azokat félretolta.

- Megittuk a szeretőd pálinkáját - mondta az asztalnál ülő szőke szakállas.

- Fulladjatok meg tőle!

Néhányan felmordultak. Az egyik odalépett, és rátette a kezét a vállára.

- Adod még lejjebb is, babám, adod még lejjebb.

Az asszony türelmetlenül rázta le válláról az ember kezét.

- Eridj a nyavalyába! Nem látod, hogy dolgom van a gyerekekkel?

- Mi? - röhögött durván egy másik -, bántja finnyás orrod a parasztszag? Hadd lám hát, milyen gyereket csinálnak az urak!

Nagy, szőrös kezével kinyúlt a gyerek felé. Elkapta, fölemelte az asztalról. A gyerek visítani kezdett. Kigyúlt arccal ugrott neki az asszony az embernek.

- Teszed le, disznó! Teszed le!

- Mért? - röhögött a prepegyit -, sze olyan gyerek ez is, mint a többi! Kakas ez, te! Hát az úri fajta is olyan színűt csinál, mint a paraszt?

A többiek röhögtek. Valamelyik odakiáltott.

- Ne bánd, csinálunk helyette másikat!

Az asszony szemei zölden villogtak. Ujjai begömbültek, mint a hiúz karmai, ahogy rávetette magát a prepegyitre. Szempillantás alatt kiszedte kezeiből a gyereket. A gyerek visított, ahogy kifért a torkán.

- Nem szégyened magad?! Phi? Ha még egyszer a gyerekhez nyúl valamelyiktek, kikaparom a szemét! Te ökör, bivaly, nem látod, hogy beteg?!

Ettől megcsöndesedtek az emberek is.

- Beteg? - dűnnyögte esetlen zavarában a fekete ábrázatú ember -, hát mért nem mondd? Azért várj csak, mert megkapod te is a magadét!

- Beteg? - kérdezte az asztalnál ülő is -, mi baja van? Az asszony a gyerekekkel babrált, nem is nézett rájuk.

- Mi baja, mi baja. Jösztek, mint valami barmok, s nekiestek a gyerekeknek. Látszik, hogy prepegyitok vagytok. Semmirevaló pogányok!

A kék szemű ember tekintete megkeményedett.

- Nana. Azért ne szidd a prepegyitokat.

- Dehogynem - felelte az asszony.

- Nem félsz tőlünk?

- Fél a nyomorúság. Állj félre már, te nagy barom! Nem látod, hogy útban vagy?

Tiszta ruhát vett elő a ládából, előszedte a faggyút is, és váltotta a kötést a gyermek mellén. A prepegyitok nézték.

- Mi ellen jó az? - kérdezte a kék szemű.

- Mi ellen - dohogott az asszony -, ördög ellen. Tiellenetek. A kék szemű nevetni kezdett ott az asztal végén.

- Nem félsz tőlünk, te?

Az asszony végzett a gyerekekkel, fölvette az asztalról, és megindult vele a pad felé.

- Eridj már - mordult rá az egyik prepegyitre -, útban vagy, nem látod? Most szoptatnom kell.

Az ember morogva állt félre. Az asszony kigombolta az ingét, és mellét odatartotta a gyerekeknek. A prepegyitok nézték.

- Mit bámultok? Tegyetek a tűzre inkább, s valamelyiktek hozzon fát meg vizet. Ha más itt vagytok, valami hasznokat is lássam legalább.

Néhányan felmordultak, mások nevetve csóválták a fejüket. Ekkor megszólalt az asztalnál ülő. Hangja csendet parancsolt maga körül.

- Elég a bolondságból! Ide figyelj, asszony! Minap, mikor itt jártunk ketten, emberségesen megvendégeltél, az igaz. De hazudtál!

- Olyat ne mondjon! - egyenesedett ki az asszony a padon.

- Hazudtál. Azt hazudtad, hogy urad van, aki vadász, és hogy az uraságot szolgáljátok. Igaz? -Ez igaz.

- Mi pedig megtudtuk rólad azt, hogy nincsen urad! Közöséges kis rosszféle vagy, urak ringyója, semmi más! És...

- Várjon - szólt közbe az asszony, és az arca piros volt a haragtól -, azt mondja meg, ha egy asszony szeret egy embert, és elmegy utána, ahova az viszi, és ott él, és úgy él, ahogy az az ember megkívánja tőle, van-e ura annak az asszonynak, vagy nincsen?

Élesen pattogtak a szavak, és néhány pillanatig csönd volt utánok. Az ajtónál valaki felmordult aztán.

- Mit beszéltetted itt, Bandilla? Kimondtuk rá az ítéletet, és kész. Asszonyok beszédétől az Isten őrizzen, ha egyszer szóhoz jutnak.

Néhányan helyeslőleg dörögtek. Bandilla az asztalra ütött.

- Hallgassatok! Asszony, ide figyelj! Mi nem azt mondjuk, hogy aki nem fizetett pománát a papnak, s egy emberrel összeköltözött pap nélkül, az ringyó. De te az vagy! Mert egy úrnak adtad el magadat, aki eltart itt, mint egy állatot, s amikor kedve van hozzád, eljön bakzódni néhány napra! Nem becsületes, magadfajta paraszthoz szegődtél el társnak, hanem úr mellé, ringyónak! Akármit is beszélsz! S ezért úgy határoztunk, hogy megbüntetünk téged. Amint azt megérdemled, úgy. Szerető kell? Hát kapsz nyolcat is, egyszerre! S valahányszor egy is közülünk erre a vidékre kerül, nálad tölti az éjszakát! Megértetted? És ha eljár a szád, fölszegzünk a házad ajtajára, mint gyermekek a denevért! Megértetted, asszony?

Sápadtan ült a padon, de föltartott fejfelé. A gyermek csámcsogva szopott. A szavak után csönd lett. Hallani lehetett kint a szelet, ahogy birkózott az estével.

- Megértetted-e? Hé!

A durva kiáltásra néhányan megmozdultak. Fenyegetőleg léptek közelebb az asszonyhoz.

- Felelj - mordult föl Mihály, a sebhelyes -, ha a vezér kérdez, akkor felelni kell!
 Az asszony vállat vont.

- Mit feleljek? Magatokat már fölszögeztétek, most mindenkit föl akartok szögezni, aki még úgy él, ahogy ti szeretnétek élni. Mit felelhessek nektek?
 Néhányan újra felmordultak.

- Vigyázz a szádra, asszony!
 Bandilla felhúzott szemöldökkel nézett reá.

- Mit értesz azalatt, hogy magatokat már fölszögeztétek? Az asszony gúnyosan fölnevetett.

- Vegyelek sorra benneteket? Kezdjük, na! Nézz a szemembe, te itt!
 A legközelebb állóhoz szólt. Tömzsi, vörös képű ember volt, sunyin nézett az asszonyra. Néhány pillanatig egymásba fúródott a szemük. Aztán az ember morogva elfordult.

- Eridj már, mit akarsz...
 Az asszony gonoszul fölnevetett.

- Elfordítod a fejedet? Késő! Fordítottad volna el akkor, amikor a szekeret megláttad ott az erdőszélen állni! Vásárból jöttél, mi? És az a szekeres is vásárból jött. Valami baja volt a szekérrel, s ott guggolt mellette, amikor te...

Az ember az első szavaknál fölkapta a fejét, mint a megriasztott vad. Izzó szemekkel hördült rá.

- Hallgass már, Istened ne legyen! Honnan tudod? Te...!

A többiek feszülen figyeltek. Bandilla is. Az asszony megigazította ölében a gyermeket és tovább mondta.

- Hallgassak? Hallgattál volna te anyádra meg a feleségedre, amikor sírva kérleltek, hogy ne vedd el azt, ami a másé, hanem igyekezz becsületes munkával megélni! Egy alacsony kis házban volt ez, igaz? Itt a kemence, ott egy sötét fiókos pad, fölötte festett kép, valami szent vagy micsoda, a sarokban ágy, benne két gyerek, asztal, az asztal fölött mécses, féloldalt ég... Egy asszony ingben sír, egy öregasszony térdel a padlón, agyagból vert padlótok volt, ez az anyád... Te az ajtóban álltál, kezeden a balta, és indultál éppen, hogy meglessed...

- Ördög - lihegte az ember -, ördög! Honnan tudod ezt?

- Honnan? Az arcodon van! S nektek, többieknek, mind! Ott van az arcotokon, a szemetekben, csak le kell olvasni! Ti akartok ítélni fölöttem? Ti? Piha!

A szoba megtelt indulatos hangokkal, haragos mozdulatokkal. Valaki az asszony elé ugrott.

- Mit tudsz rólunk? He? Mit tudsz?

Az asszony ránézett villogó, zöld szemével. A sebhelyt látta meg csak, nem az arcot. S már mondta.

- Rólad, Mihály? Nem mondtam, hogy az ujjad nyoma ott maradt a torkán? Nem mondtam, hogy varjak szedik le csontjaidról a húst? Hogy ott csüngesz egy szál kötélén a bükkfán...

- Hallgass! - hörögte az ember, és fölemelt ököllel az asszonynak ugrott. Ebben a pillanatban felcsattant Bandilla hangja az asztalnál.

- Megállj!

Az ember ütésre emelt ökle megállt a levegőben. Bandilla felállt, öklét rátámasztotta az asztalra. Szeme szűkre húzva mustrálta az asszonyt.

- Bátor vagy, asszony. Nem félsz tőlünk?

- Nem.

A gyermek ott a karjai közt nyűgösködni kezdett. Nem akart szopni többet. Begombolta az ingét, és felállt.

- Eridj mán, megin útban vagy - szólt rá az egyik emberre. A bölcsőhöz vitte a gyermeket.

- Tudod-e, hogy hívnak engem, te asszony? - kérdezte Bandilla ott az asztalnál.

- Hogy hívnak! Jöttél János, Eredj Pista. Mit bánom én?

- Bandillának hívnak engem, te asszony.

Az asszony a beteg gyerekkel babrált, nem törődött mással.

- Hát jó. Úgy hívnak. Nagyot nőj.

Néhányan kacagva felröföntek, mások a fejüket csóválták és káromkodtak. Bandilla összehúzta a szf mét. Nézése vágott.

- Sohasem hallottad még a nevemet?

Az asszony fölegyenesedett a bölcső mellett.

- Hallottam, hogyne. Járt itt nálam nemrégén két ember, akik fáradtan és éhesen kerültek elő az erdőkből, és én enni adtam nekik. Azok közül az egyiket hívták így. De az tisztességtudó ember volt, s megköszönte, amit kapott.

Néma csöndben álltak a prepegyitok, és hol a vezért nézték, hol az asszonyt. Várták, hogy mi lesz. Bandilla arca kemény volt, mint a kő.

- Tisztességről beszélsz, asszony? Hát majd megtanítunk, mi a tisztesség. Kimondtuk rád az ítéletet, és amit mi kimondunk, az ellen nincs beszéd. Gyere!

Az asszonyhoz lépett, és megfogta a karját.

- Átmegyünk oda - és a belső szoba ajtaja felé intett -, ketten. Az asszony sápadtan állt a bölcső mellett. Bandilla ujjai a húsába mélyültek. Fájt a szorítása.

- Gyere! Ne várd, hogy a hajadnál fogva húzzalak be!

- Csak úgy, ha a gyereket is visszük - mondta halkan az asszony, és a hangja reszketett -, nem hagyom ezek között.

- Hát hozzád!

Az asszony megfogta a bölcst, és cipelni kezdte. A prepegyitok körülállták, és gúnyosan röhögtek. Pizskos szavak érték, ocsmányságok.

- Mit töröd magad érte! Csinálunk neked ma különbet! Nyolc apja lesz, nem is egy!

Bandilla kinyitotta az ajtót. Hideg áradt ki az üres, sötét szobából. Az asszony becipelte a bölcst. Bandilla betette az ajtót. Sötétben maradtak.

- Gyújts lámpát!

- Nincs mivel.

- Nesze, fogjad!

Szikrát csiholt a tűzszerszám. A kanóc lángot fogott.

- Most vetkőzz le!

Bandilla ott állt az ajtóban szétvetett lábakkal, és az asszonyt nézte. Az megvacogott a lámpa alatt.

- Nem értetted? Vetkőzz le!

- Hideg van itt - dideregte.

Az ember a kályhára nézett. Hidegen állt ott a szoba sarkában.

- Az igaz. Eredj, hozz tüzet!

Mikor kiment, a prepegyitok éppen a pokrócokon osztozkodtak. Egyikük a lábát túrta föl. Egész testét félelem didergette, ahogy átment közöttük. Az egyik kinyúlt utána, és durva kézzel belekapott a mellébe.

- Hagyjon!

A prepegyit durván felröhögött.

- Az urak nem így csinálják, mi? Már, lelkem, meg kell szoknod!

Előkereste a lapátot, parazsat kapart rá, és átvitte. Szinte megkönnyebbült, amikor az ajtót betehette maga mögött. Bandilla a bölcsonél állt, és a gyereket nézte.

Hamarosan lobogott a tűz. Az asszony becsukta a kályha ajtaját, és fölegyenesedett. Bandilla még mindig a bölcső mellett állt.

- Alszik már - mondta, és halkra fogta a hangját. Az asszony közelebb ment. Valóban aludt a gyerek.

- Talán elmúlik róla a betegség.

- Biztosan elmúlik. Kihez vitted?

- Van itt egy asszony, lent...

- A méhészné?

- Az.

- Jó hozzád?

Az asszony megrázta a fejét.

- Nem jó asszony az.

- Mért nem jó?

- Nem tudom, kerítés van előtte, már a ház előtt, úgy értem. Ott lent a ház előtt. Talán ezért...

Bandilla néhány pillanatig elgondolkozva nézte az asszonyt. A tűz hangosan pattogva égett a kályhában.

- Most már levetkőzhetsz - mondta hirtelen.

Az asszony egy tétova mozdulatot tett. Bandilla összehúzta a szemét.

- Ha én valamit mondok, asszony...

Leghajtotta a fejét, és lassan vetkőzni kezdett. Egymás után hulltak le róla a ruhák. Az ember nézte.

- Az inget is. Nem hallod? Aztán:

- Bontsd ki a hajadat! Úgy, egészen bontsd ki!

Az asszony ott állt a kályha előtt. Barna bőrén megcsillant a lámpa sárga fénye. Kibontott haja dúsan omlott le a derekáig, mint egy különös aranyköpeny. Az ember nézte, a szeme csillogott, furcsán.

- Szép vagy, asszony. A hajad... Valamikor régen volt még egy asszony, akinek ilyen haja volt... Hiénának hívták...

Az asszony figyelte.

- Elena? Azt mondtad?

- Mért kérded?

- Nem tudom - az asszony megdidergett -, az én anyám is Elena volt, csak azért...

Az ember sóhajtott.

- Sok Elena van a világon, bizonyára. De olyan... Él még az anyád?

- Nem él.

- Apád?

- Az sem.

- Hova való vagy?

- Az Urszuban élünk, Déda fölött, amíg... azelőtt nem tudom.

Az ember közelebb lépett. Nehezen lélegzett, a lehelete forró volt.

- Ha nézlek, mintha Elenát látnám, amikor... Volt ott egy tó, tudod, fehér nyírfák voltak a partján. Abban feredett mindig...

Az asszony megdidergett. A hangtól? Vagy a nézéstől? Valami furcsa, zavaros érzések kóvályogtak benne. Fölemelte a fejét, és az ember szemébe nézett. Alig egy araszra volt az arcuk egymástól. Az ember két súlyos keze megmozdult a meztelen asszonytest felé, ujjai mohón begömbültek.

- Fehér nyírfák a tó partján, azt mondta?

A két kéz megállt a levegőben.

- Miért kérded ezt?

- Három patak ömlik a tóba, ugye, és a tó fölött egy fehér nyírfakereszt?

Az ember szemei döbbenve tágtak ki.

- Honnan tudod? - hörögte rekedten. - Asszony, honnan tudod ezt?

Az asszony fogai összekoccantak, pedig nem érzett hideget. Valami furcsa láz vacogtatta belülről, és úgy mondta, lihegve, mint aki álmot lát.

- A tó fölött egy ház áll, zöld fű van körülötte, és a fű közt virágok és lent a nyírfák meg a tó... A tó fölött a kereszt, és a kereszt fölött magosan a hegyek... És a kereszt alatt az anyám, Elena...

Az ember fölemelte lassan a kezét, és végighúzta néhányszor a homlokán. A szája megremegett.

- Tóderik?

- Az Urszuban, aztán a tűz...

Új szélroham esett neki a háznak. A padláson megcsikordultak az eresztékek, a tűz vadul fellobogott.

- Nucuka, így nevezett anyád...

Néhány pillanatig így állt. Aztán lassan megfordult, nem nézett az asszonyra. Az ajtóhoz támolygott, kiment. Az ajtót betette maga mögött. Túl hangok hallatszottak. Morgó hangok, felhorkanások, halk, rekedt beszéd. Aztán az ajtó csikordult. Lábak topogtak. Fojtott káromkodások. Aztán csönd. Aztá újra csikordult az ajtó.

Az asszony ott állt a kályha mellett, kibontott hajjal, ruhátlanul még mindig, és egész testében reszketett. A bölcsőben megmozdult a gyerek, és halkan nyafogott. Mintha valami sötét varázslatot tört volna meg ez a gyöngye kis hang. Gyorsan felkapta a földről az ingét, és belebújt. Megrakta a tüzet. Aztán odahúzta a bölcsőt az ágyhoz, felhajtotta a nehéz csergét, és alája bújt, álláig felhajtotta a vastag pokrócot, de a fogai összekoccantak így is, annyira lelte a hideg.

A lámpa halkan sercegett, néha meglobbant a fénye, ha a gerendák hézagain besüvített a szél. Nem lehetett tudni, mennyi idő telt el így. Sok? Kevés? Nem volt idő. Csak egy zavaros, kusza láz volt, gondolatok hajszolták egymást, és mégis mozdulatlanul álltak, mint a kérlelhetetlen sziklák, amelyek elzárják az ember elől az eget. Csak a szél volt kint. A lámpa didergő fénye. A kályhában vacogó tűz.

Aztán lassan kinyílt az ajtó. Egy ember állt benne. Lassan bejött. Reszketve hullt arcára a lámpafény.

Az asszony nézte az arcot. A sápadt, magas homlokot, szőke szakállat. Emlékezni próbált reá. Valahol egészen hátul, bent, az emlékek mélyén... Hiába. Talán még a szeme, az a tiszta, világoskék szem, az a furcsa borongás benne, talán az... Mintha már egyszer, valahol...

- Átküldtem őket a széna közé - mondta halkan, fáradtan az ember -, ne legyenek itt...

Az asszony lehunyta a szertét. Hallotta, hogy az ember a kályhához megy, megnézi a tüzet, aztán leül melléje. Sóhajtását is hallotta. Aztán sokáig csönd volt. Egy idő múlva az ember újra megmozdult, fölkel, és elfújta a lámpát. Sötétség hullott a szobára, de sárga fényekkel csíkozott sötétség. A kályhában pattogva lobogtak a lángok. Az ember újra megnézte a tüzet, fát is rakott rá megint. Aztán leült a tűz mellé.

Az asszony ott az ágyban átfordult az oldalára, a tűz felé. Mozdulásától halkan megreccsent az ágy. Szöszmötölt még, aztán csönd lett.

És ekkor megszólalt Bandilla, ott a tűz mellett. Halkan, kissé rekedten beszélt, de a szavak keményen hullottak azért a szájából, mint az olyan ember szavai, aki megszokta, hogy keveset beszéljen, és csak annyit mondjon, amennyit kell. Nem húzta a szavakat, de szünetet tartott a mondatok között, hogy jobban összeszedhesse a gondolatait. Amit mondott, az úgy tetszett, mintha halk koppanással verődött volna a falnak, a gerendának, a padlónak, mindennek. A világnak. Halk, ellenséges koppanással. Támadva szinte. Az, asszony magára húzta a pokrócot, és hallgatott.

- Nem tudom, miket mondott öregapád rólam. És anyádról. És arról, hogy miképpen került anyád oda, a kereszt alá. Nem tudom. De ma már mindegy, akármit is mondott.

- Elena. Ez áll azon a keresztén. Azon a nyírfakeresztén, ott a tó fölött, amire te is emlékszel még. Elena. Szép volt az anyád. Olyan, mint te, de talán még szebb.

- Elena. Amikor megismertem, nyár volt. Te tudod, nem kell mondjam, milyen az. Amikor minden nyírfa egyszerre kizöldül, és úgy hintázik a szélben az illat... Úgy, mint a furulya hangja. Te tudod azt.

- Én építettem azt a házat oda, a tó fölé, ahol a nyírfák vannak, azok a szép nyírfák. Azért éppen oda... Különben ez mindegy, nem fontos. Három patak ömlött a tóba, és sok volt a hal. Ha az ember este lehevert a partján, hallani lehetett, ahogy szökdöstek: ploccs... ploccs... és ha holdvilág volt, és anyád kijött feredni... De várj, nem erről akartam beszélni neked. Honnan tudod, hogy három patak ömlött abba a tóba? Emlékszel reá?

Az asszony megmozdult az ágyon.

- Nem tudom - felelte halkan, és a hangja kissé rekedt volt -, talán emlékszem is, talán csak a szemében volt benne. A tó meg a három patak meg minden...

- A szememben? Különös, ahogy ezt mondod. De lehet. Az ember szemében benne van minden, ami... De mindegy. Beszéljek neked arról, amiről beszélni kell.

- Öregapádnak vízimalma volt lent a völgyben. Nekem juhaim voltak akkor. Talán hatszáz juhom, nem emlékszem már, nem is fontos. Szép juhok voltak. Öregapád azt akarta, hogy molnár legyek. Én nem akartam lejönni a hegyről. Furcsa ember volt öregapád. Mondd csak, ő apádnak nevezte magát, ugye?

- Igen...

- Igen. Gondoltam. Furcsa ember volt. Azt akarta, hogy molnár legyek. Miért? Mert nem volt más gyereke, csak anyád. Azt mondta, csak úgy vehetem el a leányát, ha beállók a malomba. Mondd csak, elhitted neki, hogy ő az apád?

Az asszony újra megmozdult. Hallani lehetett, ahogy letolja magáról a takarót, ahogy felkönyökölt.

- Nem tudom - mondta egy idő múlva -, nem tudom. Néha... Az ember ott a tűz mellett fölnézett az ágy felé. A kályhaajtó vörösen világította meg az arcát. Csillogott a szakáll, mintha aranyból lett volna, és a szemei mélyek voltak, sötétkékek.

- Néha?

- Néha volt valami, hogy is mondjam, valami, ami...

Az ember lehajtotta a fejét, és bólintott néhányat.

- Úgy. Furcsa ember volt. Ő a malmot akarta, én a hegyeket. Nem a juhokért, azt hiszem, nem csak a juhokért. Egyszerűen a hegyeket akartam, a tavat, a nyírfákat ott fönt, és nem a malmot.

- Aztán eltiltotta tőlem Elenát. Az anyádat. De ő hozzám szökött. Akkor építettem a házat ott fönt. A tó fölött, a nyírfáknál.

- Én építettem, anyád meg állt a tó partján, és énekelt. Nagyon szépen tudott énekelni. Azt hiszem, senki sem tudott olyan szépen énekelni, mint az anyád. De ez mindegy, nem ezt akartam mondani. A házat akartam, igen, a házat.

- Hát fölépült. Szép lett, nagyon szép. Sárga volt, tiszta sárga, és muzsikált a zsindele, ha rásütött a nap. Jóféle fenyőből épült. Az ablakfát nyírfából csináltam, a tornác fáját is. Rajta hagytam a kérget. Haszontalan volt, de szép volt. Fehér.

- Tudod, jó volt nézni azt a házat. Ahogy ott állt. Körülötte' nyírfák, hátul a fenyves, sötét, nagy fenyves. Alatta a tó. Kék. Sötétkék. És a ház. Szép volt nézni.

- Pakurárt tartottam, az járt a juhokkal. Jól éltünk. Szépen. Aztán megszületettél te.

Elhallgatott, megpiszkálta a tüzet. Szikrák röpködtek ki a nyitott kályhaajtón. Az asszony halkán felsóhajtott az ágyon, és fejét befúrta a párnába.

- Nem volt közöttünk semmi baj. Szépen éltünk, nem veszekedtünk. Anyád egész nap énekelt, jött-ment, énekelt. Én gyúrtam a tűrót, vagy varsát fontam a halaknak, vészát, ezt-azt. Néha fölmentem a legelőre, megnézni a juhokat. Hazudik, aki azt mondja, hogy baj volt közöttünk. És valami mégis volt. Akkor kezdődött, amikor megszülettél.

- Ma már nem tudom egészen pontosan, hogyan volt. Talán én mondtam valamit. Vagy csak ő képzelte, hogy mondtam, mert megérezte, hogy gondolkodok reá. Nem tudom. Nem is fontos. Nem fontos, hogy mit mond ilyenkor az ember. Elég, ha érez valamit. Az már elég. Az már annyi, mintha kimondta volna.

- Szerettem volna, hogy fiú légy. Nem mondtam ki soha, de így volt. Szerettem volna, hogy fiú légy. Úgy elképzeltem, tudod, hogy lesz egy fiam, és azzal majd... De különben mindegy, ma már nem fontos. Nem is beszéltem róla, mégis valahogy megérezte. Még a bába is, Masa Nászta, aki a világra segített. Még az is úgy mondta, hogy fél szemmel a földet nézte közben: leány. Hát leány, na. Leány.

- Anyád, az nem szólt erről soha. De én azt hiszem, tudott a dologról. Arról, hogy fiút vártam. Nem mutatta, és én sem mutattam, és senki sem tudhatta, aki bennünket látott, hogy itt valami történt. Azaz, mondjuk, valami elkezdett történni. Valami megindult. Már akkor, amikor megszülettél, s nem fiú lettél, hanem leány.

- Furcsa ez, tudod. Az emberben nem változik semmi, és sehol sem változik semmi. És mégis. Felmegy a juhokhoz, és szembejön a pakurár a legelőn. Szeme az arcodon van. Les. Várja, hogy mondjad: na, megszületett. Vagy: még mindig nincsen semmi. Várja és nem kérdez, csak az arcodat lesi.

- És te nem szólasz, mert ha szólanál magadtól, büszkén és tele örömmel, akkor azt kellene mondjad: né, fiam született! Vagy: megjött a fiam. Vagy csak ennyit: fiú!

- De hát nem fiú, és így nem mondhatod. Hallgatsz. És ő is hallgat. De azért tudni szeretne valamit, és azért sok idő múlva megkérdezi mégis: nincs semmi még? Semmi?

- És akkor nyelsz egyet és azt mondod: de igen, született egy leány. Leány? - kérdi ő és sok szerencsét kíván. És aztán nem beszéltek többet a dologról.

- Nem tudom, megérted-e, amit mondani akarok. Valami kezdődött itt, közöttünk. Csak így, a szavak mögött. Nem tudom, hogy megérted-e. Szinte szeretném, ha nem értenéd. Jobb lenne Neked, ha nem tudnád, hogy milyen az, amikor így kezdődik el valami, kezdődés nélkül, csak így.

Az asszony az ágyon halkán felsóhajtott. Alig hallható sóhajtás volt, az ember mégis felütötte tőle a fejét. Mereven figyelt az ágy felé, aztán szomorúan bólintott néhányszor a fejével.

- Te is tudod. Akkor mindegy. Hát így.

- Egyszer csak azt mondja Elena: „Lemegyek a gyerekek a malomba.” „Miért?” - kérdelem. „Hogy lássák az emberek és dicsérjék, mert szép. Te nem dicséred eleget.” Ez volt az első szó, ami így megállt közöttünk. Megállt. Mint ahogy a kés leesik valahonnan, és megáll a padlóban. Kihúzod, mégis ott marad a nyoma. Örökre ott marad. Hát ilyen volt ez a szó is.

- Aztán egy nap le is ment az apjához. Vette a gyereket és lement. Nem szóltam ellene, minek. Hadd menjen, ha kedve van.

- Estére jött vissza. És egyébről sem beszélt, mint a malomról s az emberekről, akiket ott látott. Hogy ezt mondták. Azt mondták. Mind a gyereket dicsérték. Ilyen a szeme, ilyen a keze, ilyen az arca. A haja, minden. Butaság volt, tudtam azt, mert hiszen még semmi sem látszott rajtad akkor, olyan voltál, mint ez itt ni, mint minden kisgyerek, amelyik pólyás. De hát az emberek, hiába. Phü, phü, csak meg ne igézzetek! Tudod te, hogy megy az efféle. Köpködnek és szerencsét kívánnak. Egyik azt mondja, hogy szakasztott az anyja, másik, hogy a nagyanja volt ilyen, meg mit tudom én. És köpködnek hozzá, és beszélnek mindenfélét, és mást gondolnak, mint amit beszélnek. Pedig senki se kéri őket, hogy hazudjanak. Mégis. Mulatság ez nekik, vagy mi. Hiába, ilyenek az emberek.

- Hát mondom, ezzel jött haza. És még valamivel. Hogy az apja nem haragszik rá. Nem. Behívta a házba, megkínálta mézzel, le is ültette. Hát így.

- Ettől kezdve sűrűn járt le a malomhoz. És mindig hozott valami ajándékot onnan. Hol ezt, hol azt. Hol az apjától, hol mástól. S hogy mit mondtak a gyerekre megint. Aztán egy napon följött az apja hozzánk, a házhoz. Tóderik.

- Tóderik. Te már nem ismerhetted őt úgy, ahogy én ismertem. Annak a gőgös Tóderiknek, aki volt. A molnár Tóderiknek. Aki számára nem is volt ember az ember, csak ha malma volt, vagy egyebe. Ami pénzt hozott, sok pénzt. Csak a pénzt becsülte ez a Tóderik, az embert nem.

- Mondom, följött hozzánk, a házhoz. Följött, megnézte a házat. Legyintett, ahogy ő szokott. Ilyenbe még a pakuráromat se bújtatnám - mondotta. Miért mondta ezt? Bizonyára tudta, hogy miért. Nem szólhattam semmit, hiszen nálunk volt, vendég volt. Hallgattam, de belül nehéz volt. Mert tudtam, hogy nincsen igaza. Szép volt az a ház, ott a tó partján.

- Bejött, leült. Mindent megnézett, mindenre legyintett, s mondott valamit. A sajt nem volt elég zsíros neki, a túró keserű, az ordát rosszul gyúrták ki. Mindenre mondott valamit. Aztán a végén kiküldte a leányát a szobából: „Eridj ki, Elena - mondotta -, beszédem van az uraddal.”

- Anyád kiment, s ketten maradtunk. Tudtam, hogy valami rosszat fog mondani, s elkészültem reá. De mégsem arra, amit mondott. Mert ezt mondta, szóról szóra ezt. Még a hangját is hallom, ahogy mondotta akkor: Bandilla, a leányt férjhez adom Jákobuchoz, az ilisorai vendéglőshöz.

- Csak néztem reá, ahogy ott állt előttem, s nem tudtam, hogy agyonüsssem-e, vagy kacagjak rajta. Ma már tudnám. De akkor csak kacagtam.

- „Sze asszony az már, nem leány” - mondtam neki. Csak legyintett. „A gyerek az nem számít - mondotta -, hiszen csak leány úgyis.” Meg aztán nem vagyunk amúgy sem megesküdvé. A vendéglősnek így is kell, és ő sem ellenzi. „Kicsoda?” - kérdeztem. „Kicsoda? Hát Elena!” Az ajtóhoz ugrottam, kinyitottam. „Elena! - kiáltottam -, Elena!”

- Bejött. Karján volt a gyerek. Bejött, megállt az ajtóban. Sápadt volt. Hol engem nézett, hol az apját. „Elena - szóltam -, ide hallgass, mit mond apád!” Ezt és ezt. Ő hallgatta, aztán vörös lett az arca, egészen vörös. „Felelj - szólottam rá -, mi igaz ebből?”

- Nem felelt, csak leült a padra, és elkezdett sírni. Sírt, sírt. „Látod - mondta az apja -, fél tőled, azért nem felel.” „Félsz tőlem? - kérdeztem. - Félsz?” Erre sem felelt, csak sírt, sírt.

- Leakasztottam a szegről a kalapomat, a fejemre tettem. A tarisznyámat is, a botomat is. Emlékszem minden mozdulatra, amit akkor tettem. Mintha ma lett volna csak. Az apjára rá se néztem. Neki mondtam csak: „Elena, ide hallgass - mondtam -, fölmegek a juhokhoz, holnap térek csak vissza. Addig gondolkozz! Ha menni akarsz, eridj! Holnapig van időd. Gondolkozz jól, Elena!” Azzal elmentem.

- Emlékszem jól, a balta ott feküdt a köszüb mellett, még megfogtam, és félretettem onnan. Aztán mentem föl a hegyen. A nyírfák között. Azok között a nyírfák között, tudod.

- Mit mondjak? Az ember ilyenkor megy és megy és megy. És mind csak ugyanarra az egyre gondol, mind csak ugyanarra az egyre. Akárhova néz, nem lát semmit. Csak mind ugyanazt mondja az ember magában, mind ugyanazt. És megy és megy. Megáll, leül, tüzet gyújt. Eszik, iszik, felkel, megint megy. Az ember nem tudja, hogy mit is tett az elébb, s mért is kelt föl, s hova is akar menni. Mit mondjak? Valahogy megáll a világ az ember körül. Megáll. Telik az idő, halad a nap, a hold, a csillagok, s mégis mintha minden állana. Az ember megy, megy és megy. Amíg visszaérkezik oda, ahonnan elindult.

- Másnap délutánra értem vissza. Nem mentem mindjárt a házhoz, megálltam fönt a nyírfák között. Mintha valami dolgom lenne ott, mintha néznék valamit, úgy. És közben a házat lestem.

- Ott állt, és nem mozdult körülötte semmi. Éreztem, valahogy egyszerre egészen tisztán éreztem, hogy üres. Hogy egészen üres. És tudtam, hogy a azt éreztem addig is, amíg lefele jöttem a hegyről. Ezt a hideget, ezt a rosszat. Hogy üres.

- Nem lehet - mondottam magamnak -, hiszen szerelemből jött utánam, nem erőszakkal hoztam. Hiszen ő akarta a házat itt fönt a tónál, a nyírfák között, ahol először... Szóval próbáltam elhitetni magammal, az eszemmel, hogy nem igaz, amit érzek, nem lehet igaz. Nem lehet, a ház nem lehet üres. És mégis. Tudtam, hogy az. Látszott a házon. Nem tudom megmondani, hogyan és min, de látszott.

- Lementem. Azt hiszem, nagyon lassan mentem le a dombon. Néha megálltam és hallgatóztam. Valami kis zajt akartam hallani, valami kis zajt a házból. Mindegy, hogy mit. Valami kis zajt, hogy él a ház. De nem volt zaj. Nem is lehetett. Hiszen már akkor tudtam, hogy üres.

- Az ajtó nem volt betámasztva. Úgy volt csak, félig behajtva, mintha éppen akkor surrant volna valaki be vagy ki. Beléptem. Szögére akasztottam a kalapot, a tarisznyát, sarokba támasztottam a botot. Csak azután néztem körül. És a ház üres volt. Üres.

Elhallgatott. Néhány percig maga elé bámult. A kályhában hamvadni kezdett a tűz, sötétség ereszkedett a szobára. A padláson füttyölt a szél. Sívító, árva hangjától megvacogott a ház.

Fáért nyúlt, megkötözte a zsarátnokot. Néhány hasábot a parázsra lökött. Pattogva kapott életre a láng. A kályhaajtót nyitva hagyta. Sárga fény táncolt a szoba falain. Söhajtott, és lehajtott fejjel belebámult a tűzbe.

- Tudod, milyen az, amikor egy ház üres? Félelmetes az. Az ember áll benne, és érzi, hogy a ház nem él. Nem él. Halott. Üres.

- A falak hidegek, és hiányzik róluk valami. A dolgok ott vannak mind, de... nincs értelmük. Feleslegesek. Idegenek. Igen, ez az, idegenek. Minden idegen: az asztal, amit magad faragtál, a pad, az ágy, amin... Minden. A polcok, az edények, a küszöb. A gerendák repedése, a pókhálók, az a sok megszokott, apró jel, ami van egy ilyen házban, s ami addig éppen meleggé tette a házat, otthonná, azzal hogy ott volt... Nem tudom, megérted-e, amit mondani akarok. A ház egyszerre hideg lesz. Olyan hideg, mintha nem is lakott volna ember soha benne. Mintha nem is lehetne lakni benne, olyan hideg. Szinte hallja az ember matatni a kísérteteket. Motozni a gerendák lelkében. Valahogy olyan az, mintha ellenség volna az ilyen házban, idegen ellenség, rossz. Igen, rossz. Rossz és félelmetes az ilyen ház, amelyik üres. Amelyik nem úgy üres, hogy nincs benne semmi, hanem úgy üres, hogy volt valami benne, érted? És egyszerre csak nincsen. Nincsen. Nem tudom, érted-e ezt, de így van. Az ember szeretné felgyújtani az ilyen házat, é

s üvölni a tüze mellett, mint a farkas.

- Nem tudom, érted-e ezt. De mindegy. Anyád elment, feleségül ment, ahogy mondani szokták, az ilisori vendéglőshöz, Jákobuhoz.

A sarokban reccsent az ágy. Az asszony halkan felnyögött. Az ember ott a tűznél figyelte a hangokat. De már nem hallott egyebet, csak a szelet, ahogy a padlást rázta, s a bükkös nehéz vergődését odakint. Legyintett, aztán odatartotta kezét a tűzhöz.

- Semmi ember volt az a Jákobuc. Semmi ember. Göthös, sárga képű, semmi. De pénze volt annyi, amennyit csak egy vendéglős össze tud lopni egy olyan faluban, amilyen Ilisora volt, ahova hetivásárkor begyűlt a fél havas.

- Göthös, nyamvadt, semmi ember. Sárga képű. Egész nap a vendéglőben szökdösött, hajlongott, és söpörte be a pénzt. Ha nekem adták volna a világot... tudod? A világot. Minden falut és minden völgyet. Akkor sem. Akkor sem kellett volna a mestersége. De nem ezt akartam mondani.

- Nagy mellénnyel járt Tóderik akkoriban. Az őrlőinek sorra mesélte, hogy mekkora szerencséje lett a leányának. Elena, az anyád. Egyéb dolga sincs, csak egész nap számolja a pénzt, így dicsekedett. Egész nap számolja a pénzt. Az emberek elhitték, és tátották a szájukat. Hírét vitték, hogy mekkora szerencsét csinált anyád. Hát igen. Nagy szerencsét, bizonyos.

Keserűen felkacagott. Tenyerével a térdére csapott, felállt, nyújtózott. Ropogtak a csontjai. Az ablakhoz ment, megállt előtte. Az asszony mozdulatlanul feküdt az ágyon.

Állt az ablaknál, és nézte az éjszakát. Valahol egy fa csikorgott. Az égen, bomlottan loholó felhők között olykor-olykor elővillant egy csillag. A tisztás fehér volt. Valahol fenyők suhogtak.

Egy idő múlva visszament a kályha mellé, és leült. Megpiszkálta a tüzet. Hangja valamivel keményebb volt, amikor megszólalt megint.

- Tudod, azt hiszem, azért fogott el ma jobban az emlékezés, mert éppen ilyen éjszaka volt, mint ez a mai. Ilyen. Szél zúgatta a Déálu Rósun a fenyőket. Búgtak. Tudod, milyen az? Persze, hogy tudod. Mintha hosszú, nagy, csontkürtbe fújna valaki. Az ember úgy érzi, mintha egymaga lenne a világon. Ül a tűznél, így, mint most, és a Déálu Rósun búgnak a fenyők. Csikorognak a fák, nyögnek. Nem is a fák, nem. Már nem a fák. Minden. A föld. A tó, a patakok. A világ nyög olyankor, s a szél, tudod, nekifeszül a háznak. Az ember érzi, ahogy erőlködik. Süvít fent a padláson, mintha boszorkányok kergetőznének, lobog a tűz, nyöszörögnek a gerendák, minden kis hasíték sziszeg, füttyöl... És az ember ül a tűz mellett egyedül.

- Így ültem akkor is, mint most. Így éppen. A szél keresztülfújta a házon, mert nem törődtem már vele. Öt hónapja éltem ott egyedül, a tó fölötti házban. Öt hónapja. Tudod, milyen sok az? Mindegy, így ültem, mint most. A szél behozta a hó szagát. Hallottam zúgni a

hegyet, s hallottam a tó vizét is, ahogy nyugtalanul forgolódott, mint a nagybeteg ember. Hallottam a ház reccsenéseit, mint ahogy egy idegen ellenséget hall az ember. Igen, nagyon egyedül voltam.

- Emlékszem, a sarokban egy disznóhólyag fityegett alá a gerendáról. Valahogy ott maradt. Tavaszról még. Néhány szem törökbúzat tettünk belé, s úgy akasztotta föl száradni anyád. Neked készült, hogy játszhas vele. Hát ottmaradt. A szél verte. Oda-oda verte a gerendához, és úgy zörögtek benne a törökbúzaszemek, mintha egerek játszadoztak volna. Koppant, zörrent. Koppant, zörrent. Folyton, folyton. Ma is hallom. Éppen ilyen idő volt, mint most. Jött a tél.

- Ültem a tűznél. Késő volt? Korán? Nem tudom. Egyszer csak nyílt az ajtó, és bejött anyád.

- Bejött. Megállt. Olyan volt, mintha nem is ő lett volna. Hanem, mondjuk, az emléke. Igen, az emléke. Tudod, ahogy az ember ott ül a tűz mellett, és hallgatja a szelet a Déálu Rósu fenyőin tülkölni, és elgondolkozik arról, ami volt. Ami szép volt. Nem tudom, ismered-e azt, mikor az ember úgy elgondolkozik valakiről. Aki, aki már csak olyan, mint ami volt. Volt. És az embernek úgy az eszébe jut: itt állt, itt ült, itt hevert. Itt ezt mondta, ott azt. Itt nevetett. Itt... de mindegy, nem ez a fontos. Az ember ül a tűznél, és valakire gondol, aki volt. Látja. Ahogy jön-megy. Leül. Nevet. Eszik. Énekel. Ahogy bejön az ajtón...

- Igen, próbáld elképzelni: a Déálu Rósun zúgnak a fenyők. Éjszaka van. Csúnya, csúnya éjszaka. Az ember gondol... És akkor nyílik egyszer az ajtó, és belép. Belép. Megáll. És csak áll. Nem úgy, mint aki nagy útról jött, bundásan, nagykendővel, nem. Csak úgy. Egy szál ruhában. Ahogy az ember otthon tesz-vesz. Kimegy s bejön. Úgy. Csak úgy. És megáll. Karján a gyermek. És az ember ül a tűznél, ül és néz... néz és néz... és zúg a szél, süvít a gerendák közt, hó szaga van és a Déálu Rósun búgnak a fenyők.

- Az első, amit megláttam, az volt, hogy a ruhájáról csöpögött a víz. Furcsa volt. Csöpögött. Nagy, szürke cseppek hulltak a padlóra. Gyűltek. Meggyűltek. Tócsa lett belőlük. Ez a csöpögés, ez volt az első, amit igazán megláttam belőle. Nem abból, aki volt, akire gondoltam... nem. Abból, aki van. És aki eljött.

- „Te vagy, Elena?” - kérdeztem.

- „Én” - felelte. És csöpögött ruhájáról a víz, ázott szaga volt. És ebből tudtam igazán, hogy ő az, s nem álmodom.

- Nem keltem föl a tűztől, és ő nem jött közelebb. Csak állt, karjában tartott téged, és a ruhájáról csöpögött a víz.

- „Maradhatok?”

- „Maradhatsz.”

- Ennyi volt. Egy ideig még állt ott egy helyben, és én néztem a tócsát a padlón, ahogy a bocskoráról leolvadt a hó, és a ruhájáról csöpögött a víz. Aztán az ágyhoz ment. Letette a gyereket, azt hiszem, betakarta a pokróccal. Nem tudom, mert nem néztem oda. De azt hiszem, betakarta. Betakart. Téged. Az anyád. Elena. Aki visszajött azon az éccakán, azon a szörnyűséges, vad éccakán visszajött az ilisorai vendéglőstől, és bejött a házba, amit együtt építettünk volt valamikor.

- Betakart téged, aztán odajött a tűzhöz, és leült mellém a padra. Ült, ült. Fát tettem a tűzre, sok fát, hogy hamar száradjon meg rajta a ruha. Ő csak ült. Aztán csak sírni kezdett, arcát a kezébe fogta, és sírt, sírt, sírt.

- Így volt. Azon az éccakán aztán megtudtam mindent. Tóderik, az öreg pénzt vett kölcsön a vendéglőstől. Nem akarta megfizetni, inkább a lányát adta oda pénz helyett. A lánynak ígérték ezt meg azt. Milyen a lány? Elhiszi. Tetszik neki. A vendéglős bolondjára járt, szökdösött, ahogy akarta. Én nem szökdösöttem. Hát így volt.

- Aztán a vendéglős se szökdösött már többet, amikor megkapta. Nem. Úgy bánt vele, mint valami cseléddel. Verte. A vendéglős, a sárga képű Jakobuc, az a vánnyadt, az a semmi. Verte Elenát, az anyádat. Verte.

- Tudod, én is megvertem egyszer. Mindjárt a harmadik napon, ahogy feljött velem oda a nyírfákhoz. Hogy miért? Istenem. Mondtam neki, hogy friss vizet hozzon a puliszkához, mert állott vízzel nem jó. Nem akart hozni. Szájalt. Hát megvertem. Ahogy egy gyereket megver az ember. Megvertem, na. De az más volt. Én vertem meg őt. Én megtehettem, nem tudom, érted-e ezt. Én megtehettem, és ezt ő is tudta. De Jákobucnak nem volt jussa hozzá, hogy verje. Mert semmi ember volt Jakobuc, és csak a pénziért ment hozzá, nem azért, mert ember. Ezt tudnia kellett volna a vendéglősnek, de nem tudta. És verte Elenát, az anyádat. Nem

egyszer, egy valamiért, nem. Naponta. Nem megverte: verte. Olyan ember volt ez a Jakobuc; rossz, semmi ember.

- Aznap megint nekiállt, így mesélte Elena, az anyád. Ostorral, bent a korcsmában, mindenki előtt. „Pénzért vettelek - kiáltott reá -, pénzért vettelek, és azt csinálod veled, amit akarok!” És verte. Ostorral.

- Elfutott. Fölkapta a gyereket, és szaladt vele. Egyenesen az apjához, Tóderikhez, a malomba. Ilisorától a malom fél napi járás. Jól futott, hamar odaért. Ment az apjához. Hát persze. Hova ment volna?

- De Tóderik félt a vendégloštól. Féltette a malmát tőle, a házát, a vagyonát. Bezárta az ajtót a leánya előtt. „Takarodj vissza! - kiáltott reá -, takarodj vissza az uradhoz!”

- Mit tehetett anyád? Havazott, fútt a szél, sötét, is volt már, éjszaka. Egy szál ruhában ő is, egy szál ruhában a gyermek. Átázva, szélben, havazásban, éjszaka. Mit tehetett? Feljött hozzám, a házba.

- Sokáig jöhetett fölfele a hegyen. Mert sötét volt, és fútt nagyon a szél. Verte, sűrűn verte a havat. Sokáig jöhetett, fázhatott, tudom. Nehéz útja lehetett, tudom. Nehéz útja, föl hozzám, azon az éjszakán. Vissza a házhoz, ahonnan úgy jött el. Nehéz. Ahogyan ismerem: éretted jött, nem saját magáért. A gyerekért csak, éretted. Büszke asszony volt Elena, az anyád. Nehéz útja lehetett a malomtól föl a házig, hozzám.

- Én nem szóltam neki erről. És semmiről sem, ami történt. Nem is kérdeztem semmit. Ő elmondta, én meghallgattam. Aztán levetkőzött, és lefeküdt az ágyba. Én megraktam a tüzet, jól. Vastag hasábokat raktam reá, bükkfát. Aztán kimentem. És azon az éjszakán megöltem Jákobucot, a vendéglost. Lent, Ilisorán.

- Nehéz dolog volna elmondani mindent, ahogy történt. Nehéz, és nem is érdemes. Tudod te azt, hogy milyen könnyen hal meg egy ember? Milyen kevés kell ahhoz? Nem tudod, mindegy. Sok mindent megbántam már az életben, amit tettem. De ezt az egyet soha. Mert rosszszemű ember volt az ilisori vendéglost, az a Jákobuc. Rossz arcú ember. Meg kellett halnia. Verte anyádat.

- Hát így. Reggel volt már, mikor visszatértem a házhoz. Anyád az ágyban volt még. Vörös volt az arca, égett, mint a tűz. Pedig hideg volt a házban. Mikor beléptem, fölült. Köhögött. „Hol voltál?” - kérdezte. „Sehol.” Csak nézett, és nem szólt többet. Fényes volt a szeme, és nagy. Egészen nagy. Levertem a lábamról a havat, és tüzet gyújtottam. „Lent is olyan nagy hó van?” - kérdezte -, lent is, az ilisori völgyben?” „Ott is.” - feleltem. Aztán babráltam a tűzzel. Ő felkelt, és odajött hozzám. A keze forró volt, sütött, ahogy megfogta a kezemet. „Bocsáss meg - mondta, és újra sírni kezdett -, nem tudtam biztosan, hogy ki vagy. Bocsáss meg, Gavril.” És sírt.

- Igen, így van ez, látod. A legnagyobb baj az, hogy sohasem tudjuk egymásról biztosan, ki kicsoda. Az emberek összejönnek, összetársulnak, széjjelmennek, kavarnak, és sohasem tudják biztosan, hogy ki az, aki mellettük van. Ki az? Igen, ez a legnagyobb baj, látod, a világon. Csak néha tudják meg egymásról az igazat. Néha. És csak akkor, ha már késő.

- Hallod a szelet? A fenyők. Azok mindenhol egyformán búgnak...

- Hallod, amit mondok?

- Hallom - felelte halkán az asszony.

Új fát tett a tűzre. A láng bevilágította a szobát. Az asszony szeme csillogott hátul a sötétben, mint a macskáé. Az ember újra hallgatózott.

- A szelek - mondta -, tudod, a szelek. Azóta, valahányszor hallom őket, mindig eszembe jut. Az az éjszaka, így búgtak a Déálu Rósun is a fenyők. Hallod? Ha...! Éppen így. A fenyők mindenütt egyformán búgnak. Csak a bükök mások. Az egyik így, a másik úgy. Ahányféle fa, annyiféle hangja van. A nyírfák, azok úgy sírnak. Éppen, mintha sírnának. Ezt sokáig nem tudtam. Amikor anyádat eltemettem, akkor hallottam meg először, hogy sírnak a nyírfák.

- A doktor, akit a hátamon hoztam át a Dorna völgyéből a hóban, azt mondta, hogy gyulladás van a tüdejében. Nem tudom. Lehet, hogy igaza volt. Nem tudom. Az összes juhaimat odaigértem neki. A házat. Mindent. Amim csak volt, mindent. A rajtam levő ruhát is. Mondtam, hogy semmi sem kell nekem a világból, semmi, csak ő. Elena, az anyád.

- A doktor vonogatta a vállát, felírt valamit egy papírra, és kérte, hogy vigyem vissza a völgybe, mert dolga van. Nem kellett a juhaim, a házam, semmi sem kellett neki, csak egy kevés pénz. És Elena másnap meghalt.

- Tudod, ez valahogy így van; ha nagyon nagy bajban vagy, ha nagyon nagy szükség van arra, hogy valaki segítsen rajtad, akkor az embereknek mindig más dolguk van. Hiába mondd, hogy neked nem kell egyéb a világból, csak ez. Hiába ígérsz oda mindent a

segítségért: nem kell az embereknek a minden. Senkinek sem kell az a minden, amit cserébe felkínálsz azért az egyért. Csak egy egészen kevés valami kell, és más dolguk van. A doktornak sem kellett semmi, sem a juhaim, sem a házam. Csak egy kevés kis pénz, és hogy vigyem vissza a völgybe. Nem akart ott maradni semmiért a világon. Dolga van, azt mondta. És anyád másnap meghalt.

- Nem mondom én, hogy gazember volt a doktor, mert nem volt az. Olyan volt, mint minden ember, aki abból él, hogy tud valamit, amit mások nem tudnak. Nem mondom, hogy rossz ember volt. A bocskorkészítő sem rossz azért, amért magának jobb bocskort készít, mint neked. De lehet, hogy a doktor felesége nem halt volna meg. Mégsem mondom, hogy gazember volt a doktor, amért elment, és hagyta meghalni Elenát. Nem mondom azt. De, ha egy medve rátámadna az erdőn arra a doktorra, és én messziről látnám, nem szaladnék oda. Csak kiáltanék neki, hogy ezt vagy azt tegye. És továbbmennék. Mint ahogy ő is tovább tudott menni akkor. Pedig tudta, hogy a halál ott áll már a házuk küszöbén.

- De nem szabad erről sokat beszélni. Jobb, ha nem beszél az ember róla. Meghalt. Mi van ezen beszélni való? Az ember ott ül mellette, és látja. És nem tud segítem. Csak ül és látja: még mozdul. Még néz. Még mondani akar valamit. Aztán egyszer csak nem mozdul többet, nem néz, mondani se akar... soha többé nem akar mondani semmit. Valami megáll. Megáll. Ennyi.

- Gondoltál már arra, milyen lenne, ha a nap egyszer csak megállana az égen? Megállana és nem mozdulna többet. Minden megállana: a patak, a szél, a fű növése, az ember lába, minden. A madár a levegőben. A hal a vízben. Amit az ember gondol és minden. Milyen lenne? Úgy elgondolkoztam ezen néha: semmivel sem lenne több, mint mikor egy ember meghal. Valaki. Nem is egy ember, csak úgy: egy ember. Valaki. Aki hozzád tartozik. Aki minden. Aki a mindennél is több. Én azt hiszem, ez olyan egy kicsit, mint amikor a világnak vége van.

- Várj. Nem ezt akartam. Miről is? Persze, a szélről akartam beszélni. Hallod? Nem, nem ez. Ezek a bükkök. Itt nincsenek nyírfák, ugye? Nincsenek, persze. A nyírfák, azok sírnak a szélben. Egészen másképpen, mint a többi fa. Sírnak. Akkor hallottam őket először, mikor megástam anyádnak a sírt.

- Ástál már sírt, egyedül, az erdők között, valakinek, akit szerettél? Nem, persze. Hogyan is ástál volna. Ne adja Isten, soha ne adja, hogy megtudd, mi az. Az ember kiméri: négy lépés hosszában, két lépés szélűben. Ennyi egy ember. Mindegy, hogy ki az, miféle ember. Öreg, fiatal. Kedves vagy gonosz. Mindegy az. Négy lépés hosszában, kettő szélűben. Ennyi marad az emberből, ha meghalt.

- Aztán az ásó. Ahogy benyomod a hóba, a havon át a földbe. Csúszik, megakad. Csúszik, megakad. Dobod a földet, a föld fekete. A hó fehér. Dobod a feketét a fehérre, és egyre több lesz a fekete, egyre több.

- Akkor sírtak a nyírfák először. Akkor hallottam először, hogy milyen más hangjuk van a szélben, mint akármiféle fának. Sírtak. És én ástam a gödröt, ott a tó fölött, szemben a házzal, ástam, ástam és egyre mélyebb lett a gödör. Csak ástam, ástam. Mint ahogy ás az ember. Kertet, pityókát, mit tudom én. Kutat. Ahogy ás az ember és csak ás, ás és nem gondol semmire.

- Aztán elkészült a gödör. Mély volt, fekete. Kimásztam belőle, álltam a szélén. És akkor egyszerre az eszembe jutott: ebben fog feküdni. Most már örökkön örökké. Ebben, Nem az ágyban, nem a fenyves moháján, nem a nyírfák alatt a fűben, nem a tó partján a virágok között. Nem. Soha többé. Soha. Csak mindig itt, ebben a fekete lyukban. Ebben.

- Ez a legborzasztóbb, tudod, ha erre gondol az ember. De hagyjuk. Ez csak az én dolgom, nem tartozik reád. Ott hagytam el a nyírfáknál, ugye? Hogy sírtam...

- Volt fentebb, a pláj alatt egy juharfa. Szép, egyenes juharfa. Abból csináltam koporsót anyádnak.

- Levágtam. Felhasítottam. Szépen hasadt. Szép fa volt. Két egész napig készült a koporsó. Te akkor már nem voltál a házban. Levittelek a pakurár anyjához, hogy viseljük gondodat.

- Aztán betettem a koporsóba. Szépen belefektettem. Fenyőbojtot tettem alája, sokat. Hogy puhán feküdjék. Egyedül voltam. Esteledett is. Fehér volt minden, és szürke. Hideg. Hideg volt nagyon.

- Fogtam a koporsót, vállamra vettem, ki vittem. Nehéz volt. A fa is nyers... Meg aztán tudod-e, milyen nehéz valakit kivinni úgy a házból? Koporsóban. Mindegy. Kivittem. Nehezen sikerült a gödörbe leereszteni. Aztán lapátot fogtam, és kezdtem behányni a földet.

- Tudod milyen az? Dubb, dubb, zuppant a föld a koporsón. Dubb, dubb. És arra gondolsz, hogy őreá dobod a földet. A fagyott fekete földet. Őreá. Dubb, dubb. Dubb. Mintha... lépések

volnának. Lépések. Valaki... mind messzebbre megyén. Mind messzebbre. Dubb, dubb. Mind több föld, több, sűrűbb föld, fekete föld van közöttetek. Közted és közte. Mind több. Dubb, dubb. Dubb, dubb. Mind több. Izzadtság csurog az arcodon végig, és mégis vacog a fogad. Reszket kezeden a lapát nyele. Dubb, dubb. A legrettenetesebb hang, ami van a világon. Nem tudod elfelejtem soha. Dubb, dubb. Nő a fekete föld, kisebbedik a gödör, és valami mind messzebb megyén, mind messzebb. Aztán már csak a lépéseit hallod: dubb, dubb, dubb. Ahogy a fagyott föld dong a lapát nyomán.

- Szürkület volt, és sehol egy ember. Hó és mozdulatlan fák. És a ház, fekete ablakaival, nyitott ajtajával, tátott szájával, mint a halott ember. A halott ház...

- Ott értek a csendőrök a sírnál. Tóderik vezette őket. „Te ölted meg az ilisorai korcsmárost?” „Én.” Mit mondhattam volna mást, ott a sír előtt, amit akkor fejeztem be éppen. „Mit csinálsz itt?” - kérdezték a csendőrök. „Nem látjátok?” „Valakid meghalt?” - kérdezték megint. Tóderik csak állt, és nézett. Köztünk volt a sír. Rámutattam Tóderikre. „Ez a gyilkos - mondtam -, az ő leánya fekszik itten. Őt akasszátok föl. Engem már nem érdemes. Engem már megölt ez az ember.” Azzal bementem a házba. A csendőrök utánam jöttek, megkötöztek. Hagytam. Hagytam, hogy elvigyenek magukkal.

- Éjszaka megszöktem. Nem volt nehéz. Semmi sem nehéz, ha az ember már mindenén túl van. Csak akarat kell a dolgokhoz, más semmi. Megszöktem. És hajnalra fölgújtottam a malmot, a Tóderikét. Azt a bizonyos malmot.

- Hogy miért tettem? Ezt nehéz volna megmondani. Miért öltem meg a vendéglőst? Miért? Az ember élete tele van miértekkel. Megtettem, mert meg kellett tennem. Mert nem tehettem egyebet.

- Felgújtottam a malmot. Tóderikét kerestem, de nem volt ott. Tüzet tettem a föld alá. Úgy égett, mint a szalma, az a malom.

- Már virradt, mikor a házhoz fölértem. Virradt. Az ajtó be volt téve. Az ajtó előtt megláttam a baltát. Fölvettem és elindultam vele a tó partjára, ahol olyan szép, egyenes, fiatal nyírfák állottak. Akkor ácsoltam meg a keresztet. Azt a keresztet, amire emlékezel te is.

- Hogy miért? Tudod, nekem az Istennel nem sok dolgom van. Ő végzi a magáét, ahogyan akarja, és én is a magamét, ahogyan tudom. Éppen hogy néha keresztezzük egymás útját. Ő elém rak valamit, és én megbotlom abban. Ennyi az egész. Aztán továbbmegyünk. Nem sok dolgom van nekem az Istennel. Ha én hangya vagyok, akkor ő a medve, aki néha csak úgy unalmában talán odalök valamit az utamba. Fatörzset vagy kődarabot, és én nem mehetek tovább, amerre menni akartam. Ennyi van közöttünk. Hogy mégis keresztet ácsoltam akkor, az valami más volt. Egészen más.

- Tudod, milyen az, mikor az ember jónak gondolja a világot? Jónak. Szépnek. Az ember még fiatal, és azt hiszi, hogy a világ azért van, mert szép, és mert jó benne élni. És hogy minden jó: az emberek, a tavasz, az erdő, a szél, minden, minden. És hogy ez az egész arra való, hogy nézzed, és erezzed azt, amit az ember akkor érez, ha valami szépet lát, vagy valami jóra gondol. Hát így volt velünk is. Velem és anyáddal, így volt.

- Ismered ugye, úgy nyár elején a hajnalokat? Mikor még friss a zöld, és a levegő csupa illat. Amikor a virágok még mind külön-külön hozzák a színeket és a szagokat. Valahogy olyan könnyű az egész világ, az ujjad hegyén játszanál vele, mint a fák azokkal a kis fehér párakkal vagy a napsugarakkal, ahogy végighullanak a harmattól ezüstözött tisztások fűvén. Ismered ezeket a hajnalokat, ugye? Hát valahogy ilyennek láttuk mi a világot, akkor, a legelején. Mi ketten. Én meg az anyád.

- Aztán jösz: ha én hangya vagyok, akkor Isten a medve. Aki sziklátat görget, és fatörzseket dobál. Olykor haragjában, olykor unalomból. Hát elém egy nagy sziklát dobott. Nagyot. Elsötétedett tőle a világ. Elromlott minden. Csúnya lett a szép, és rossz lett a jó. És én azért ácsoltam a keresztet akkor, hogy megmutassam az Istennek, amit tett. Hogy lássa ő is. Mert a keresztet megnézi bizonyára. Meg kell nézze. A Fiára emlékeztetik, azért. A Fiára, akivel ugyanúgy tett, mint a többivel. Mint mindenkivel, akinek keresztelte eddig az útját, és medvelépéssel mérte a sorsot a hangyák között. Mert én gyűlölöm az Istent azóta, ezt meg kellett mondjam neked. Gyűlölöm. Ugy gyűlölöm, hogy jobban nem lehet. Mért csinálja szépnek a világot, ha kedvét leli abban, hogy elrontson újra mindent? Mindent, ami az embernek szép, jó és öröme való? Mit ártottunk neki én és az anyád? Mit ártottak neki a többi emberek? Mit árthat a hangya a medvének?

- De hagyjuk ezt! Megácsoltam a keresztet, ott fönt a tó fölött, és odaszúrtam a sír fejéhez. Hogy nyoma legyen az Istennek ott is, ha már arra járt. Nyoma legyen. Láthassa mindenki: ott járt, és ezt meg ezt csinálta. Az Isten. Ez a roppant nagy, fekete medve, aki úgy kószál a világ

fölött, hogy nem lehet tudni, mikor, hol, de egyszerre csak átlép az emberen, és a világ sötét lesz, vak és siket. Csúnya és dögszagú. Mindenütt, amerre a nyoma elkanyarog. Hát én keresztet ácsoltam a nyomára, nyírfakeresztet, fehérét, szépet, egyenesét, ott, ahol engem eltaposott. Nyomorékká, mint medve a hangyát.

- Aztán visszamentem a házhoz. És akkor megláttam, hogy füst jön ki belőle. És azonnal tudtam, hogy ki van ott a házban. Bementem, és a balta még a kezemben volt, amelyikkel a keresztet ácsoltam.

- Tóderik ott ült az ágyon, és a bocskorát szíjazta. Csak megállt a keze, megállt a szeme, nyitva maradt a szája, és nézett. Nézett. Nem is engem. A baltát. De nem az volt már, aki este a csendöröket hozta. Nem Tóderik volt, a molnár. A számító, a ravasz, a büszke Tóderik. Nem. Egy szomorú vénember ült ott az ágy széliben, görnyedten, fáradtan, és nézte a baltát. A Tóderik arca volt, de a nézése már más emberé volt. Megismertem mindjárt. Olyan emberé volt, olyan hangyáé, akit megtaposott a medve.

- Letettem a baltát. Aztán széket húztam az ágy mellé, és leültem szemben vele. Egy darabig néztük egymást. Aztán megkérdezte végre. Nyögve, lassan. Tudtam, hogy azt akarja kérdeni. Elenát, a leányát. Vártam a kérdést.

- Aztán én elmondtam neki mindent, ami történt. Mindent. Az elejétől, a legelejétől a legvégéig. Reggel volt, mikor elkezdtem, s amire befejeztem, dél is elmúlt majdnem. Ő nem szólt közbe. Szót se mondott. Csak ült az ágyon, egyik lábán a félig fűzött bocskor, és hallgatott. Én pedig ültem a széken, és mondtam. Mondtam, mondtam. Mindent elmondtam, ami volt, s amit el lehetett mondani ebben a dologban, a hármunk dolgában.

- Aztán hogy befejeztem, és nem volt, mit mondjak mást, fölkeltem a székről, fogtam a bundámat, átalvetőt, baltát, és elindultam. Mikor kimentem a házból, ő még akkor is ott ült, és hallgatott.

- Hát így volt. Messzire eljöttem onnan, hogy ne lássam többet. Se őt, se a házat, se a Déálu Rósut, ahol úgy búgnak a fenyők. De a fenyők mindenhol búgnak, mindenhol egyformán. Az ember csak hallja, hallja. Ha nem akarja, akkor is. Mindig. Hallod?

Csönd volt. Mintha szűnt volna kint a szél. Hallgatott a bükkös, hallgatott a padlás is, a tűz se nyöszörgött. Csak fent a plájon búgtak még halkan a fenyők. Lehallatszott a havazáson át, le a házig.

- Hallod? Búgnak. Itt is búgnak, mindenütt. Pedig azóta nem jártam ott, ahol a tó van és a kereszt. Mégis búgnak. Talán magában hordja az ember ezt a bugást, lehet...

Csönd volt. Az ember ott a kályha mellett lehajtotta a fejét. A tűz már alig égett. Roskadt a zsarátnok is. Sötét volt a szoba sarkaiban. Az ember fülelt.

- Alszol?

- Nem - felelte halkan az asszony az ágyból -, nem alszom. Az ember felsóhajtott.

- Akkor jó. Nem tudtam, hogy találkozom még veled valaha. Nem hittem. De ha már így történt, akkor tudnod kell, hogy mi volt, s hogyan volt régen ez a dolog. S én elmondtam mindent. Sokáig laktatok még ott Tóderikkel abban a házban?

- Nem tudom, csak éppen emlékszem, hogy volt egy ház és egy tó és nyírfák. És egy fehér kereszt. Aztán elmentünk onnan. Aztán sok mindenféle helyen laktunk, és a végén ott, az Urszuban...

Az ember bólogatott. Kezét fáradtan végighúzta néhányszor szakállas arcán.

- Ő sem bírta hát. A búgást, ott fent a Déálu Rósun, a fenyőket. Vagy valami egyebet nem bírt, mindegy. Hát ő sem. Tudod, még egyszer, lehet, hogy visszamegyek oda, és megnézem a házat, a tavat, a keresztet. A nyírfákat. Lehet. Sokszor nagyon szeretnék elmenni, csak elmenni, és látni. Talán el is megyek egyszer még. De nem biztos. Semmi sem biztos, ameddig az ember él.

Sóhajtott, felállt. Lassan átment a másik szobába. Az ajtót nyitva hagyta maga mögött. A sötétben megkereste a szumánját, leakasztotta a szegről, a fal mellől elvette a puskát, kucsmáját a fejébe húzta. Az ajtóhoz ment, kinyitotta. Sűrűn, sűrűn havazott. De nem volt sötét. A virradat már valahol ott tétovázott a felhők között.

Szél se moccant. Nagy-nagy csönd volt a világ fölött. Fehér, puha, békés, nagy csönd.

Az ember kilépett a hóba, és csöndesen behúzta maga mögött az ajtót.

Mikor reggel az asszony kibújt az ágyból, magára kapta a ruháit és átment, üres volt a ház. Csak néhány üres üveg állt az asztalon, felborult üres pohár. Kint még mindig havazott. Fehér volt az egész tisztás, és az erdő is fehér.

Átment a pajtába. Ott sem talált senkit. Csak a széna közt látszott, hogy emberek aludtak ott. De kint sehol egyetlen nyom nem látszott. Mintha csak álmodta volna az egészet.

Később elállt a havazás, és délfelé kisütött a nap is. De már csak fénye volt, melege nem.

Nem volt kedve semmihez. Csak ült a kemence sarkán, és a fejében folyton keringtek a szavak, amiket az az ember mondott, az az ember... Apám, mondta ki félhangosan azt a furcsa ízű szót, és szinte megrezsent a saját hangjától. Apám, egy ember, aki itt ült és beszélt. Anyám, aki ott a kereszt alatt. Elena volt a neve. Szép neve volt...

És a gondolatok között valahol köd volt és zűrzavar.

Később arra riadt, hogy valami mozdul odakint. Tnpogás a küszöbön, mint amikor a havat veri le a lábáról az ember. Kívül az ablakon vakító fehérén ragyogott a világ, s valaki a kilincsre tette a kezét. Vajon Ő jön vissza? Az az ember?

Az ajtó megnyílt. Vénység állt a küszöbön, és vaksin hunyorogva nézett be a házba.

- Hö. Adjon Isten! Hát élsz még, asszony, élsz még?

Szinte megkönnyebbülten lélegzett föl.

- Adjon Isten, öregapó! Mért ne élnék? Élek hát.

Az öreg leverte magáról a havat, s bejött. Puskáját a falnak támasztotta, aztán a bölcsőhöz dőcögött.

- Hát ez itt? Hö?

- Beteg szegényke - mondta az asszony -, de már jobban van. Ma reggel már evett rendesen.

- Az a fő, tudod, az a fő. Hogy egyék. Úgy hergett, mi? Belülről?

- Igen.

- Faggyas ruhát tégy a mejjire, az a legjobb.

- Tettem már.

- Hö? Ki mondta?

- Ferencéknél az asszony...

- Ott voltál? Mi?

- Tegnap.

- Hö. Az asszony... Na, hát ilyenek az emberek, na. Sokfélék. De egyik se sokkal rosszabb, mint a másik, hidd el. Csak úgy csinálnak. Na. Fő, hogy már eszik. Faggyúd van?

- Van.

- Akkor jó.

Az öreg leült a padra. Megette az ételt, amit kapott, aztán még pihent egy keveset.

- Lejártam a plájt, tudod. Ilyenkor mozog a medve meg a disznó. S ha jönnek az urak, megkérdik: na, merre van nyom? Aztán tudni kell.

Később megkérdezte:

- Mit csinálsz egész nap? Hö?

- Hát, dolog van a gyerekekkel is, meg az állatokkal is. Aztán ülök s gondolkodom.

Az öreg megcsóválta a fejét.

- Az nem jó. Ha még fiatal az ember, nem jó. De Iván már felhossa úgyis az osztovátát, aztán amellet jobb gondolkozni. Ha mozog a kéz, másként mozog a gondolat. Hö. Így van ez.

Aztán egy idő múlva fogta a puskáját, és elindult vissza. A küszöbön még eszébe jutott valami, mert visszafordult.

- Hö. Valami emberek. Itt jártak nálad? Az asszonyt egyszerre ellepte a meleg.

- Micsoda emberek?

- Emberek. Hajnalban lehetett. Ott van a nyomuk a fák közt. Itt kint már nem látszik, de ott bent még megvan.

- Nem láttam embereket - mondta az asszony, és gyorsan a bölcső fölé hajolt, mintha dolga lenne a gyerekekkel.

Az öreg morgott még valamit, aztán elment. A nap hamarosan eltűnt a pláj mögött, és a fagy recsegtetni kezdte a gerendákat. Jégvirágok lepték el az ablakokat, és később a csillagok szinte a fák tetejéig merészkedtek alá.

Úgy látszott, egy időre befejezte a tél a maga dolgát. Másnap is szép volt, harmadnap is. Mindössze bokáig ért a hó, és nem jött reá új. Olykor szarvastehenek váltottak át a tisztáson, megcsodálták a házat és továbbmentek.

Harmadnap délután feljött Iván a lóval. Az osztovátát hozta. Szép, ügyes szövőszék volt, juharfából készült, telefaragva virágokkal, csillagokkal és mindenféle furcsa állatokkal. Semmi sem hiányzott hozzá. Bordák, minden együtt volt. Az osztovátán kívül még egy átalvető lisztet hozott a ló, és egy bőrsákban mindenféle egyebet.

Mikor Iván behozta a házba a bőrsákot, az asszony ránézett, és megkérdezte.

- Az úrfi küldi ezt?

- Igen - felelte Iván - itt vadásznak az úrral a Belcsujban, már tegnap óta.

Az asszony szemei megnyíltak, nagyra. Valami furcsa ütest érzett belül, nem is ütest talán, hanem mintha megpattant volna valami, és rossz hanggal tovább rezegne bent. Mint amikor egy húr megpattant a cimbalmon, úgy.

- Mi? - kérdezte. - Hol?

Iván zavartan nézett rá. Nem találta meg mindjárt a szavakat, pedig érezni lehetett, hogy készült erre a feleletre.

- Tudod, erre a havazásra minden legyűlt. Medve, vaddisznó, minden. Tele van velük a Belcsuj meg a Pisoj meg a Korbuly. Ott vadásznak, az úr meg az úrfi.

Az asszony csak állt és nézett.

- És?

- Nem, ide nem jönnek most föl. Megjárta a plájokat Dumitru is, Vénség is, de nem találtak nyomot.

Nem, valahol valami nem volt rendben, érezte ezt. Vagy őbenne vagy Ivánban vagy a szavakban vagy valahol másutt. De valahol valami nem volt rendben, mert nem értették meg egymást. Őfelőle kérdezősködött, a gyermek apja felől, és Iván a medvékről meg vaddisznókról beszél. Mi közük a medvének meg a vaddisznóknak ehhez a dologhoz? Őhöz a meg kettejükhöz, meg ahhoz, ami öközöttük van? Nem, érezte, hogy másról beszélnek mind a ketten, és azért nem érthetik meg egymást.

Felállították az osztovátát, a kemence és az ágy közé, a fal mentében, kipróbálták, hogy jól mozog-e meg minden, az asszony még meg is dicsérte, hogy milyen szép, mert tudta, hogy Iván ennek örvideni fog. Aztán Iván kiürítette a bőrsákot, és készülődni kezdett.

- Tegyek tüzet ott túl? - kérdezte az asszony, és a belső szoba felé mutatott.

Iván rábámult, aztán kissé türelmetlenül rázta meg a fejét.

- Mondtam már, hogy nem jön föl, na. Lent vadásznak az urak.

- Na jó, de aludni csak kell valahol, Iván bácsi...

- Aludni? - Iván megdörzsölte az arcát, mint aki még nem ébredt föl egészen -, hát mondom, hogy lent vannak a szálláson, nálunk...

Az asszony még mindig nem értette meg. Nem tudta, nem akarta valahogy megérteni.

- Na jó, de főzni kell reá, meg mosni...

- Az a Birtalan dolga ilyenkor - morogta Iván, azzal fogta az üres bőrsákot, és megindult vele kifelé -, sietnem kell, mert hátha lőttek valamit, s még be kell azt is hozni a lóval.

Az asszony kiment utána. Nézte, ahogy az üres bőrsákot a fanyeregre felkötözte. Még segített is. Aztán Iván megindult a lóval.

- Várjon, Iván bácsi! - kiáltott utána szinte ijedten -, mondja meg neki, hogy a gyerek beteg volt, de már, hála Istennek, nincsen semmi baja! Faggyas ruhát raktam a mejjire, mondja meg!

- Jó, jó, megmondom - bólintott Iván, és ment lefele.

Ott állt, és nézett utána. Nem nézett, bámult. Döbbsenten, mint akivel valami ijesztő és érthetetlen történt. Aztán már csak a nyomokra meredt, az árván maradt nyomokra a hóban, melyek lefele vezettek, és eltűntek a kietlen, hideg, téli erdőben, és valamit elvittek magukkal, ami hiányzik, és ami nélkül egyszerre üres lett a ház és a világ.

Sokáig állt ott mereven, mint aki kérdezett valamit, és nem feleltek rá. Arra tért magához, hogy fázik. A nap már nem tűzött oda, árnyékban állt a ház. Bement, leült. Homlokát a két kezébe fogta, úgy gondolkozott. Itt van. És nem jött föl. Lent aluszik a plájászoknál. Miért? Iván azt mondta: medvék, vaddisznók. De ő ezt nem tudhatja, ez csak olyan vénember-locsogás. Haragszik valamiért? Vámit rosszul csinált, és most haragszik reá? De akkor is... legalább a gyerek miatt... Nem, érezte, hogy elvesztette a nyomot. Egyszerűen nincsen felelet, elveszett a felelet, vagy valami más vészett el, nem lehet tudni.

Ült, ült. És lassan megvilágosodott benne az érzés, hogy valami elszakadt. Annak a rezgését hallotta akkor, amikor Iván megmondta, hogy már tegnap óta lent vadászik. Valami elpattant akkor. Akkor? Vagy már régebben, csak nem vette észre előbb?

Ült, ült és lassan este lett. És olyan árva és kietlen volt az este ott a magányos házban, mint soha addig. Aztán sírni kezdett a gyermek. Éhes volt. És a pajtában felbődült a tehén. Sőhajtott, és bele állt az élet csapásába megint.

Két nap telt, és semmi sem mozdult a ház körül. Senki sem jött. Egyszer egy lövés hallatszott, valahonnan messziről, de nem lehetett tudni, hogy merről. Kiállt az ajtóba, és hosszasan figyelt. Hátha újra eldördül a lövés. Legalább ez a hang valahogy mégis összeköti vele, völgyek és gerincek fölött, ahogy jön. Tőle, feléje. Onnan, ahol van, erre, ahol várják. De

nem hallatszott több lövés. Csönd volt, kietlen, hideg csönd. Csak egy mátyás szájalt néha valaholt a fenyők között, és a ház mögötti bükkfán mókus kaparászott. De ezek a hangok is olyan gazdátlanok és elhagyatottak voltak valamiképpen.

Harmadik nap este a kemence mellett ült. Maga elé bámult, és gondolkozott. Mind azon az egy dologon, mind azon. Ami elpattant, elveszett, s ami nélkül üres lett és értelmetlen a ház. Aztán egyszerre csak - egészen furcsán - beledobbant egy érzés. Hogy fel kell ugrani, és ki kell nyitni az ajtót. És ki kell nézni rajta.

Első pillanatban megijedt ettől az érzéstől, mert olyan hirtelen jött, mint ahogy a veszedelem szokott jönni. Hallotta verni a szívét. Aztán felállt, és az ajtóhoz ment. Kinyitotta. Kint szürkület volt már, a tisztáson fagyott köd hevert. És a ködön át egy ember jött lefelé, puskával a vállán.

Halkan felkiáltott, aztán csak állt a nyitott ajtóban, forrt, kavargott benne az öröm, és a szeméből könnyek hulltak a küszöbre.

- Szervusz - mondta az úrfi, amikor föllépett melléje a küszöbre -, a Kis-Cibában megsebeztem egy nagy kan medvét, és a nyomán egészen a Vurfu gerincéig mentem. Nagyon vérzik.

Ruhájára rá volt fagyva a hó, arca szürke volt a hidegtől és a fáradságtól. Nem állt meg a küszöbön, hanem az asszony mellett belépett a házba. Puskáját egy szögre akasztotta, kucsmájáról leverte a havat, aztán odament a tűzhöz.

- Hideg van - mondta -, holnap majd tovább megyek a nyomon. Biztosan megfeküdt valahol a Vurfu sziklái közt.

Az asszony vidáman sürgölődött körülötte. Lámpát gyújtott, aztán lefejtette róla a bekecset, és fölakasztotta száradni. Majd leguggolt eléje, és elkezdte kifűzni a hólepte bakancsokat. Az úrfi ekkor nézett rá tulajdonképpen először.

- Mi van veled? - kérdezte.

- Velem?

- Olyan furcsa a szemed. Mintha sírtál volna. Az asszony elkezdett nevetni.

- Ugyan. Éppen most?!

A bakancsokat, harisnyákat föltette száradni, meleg szőrpapucsokat húzott a megfázott lábra, a belső szobában tüzet gyújtott, fát hordott be, aztán elkezdett vacsorát készíteni. Még dúdolt is közben.

- Tudsz valamit enni adni? - kérdezte az úrfi, amikor meglátta, hogy edényekkel matat -, sajnos nem hoztam magammal semmit, nem számítottam rá...

Ez a pár szó valahogy megütötte az asszonyt. Maga sem tudta, miért. Nem dúdolt többet. Később kivette a gyereket a bölcsőből, hogy tisztába tegye. Az úrfi odanézett a tűz mellől.

- Úgy látom, nő - mondta.

- Pedig beteg volt - felelte halkan az asszony -, de már, Istennek hála, nincs semmi baja.

- Persze, mondott valamit Iván. Kisgyerekeknél ez gyakori, azt hiszem.

Aztán nem esett több szó a gyerekről. Vacsorára szalonnát sütött tojással, mert tudta, hogy azt szereti nagyon. Hamar elkészült. Az úrfi leült az asztalhoz. Mielőtt az ételhez nyúlt volna, hirtelen felütötte a fejét, és a polc felé nézett.

- Egy kis pálinkát adj előbb! Jót tesz. Az asszony elvörösödött.

- Adnék - nyögte -, de...

- Akkor hadd el. Úgy emlékeztem, maradt még itt néhány üveg.

- Igen... csak...

Az asszony dadogására csodálkozva kapta föl a fejét.

- Mi?

- Megittam... - hebegte, és úgy érezte, mintha forogna körülötte a ház.

Az úrfi vidáman felkacagott.

- Úgy! Válgék egészségedre! Persze, itt egyedül, meg hideg is van. Na, hadd el, majd küldök föl Ivánnal egy korsó fenyővizet, az való télire. És ha kifogy, csak szólj, megtöltik újra.

Rettenetesen szégyellte magát, hogy hazudnia kellett. Méghozzá így. Hátraült a padra, és nem is szólt többet. Az úrfi megette a vacsorát, aztán előkotort zsebéből egy szivart, és rágyújtott. Kinyújtóztatta lábait a széken.

- Meleg van már túl? - kérdezte, és ásított.

Az asszony kinyitotta a belső szoba ajtaját, benézett.

- Akkor gyújts lámpát, lefekszem. Kutya fáradt vagyok. És nehéz napom lesz holnap is. Csak havazás ne jöjjön addig.

Újra ásított. Az asszony meggyújtotta túl a lámpást, megvetette az ágyat. Kijött. Az úrfi letette a félig szívott szivart, ásított és felállt.

- Jó éjszakát! - mondta -, csak az ördög havazást ne hozzon holnapig.

Aztán átment a belső szobába, és betette maga mögött az ajtót.

Az asszony egy darabig elmatatott az edényekkel, aztán egyszer csak megérezte, hogy egyedül van. Megdöbönt ettől az érzéstől. Hát egyedül van? Hiszen itt a másik szobában... Csak egy ajtó választja el...

És mégis. Az érzés ott maradt. Egy hideg, kietlen érzés. Hogy egyedül van. Leült, összeszedte a gondolatait, és szembefordult ezzel az érzéssel, mint ahogy egy ellenséggel fordul szembe az ember. És akkor egyszerre megértett valamit. Igen, az egyedüllét itt van már benne. Körülötte, mindenütt. Föl kell venni vele a harcot. Most mindjárt. Talán ez az egyetlen és utolsó alkalom. Vissza kell hozni azt, ami volt. Most, amíg nem késő. Visszaszerezni, visszaverekedni az asszonyiság minden fegyverével. Amíg lehet. Amíg itt van az alkalom.

Sietve ugrott a teknő után, mint akit láthatatlan parancs kerget. Ideges kézzel öntötte tele meleg vízzel. A ládából kikereste azt az eltett szappant, azt a szagosat, amit múlt évben kapott, amikor még...

Sietve dobta le magáról a ruhákat. Sietett, sietett. Beleállt a teknőbe. Lemosta magát, beszappanozta az egész testét, úgy mosdott, mint aki esküvőre készül. Haját kibontotta. Szétrázta, kifésülte. Aztán úgy állt megtörülködve, meztelenül a lámpa alatt, és nézte magát, feszülő barna bőrét, és boldog büszkeséggel érezte, hogy szép.

Lábujjhegyen-lopódzott az ajtóhoz. Bent csönd volt, csak a tűz pattogása hallatszott. Lenyomta a kilincset, az ajtó engedett. Bent sötét volt, csak a kályhaajtó résein hulltak ki sárga fénycsíkok, és betáncolták a szobát. Lábujjhegyen lépett be, a szíve hangosan vert.

Csőnd volt, semmi sem mozdult. Csak a tűz pattogott halkan. Az ágy felől egyenletes lélegzés hallatszott, mint amikor valaki jóízűen, mélyen alszik.

Lábujjhegyen osont az ágyig. A kályha melege szinte perzselte a bőrét, mégis furcsa kis borzongások szaladgáltak végig a testén. Az ágynál megállt. A kályhaajtó nyílásán keresztül egy élénksárga lángocska éppen oda világított, és látni lehetett a férfi falnak fordított fejét, ahogy aludt.

Néhány pillanatig tétován állt az ágy előtt. Úgy érezte magát, mint aki elindul valahova, és egyszerre csak váratlan akadállyal találja szemben magát. Nem, ezt a bejövetelt, ezt az egészszet nem így képzelte el. Valami nagyra készült, ünnepre, amilyen ritkán van az életben. Ami olyan, mint amikor a tavasz egy éjszaka alatt nyárrá lesz, és újjászületnek tőle a virágok, és egyszerre fölizzik újra minden, ami régi nyarak emlékeként megmaradt a földön. Úgy képzelte el, hogy egyszerre minden megszűnik, ami eddig volt, és ott folytatódik az egész, ahol abbamaradt, még az Istenszékén talán, amikor a forrás vizében megferegedtek együtt, hogy szebbek és frissebbek legyenek egymás számára... Nem, erre nem számított, hogy így adódik ez.

Néhány pillanatig állt, tétován, tanácstalanul, aztán lassan, óvatosan leült az ágy szélére. Egy darabig mozdulatlanul ült ott. Aztán fölemelte a kezét, és lassan végigsimított vele a férfi haján. Már ez az érintés is jólesett. De a lélegzés továbbra is egyenletes maradt, az alvó nem ébredt föl.

Megpróbálom a varázslatot - csillant fel benne a gondolat. Lehunyta a szemét. Összeszedte minden erejét, azt a bizonyos belső erőt, amit már olyan jól ismert, és akarni kezdte, hogy ébredjen föl. Mint ahogy már annyiszor akarta ezt vagy azt, és mindig sikerült. Ébredj föl, ébredj föl! Érezte, hogy feszül az a belső erő, szinte elpattan az akarat... Ébredj, ébredj, ébredj...

Akkor a férfi hirtelen nagyot sóhajtott, és megmozdult. Morgott valamit, talán egy nevet, nem lehetett tisztán érteni, és átfordult a másik oldalára.

A megfeszült akarat elpattant, üresség marad a helyén. Nagy-nagy üresség. A szuszogás ott az ágyon újra elmélyült, egyenletessé vált. Az alvó nem ébredt föl.

- Nincs hatalmam fölötte - döbönt az asszonyba a valóság -, nincs hatalmam többé, nincs, nincs.

A kályhában megroskadt a tűz. Már nem világította meg az ágyat. Az alvó fej elmerült a sötétségbe.

Még ült egy ideig az ágy szélén, de már nem gondolt semmire, csak ült. Aztán fázni kezdett. Érezte, hogy meztelen, és ez az érzés szinte fájt, mint a megalázottság. Lassan felkelt az ágy széléről, és kíváncsorgott a szobából. A lámpa fényétől valósággal fölvacogott. Mintha a

didergő sárga fény föltárta volna egész szánalmas meztelenségét a maga nyomorult valóságában.

Gyorsan magára kapta az inget. Egy pillanatig ott állt a lámpa alatt, és egészen tisztán és világosan érezte, hogy vége mindennek. Egyedül van. Az ismeretlen, félelmetes ellenség győzött. Nem lehet többé segíteni rajta. Egyedül van.

Nem sírt. Csak az arca torzult el kissé a fájdalomtól, ahogy föl nézett a lámpára, és elfújta a lángot. Aztán megrakta a tüzet, majd a bölcsőhöz ment, kivette belőle az alvó gyereket, és odavitte az ágyhoz. Vigyázva tette le a párnára, aztán melléje feküdt, és magára húzta a csergét. A gyerek halkán, szaggatottan lélegzett. Egy kis darab meleg élet volt mégis. Sőhajtott és lehunyta a szemét. És akkor valahol bent, a szemhéja alatt, vagy még beljebb valahol megindultak a könnyek, szivárogni kezdtek, és folytak, folytak, és lassan vizesre áztatták a párnát.

Későre aludhatott el, mert a pirkadás nem költötte föl, mint rendesen. A gyerek nyöszörgésére ébredt. Éhes volt, enni akart. Gyorsan felszökött az ágyból, tüzet rakott. Már világos volt a szobában. Alig öltözött föl, már mozgást hallott a belső szobában is. Kinyílt az ajtó.

- Megszáradt már a bakancsom? Várj, átjövök ide öltözni, itt melegebb van.

Ingben, nadrágban jött át, borzosan. Ott öltözött föl, a kemence mellett. Az asszony reggelit készített, de lopva folyton oda figyelt. Minden mozdulatát igyekezett mélyen magába vésni. Ahogy a harisnyáját húzza. A bakancsát fűzi. Ahogy a haja a homlokába lóg. Ahogy fölnyúl a száradó bekecs után. Csak később döbbsent rá, mikor a férfi már a kucsmáját tette a fejére, és a puskája után nyúlt: Istenem, hiszen olyan ez, mintha búcsúznék tőle! Mintha magamba akarnék vésni mindent, hogy emlékem maradjon róla... Olyan ez.

Az úrfi vállára vette a puskát, aztán az ajtóhoz ment, kinyitotta és kinézett. Szürke, hideg idő volt. Az égre mintha ráfagyott volna a köd. A nap nem látszott sehol.

- Csak addig ne havazzon, amíg megtalálom - mondotta, amikor visszafordult az asszony felé -, hát Isten veled, sietnem kell.

Az asszony dőbbenve állt az asztal mellett.

- A reggeli... - mondta halkán.

- Persze, majdnem elfelejtettem. Enni is kell valamit. Visszaakasztotta a puskáját a szögre, kucsmáját is levette, de a bekecsét már nem. Sietve ült asztalhoz, és valósággal falt az ételt. Az asszony mozdulatlanul állt mellette, és nézte. Nézte. És tudta, hogy nem véletlen volt az előbb ez az érzés. Halálos biztossággal tudta már. Búcsúzás volt ez. Az úrfi befejezte az evést és felállt.

- Szervusz - mondta -, most már futok. Még elkezdd havazni, és akkor vége.

Már a puska a vállán volt, a kucsma a fején, és ment az ajtó felé. Ebben a pillanatban az asszony keze magától megmozdult, és hirtelen kinyúlt a távozó felé.

- Gáspár!

Egy elharapott, rövid, fojtott kiáltás volt. Olyan, mint mikor valaki már elmerül a vízben, és segítségért kiált. Még utoljára. Az úrfi meglepetten fordult vissza a küszöbről.

- Mi az?

Szinte bosszúsan szakadt ki belőle ez a kérdés. Az asszony karja lehanyatlott.

- Semmi - mondta -, kívánom, hogy szerencsével járjon! Az úrfi szemöldökei összerándultak.

- Vadásznak nem szokás szerencsét kívánni. Nem vagyok babonás, de ezt tanuld meg! Szervusz.

Azzal ment. Az ajtó nyitva maradt mögötte, és az asszony a nyitott ajtón át láthatta, amint siető léptekkel haladt fölfele a hóban, a tisztás hosszában végig. Valahol mélyen egy hang azt súgta folyton: nézd meg jól, nézd meg jól, utoljára látod...

És ő állt, mintha odafagyott volna a padlóhoz, és nézte és nézte, és tudta, hogy utoljára látja ebben az életben. Még akkor is nézte, amikor már nem is volt ott. Amikor már régen elnyelte fönt a fenyves. Még akkor is látta, ahogy nagy léptekkel, vállán a puskával megy és megy, és nem tér vissza soha.

Aztán egyszerre csak pelyhek kezdtek szállingózni odakint, apró, fehér pihék. Először ritkán, majd sűrűbben. És aztán eltakarták egészen odafönt a fenyvest, amelyikben örökre eltűnt.

Csak amikor a gyerek nyöszörögni kezdett, csak akkor vette észre, hogy még mindig ott áll a szoba közepén, és a nyitott ajtón át kibámul a havazásba. Jéghideg volt a szoba. A tűz sem égett. És kint hullott, hullott a hó, mintha mindent el akarna takarni, mindent, ami volt.

Mikor Iván benyitott később a házba, ott találta az asszonyt a kemence sarkában ülve, karjában a gyerekekkel. Maga elé bámult a földre. Inge nyitva volt, melle fedetlenül, szabadon állt, pedig a gyerek aludt már, nem szopott.

A köszöntésre éppen csak hogy fölemelte lassan a szemét, de nem mozdult. S az arca, mintha szürke kőből, szürke jégből faragták volna, olyan volt.

- Nincs itt az úrfi?

- Nincs.

- Nem is volt?

- Volt.

- Hova ment?

Az asszony keze megmozdult, és fölmutatott a pláj felé.

- Arra.

- Visszajön ide?

- Nem.

Iván állt egy darabig, nézte az asszonyt, aztán megcsóválta a fejét és kiment. Próbálta megkeresni a nyomokat, de már nem lehetett megismerni őket a hótól. Egyszerre csak feltépték mögötte az ajtót.

- Iván bácsi!

Hátrafordult. Az asszony állt a nyitott ajtóban, és az arca rettenetes volt. Lihegett. Szemében rémület vacogott.

- Iván bácsi! Hallotta?!

- Mit, te?

- A lövést! Hallotta?!

Az orosz megrázta a fejét.

- Nem én, lelkem. Nem hallottam semmit.

Az asszony néhány pillanatig még ott állt az ajtóban, előrehajolva, arcán azzal az eltorzult, szörnyű rémülettel, és kimeredt szemmel meredt a havazásba. Aztán valami torz hang csuklott ki a száján, hátratántorodott, és becsapta maga mögött az ajtót.

Iván döbbenve állt. Aztán mintha valaki zokogott volna a házban. Lassan odament, benyitott. Az asszony a földön feküdt, a padlón. Körmeit belevájta a gyalulatlan fába, mint a vergődő állat, és zokogott, valami hangtalan, hörgő, rettenetes zokogással.

Iván csak estére érkezett vissza aznap a cibai szállásra. Megjárta a plájt a Vurfuig és vissza, de a havazás elfödött már minden nyomot. Kurjantozására nem jött válasz sehonnan. Estére érkezett vissza a szállásra, és minden vér alászállt a fejéből, amikor meghallotta, hogy az úrfi még nem került elő. Az asszonyt látta maga előtt, ott a Komárnyikon, éles elevenen, ahogy az ajtóban állt, rémülettől eltorzult arccal, és valami lövésről beszélt. És aztán ahogy ott bent a házban zokogott, és tépte, rágta a padlót, és nem lehetett tenni vele semmit.

Az úr nyugodt volt.

- Meglelte a medvét, megnyúzta, minden, s eltelt az idő. A házhoz visszatálal havazásban is. Reggelre itt lesz.

Iván nem szólt semmit, de a nézése sötét volt, és az arca szürke. A plájászok szállásán együtt ültek mind azon az estén. Vénség, Birtalan, Dumitru, Iván. Megették az ételt s hallgattak. Ültek a padon, négyen egymás mellett, és hallgattak. Nézték a tüzet. A mécses reszketve égett fölöttük a gerendákon, és a nagy üres hodály tele volt sötétséggel. És mind éreztek valamit, és mind tudtak valamit. Valami retteneteset. De nem szóltak róla. Csak ültek. Négy ázott szagú, torzonborz öregember, négy senki embere, erdőlakó, elvadult plájász. Ültek. Hallgattak. Gyászoltak.

Másnap reggel se jött meg az úrfi. Az úr várt rá délig, akkor nekiindult maga is a Komárnyiknak. Vele a négy ember. Már nem havazott. A nap nem sütött ugyan, de nem havazott. Békés, fehér volt a világ. Fehér, mint egy nagy temető. Semmi se mozdult benne. Se madár, se állat. Még csak egy ág se. Halott volt az erdő. A hó térdén felül ért.

Az asszonyt ott találták a házban a kemence mellett, karjában a gyerekekkel. Csöndes volt. Illedelmesen felállt, amikor az úr belépett az ajtón. A kérdésekre halkan felelt, de nem nézett a kérdezőre. A padlót nézte mindvégig, amíg ott voltak nála. És halkan felelt, halk, színtelen hangon. Itt volt az úrfi, igen. Szürkületkor jött, sebzett medvét követett a Vurfuig, azt mondta. Igen, a Vurfuig. Ezt mondta. Biztos. Meghált, megreggelizett, aztán elindult mindjárt. Nem mondta, hogy hova, csak azt, hogy megkeresi a medvét. Sietett, félt a havazástól. Nem, amikor elindult, még nem havazott. Csak később. Nem sokkal később, csak valamivel.

A lövés? Igen, hallott egy lövést. Egészen biztos. Amikor Iván bácsi itt volt. Nem, lövés volt, egészen biztos. Nem tudja merről, de lövés volt. Aztán egyebet nem tudott mondani semmit.

Az úr fölment a plájról, s a plájon végig egyenesen a Vurfuig. Kibájtak. Nem felelt senki. Ott lepte meg őket az éjszaka. Behúzódtak egy szikla alá, tüzet raktak, nagyot. Az, úr sötétben ült a bekecsén, nem aludt, csak ült, és nem szólt egyetlen szót sem egész éjszaka. A négy plájász a tüzet vigyázta. Ők sem beszéltek.

Reggel sorra járták a gerinceket. Kurjantoztak, füleltek. Aztán szétoszoltak az üverekbe. Iván a kutyáit küldte keresni, Dumitru felkutatott minden sűrűséget, Vénség a medvék sziklaüregeit nézte át. Nem találtak semmit. Egyetlen nyomot sem. Valamit, amire figyelhetnek volna. Semmit. Halott volt a Vurfu és fehér. Csak hó volt és csönd. Hó és csönd.

Még egy éjszakát eltöltöttek a szikla alatt. Még egy egész álló napon át járták, kutatták a Vurfu sziklás katlanait. Hiába. Akkor elindultak vissza. A komárnyiki házban már égett a mécs. Az asszony ott ült, ugyanott, a kemence mellett. Ugyanúgy felállt, illedelmesen, amikor az úr belépett a házba. Ugyanúgy felelt minden kérdésre, halkán, szemét a padlóra szögezve, halkán, csöndesen, sápadtan, színtelen hangon. És nem kérdezett semmit, csak felelt.

Aztán továbbmentek, le a szállásra. És másnap az úr hazament. A négy plájász lekísérte a Szalárd torkáig. Gyerkónál várta már a szán. Nem búcsúztak tőle, ő sem búcsúzott tőlük. Aztán a négy ember elindult megint visszafelé a kitaposott nyomon, vissza az erdőbe.

Szóltanul mentek egymás nyomán. Hallgattak. A havat nézték. Csak mentek, mentek. Lassan, dőcögve, vissza. A szállásra még bementek mind a négyen. Ettek valamit, ültek a padon a tűznél, és hallgattak. Aztán elsőnek Vénség mozdult meg. Fejébe nyomta a kucsmát, vállára lökte a szumánt, kezébe fogta a puskát.

- Hö. Hát így.

Dumitru is felállt. Sötétben nézett maga köré.

- Hát már nemcsak a farkasok. A medvék is. A medvék...

- Hö! - mordult föl Vénség -, a medvék? Nem a medvék.

- Hát?

- Hö. Tudtam én. Mondtam én.

- Hö?

- Mikor a Vurfura mentünk. Ősszel. Mondtam, hogy baj lesz. Három szempár nézett riadtan az öregre. Három sötét, döbbszempár. Aztán sorra lehajtották a fejüket.

- Az asszony tudta - dörmögte Iván -, az asszony.

- Mit?

- Hallotta a lövést.

- Te nem hallottad!

- De ő hallotta. Ő tudta, már akkor. Vénség csak állt az ajtóban, és bólogatott.

- Akkor tudta meg, akkor. Amikor meghallotta a lövést.

- De ha nem volt lövés? - próbálkozott Birtalan -, Iván nem hallotta.

- Hö. Ha az asszony hallotta, akkor volt lövés. Akkor volt. És én megmondtam, már akkor.

- Hö. Én tán nem, Iván, mikor a széna közt aludtunk, a Vurfu után? Hö?

- Megmondtad - bólintott Iván -, meg.

- Hö!

- Nem a medvék. Nem - morogta Vénség, azzal lassan megfordult, és kidöcögött az ajtón. Kint fölnézett az égre. Az ég szürke volt, ködös és barátságtalan. Morgott valamit, aztán lassan, görnyedten megindult a patak mentén fölfelé, neki a Dószul Fulgeruj zúzmarás fenyveseinek.

Kis idő múlva Dumitru is elhagyta a szállást. Ő a Nagy-Cibán haladt fölfelé, s a Benedeknél betért a Vurfu szikláinak. Aztán Iván is elindult a két kutyával. Csak Birtalan maradt a szálláson egyedül. Egy darabig a tűz mellett üldögélt, magába roskadva és nagyon-nagyon öregén. Aztán lassan felállt, az ajtóhoz ment, kitárta és kilépett a küszöbre. Kinézett a hólepte erdőkre, bólogatott feléjük, és érthetetlen szavakat mormogott. Aztán sóhajtott, zekéje ujjával megtörölte kis, vizenyős, kék szemeit, és átment a pajtába, hogy kieresse a vízhez a jószágot.

A pláj alatt azon az éjszakán egy cirbolyafa rosszat álmodott. A szomszéd fenyők hallották sóhajtozni, pedig szél se járt azon az éjszakán. Csönd volt, ködös, fagyott, téli csönd, és a hideg mozdulatlanságtól zúzmara nőtt ki a fák bőre alól.

Csak a cirbolyafa nyögött néha, és olykor mintha elpattant volna benne valami. És ezek a halk, éles pattogások elhallatszottak messzire a plájról. Vitte a köd a hangot, vitte a hátán, és a tisztás aljában, lent a ház padlásán egy gerendává ácsolt fatörzs halkán felelgetett ezekre a

pattogásokra. Meg-megreccsent az is, ahogy a fagy ujjai benyúltak a repedések közé, és ezek a reccsenések végigdideregték az alvó házon.

A ház aludt. Ablakai sötétek voltak. Kemencéjében a hamu alá rejtőzött a parázs. A ház aludt, és néha megborzongott az éjszakában, mint aki sötét titkokról álmodik.

A fenyvesből egy ember jött elő. Megállt, és lenézett a házhoz. Sokáig állt ott, és hallgatta a cirbolyafa nyögéseit, és hallotta a ködön át, amikor a ház padlásán megreccsent olykor a beteg gerenda. Semmi sem mozdult körülötte, csak ezek a hangok. Az erdő aludt, lélegzés nélkül, mint a holtak. Az éjszaka ráfagyott a hegyek hátára. Néhány gyöngye csillag átszűrte fényét a ködön, és valahol ott lehetett a hold is, mert nem volt sötét. Valami sápadt dermedésben terült el előtte a tisztás, a fák körvonalai feketék voltak, és fekete volt lent a ház, és az ember arra gondolt, hogy ilyen színű lehet az a világ is, amelyikben a halottak élnek.

Egy darabig állt ott, aztán megindult lassan a ház felé. Halkan járt, a hó puha volt és térdig érő. A küszöbön megállt megint, és hallgatózott. Csönd volt a házban. Csak a padláson reccsent néha egy gerenda. A tisztás fölött egy bagoly szállt át. Lomhán, hang nélkül. Az ember utána nézett, aztán rátette kezét a kilincsre.

Az ajtó megnyekkent. Halkan csikordult a sarka. Valahol a sötét sarokban mintha megmozdult volna valami. Az ember betette maga mögött az ajtót, és hallgatózott. Körülötte sötét volt minden, csak az ablakok négyszögei szűrtek be valami halványságot. Csönd volt.

Az ember levetette magáról a szumánt, valamit odatámasztott a falhoz, és lassan a kemencéhez ment. Kezeit föléje tartotta, de már nem sok meleget árasztott. Fa után tapogatott a kezével, aztán kinyitotta a kemenceajtót, és megkaparta a hamut. Talált még parazsat alatta. Fát tett rá, és fűjni kezdte. Nemsokára sárgán előszökött a láng.

Leült a kemence mellé a padra, és csak ült. A tűz pattogott, és táncoló fényekkel megvilágította valamennyire a szobát. Látni lehetett ezt-azt. Az asztalt, a szövőszéket, a sarokban az ágyat.

- Alszol? - kérdezte egy idő múlva az ember.
- Nem alszom - felelte halkan az asszony az ágyból.
- Beteg még a gyerek?
- Nem. Istennek hála, már nem.
- Akkor jó.

Egy idő múlva újra megszólalt.

- Hallottam arról, ami történt. És később megint:
- Gondoltam, egyedül vagy. Gondoltam, most már igazán egyedül lehetsz.

Aztán, hogy az asszony ott az ágyban még mindig nem szólott semmit, sok idő múlva:

- Az ember mégis kell tartozzék egy kicsit valakihez, akármi is lett az emberből... Érted ezt?

Többet nem beszéltek. Talán elaludtak mind a ketten. Az ember a padon és az asszony az ágyban. Mikor hajnalodni kezdett, és a derengés beszivárgott az ablakon, az ember megmozdult. Felszította újra a tüzet, megrakta fával, aztán az ajtó mellől előkereste a szumánját.

- Isten veled! - mondta halkan, rekedten.

- Isten segítse! - felelte halkan az asszony ott az ágyon. Aztán az ember kiment az ajtón, és hallani lehetett, ahogy a hó sercegett a bocskorai alatt.

Mikor már világos lett egészen, az asszony is felkelt. Megetette, tisztába tette a gyereket, kitakarította a házat, aztán átment az állatokhoz. Megfejte a tehenet, szénát dobott elébe, és még egy ideig ott ült a jászol szélén, és gondolkozott.

Mikor visszament a házba, a kemence melletti padon egy ember ült megint. De ez Dumitru volt.

- Hö!
- Adjon isten, Dumitru bácsi!
- Hö. Kialudt a tüzed. Megraktam. Na.

Aztán nem szólt többet, csak odatartotta két görcsös, fekete öklét a tűz fölé. Nagy, szőrös, farkasbőr bocskorairól leolvadt a rájuk fagyott hó, és sötét tócsa gyűlt előtte a padlón. Farkasbőr ujjasa ott száradt a szegen, ott lógott kopott szőrű tarisznyája is, meg a puskája. Odébb a kucsma.

Az asszony tett-vett a házban. Szótlanul, csöndesen. Dumitru néha felnyögött, és megtapogatta csonka lábfejét.

- Ilyenkor viszi el az ördög, tudod. Amikor fagy van. Mintha ezer hangya mászna rajta, s viszket. S nem az a rész, ami megvan, hanem az, ami nincsen meg, érted ezt? Vakarnám, de nincsen mit...

És bosszúsan ütögette a farkasbőrökbe bugyolált csonkot. Majd hirtelen az asszonyra nézett.

- Nem erről a vidékről való ember volt.

- Kicsoda? - riadt föl az asszony, és nyugtalanság csillogott a szemében.

- Aki itt járt nálad. Mintázott bocskort viselt, mint az odaátiak.

Az asszony nem szólt többet, csak belebámult a tűzbe.

- Mintázott bocskora volt. Puskát hordott a szumánja alatt. Nem jóban járt az az ember.

- Miből gondolod? - rezzent föl szinte ijedten.

- Hö? Miből? Sok helyen megállt és körülnézett. Fa mellett mindig. Az erdő széléig fölfele ment, s ott a fák mögött elkanyarodott a Fulgerujnak. A ledőlt bükk mögött sokáig állt. Puskájára támaszkodott, úgy állt. Errefelé nézett.

- Lehet-sóhajtotta az asszony, és a polchoz ment, hogy ebédrevalót szedjen elő.

- Ismerted már előbb is azt az embert?

- Igen.

- Prepegyit?

- Az.

Dumitru hümmögött valamit, aztán sokáig nem szólt. Az asszony főzni kezdett, csetlett-botlott kezében az edény.

- Bandilla vezeti őket - mondotta később Dumitru -, ismerem őt. Nem volt rossz ember.

- Ismerted őt? - figyelt föl az asszony.

- Ismertem. Mondom, nem volt rossz ember. Ott lakott valamikor a Déálu Rósu alatt.

Elhallgatott, és a tüzet kezdte nézni. Csak senyvedt, nem égett. Lehajolt nyögve, és fújni kezdte a parazsat.

- Göthét raktál reá, azért ég rosszul. Ha főzni akarsz, nem való a göthe.

Az asszony nem figyelt oda. Elgondolkozva matatott a fazakak között.

- Szóval ismerte.

- Ismertem. Juhot vettem tőle akkoriban. Aztán berbécset is cseréltünk egyszer. Csakhogy én a Déálu Rósu másik oldalán éltem akkor. Ismertem, hát. Egyenes ember volt. És jó juhos gazda.

- Jó ember volt, azt mondja?

- Ha juhott vett tőle az ember, megmondta egyenesen: ennek ez a hibája, annak az. Vagy hogy ennek nincsen hibája semmi. És amit mondott, az úgy is volt.

Az asszony teríteni kezdett. Levette a fazekat a kemencéről, de a keze reszketett.

- Aztán hogy lett mégis prepegyit?

Bár háttal állt feléje, az öreg mégis felfülelt a hangra. Gyanakodva nézegette az asszony hátát, aztán legyintett, és eltörülte bocskorával a tócsát ott lent a padlón.

- Az ember nem tudhatja azt. Beszélték, hogy elhagyta a felesége, és elment valami korcsmáros után. Ő pedig megölte a korcsmárost. Aztán felgyújtotta az apósa malmát. Ha úgy is volt, ahogyan mondták, az ember nem tudhatja mégse. Azt, hogy mi volt igazán, s hogyan volt. Az ember legfeljebb láthatja, hogy ez meg ez történt, így és így. De hogy mi az, ami történt, s miért történt, hogyan? Azt csak az tudhatja, akivel történt. Sokszor még az sem. Sokszor. A világ tele van ilyen dolgokkal. Amiket nem érthetünk, nem tudhatunk. Ezért nem szabad soha azt mondani valakiről, hogy ez ilyen, vagy olyan ember, mert ezt és ezt csinálta. Nem, asszony, ezt nem szabad mondani sorha. Mert nem lehet tudni, mi mozgatja az embereket. Mi az, ami ide vagy amoda löki. Az egyikből prepegyit lesz. A másik talán éppen kurátor, akivel lekezel a pap is. És lehet, hogy éppen az volt a több, akiből prepegyit lett. Lehet. Valami történik, és az egész elfordult erre vagy arra. Az egész élet. Az ember sohasem tudhatja, mert amit az ember lát, az semmi. A nagy dolgok, azok úgy történnek, hogy nem láthatja senki más, csak az, akinek szól. Hát ezért mondom.

Az asszony telemerte levessel a tányért, aztán szólt valamit halkan, és elfordult. Dumitru nyögött, fölkelt a padról, és az asztalhoz ment. Apró, gyanakvó szemeivel végigmérte az asszonyt, aztán leült, és enni kezdett. Az asszony az ablaknál állt, és kinézett a tisztásra. Csak a tűz hallatszott a kemencében, és az a halk zaj, amivel Dumitru szürcsölte a levest.

Aztán hogy elkészült az evéssel, és megtörülte inge ujjával a száját, szakáilát, újra csak ránézett az asszonyra. Az még mindig az ablaknál állt.

- Bandilla volt?

- Kicsoda? - riadt föl az asszony, és ijedten fordult meg.

- Aki itt volt?

- Igen - felelte az asszony rövid gondolkodás után, és visszafordult az ablakhoz.

Dumitru néhány pillanatig még nézte meghajlott hátát ott az ablaknál, aztán lehajtotta ő is a fejét, és a bocskorait kezdte vizsgálgatni.

- Lövést hallottál. Az úrfi nem tért vissza. Bandilla járt nálad. Hö.

Az asszony rémülten fordult meg, és tágra meredt szemmel bámult Dumitru. - Jaj! Mire gondolsz? Dumitru nyugodtan nézett az ijedt asszonyra.

- Arra, hogy én most elindulok ezen a nyomon, és addig megyek rajta, amíg...

Az asszony lehajtotta a fejét. Aztán néhány lépéssel közelebb jött, és megállt Dumitru előtt.

- Nem - mondta -, nem kell.

- Miért?

- Mert az apám.

Dumitru ült a széken, és hallgatott. Az asszony evett. Aztán eltakarította az edényt, ölébe vette a gyereket, és szoptatni kezdett. Ekkor megmozdult Dumitru is. Fölkelt, magára vette farkasbőr ujjasát, kucsmáját, tarisznáját, vállára akasztotta a puskát. Aztán szembefordult az asszonnyal.

- Hát így van, látod. Az ember sohasem tudhatja. Hogy mi hogyan és mi miért. Hát így van.

Azzal kidöcögött az ajtón, s lassú sántikálással eltűnt a téli erdők között.

Sokáig nem jött többé senki. A napok teltek, egybefolytak. Az asszony ült, ült a kemence mellett, és nézett ki az ablakon a hóba temetett erdőre, ahova valaki elment örökre, és azóta fekete lett a világ. Miért is? Miért? Miért kellett így történjék ez? Lehet az, hogy túlságosan szép volt az az ősz, szép, forró és igaz, és mindenért, ami szép és igaz, ekkora árat kell fizetni? Vagy valahol máshol volt a baj? Vége lett, mert mindennek, ami szép, vége kellett legyen egyszer, s ha az ember makacsul meg akarja őrizni magának, akkor így... Csakhogy vége legyen tulajdonképpen?

Hiába gondolkodott, hiába. Közben fagyok jöttek és havazások és újra fagyok és újra havazások. Egyszer még Iván is följött a lóval, hozta a lisztet, és rosszkedvű volt és nagyon öreg. Elmondta, hogy az úr esztét vesztette a fia miatt, azt beszélik. Bent ül Disznajón a házban, és nem mozdul sehova, vadászni sem jár, mindenkit elküld maga mellől. Esztét vesztette bizonyosan. Nincs többé, aki az erdőket járja, akinek jelenteni lehetne a medvék és disznók dolgát, nincs. Talán el is adja ezután az úr a havast, jönnek a fejszések, lám, már a gőzvasút maholnap itt fütyöl el a patakok torkában.

Így beszélt Iván, aztán lement a lóval megint. És újra nem mozdult semmi fent a Komárnyikon, napokig, napokig. Amíg aztán megjött az az ember, akinek jönnie kellett.

Az asszony már napokkal előre megérezte, ott a komárnyiki házban. Napokkal előbb, ott a kemence sarkában üldögélve érezte, tudta, akarta, hogy jöjjön. Talán már első perctől kezdve akarta ezt a találkozást, csak nem tudott róla. Talán attól a perctől kezdve, hogy meghallotta a lövést, amit nem hallott más senki.

Sokáig nem tudott róla, hogy ezt akarja. Csak ült, ült és maga elé bámult, és megpróbált gondolkozni, hidegen és józanul a dolgok felett, és nem sikerült. Aztán egyszer csak, egészen észrevétlenül megmozdult valahol egy érzés: akarom, hogy jöjjön! Akárki is az. Ha medve, ha ember, ha ördög, mindegy. Jöjjön. Álljon itt előttem, és én nézzek a szemébe. És mondjam a szemébe a rettenetést, a bosszút, az átkot, a leggonoszabb gonoszságot, ami megterem bennem. Jöjjön! Akarom!

Először csak egy sejtelen volt, egy megsejtett érzés. Aztán lassan kitisztult. Megerősödött. Tudatossá lett: igen, ezt akarom. Gonosz akarok lenni ahhoz, aki gonosz volt hozzám. Jöjjön! Álljon itt előttem! Akarom! És aztán napokon át, heteken át, amíg kint havazott és fagyott, havazott és fagyott: csak ült, ült, görnyedten, a semmibe bámulva, és arra gondolt, hogy akarja. És arra gondolt, hogy jönnie kell. És megfeszítette minden erejét, és akarta. Napokon, heteken át, amíg kint havazott és fagyott, havazott és fagyott.

Aztán egyszer egy este valami megdobbant benne. Elakadt a lélegzete tőle. Valami mintha a torkát szorongatta volna. Rossz, fekete sejtés. Ösztön. Előérzet. Valaki jön. Útban van már és jön. Egy pillanatig elakadt a lélegzete, és a szíve hangosan vert. Fojtott izgalom töltötte meg körülötte a levegőt. Az egész házat. A tisztást. Az erdőt. A világot. Jön. Útban van már és jön.

Mindent elrendezett. A házat, a gyermeket, az állatokat. Aztán beült a kemence mellé, és elkezdett várni. Várt. Kint szürkült már. Kigyúltak a csillagok. Nem gyújtott lámpát. Ha leégett a tűz, új fát vetett rá. És ült, és várt. Hosszú, hosszú ideig. Kint lassan elfordultak a csillagképek, feljött a hold, és görbe volt az arca és a színe sápadt és gonosz. Sokáig várt. Aztán egyszerre csak nesz támadt kint. Csikorgott a hó. Egyre hangosabban. Lépések jöttek csikorogva a fagyott havon. Aztán megszűnt a csikorgás. Valaki állt a küszöbön. Az asszony ült, és reszketett benne valami, és hallgatott.

Aztán megnyílt az ajtó, és valaki belépett. Sötét, darabos körvonalai egy pillanatig kirajzolódtak a nyitott ajtó derengő négyszögében. Aztán becsukta maga mögött az ajtót. Az ajtó kattant, és valaki ott állt a sötét szobában.

- Gyere közelebb! - szólalt meg az asszony, és a hangja egészen különös volt, mély és parancsoló -, régóta várlak. Mért jöttél olyan lassan?

- Mi? - riadt föl az ember ott a sötétben. - Hol vagy? Mért nem gyújtasz lámpát? He?

- Gyere közelebb! - mondta az asszony, és lassan megmozdult. Lehajolt, kinyitotta a kemence ajtaját, és néhány száraz fenyőhasábot vetett a tűzre. Az ember lépett néhányat feléje. A lángok furcsán világították meg a szobát. Az asszony nyitva hagyta a kemence ajtaját.

- Itt a szék, ülj le! - mondta parancsoló, szinte kemény hangon, és odafordította a széket, szembe a kemence nyitott ajtajával.

Az ember újra lépett egyet.

- He? Gyújts lámpát! Hogy lássalak.

- Nincs olaj. Ülj le, ha mondom!

Az ember morgott valamit, és levette fejéről a kucsmát. Az asztalra lökte. Puskáját mellé támasztotta, s kigombolta birkabőr ujjasát. Az asszony visszahúzódott a kemence szögletébe, onnan figyelte az embert. Valami vad, hideg elszántságot érzett, keserű, gonosz haragot. Az ember újra felmordult.

- Pálinkát adj!

- Ülj le előbb! Oda a székre.

- Pálinkát adj! - ordította az ember -, nem te parancsolsz itt, hanem én!

- Ne ordíts, bolond, felébred a gyermek. Kapsz mindent, csak ülj le! Nem mondtam már, hogy vártalak?

Szinte súgva mondta ezeket, és a hangja egészen különös volt, szinte buja és felkínálkozó. Az ember megcsöndesedett.

- Vártál? - kérdezte gyanakvóan.

A lobogó lángok megvilágították az ember arcán a sebhelyet. Semmi mást, csak azt. Az asszony nem is csodálkozott, amikor meglátta. Mintha tudta volna előre, hogy aki jön, annak ott lesz a sebhely az arcán.

- Vártalak, Mihály, mint a menyasszony a vőlegényt, úgy...

Forró volt a hang, és fojtott szikrák pattantak belőle. Az ember arca kivörösödött, és leült a székre, amelyik ott állt a kemence nyitott ajtajával szemben.

- De honnan tudad? - kérdezte bambán, és az ő hangja is fojtott volt és rekedt.

Nézte onnan a sötétből a sebhelyes ember megvilágított arcát, azt a csúnya, csontos, szörpamacsos arcot, és a szája elkeskenyedett a gyűlölettől, szinte vicsorgott. De a hangja lágyan bűgött mégis.

- A szívem, Mihály...

Az ember gonoszul felröhögött. Apró szemeiben ravaszság csillant és kegyetlen vágy.

- Beszélni tudsz, kis ringyó! Mindjárt meglátjuk, hogy tudsz ölelni, te! Te kis dög! Pálinkát adj!

Az asszony szeme zölden fénylett hátul a sötétben.

- Mindent megkapsz, Mihály, amit akarsz, mindent...

- Ne onnan beszélj - röhögött az ember -, gyere közelebb, hadd fogjalak kézbe egy kicsit, te!

Az asszony megmozdult. Lassan jött előbbre. Szeme mereven az ember szemébe fúródott. Aztán ott állt előtte, szorosan előtte. Az ember szemei zavarosak lettek, és nem tudtak szabadulni az asszony szemeitől.

- Gyere - hörögte, és kezei után kinyúltak az asszony teste felé -, gyere!

- Várj, Mihály! A pálinkát hozom...

Levett a polcra egy poharat. A korsóból vizet töltött belé, és úgy vitte az embernek. Lassan, mint a macska jött vele közelebb, és szeme újra az ember szemébe mélyedt.

- Fenyőszesz, Mihály, csak az urak isznak ilyet, fenyőszesz, fogjad!

Az ember mohón kapott a pohár után. Orrához emelte. Orrához emelte. Az asszony ott állt szorosan előtte, és a hangja duruzsolt, de a szemei hidegen fénylettek, mint a zöldeskékké élezett acél.

- Érzed a szagát, Mihály? Tűz van benne és erő, a nap tüze és a fenyvesek ereje, érzed? Ne idd egyszerre, mert nagyon erős, csak kortyonként! Vigyázz, égeti a torkot, de tűzessé teszi a vért, érzed, Mihály?

Az ember reszkető kézzel emelte szájához a poharat, és kortyolt belőle. Óvatosan. Arca kivörösödött. Krákogott.

- Húha... Ez igen... És csettintett a nyelvével.

- Igyál, Mihály! Tölts még, van még, érzed az erejét?

Az ember felhajtotta a poharat. Krákogott, csettintett, és nyújtotta az üres poharat.

- Tölts még, ringyó, tölts, Istened ne legyen!

Az asszony újra teletöltötte vízzel a poharat.

- Igyál, Mihály, igyál, tiszta fenyőszesz, igyál...

És Mihály itta. Aztán még egyet és még egyet. Már eldőlvé ült a széken, szemei zavarosak voltak, szája lebiggyedt csúnyán, mint a gutaütötté. Az asszony ott állt előtte, és a szemei villogtak.

- Berúgtál, Mihály, részeg vagy, forog körülötted a világ, érzed? Forog minden, kóvályog, s benned ég a szesz. Érzed, Mihály?

Az ember nehezen hörgött, és csuklani kezdett, mint a részegek. Zavaros szemei bambán néztek az asszonyra.

- Gyere az ágyra, gyere...

Az asszony vadul, furcsán felnevetett.

- Kellek neked, Mihály? Igen? Kell a csókom? Az ölelésem? A testem? Várj, Mihály, levetkőzöm neked!

A nyitott kemenceajtóban lángolt a tűz. Fényében bambán ült az ember, és tátott szájjal meredt az asszonyra, aki lassan, puha mozdulatokkal, egyenként dobta le magáról a ruhát. Bőrén reszketve táncolt a tűz rőt fénye, a levegő megtelt buja forrósággal, és a szoba sötét szögleteiben fülledt titkok lapultak.

- Szép vagyok, Mihály? Nézd, milyen szép vagyok! Fiatal és szép, szerelemre való... Nézz, Mihály, nézz, akarsz engem, igen?

Az ember felnyögött a széken, és keze kinyúlt az asszony si ma teste után, de nem érte el.

- Várj, Mihály, most nem tudsz megmozdulni, nem tudsz mozdulni, érted? Nem tudsz... Most énekelni kell, előbb énekelni kell, és csakis azután... Érted? Énekelni kell.

- Mit énekeljek? - hörgötte az ember -, mit?

- Valami temetési éneket, Mihály, amit temetéskor szoktak, hiszen temetés volt, ugye? És még nem énekelt senki. Énekelj, Mihály, temetési éneket, mert temetésen vagyunk!

És az ember énekelni kezdett. Torzul, rekedten, megcsukló, mély hanggal énekelni kezdett egy halotti éneket. Szájából hörgöve jöttek elő a szomorú hangok, és megtöltötték vacogással a házat. Az asszony ott állt meztelenül a tűz ideges fényében, és nézte az embert. A szeme zölden villogott. Aztán nevetni kezdett, élesen, vadul.

- Most vígat, Mihály! A temetés megvolt, jön az esküvő! A te esküvőd, Mihály, énekelj, vígat! Táncolni akarunk, Mihály, mielőtt az ágyba mennénk! Vígat, vígat!

És a sebhelyes, elkábult ember ott a széken felkurjantott elbicsakló, vonyításszerű hangon: ujjujuju! Azzal belekezdett egy vad, havasi táncdalba. Ujjaival pattogatott, lábaival döngötte az ütemet, bozontos, rút feje ide-oda billent, és szájából torz rikoltozással bukdácsolt elő a dal pattogó szövege.

- Táncolj, Mihály, táncolj! Rúgjad a szirbát! Egyszer élünk csak, és soha többet!

És Mihály fölrúgta maga alól a széket, nagyot kurjantott, és belekezdett a táncba. Nagyokat szökött, tenyerével verte a bokáját, döngötte a padlót, és közben rekedten kurjantozott. Az izzadság vastag csöppekben csörgött végig az arcán, lihegett, szája szélén kiütött a hab, szemei lázasan fénylettek, és verte a padlót, táncolt, táncolt, és hörgöve rikoltozott.

Az asszony ott állt a kemence mellett, és nézte. Villogó szemekkel, kissé megnyílt szájjal, fogai fehéren megcsillantak az ajkai között, mint a ragadozóké.

Aztán az ember ott a szoba közepén abbahagyta a táncot. Tántorogva állt, és nehezen hörgött. Az asszony hangja keresztülsziszegett a csenden.

- Halálosan elfáradtál Mihály. Érzed? Nincs semmi erő benned. Összeesel, Mihály, vigyázz, most dőlsz végig a földön. Most!

És a nagydarab ember tántorogni kezdett, aztán döngve végigzuhan a padlón. Ott feküdt és hörgött. A tűz megvilágította az arcát. Borzolt, vörös arcán a sebhelyt. A száján kicsordult a nyál. Az asszony egy vadmacskaugrással mellette volt. Letérdelt, az ember fölé hajolt.

- Mozdulni sem tudsz, Mihály, mintha kőből lennének a karjaid, ólomból a fejed, nehéz vasból a lábad, mozdulni sem tudsz, hiába akarsz, nem tudsz, pedig itt vagyok melletted, Mihály... Nézd a testemet, milyen szép, nézd, a tied lehetnék, de mozdulni sem tudsz, érzed, milyen sima a bőröm, és puha? Látod a számat? Itt van egészen közel, belecsókolhatnál. Nézz meg jól, Mihály, utoljára látsz asszonyi testet. Itt vagyok, és nem tudsz kinyúlni értem, minden csepp véred engem akar, és nem tudsz mozdulni sem, pedig itt vagyok, nézd, itt vagyok egészen közel, és szép vagyok, ugye? Nézd a testemet, soha még ilyen szépet nem láttál, soha, és így nem kívántál asszonyt, mint most, és mégsem tudsz megölelni, és nem ölelsz meg többé soha asszonyi testet, mert meghalsz, Mihály, érted, meghalsz, mire feljön a nap...

Búgott az asszony hangja, fojtottan, és a tűz babonás táncot járt a kemenceajtóban, és az ember a földön hörgött, és a szemei kidülledtek, homlokán megfeszültek az erek, és csak nézni tudott, és hörgögni, és habos nyál ült a szája szögletén.

- Jaj! - nyögte az ember -, jaj, csak egyszer, csak egyszer...

- Könyörögj, Mihály, imádkozz! Hogy szánjalak meg, és engedjem, hogy megérinthesd a testemet, csak egyszer...

És az ember ott a földön dadogva, akadozó nyelvvel imádkozni kezdett.

- Tovább, Mihály, tovább! Nézd, itt vagyok, és kellek neked, nézd...

És az ember imádkozott. Hörgöve, kidülledt szemekkel.

Az asszony hirtelen felkacagott. Éles, kegyetlen kacagással. Megrázta a haját.

- Elég, Mihály, elég a játékból! Kelj fel!

Hátrament a kemence mögé. Kötelet vett föl a földről, erős szénakötelet. Az ember nyögve, lassan föltápáskodott. Tántorogva állt a szoba közepén, és eszelős szemekkel bámult bele a tűzbe.

Az asszony puha macskaléptekkel odament hozzá, a kötélből hurkot csinált, és a hurkot az ember nyakába akasztotta.

- Ide figyelj, Mihály! - a hangja éles volt és parancsoló, és mereven az ember szemébe nézett -, elindulsz, és kimégy oda, ahol megölted őt. Érted? Ahol ő fekszik, akit megöltél. Kimégy oda, és azon a helyen találsz egy fát. És arra a fára fölmászol, és ennek a kötélnak a végét erősen hozzákötöd a legvastagabb ághoz. Érted? A kötel végét hozzákötöd erősen az ághoz! És leugrasz a fáról. Megértettél, Mihály? Eredj!

És az ember reszketni kezdett, aztán lassan megindult az ajtó felé. Kinyitotta, kilépett. Az ajtó nyitva maradt utána. És a nyitott ajtón át látni lehetett, ahogy lassú léptekkel, merev testtel, mint az alvajárók, elindult a havas tisztáson fölfele. Nyakában vitte a kötelet, és a kötel vége nyomot húzott mögötte a hóban. Aztán lassan elnyelte az éjszaka.

A hajnal ott találta az asszonyt virrasztva a kemence sarkában. Mikor az első napsugár végigesett a tisztáson, megmozdult. Fölegyenesegett, nyújtózott, aztán fogta a sarokban álló baltát, és elindult föl a gerincre a száraz fenyőfához. Megdöngette háromszor a fát a balta fokával, aztán várt. Aztán újra megdöngette, és újra várt. Zúzmarától csillogó fenyőcsúcsok fölött, rózsaszínre festett havas völgyeken túl akkor bomlottak szét a Fulgeruj körül a mélylila ködök.

Harmadszor is megdöngette a fát, és várt. És akkor messziről, tompán megjött a felelet.

Majdnem dél volt már, mire Vénség a hólepte gerincen át megérkezett a házhoz. Az asszony ott ült a kemence sarkában akkor is, és szoptatta a gyereket.

Az öreg bejött, megállt. Az első, amit meglátott, a puska volt az asztalon. Az úrfi puskája. Mellette az idegen kucsma s a földön a szumán. Nem szólt semmit, csak állt. Hol a puskát nézte, hol az asszonyt. És akkor megszólalt az asszony halk, színtelen hangon.

- Öregapó. Az ajtótól fölfele egy nyom indul a hóban. Jelt húzott maga mögött a nyom, nem lehet eltéveszteni. A nyom végén egy embert talál felakasztva a fán. Ott kell keresni, a hó alatt.

- Hö! - mordult föl az öreg és állt -, kiről beszélsz?

Az asszony nem szólt, csak a puskára mutatott. Vénség odament, megnézte a puskát. Aztán az asszonyt. Hosszasan. Aztán lassan kiment a házból, és megkereste a nyomot, amelyik jelt húzott maga mögött a hóban.

Két nap múlva csendőrök jöttek, és velük volt az úr. Felmásztak a Vurfura, s be a sziklás üverek közé, ahova Vénség vezette őket. Egy kiszáradt, csonka bükkfán egy ember lógott, fejét kikezdték már a hollók és a varjak. Alatta a mély hóba temetve feküdt az úrfi. Hátába

kapta a lövést. Mellette félig nyúzott hatalmas medve. Az úrfi kezében még ott volt a kés, amivel a medvét nyúzta.

Vénség csak annyit tudott, hogy hollókat látott keringeni a Vurfu fölött, és azért jött oda. Meglátta az akasztott embert a fán, és a fa alatt az úrfi puskáját. Aztán meglelte az úrfit is. A puskát mindjárt levitte a cibai szállásra, s Ivánt elküldte Gyerkóhoz, hogy jelentsék meg a dolgot. Ennyit tudott az öreg, többet nem.

A csendőrök nézték az akasztott embert, csóválták a fejüket, és csodálkoztak. Aztán az úrfi fagyott testét kiemelték a hóból, és levitték magukkal. Csak lent jutott eszükbe, hogy az ember ott maradt a fán. De akkor már este volt, és így legyintettek rá egyet. Azért már nem érdemes visszamenni.

Szán hozta ki a fekete érckoporsót Gyerkéig. Aztán elől ment a szán, és mögötte egy másik szánon sötéten és egyedül az úr. És a plájaszok ott álltak levett kucsmával a Szalárd torkában, és néztek a két szán után, amíg lassan el nem nyelték őket a kanyarban a hó alatt hallgató erdők.

Aztán sokáig, nagyon sokáig nem történt semmi. Csak a tél nyomta súlyosan a hegyeket, és szarvastehenek rágták a nyárfahajtásokat, és itt-ott egy-egy kőszáló vaddisznó csapást szántott magának a patakon át, és néha hallani lehetett a harkályt, ahogy egy vén fát megkopogtatott. Más nem történt semmi. Az, idő odafagyott az erdőkhöz, voltak ugyan nappalok és voltak éjszakák, néha szelek és néha havazások, de az idő mégis állt, mini ahogy a patakok vize megállt a jég alatt, mint ahogy egy szív megáll, és mozdulatlanságba dermed körülötte az élet.

Olykor nagy ritkán feljött Iván a lóval, és meghozta a lisztet. És leült a padra a kemence mellé, és lassú szóval elmondott ezt-azt, amit Gyerkótól megtudott a lenti emberek dolgairól. De mindezt csak úgy mondta éppen, hogy beszéljen valamit, mert mindez olyan távoli és idegen volt ott fönt a behavazott néma erdők között, hogy nem is érdekelhetett senkit. Olykor az asszony is szólt hozzá egy-két szót, nem fontosat, éppen csak azért, hogy ő is mondjon valamit, s talán azért is, hogy hallja a saját hangját, s ne feledje el a szavakat. Nagy ritkán Dumitru is előkerült valahonnét, megnézte a juhokat, és mondott róluk ezt-azt, aztán elment megint. Előfordult, hogy Vénség vetődött arra a plájokról, bejött a házba, leült, nem szólt egy szót sem, csak ült, és nézte a tüzet, megette az ételt, és elment megint. Olyan napok is voltak, hogy jött valaki, és szó esett a házban, vagy nem esett szó, de mégis volt ott valaki, és bélyeget hagyott azon a napon, és megjelölte valahogy az időt. De ritkák voltak ezek a napok, és többnyire csak csönd lakott a ház körül, a mozdulatlan téli csönd.

Még ott volt a gyerek. És jó, hogy ott volt, mert dolgot adott, és néha sírt, néha gügyögött, és ezek a hangok mégis életet jelentettek a házban.

Aztán - szinte észre sem lehetett venni - megnyúltak a napok. Nyurgák lettek és világosak, a nap megerősödött az égen, és jégcsapokat csókolott a ház ereszből. A hó lassan fényét veszítette, megkopott, itt-ott kifeslett, és Iván, amikor a liszttel jött, hírért hozta, hogy lent már szántanak és vetnek a gazdák.

Kibomlottak a barkák is, és egy napon aztán megjött az úr. Igazában kakasra jött vadászni, és az Iszticsóra készült. De nem volt kedve a vadászathoz, mogorva volt és fáradt, és csak a komáromi házig jutott el Ivánnal. Az asszony ebédet főzött, igyekezett kedvében járni, de az úr csak ült a padon, és egyre a bölcsőt nézte, s abban a gyereket. Az már állott akkor a lábán, és tiszta, kék szemével reánevetett az úrra.

- Szoptatod még? - kérdezte az úr egy idő múlva. Az asszony megrázta a fejét.

- Elapadt a tejem. Már régen. Az úr ránézett.

- Rossz bőrben vagy te is - mondta, aztán hallgatott. Pedig nem volt sovány az asszony. Csak valahogy karcsúbb lett, sápadtabb. Az arca mintha megnyúlt volna, szemei nagyok lettek és árnyékosak. És a szája körül két új vonás: a tél barázdálta oda. Két keserű vonás. És a homlokán is az a furcsa jel, mintha valaki bevészte volna mélyre.

Az úr nem ment ki az Iszticsóra aznap, ott maradt estig. Este lementek Ivánnal. Másnap újra feljött. Egyedül volt. Bement a házba, és nézni kezdte megint a gyereket.

- Van-e már neve? - kérdezte.

- Gáspár - felelte halkan az asszony.

Az úr arca elsötétedett, fejét lehajtotta, és nem szólt többet. Az asszony nézte a lehajtott fejet. Mennyi ezüst szál van már a fekete hajban. Milyen soványán merednek ki az arc csontjai a bozontos bajusz fölött, és mennyi ezüst szál van már a bajuszban is. És milyen hajlott a háta, ahogy ott ül, milyen szomorú és hajlott. És milyen mélyen ülnek a szemei, ahogy a

gyerekre néz velük, mélyen bent az arcban, mélyen az ősz szemöldökök alatt. Megöregedett az úr - gondolta az asszony, és halkán sóhajtott.

Estig ott ült megint. Csak ült, és nézte a gyereket. Aztán este, mikor elindult vissza, azt mondta:

- Kicsi Gáspárt magamhoz veszem, asszony. Ő az egyetlen, ami a fiamból maradt. Magamhoz veszem, embert csinállok belőle, reá hagyom a nevemet és a havast. Vigyázz reá jól, asszony!

Azzal elment. Az asszony pedig ott maradt a szavakkal. Rágta őket, és szétbontogatta. Kutatta azt, ami mögöttük van. Néha megijedt tőlük úgy, hogy megfagyott benne a vér. Máskor meg megörvendett nekik, hogy táncolni és nevetni szeretett volna.

Reggel újra ott volt az úr. Ivánnal jött és a lovakkal. Ezzel lépett a házba:

- Készülj, asszony, leviszlek a gyerekekkel együtt. Kocsit rendeltem délire. A holmidat leviszik a lovak, s majd szekeret küldök érte. Készülj!

Az asszony állt, mint akire rászakadt az ég.

- Hova? - kérdezte gyámoltalanul.

- Hova! - mordult az úr. - Hozzám, Disznajóra. Ott az unokám helye, nem itt fönt a hegyen. Siess, asszony, szedj össze mindent!

Az asszony csak állt. Sápadt volt és reszketett.

- Mit bámulsz? Mondtam, mozogj!

Ekkor megszólalt. A hangja remegett egy kissé, de a szavak tisztán és bátran koppantak az úr lába előtt.

- Ne haragudj, uram, jó itt nekünk!

Az úr szemöldökei haragosan rándultak össze.

- Hogy hol jobb, azt én tudom. Készülj, s ne beszélj! Félóra múlva indulunk.

De az asszony csak állt. Most már bátran egyenesedve.

- Nem megyek, uram, sehova.

Az úr arca elvörösödött, szemei szikrázva nézték az asszonyt.

- Akkor itt maradsz. De a gyereket viszem.

És megindult a bölcső felé. Az asszony a bölcsőhöz ugrott a gyerek és az úr közé.

- Nem teheted, uram! A gyermek az enyém!

- De az én unokám!

- De az én fiam!

Így álltak egymással szemben. Az asszony keze görcsösen markolta a bölcső faragott fáját, az úr keze ökölbe szorítva. Aztán az ököl kiengedett. Az úr feje meghajlott.

- Ide figyelj, asszony! - morogta rekedten, de ez a morgás betöltötte a házat -, meg kell értsed a dolgot. Ez a gyerek itt az utolsó Éltest. Vér az én véremből. Úr kell legyen belőle is, mint ahogy az ősei is mind urak voltak. Értsd hát meg, asszony. Le kell mondanod a gyerekről. Kell. Érted? Nincsen más, aki ezt a nevet továbbvigye, ha én meghalok. Nincsen más. Meg kell értened.

- Nekem sincsen más - felelte az asszony, és a szája keskeny lett, és az a két keserű vonás mélyen bevágódott az arcába -, meg kell értened neked is, uram. Nincsen már senkim és semmim, csak ő.

Léptek hallatszottak, és az ajtóban ott állt Iván. Az úr még ott állt egy pillanatig az asszony előtt, aztán megfordult, és lassan az ajtó felé ment. Az ajtóban megállt, és még egyszer visszafordult. Az arca nagyon öreg volt.

- Gondolkozz még ezen, asszony! A gyerek az én unokám, és nincs más senki, csak ő. Gondolkozz ezen!

Aztán kiment a házból. Kint odaszólt valamit Ivánnak, és aztán hallani lehetett, ahogy a lovak megindultak lefele az ösvényen.

Az asszony sokáig állt ott mozdulatlanul a bölcső mellett, és az ajtóra bámult. És mintha valami rossz, fekete felhő borulna körülötte a világra, valami sötét veszedelmektől nehéz, nagy felhő, olyan félelmetes és komor lett egyszerre minden.

Délután feljött Birtalan. Leült a padra, egy darabig hallgatott, aztán elkezdte.

- Ide hallgass! Ezt üzeni az úr: ha lemégy vele Disznajóra, ott élhetsz az udvarban a gyerek mellett. Gondozhatod tovább, jó fizetést kapsz, minden. Ha nagyobb lesz a gyerek, és iskolába kerül, kapsz egy házat az úrtól, telket is hozzá és mindent, ami kell. Élhetsz ott életed végéig.

Az asszony megrázta makacsul a fejét.

- Nem adom a gyereket. Senkinek nem adom.

- Urat akar neveltetni belőle, nagy urat.
- És vajon boldogabb-e az úr, mint a többi ember? Erre feleljen, Birtalan bácsi! Boldogabb lesz-e attól a gyerekem?

- Ezt én nem tudhatom, lelkem - felelte Birtalan csöndesen, és aztán nem beszélt többet. Csak ült, ült szomorúan a padon, aztán fölkel és elment.

Aztán napok teltek el, és nem jött senki. Közben zöldült a fű, a bükkös szélén kinyíltak a hóvirágok, és délben néha szép, sárga pillangók szálltak el a ház előtt. A juhok kolompja kint szólt a tisztáson, és a zsenge fűben bárányok szökdécseltek. Az asszony kivitte néha a gyereket a bárány okhoz, és az nevetve nyújtogatta feléjük apró kezeit, és boldog szavakat gügyögött.

-Bá! Bá! Bá! Dá! Dá!

És a bárányok csillogó szemmel megcsodálták, és megnyalták a kezét.

Aztán egy délután történt, majdnem estefelé. A juhok fönt legeltek a tisztás végében, és egyszerre csak ugatni kezdett a kutya. Az asszony kinézett a házból, a gyermeket etette éppen tejbe főtt máléval. Egy ember jött ki az erdőből, és ment a juhok felé. Hosszú bot volt a kezében, és a fején pörge, fekete kalap. Olyan pakurárféle embernek látszott. Egyenesen a juhok felé ment. Ott volt a juhok között a tehén is. A kutya a tisztás közepén állt, és ugatta az idegen embert.

És akkor az ember meglengette kezében a botot, és terelni kezdte a juhokat be az erdőbe.

-Hujj! - kiáltott rájuk - hujj-nye! -, és a bottal rácsapott a tehén tarára, és terelte azt is a juhok után. A kutya pedig ugatott, mint a bolond.

-Hé! Te! - kiáltott az asszony a küszöbről -, mit csinálsz ott?!

De az ember mintha nem is hallotta volna. Csak terelte az állatokat be az erdőbe, és már bent is volt velük, és már csak a hangja hallatszott, ahogy hujjogott nekik.

Az asszony beszaladt, felkapta a sarokból a baltát, és futni kezdett fölfele a tisztáson. A kutya ugatva előtte. Az ember értette a terelést, mert jól fönt haladt már, majdnem a plájon volt, amikor utolérte.

- Megbolondultál?! - rontott hozzá lihegve, kezében a baltával -, hova hajtod az állataimat?!

Az ember, egy nagy, nyurga legény, széles tüszővel a derekán, vigyorogva nézett reá.

- Megijedtél, he?

- Mit akarsz? Bolond vagy?

- Bolond hát - vigyorgott a legény.

- S hova hajtánád őket?

- Nagyanyám most üli a lakodalmát. Neki vinném.

- Istenemre, te bolond vagy!

- Én mondtam, hogy az!

- Jaj, a keserűségit a lelkednek, legalább segíts most összeszedni őket.

- Hujjnye! Hujjhuhujj! - rikoltotta el magát a legény tele torokból -, hujjhohó!

S botjával elkezdte bolondul csapkodni a falkát, hogy a juhok ijedtükben még jobban szerteiramodtak.

- Nem hallgatsz el mindjárt? - mérgelődött meg az asszony, és kétkézre kapta a baltát -, mit bolondítod meg ezeket is!

A legény röhögött, kurjantott még néhányat, aztán megindult fel a pláj felé. Néhány trágár tréfát még odakiáltott az asszonynak, aztán elnyelte az erdő.

Fene a bolond fejedet - dohogott bosszúsan az asszony, és igyekezett összeterelni a sűrűben a megriadt állatokat.

Nehezen tudta összeszedni őket.

A kutya is segített. Két kis bárányt ölben kellett vinni, mert nem bírtak már futni az anyjuk mögött. Végre együtt volt mind. A tehén is, a juhok is, a kecskék is, a bárányok is. Nagy kinnal kiterelte őket az erdőből, és ott voltak újra a tisztáson. Már úgyis este volt, hát egyenesen lehajtotta őket a karámhoz. A tehenet bekötötte a pajtába, aztán bement a házba a fejősajtárért.

Már ahogy a ház felé haladt, elfogta valami különös érzés. Valahogy olyan csönd volt. Olyan néma volt a ház. Valami félelmetes és dermesztő érzés volt ez, és egyre nőtt. Mikor a küszöbre tette a lábát, már tisztán érezte a csöndet, ami a házból kiáradt. Szinte az arcába csapott ez a csönd, fekete volt és hulla-szagú.

Az ajtó félig nyitva állt. Belökte és megállt. A ház némán és üresen meredt szembe vele, mint egy rémült szem, amelyikből elköltözött az élet. A bölcső ott állt, és nem volt benne semmi.

Éjszaka volt már, amikor az asszony a plájások szállására berontott, ott a Cibában. Csak Birtalan volt egyedül otthon. A padon ült, és bóbiskolva nézte a tüzet. Mécses nem égett már, csak a tűz.

Az asszony berontott az ajtón. Az arca vad volt, a szemei izzottak, és a haja borzoltan csüngött az arcába.

- Hol a gyerekem?! Birtalan csak bámult reá.

- Hol a gyerekem?! - üvöltötte az asszony, és könnyű, fehér hab verődött ki a szája szélére.

- A gyerek? - csudálkozott Birtalan -, mi van vele? Az asszony eszelősen ordította a nyitott ajtóban.

- Ellopták a gyermekemet! A gyermekemet akarom vissza!

Hova tettétek a gyermekemet?!

Birtalan csak rázta a fejét.

- Nem tudom, asszony, nem tudom, miről beszélsz, és mit akarsz, nem tudom.

- Hol van az úr?! Az urat akarom látni!

- Nem volt itt, asszony. Mióta fent járt nálad, nem volt itt. Az asszony néhány pillanatig ott állt még az ajtóban, tépetten, borzoltan, eltorzult arccal, kimeredt, üveges szemekkel, aztán leroskadott a küszöbre, és jajveszékelve zokogni kezdett. Birtalan vizet hozott neki, megitta. Aztán pálinkát itatott vele. Beszélt hozzá. Lassan megcsendesedett. Felült. Ránézett Birtalanra, és a szemei kétségbeesettek voltak, és segítségért könyörögtek.

- Igazán nem ti hoztátok el a gyermekemet?

- Úgy segítsen az Isten - felelte Birtalan.

- Iván bácsi?

- Ő most... Hiszen tudod. Ez az ő ideje.

- Dumitru?

- Dumitru... - Birtalan legyintett a levegőbe, aztán sóhajtott -, asszony, asszony, csak nem gondolod, hogy közölünk egy is ilyet, parancsra vagy pénzért... Csak nem gondolod...

Ült a küszöbön. Hátát az ajtófélfának támasztotta, és maga elé bámult. Sokáig ült ott. Kint éjszaka volt, s az ég tele csillaggal. És bent halkán pattogott a tűz.

Aztán lassan felállt. Nem nézett Birtalanra, nem nézett sehova sem. Szót se szólt, csak felállt a küszöbről, és kilépett az éjszakába. Még látszott, ahogy lassan megindult le a patak felé. Aztán elnyelte a sötétség.

A disznajói cselédek mesélték később, hogy egy tavaszi napon egy asszony jött be az udvarba. A haja borzolt volt, a ruhája tépett, és az arcán is látszott, hogy bolond szegény. Valami gyermeket követelt. Sikoltozott, és kiabált, és mindenáron az úrral akart beszélni. Mikor az úrnak megjelentették a dolgot, megesett rajta a szíve, és egy marékra való bankópénzt küldött ki az inassal. Esküszik az inas, hogy volt ott legalább ötszáz forint, ha nem több. Egy egész vagyon. De hiába, az úr se tiszta eszű azóta, hogy az történt a fiával.

Az inas odaadta a pénzt az asszonynak. A markába nyomta. „Nesze - mondta az inas -, ezt küldi az úr. Vehetsz magadnak házat rajta, földet, tehenet, mindent.” Az asszony rámeredt a pénzre, aztán visítózni kezdett úgy, hogy rossz volt hallani, és ezer darabra tépdeste a drága szép bankókat. És ordított, és ment neki az, embereknek körömmel és foggal, olyan volt, mintha megveszett volna.

Nem volt mit tenni mást, mint megkötözni és betömni a száját, hogy ne tudjon kiabálni. Aztán valaki elszaladt a csendőrökért. Azok megnézték, és azt mondták: valami szegény bolond. Elvitték magukkal, talán egy napig bezárva tartották a pincében, amíg elmúlt róla a dühösség, aztán eleresztették, hogy menjen.

Így mondták a disznajói cselédek. Állítólag még néhány napig ott ólálkodott a közelben, de ha valaki megszólította, ijedten elszaladt. Aztán többet nem látta senki.

Még valami vásárosok beszéltek egyszer, hogy amikor a ratosnyai országos juhvásár volt azon a tavaszon, egy bolond asszony járkált ott a vásárosok között, és mind valami hosszú legényt keresett, akinek nem tudta a nevét. Később leült az út szélére, és jövődőt mondott az embereknek. A legények bevitték magukkal a Viktor korcsmájába, és pálinkával itatták, amíg megrészegetett. Akkor táncolni kezdett, és énekelni, és letépte magáról a ruhát, és meztelenül mutogatta magát az egész világ előtt, amíg néhányan ki nem vitték hátra, a Viktorék csűrje mögé. Utána nagy verekedés lett a korcsmában, és néhányan meg is haltak a bicskázástól. És

különösképpen azok, akik a bolond asszonyt kivitték a csűr mögé. De akkor az asszony már nem volt ott.

De mindezt csak a vásárosok mesélték, és így nem is biztos, hogy valóban így is történt minden. Mert a vásárosok ritkán mondanak igazat.